

АЗИЗ НЕСИН

ФУТБОЛ ҚИРОЛИ

Р о м а н

Ўзбекистон ЛКСМ Марказии Комитети

«ЁШ ГВАРДИЯ» нашриёти

Тошкент — 1978

Китобхонлар бу роман автори, замонавий турк ёзувчиси Азиз Несиннинг исмини узбек тилида чиққан кўплаб ҳажвий ва сатирик ҳикоялари орқали яхши биладилар.

«Футбол қиролли» романи Туркияда жуда машҳур бўлиб, у бир қанча Еуропа тилларига ҳам таржима қилинган. Бу, севгига бўлган чексиз садоқати футбол юлдузи бўлишга мажбур қилган тортинчоқ ва нимжон ёш йигит ҳақидаги қувноқ қиссадир. Шу билан бир қаторда «Футбол қиролли» хорижий спорт оламида ҳукм сураётган одатлар ҳақидаги роман, «футбол касалликларини» ўрганувчи ўзига хос ижтимоий асардир.

Русчадан

БАРОТ БОЙҚОБИЛОВ
ва
ХОЛИЕР ЭШТҲАТАРОВ
таржимаси

И 70304—№ 254
356(06) — 78 72 — 78

© Издательство «Художественная литература», 1973.

© Издательство «Ёш гвардия», 1978.

ОҚСУЯК МУШАКБОЗЛАР ОИЛАСИ

Футбол ишқибозларини ҳисобга олмаганда ҳам ҳар бир спорт илосмандя Севим Мушакбоз ким эканлигини, албатта, билаяди. (Заҳар тилли кишилар эса унга Махлуқ деган лақаб қўйиб олишган. Э худойим, одамлар қанчалик адолатсиз ва бахыл бўдишади-я!) Агар сиз спортга қизиқингиз билан бирга олий табақага ҳам мансуб бўлсангиз, шак-шубҳасиз, Севим билан ҳам, бутун Мушакбозлар оиласи билан ҳам танишасиз.

Нозанин Севим — замонавий қиз: у на алам қиладиган лақаблар, на ўзи ҳақидаги дув-дув гапларга заррача парво қиладди.

Сиз ҳали яхтачиларнинг ўтган йилги пойгаси пайтида Севим ўзининг: «Мен ғолиб учун гран-при таъсис қиламан!» деган баёноти билан ҳаммани — томошабин-

ларни ҳам, спортчиларни ҳам ақлдан оздирганини унутмаган бўлсангиз керак.

Эртасига бу «гран-при» ҳақида фақат спорт ҳисоботларигагина эмас, балки киборлар хроникаси бўлимларида ҳам ёзишганди.

Пойгада, кутилганидек, Суат Негритос ғолиб чиқди.

— Қани, ўша гран-прининг чиқар,— деди у Севимга сурбетларча.

Қирғоқни тутиб кетган ишқибозлар, гўзал Севим Суатга албатта бўса тортиқ қилади, деб гаров ўйнашга ҳам тайёр эдилар. Уларнинг калта фаҳми ана шундай сийқа гапдан нарига етмасди. Бироқ бу ҳақда қизнинг ҳам ўз мулоҳазалари бор эди. У кўйлаги тугмаларини эмин-эркин ечиб, худди парашют ҳалқасини тортаётгандек, дадил ҳаракат билан қирмизи сийнабандини юлиб олди-да, такаллуф билан, нақ ишонч ёрлиғидек, гангиб қолган ғолибга топширди...

Эртасига яна ўша узуи тиллар ўзларига эрк бериб, жазавага тушишди. Натижада Севимнинг бу «маъсумона» қилмиши турли-туман, майда-чуйда тафсилотлари билан Севимнинг отаси, ҳимматли онла бошлиғи, олий табақа орасида гоёта машҳур ва ҳурматли зот Ҳасип Мушакбоз қулоғиғача етиб борди.

Қизининг барча қилиқларига ҳиммат билан қаровчи ота бу гал чидай олмади, жиғибийрон бўлди:

— Шармандалик-ку бу!.. Қандай қилиб журъат этди бунга... Оила номусини тупроққа қорди-ку!.. •

Ҳасипбей биринчи марта қизлик гурури ва онла номусини қадрламаётган енгилтак қизини жиддий огоҳлантириш кераклиги ҳақида ўйлади. Лекин, кўпинча оналаримизда бўладигандек, жанжалга она аралашди.

— Ҳар ёмоннинг бир яхши томони бор,— деди тadbиркор Моҳжура хоним.— Қизимизнинг бу қилиги яхшиликка — аёллар ички кийими билан савдо қиладиган Мушакбозлар фирмасига фақат фойда келтиради. Ахир бу антиқа реклама-ку!

Севимнинг соврини ҳам, ўша номини овоз чиқариб айтиб бўлмайдиган ички кийим ҳам фирма Америкадан олган охириги тўпдан эди.

— Онаси, гапингда жон борга ўхшайди,— тан берди она бошлиғи.— Ҳар қандай реклама ҳам фойдали.

Лекин, ҳар эҳтимолга қарши, Суат Негритос ҳақида баъзи нарсаларни билиб қўйишга аҳд қилди... Севим эса денгиз билан хайрлашиш ва ўзини миллионларнинг се-

вимли ўйини бўлган футболга бағишлаб, қуруқликда ўрнашиб олишга қарор қилди. Аниқроғи, шунчаки футболга эмас, балки машҳур БТ футбол командасига — «Бурқираган Тўзон» клубининг футбол командаси шундай деб аталарди — бағишлади. «Бурқираган Тўзон» клубининг худди саралаб олингандек ўн бир шоввоз ўйинчиси бу қиз учун ҳамма нарсага, ҳатто мамлакат биринчилигида ютиб чиқишга ҳам тайёр эди. Олий жамиятда ҳурматга сазовор бўлмиш Мушакбозлар хонадонининг фарзанди Севим Махлуқ ана шундай қиз эди.

Мушакбозлар бутун ёзни денгиз бўйида ўтказишарди, бахтларига денгиз ҳам ёнгиналарида эди. Ҳар дам олиш кунини оила қуйидаги тартибда — олдинда ота, Ҳасипбей, изидан она, Моҳжура хоним, орқада эса қизлари гўзал Севим тизилишиб чўмиладиган жой томон йўл олишарди. Бироқ худди мана шу якшанбада бу мурувватли оила кетидан бир ёш йигит ҳам эргашиб келарди. У бир одим ҳам ортда қолмасдики, ҳатто турмушнинг бу кабин икир-чикирларига одатда эътибор бермайдиган оила бошлиғи ҳам унинг илакишиб келаётганини сезишга мажбур бўлди: дарҳақиқат, американча аёллар ички кийимлари билан савдо қилувчи жиддий корчалонга энди қизининг харидорларини кўриш, пайқаш етмай турувди-да ўзиям.

— Севим,— деб чақирди йигит ортда кетаётган қизни,— бу чол сенинг аждодингми?

— Ҳа!— деб дўстона кулиб жавоб берди қиз.

Оила чўмилиш жойига яқинлашгач, Севим ота-онасидан сал ортда қолиб, қўққисдан тўхтади ва шошилмасдан туфлисини ечди.

Ҳасипбей — унинг сезгирлигига тан бериш керак — ҳар қалай номаълум йигит бир оз адабсизлик қилди, деб безовта бўлди.

— Бу йигитча ким?— жиддий сўради у хотинидан.

— Қайси?

— «Қайси, қайси!» Йўл бўйи кетимиздан эргашиб келган йигит-да. Сен уни танийсанми?

— Кимни?

— Ё олло! Ҳозир кабинада қизимиз билан бирга кийимини алмаштираётган йигитни айтяпман.

— Ана холос?! Сен ҳали БТ клубининг марказий ҳимоячисини танимайсанми? Бу машҳур Аҳмад-ку! Утиб бўлмас Аҳмад! Уни бекордан-бекорга Аҳмад Девор деб аташмайди-я!

Ҳасипбей хижолат чекиб, жим бўлди. Қандай шармандалик! Шундай таниқли шахс, деярли миллий қаҳрамонни танимаса-я!..

— Ҳа-а-а... Демак, ҳали ўша дегин? Албатта, албатта... Ажойиб стоппер, кучли зарба ва шунингдек... Буни қара-я, мен бўлсам қизимизни қандайдир бегона киши бошлаб кетди деб ўйлапман.

— Хаёлингга нималарни келтирмайсан,— таъна қилди онаси.— Сен болани қисти-бастига оляпсан...

— Агар қиз болани ота-онаси сиқиштирмаса, уни бошқа биров қисади,— деб насиҳатомуз хотиннинг тапини бўлди Ҳасипбей.

— Ана қара, қизинг кабинадан энди чиқяпти,— деди Ҳасипбей ғазабланиб.

Моҳжура хоним эса парво ҳам қилмади.

— Қачон хоҳласа ўшанда чиқаверади. Қизимизнинг аллақачон бўйи етган. Уни тинч қўй.

Мулоҳазали хотинлардап бўлган Моҳжура хоним бўйи етган камтар қиз ўзини қандай тутиши кераклиги ҳақида ўз фикрига эга эди. Ахир камтарликнинг ҳам чегараси бўлиши керак-да. Бўйи етган қизнинг танишлари кўп бўлса зиён қилмайди. Тўғрироғи, аксинча бўлади. Агар отаси ана шундай оддий ҳақиқатни ҳам тушунмаса, у яхшиси жим тургани ва қизига ўз бахтини топишда халақит бермагани маъқул.

Гарчи бўлажак жанжалдан қутулиш иложи бўлмаса-да, Ҳасипбей хотини билан уришишни истамай, орқага бурилиб, ўзинча, лекин хотини эшитадиган даражада:

— Камтар қизи шунақа бўлса... Танишлари кўп бўлса эмиш... Ҳм... Янада кўпайтириш керак-у, лекин иложи йўқ-да... Бўйи етган қизмиш... Бундақаларни «қари қиз...» дейишадн.

Нохуш ўйлардан қутулиш ва бир оз тинчланиш учун Ҳасипбей ўтириб олиб, денгизга бемаъно тикилиб қолди. Соч тутамларини жуда усталик билан жойлаштириш натижасида бошқа вақtlари асло кўзга ташланмайдиган тепакали ҳозир чўмилганидан сўнг офтобда ялтирарди.

Денгиз манзараси ҳам уни ташвишли ўйлардан қутқаролмади. Очигини айтганда, кейинги пайтларда қизининг қадди-бастн ўзгариб, даҳшатли шаклга кира бошламаганда у ҳеч қачон қизи ҳақида ёмон фикрга бормаган бўларди.

— Жуда соз!— деди вазминлик билан Моҳжура хоним унинг шубҳаларига жавобан.— Ҳамма ҳам ёши каттайиши билан тўлишади-да.

— Мени кечир-у, лекин Севимимизнинг тўлишиши сал бир ёқламароққа ўхшайди,— иккиланиброқ эътироз билдирди ота.

— Одамни кулгисини қистатасан-а. Қиши тўлаликни бошқара олмайди, ҳамиша ҳам одамнинг ҳамма ёғи бирдай тўлишавермайди. Ҳаммаси конституцияга боғлиқ...

Ҳасилбей «конституция» сўзини эшитгач, оилавий гапни ички сиёсий мунозарага айлантирмаслик учун жим бўлди.

Гўзал Севимнинг онаси эса эрининг безовталаниши асоссиз эканлигига батамом ишонарди. Ҳозирги замон медицинаси ва шу кунги қизларнинг билимдонлиги, бабаларга ҳар кун эҳтиёт бўлишликни эслатиш заруратини истисно қилади деб ҳисобларди у одилонани... Лекин, шунга қарамай, денгиз бўйидаги гапдан сўнг Моҳжура хоним, ҳар эҳтимолга қарши, қизини бу оқсуяк оила кўпдан буён хизматидан фойдаланиб келадиган таниқли врач ҳузурига бошлаб борди.

— Оҳ, дўхтир! Сизнинг номусингиз... бизнинг номусимиз, унинг шаъни... оила ва ҳатто фирма шаъни...

Шу қирғоқдаги деярли барча аёлни ўз қўлидан ўтказган машҳур доктор Севимнинг аҳволини ишбилармонлик билан кўриб чиқиб, худди соатсоздек жағаб берди:

— Ҳечқиси йўқ, тузатамиз...

Шуни айтиш керакки, доктор Мушакбозлар ворисининг барча кирдикорларидан хабардор эди. Зеро, одамларнинг дув-дув гапи ҳам, оқсуяклар хроникаси ҳам Севим Махлуқни назардан четда қолдирмасди-да. Ушалмаган орзулари учун ношуд яхтачи Суат Негритосдан ўч олиш мақсадида Мушакбозлар қизининг БТ клубининг енгилмас футбол командаси билан дўстлашгани ҳаммага аён эди. Бу дўстлик изсиз қолмади, албатта. Қора доғ, албатта, оила номуси ва фирма шаънига доғ тушириши мумкин эди. Бироқ доктор ўз ишининг устаси фаранглари билан бўлгани учун доғни осонгина кеткиза олди. Маълумки, иш тез ва юксак сифатда бажарилгани учун ҳар доим ошиқча ҳақ тўланади. Шундай қилиб, таниқли доғ кеткизувчи оила номусини сақлаб қолиш маромида тузуккина пул ҳам ишлаб олди. Оқсуяк одам-

лар қўли очиқ бўлади, фирманинг эса кўрилган зарарни ҳисоб-китобдан чиқариб ташлашдан бошқа иложи қолмади.

Бемаъни шов-шувларга ўч мухбирлар буни эътибордан четда қолдирмай, уни заҳархандалик билан «пластик» операция деб аташди. Шаккокларча ёзилган мақолачалардан бирининг муаллифи шундай деб вайсаганди: «Агар бундай ишлар Исо туғилган кунгача юз берганида ҳимоясиз қизларни муқаддас руҳ йўлдан урмоқда, деган бўларди ҳамма. Пластик операция усталари ўша замонларда ўз маҳоратларини намоён қилишга улгурмаганликлари учун оллойи таолога таҳсинлар айттайлик. Акс ҳолда инсоният Исодан жудо бўларди...»

Шу нарсага тан бериш керакки, Мушакбозлар оиласи одамлар олдида ўзини ҳавас қиладиган даражада хотиржам тугди. Фақат Моҳжур хоним Севимнинг пластик операцияси ҳақидаги сафсаталарни ўқиркан, фақат уйдагина жаҳлига эрк берарди. Оила бошлиғига келганда эса, Ҳасипбей ўз қаҳрини моҳирлик билан пардалар — кўзгу олдида туриб олиб, тепакалини ҳафсала билан, эҳтиёткорона яширарди.

АҲМАД ДЕВОР

Футболчининг ўйин маҳорати нимага боғлиқ эканлигини ким билади? Баъзида у футболга ҳеч алоқаси бўлмаган сабабларга ҳам боғлиқ бўлади.

Мана, масалан, БТ командасининг бутун мамлакатга машҳур, ўтиб бўлмас марказий ҳимоячиси, «Девор» лақабини олган Аҳмад ҳар бир масъулиятли ўйин олдидан бежизга Махлуқ номини олмаган гўзал Севим билан тез-тез савдолашиб турарди.

— Демак, ютқизсак бўлмайдими?

— Демак, йўқ!— дерди Севим қатъий.

— Дуранг бўлса-чи?

— Унда мен ҳам дурангман.

— Агар биз ютсак-чи?

Шу ондаёқ Севим кўзини ерга тикиб, мулойимгина: «Ҳа!»— дерди. Бундай жавобдан кейин футбол майдонида Аҳмадга тенг келадиган ўйинчи бўлмасди. У «шахсий васийликни» ҳам, ҳужумчи йўлини девордай тўсиб қўйишни ҳам бир хилда муваффақият билан бажарарди. Майдонда худди телбадек югурарди. Рақибларининг оёқларига тепар, қўлларидан, иштонидан ушлаб олар,

тўғни шунақанги зарб билан тепардики, у олсга, ишқибозлар орасига бориб тушарди. Қисқаси, Аҳмад Дев р нстаган пайтида ўз командасини ғалаба билан таъминлаши мумкин эди. Севим эса соф виждонли қиз сифатида доимо ўз ваъдаси устидан чиқарди. Шунинг учун пластик операциялар ҳам бири кетидан бири бўлиб тураверди. Оқибатда матбуот ҳам бу аҳволга ўз эътиборини қаратишга мажбур бўлди. Қалам соҳиблари пластик операциялар БТ командаси стопперининг муваффақиятли ўйини билан чамбарчас боғлиқ эканлигини аниқлашга эришгандилар. Бироқ чинакамига ташвишга тушиб қолган ота-она жавоб чораларини кўришди, БТ клуби командаси ўйнаган кунлари ҳар хил баҳоналар билан Севимни уйда тутиб қолишар ёки шаҳардан четга чиқариб юборишарди. Чунки футбол билан қизиқиш шу алпозда кетаверса қизи учун муносиб куёв топиш амримаҳол бўларди. Мушакбозлар оиласи ва фирмасининг келажаги эса хавф остида қолиши турган гап эди.

Дастлабига ота-онанинг ҳийласи иш берди. Лекин БТ командасининг Севимнинг маънавий ва жисмоний мададидан маҳрум бўлган метин ҳимоячиси маъюслашиб, бўшашиб қолди. Бу ҳолнинг дарҳол бутун команда ўйинига таъсир қилиши натижасида у кетма-кет ютқаза бошлади. Команданинг турнирдаги омади ўзларига боғлиқ эмаслигини билган БТ клубининг раҳбарлари зудлик билан қатъий чоралар кўришга қарор бердилар. Битта «пластик» операция ошиқча бўлса бўлар. Бунинг учун БТ клуби маълум даражадаги харажатларни ўз бўйинига олишга ҳам тайёр. Гап команданинг шаъни ҳақида бораркан, пулга зиқналик қилишнинг ҳожати йўқ. Қиз шаъни—оилавий иш бўлса, команда шаъни—жамоатчилик ва ҳатто давлат аҳамиятига эга бўлган масала. Шунинг учун БТ клубининг илҳомчиси бўлиб қолган Севимнинг ота-онаси билан гаплашиш керак. Бу қалтис вазифани клубнинг бош раиси, Ҳасип Мушакбознинг яқин дўсти Дундар Маҳмаданабей ўз бўйинига олди. У сиполик билан Ҳасипбейга аҳволнинг қанчалар мушкуллигини тушунтирди.

— Дўстим, агар иш шундай кетаверса БТ энг охириги ўринга тушиб қолади. Наҳотки сен бунга йўл қўйсанг? Агар биз унинг учун уч юз минг лира тўлаганимизни айтмаганда ҳам, командадагиларнинг бариям бир-у, Аҳмад Девор ҳам бир. Севимнинг футболга боришига

ижозат эт, — деди: Маҳмаданабей масалани кўндаланги-га ҳал қилишга аҳд қилиб. — Қизинг трибунада бўлса Аҳмад асло ишғол қилиб бўлмайдиган қалъа деворига айланади. Агар у бўлмаса девор қулаб, қалъани рақиблар босиб олиншади...

Дундар Маҳмаданабейнинг қизин ва алангали нутқи Мушакбоз жанобларида катта таассурот қолдирди. БТнинг устунни, уч юз минг лира ҳазилакам гапми бу!

— Бу вазиятдан энг осон қутулиш йўли — Аҳмад билан Севимнинг бошини қовуштириш, — деб салмоқ билан ўз нутқини тамомлади Маҳмаданабей.

Хайратда қолган Ҳасипбей, нега унда Аҳмад уйланмайди, деб сўрашига сал қолди-ю, лекин ўз вақтида эсини йиғиштириб олиб, жим бўлди. Мушакбозларга бу никоҳнинг нима кераги бор: Аҳмаднинг на пули, на жамиятда мавқеи бор. Бундан ташқари, ғирт қиморбоз ва ўлардай суюгоёқ эканлигини ҳисобга олмаганда ҳам, Аҳмадни асло бамаъни киборлар сафига қўшиб бўлмайди. Айни пайтда Ҳасип Мушакбоз қизининг БТ клуби ва унинг машҳур футбол командаси тақдирини ҳал қилишдаги мавқеидан чексиз мамнун бўлганди. Очиғини айтганда, агар ўртада қимор бўлмаганда, Севим билан «ўтиб бўлмас» ҳимоячининг никоҳига розилик бериш ва ҳатто куёв учун кичикроқ спорт магазини очиб бериш ҳам мумкин эди...

Сирасини айтганда, Ҳасипбей хайрлаша туриб, хотини билан маслаҳатлашишга тайёр эканини айтди бош ранс Маҳмаданабейга.

Ўша кечасиёқ эр-хотин Мушакбозлар биринчи марта қизларининг келажаги ҳақида жиддий гаплашишди.

— Севимни тезроқ узатиш керак, — деди онаси ва қўшиб қўйди: — Эр топилса бўлгани, у ёғига...

— Албатта! — деди отаси маъқуллаб. — Тўйдан кейин эри куткилайверсин уни. Турмушга чиққандан сўнг истаган кишисини илҳомлантираверсин. Хоҳласа Аҳмад Деворни, хоҳласа Суат Негритосни — менга бари бир.

Эртасиданоқ меҳрибон ота-она зимдан Севимга эр қидиришга тушишди.

Адолат юзасидан шунини ҳам айтиб ўтиш керакки, БТ стопперининг номзоди у қиморбоз, бефаҳм бўлгани ва фақат оёғини ишлата билгани учунгина Мушакбозлар оиласи раҳбар доирасида муносиб кўрилмаган эмасди. Башарти Ҳасипбей истаса, унга аёллар ич кийими савдоси соҳасидаги биронта муносиб иш топиб бериши мумкин

эди. Ҳамма бало шунда эдики, Аҳмад Девор Севимга уйланиш ҳақидаги гапни эшитгиси ҳам келмасди. Чунки бу қиз БТ командасининг асосий составидаги футболчилар, ҳатто эҳтиётдаги ўйинчиларгача — барчаси билан иноқлашиб олишга улгурганди аллақачон. «Бурқираган Тўзон» командасининг илҳом берувчи фариштаси жами футболчиларни бир-бирига яқинлаштириб, маънавий жиҳатдан оға-инидек қилиб қўйганди. Шунинг учун Аҳмаднинг ўзи ҳам қизга эндиликда акаларча муносабатда бўлар ва ҳатто уни тезроқ турмушга чиқишга даъват этарди.

— Тўйдан сўнг, жоним, бизнинг муносабатимиз ҳаммани кўзига тикондек қадалавермайди.

Севим рози эди-ю, лекин куёвни қаердан топсин? Кенг танишлар доираси ҳам никоҳ бобида «торлик» қилиб қолди. Шунга қарамай Моҳжура хопим ишни кейинга суриш иложи бўлмаганлиги учун кунларнинг бирида қизига футбол мавсуми тугаганига қадар эрга чиқиш кераклигини эълон қилди.

ОЛИЙ НАСАБ ШАФРАНЗОДАЛАР АВЛОДИ

У ўзидан-ўзи топилди. Аниқроғи, уни биров қидирмаганди ҳам. Мушакбозлар нигоҳи фаришта излаб осмонни кезаётган бир пайтда, бўлажак ҳодисаларни хаёлига ҳам келтирмаган куёв оддий ерда сандироқлаб юрарди. Бу бахти қарони Саид Маллазода дейишарди. Бундай феъл-атворли, бундай мижозли йигит Севим учун бебаҳо топилдиқ эди. Бошқа пайт бўлганида-ку бу мағрур қиз унга қиё ҳам боқмасди-я. Лекин шундай кун келиб етгандики, онаси столни тарақлатиб уриб, қатъий оҳангда:

— Е сен ўзинг эр топасан, ёкн отанг икковимиз унаштирган одамга тегасан!— деди.

Бечора ўз хонасига кириб олиб, тўйиб-тўйиб йиғлади ва кейин чиқиб, унинг ишларига аралашмайдиган ва шахсий эркинлигини поймол қилмайдиган дуч келган эркакка тегишга рози эканлигини билдирди...

Саид Маллазода, авлод-аждодаларининг аксинча, шунчалик малла, оққош, оқбадан ва оқ юзли эдики, гўё унга думалатиб олишган-ов, деб ўйлаш мумкин эди. Оллоқ киприклари ёруғликдан ҳимоя қилолмагани учун Саиднинг кўзлари узлуксиз ёшланар, ҳатто қора ойнак ортидан ҳам доимо қисилиб турарди. Бундан ташқари,

Йигит хроник блефарит¹, икки томонлама астигматизм² дардига мубтало, қон босими³ ошиқлиги ва кўзининг хираллиги минус ўн бешга тенг бўлганлигидан азоб чекарди. Ҳамиша юрган йўлида бирон нарсага тўқнашиб-урилиб кетар, натижада олоқ, ғоятда нозик бадани хилма-хил ранг ва шаклда тиндаланиб, мўматалоқ жароҳатлар билан бежалиб юрарди. Бўйи бир юз саксон тўрт сантиметр, оғирлиги эса бор-йўғи эллик бир килограмм бўлганлиги учун у худди икки метрлик ходага ўхшарди. Бирор киши унинг ёмини аниқлай олмасди. Баъзилар унинг ёши қирқдан кам эмас дейишса, бошқалар ўн олтига ҳам етмаган дейишарди. Ингирма тўртга тўлганлигини Саиднинг ўзигина биларди, холос.

Математикадан бошқа бирорта фанга тиши ўтмаганлиги туфайли Саид ўқувчилик чоғларидаёқ буюк математик бўлиш умидини берганди. Уқитувчилар бу тиришқоқ ўқувчини жон-дилларидан яхши кўришар ва Саид Маллазоданинг математика ёрдамида албатта буюк янгилик очишига кўр-кўрона ишонишарди. Афтидан, шу бондан ҳам уни мактабни тугатиши биланоқ Парижга астрономияни ўрганиш учун жўнатишган бўлишса керак. Афсуски, Саид астрономия фанининг барча сирларини биллб олганда осмонда бирорта ҳам кашф этилмаган юлдуз қолмаганди.

Лекин у мусибат чеккан пайтларда Париж уни ўз ҳолига ташлаб қўймади. Астрономияни тамомлагач, Саид астрология билан шуғулланди ва ўзида ўғирланган нарсалар яширилган хилватгоҳларни аниқлаш ҳамда ўғриларни топишдек ҳайратомуз қобилият борлигини сезиб қолди. Бу нодир — олдиндан кўра билиш истеъдодини оқбашара Саид узини ҳинд сеҳргари ва Эйнштейннинг амакиваччаси деб юрган қандайдир шубҳали кимсадан ўрганиб олганди.

Саид кишиларнинг ўтмиши ва шу кундаги ҳаётини била олиш, улар фикрини узоқ ва яқиндан ўқий олишни ўрганган эди. Шунинг учун ҳам, мабодо у ўзини-ўзи алдаб қўймаса, шаккўрлиги ва уятчанлиги туфайли ноқулай аҳволга тушиб қолмаса, Саидга панд беришнинг иложи йўқ эди.

Олдиндан кўра билнш қобилияти ҳатто унинг шахсий

¹ Б л е ф а р и т — қоноқ чеккалари шамоллаши.

² А с т и г м а т и з м — нурнинг кўз орқали турли жойда турлича сициб ўтиши натижасида кўзининг ноаниқ, хира кўриши.

ҳаётида ҳам катта ёрдам берарди. Масалан, агар у эрталаб туриб пайпоғини тополмаса, хонада туртнинг юрмасдан келиб ўтирар, қўлига қалам-қоғоз олиб, истисно қилиш усули билан у ёки бу пайпоғи шу дамда қаерда бўлиши мумкинлигини ҳисоблай бошларди. Агар математик анализ фақатгина тахминий натижа берса Саид чамадонини очиб, янги пайпоқ олиб қўя қоларди. Бу аҳвол деярли ҳар эрта такрорланар, бутун хонада, қаёққа қараманг — китоб жавонида ҳам, ёстиқ тагида ҳам, холодильник устидаю стакан ичида ҳам — пайпоқ сочилиб ётарди.

Астрологик анализ усули уни кутилмаган хулосага олиб келди: ҳамма қизларнинг дарди-фикри унга тегишда экан. Бироқ кунларнинг бирида Саид самовот харитасини ёзиб, юлдузлар бежо жойлашганини ва уйланиш ҳеч қандай яхшиликдан далолат бермаётганини кўрди, ана шу боисдан у аёл зотидан ўзини олиб қочадиган бўлди. Дарвоқе, Саид қизларни фақат ўзининг ақл-идроки билан эмас, балки беҳад бойлиги билан жалб этган бўлса ажаб эмас.

Унинг учун бойлики авлодлари икки юз эллик йил тўплашганди. Узоқ замонларда этикдўзлар устахонасида оқпар-малла тусли бўлган учун «Чавқар» деб лақаб олган Юсуф деган бир кимса ишлаган.

Юсуфни болалигида яшичарлар ўз ихтиёрларига олганлар. Лекин яшичарликка яроқсиз бўлгани сабабли уни этикдўзликка берганлар. Юсуф табиатан ақллилиги ва камтарлиги шарофати билан тез орада устахона бошлиғи, кейинчалик эса ҳатто бир вақтлардаги бепоён Усмонли империяси вилоятларидан бирининг ҳокими бўлиб олган. Ана ўша унутилмас дақиқадан эътиборан уни Юсуф пошо Чавқарбош деб улуғлай бошлаганлар. Бироқ Юсуф пошо ўз вилоятига икки ойгина ҳокимлик қилади, холос. Улуғ вазир, ҳоким мешга пора бериши керак, деб одилона ҳисоблаган. Ҳоким эса, вазифам пора бериш эмас, балки пора олишдир, деб одилона ўйлаган. Шу сабабдан улуғ вазир султонга Юсуф пошо Чавқарбошни халққа зулм ўтказишда айблаб, хуфия хабар йўллаган. Табиатан бағоят мурувватли ҳамда одил султон ўз халқи йўлида бошнинг тикишга тайёр экан. Шу боисдан ҳам у узоқ ўйлаб ўтирмай, фармон чиқариб, икки ой мобайнида халққа жабр қилганлиги учун вилоят ҳокими Юсуф Чавқарбошни бошидан жудо қилишни амр этган.

Агар Усмонли империясининг қўлёзма тарихига ишонила, Юсуф пошо Чавкарбошини қатл этиш силлиққинна ўтмаган. Ўз ишининг моҳир устаси ва ташаббускори жаллод ўз ёрдамчилари билан биргаликда Юсуф пошонини олиб кетгани келган. Шунда қўрққанидан ҳокимнинг иштонига ўтиб кетган-у, жаллодни доғда қолдириб, жонини ўз ихтиёри билан тангрига топширган-қўйган.

Ҳоким қатлидан сўнг ундан қолган бойлик султон хазинасига ўтган, бошлиқлар эътиборсизлиги туфайли Юсуф пошо оиласига теккани ҳам бемалол икки юз эллик йилга етган.

Баъзи бир расмий маълумотларга қараганда қатл қилинган, бошқа хабарларга қараганда эса қўрқувдан ўлган Юсуф пошо авлодлари бундан кейин Чавкарбошлар деб юритилишларини истамай, ўзларига Шафранзода деган киборона ном танлаганлар. Кейинчалик эса Юсуф пошо авлодлари Шафранзодалар ҳақида: «Э, бу Шафранзодалар ўша иштонига ичи ўтиб кетган Юсуф Чавкарнинг авлодлари-я...» деб гапирганликлари учун бу номдан ҳам воз кечганлар. Турк республикасида фамилиялар¹ ҳақида қонун чиққандан кейин эса улар ўзларига Маллазода деган демократик фамилияни танлаганлар.

Қисқаси, Саид Маллазода энг бой оиладан эди. Янги самовий юлдузларни кашф этиш учун Парижга юборилган Саид бу умиду ишончларни оқлаёлмай, Стамбулга қайтиб келди. Буни қарангки, худди шу ерда у Севим Мушакбоздек ажойиб юлдузни товишга эришди.

Маллазодаларнинг кўп сонли оиласи умуман Саидни уйлантиришга қарши эмасди ва шу йўл билан ўзининг шонли наслини давом этдирмоқчи эди. Лекин ҳамма қариндошлар Севим билан бўладиган никоҳни Маллазодаларнинг наслини давом эттиришдек масъул ишга номувофиқ деб ҳисоблаб, қаршилиқ кўрсатишди. Улар, Севим бутун маҳалла эркакларини лақиллатиб юрувчи онасининг нақ ўзгинаси, бундай хотинни уйдалаш амри-маҳол, зеро, у ҳар қандай одамга панд бериб, алдаб кетади, деб туриб олишди.

Саид барча қариндошларининг барча далилларига асосли равишда эътироз билдирарди:

— Ахир, келажакни олдиндан била оладиган ва

¹ 1934 йилда мажлис — парламент чиқарган декретга асосан Туркияда фамилиялар жорий қилинган.

фикрни ўқий биладиган кишини қандай қилиб алдаш мумкин. Йўқ, мени алдаб бўпти.

Олим одам ана шундай бўлади-да! Мана сизга Парижда яшашнинг натижаси!

Саид, албатта, ўзича ҳақ эди. Севим билан таниш-гунча уни атиги биргина хотин алдаганди, холос. Ҳаммасини олдиндан билганидан кейин буни қанақасига алданиш деб бўларди!..

Саид Стамбулга қайтиб келганда Мушакбозлар уйдаги вазият жанжал бўлишидан дарак берарди.

Пластик операциялар бири кетидан бири давом этиб турарди. Бунинг устига доктор ҳам тўнни тескари қийиб олди: негаки, бу операциялар туфайли у ўз илмий ишини ташлаб қўйишга мажбур бўлган ва шунинг учун уч барабар ҳақ тўлашни талаб қиларди.

Ҳатто мулоҳазали Моҳжура хоним ҳам ортиқча чидай олмай, Севимга насиҳат қила бошлади:

— Қизим, сен ўз боланга ота топишинг керак. Ахир сен йигирма тўққиз ёшга тўлдинг-а.

— Йигирма тўққизга тўлишимга ҳали бир ой бор.— деб онасининг гапини тузатди Севим.

— Мен ҳам аёлман,— сўзини давом этдирди онаси,— сенинг футболга бўлган қизиқишингни тушунаман. Лекин сен ҳозир биринчи галда болага ота топиш ҳақида ўйлашинг керак. Албатта у олижаноб ва бой бўлиши лозим. Худодан қўрқ, пластик операцияларнинг стар энди. Сенга мен ўзим эр топаман!

— Уч кун муҳлат беринг,— вазмин жавоб берди Севим.— Агар шу орада биронта муносибини топа олмасам, сиз топган одамга тегишга розиман.

— Афсус, сен менга ўхшамадинг,— хўрсинди онаси.— Ахир уч кунда мулойиму анқов одамни топиб бўладими?

— Ойижон, ўзини шунчаки аҳмоқ қилиб кўрсатадиган эркаклар ҳам бўлади,— деди қизи насиҳатомуз.— Мўлжалимда, учта анқов бор. Аввало уларни синаб кўриш керак, бўлмаса кейинчалик ҳар хил гап юз бериши мумкин. Айла эсингиздами? Унинг эри ҳам бошида гўлга ўхшаб кўринганди. Ҳозир бўлса бечорани қадам босгани қўймайди. Уни «Муҳтожлар» клубининг марказий ҳужумчиси билан тутиб олганда ажралмоқчи ҳам бўлди.

— Наҳотки ажралган бўлса?— ажабланди онаси.

— Хайриятки, клуб хўжайинлари эрини жанжал

кўтармасликка кўндиришли. Ахир бэйтилни фақат кўқ-қисдан қоқилиб кетгани учун сўйиб бўлмайди-ку,— деди газабдан тутаққан Севим.— Ана шунақанги арзимаган нарсалар билан оилавий бахтни гамга айлантиришни истамайман. Мен тўйдан кейин ҳам эркин ва мустақил бўлишимга тўлиқ ишонишим керак. Шунинг учун уч кун, атиги уч кунгина муҳлат сўрайман...

Мана, Севим Махлуқ ўз қурбони, Саид Маллазодани топган, Саид эса ниҳоят ўз юлдузини кашф этган кун ҳам келди.

Машҳур Шафранзодалар уруғининг ёш фарзанди шахсан ўзи ўз юлдузи қаршисидан чиқди. У ошнаси билан Истиқлол проспектида сайр қиларкан, ўзининг Париж хотираларини у билан баҳам кўрарди. «Париж» сўзини эшитганда ҳақиқий эркак хаёлига нима келиши мумкин? Албатта, хотинлар Модоники шундай экан, Мадлен ҳақида гап кетаётгани табиий. Чунки Саид бошқа хотинларни билмас ҳам эди-да.

— Мен, албатта, ўзимни билмасликка олдим, мени алдаш унчалик осонмаслигини ўзинг биласан-ку, ахир.

Саиддан ҳозиргина беш юз лира қарз олган ошнаси бажонидил маъқулларди:

— Тўппа-тўғри! Анойиларданмассан... Қойил қилган экапсан...

— Бўлмасам-чи! Ахир Мадлен мени бошламоқчи бўлудди-да.

— Сени-я? Тушини сувга айтсин!

— Хамма гап ҳам шуида-да. Биласанми, Мадлен менга қизман деб қасам ичганди...

— Кейин-чи!

— Аслида эса унинг эри бор экан-а!

— Қойил! Сен уни қандай қилиб фош қилдинг?

— Жуда осон...

Саид оғзи кўпириб «пойтахтлар пойтахти»ни ҳикоя қиларкан, бу эзмалик роса жонига теккан ошнаси эса ундан сал орқада қолиб, кейин оломонга араллашиб қуён бўлди... Худди шу пайт Саиднинг ёнидан Севим ўтиб бораётган эди. Аввалига у Саидни ҳамишаги кўча шилқимларидан деб ўйлаб, ёнидан лип этиб ўтиб кетмоқчи бўлди. Лекин қаршидан келаётган оломон оқими халақит бераётгани сабабли нолюж у билан ёнма-ён кетди. Йингит эса ҳануз тинмай Париж ҳақида гапирарди. Се-

вим унинг ҳикоясига қулоқ солиб борадиган, тахмини хатолигини тушунди ва бу ажойиб саргузаштга қизиқиб қолди.

— Биласанми, мен қўлимни узатганимда нима бўлди дегин-а?!— ҳикоясини берилиб давом эттирарди Саид.— Қўлим эркак мўйловига тегса бўладими... «Мадлен, бу кимнинг мўйлови?»— деб бақирдим. Ваҳоланки бу эркак кишининг мўйлови эканини ўша заҳотиёқ сезгандим... Агар сал мулойимроқ қилиб сўраганимда, албатта, бу менинг мўйловим деган бўларди...

Севим қаҳқаҳлаб кулиб юборди, шунда Саид дўсти билан эмас, балки бир гўзал жонон билан кетаётганини сезиб қолди.

— Кечирасиз,— деди Саид хижолат чекиб,— ёнимда ошнам келаётганди, у орқада қолиб кетипти шекилли.

— Ҳечқиси йўқ. Кечирим сўрашга арзимаydi. Ҳикоянгиз, бей афандим, жуда қизиқ экан,— деди Севим ўзини кулгидан аранг тийиб.— Кейин нима бўлди?

— Агар истасангиз, хоним-афанди, давом этдираман...

Саид воқеани шундай тасвирладики, гўё у мўйловли кишини калтаклаган бўлиб чиқди. Лекин Севим унга қараб, ёнида бировни калтаклашдан кўра кўпроқ калтак ейдиган одам турганини фаҳмлади.

— Афсуски, мен ҳаммасини бошидан эшитмадим.

— Агар истасангиз, хоним-афанди, такрорлашга тайёрман... Афв этинг, мен ўзимни танитмапман ҳам. Саид Маллазода.

— Севим Мушакбоз.

— Кечирасиз, қандай?

— Мушакбоз!

— Жуда яхши... Худо ҳаққи, тагин мен ҳақимда ёмон фикрга борманг-у, лекин сизни қаҳвахонага таклиф қилиб, ўша ерда ҳаммасини бир бошдан айтиб берсам дегандим.

— О'кей!— рози бўлиб бош ирғади Севим.— Тўғрисини айтганда, кинога тушмоқчи эдим, лекин кино бошлангунича бир оз вақт бор. Сиз ўзи бирон ёққа шошилаётганингиз йўқми?

— Йўқ, йўқ!— хитоб этди Саид завқ-шавқ билан. Улар Севим бунгача бир неча марта бўлган қаҳвахонага киришди. Саид Париж ҳақида ҳикоя қила бошлади. Севим тинглаб завқ билан кулар, ўзини эркаклар доирасида эркин тутишга ўрганган замонавий сатанг қизлар-

лек нохосдая қўли суҳбатдошига тегиб кетар ёки оёғини унинг оёғига суйкарди... Бундай пайтларда Саид қандайдир тушуниб бўлмайдиган ҳис-ҳаяжон сеза бошларди: тасодифан тегиб кетишлардан худди бутун танасидан ток ўтгандек бўлар, қалтирар, гапидан тугилиб, қизарар, фикрлари чалкашиб кетар ва ерга мазмунсиз тикилиб, узоқ вақт жим қоларди.

Севим Махлуқ эса, ўлжанинг исини олгандек, чангалимга онамга айтганимдай анқов илинмадимикан, деган ўйда уни йиртқиचना нигоҳ-ла кузатарди.

«Менга худди шунақаси керак,— қувончидан титраб ўйларди у.— Мен уни боламнинг отаси қиламан. Ахир, одам шунчалик айёрлик қилмас? Ҳаётимда бунчалик бефаҳми учратмаганман».

— Мен кинога кечикяпман,— қармоқ ташлаб кўрди у.— Айтишларича зўр кино эмиш. Кўрмасликка кишини кўзи қиймайди...

— Наҳотки кинога ёлғиз тушсангиз?— деб сўради Саид мунгли овоз билан.

— Афсуски, шундай,— хўрсинди Севим ва қатъий ҳужумга ўтди.— Сиз бу фильмин албатта кўришингиз керак!

— Жон, жон деб кўрардим-у, лекин кўзимнинг мазаси йўқлиги сабабли кинога бормайман.

— Вой, қандай даҳшат!— энди Севим ўзини йўқота-ёзди.

— Мен ҳатто биринчи қаторда ўтириб ҳам ҳеч нарсани кўрмайман, Севим хоним.

— Агар сиз қарши бўлмасангиз, мен экранда бўлаётган ҳамма нарсани тушунтириб туришга тайёрман.— Ҳужумни давом этдирди Севим.— Ахир мен ажойиб ҳикоянгиз учун сизнинг олдингизда қарздорман-ку.

Бутунлай саросимага тушган Саид жим бўлди, сўнг-ра сусти ва гапни чайнаб шундай деди:

— Сизга оғир юк бўлишни истамасдим...

«Оғир юкмиш, толен паст ландавур!»— Севимнинг аччиғи чиқа бошлади, лекин ўзини босиб, мулойимлик билан шундай деди:

— Нималар деяпсиз... Мен буни бажонидил қиламан. Ҳеч қанақа қийин жойин йўқ. Фақат атрофдагиларга ҳалақит бермаслик учун ложа олсангиз бас.

Қиз фақат бир нарсани аниқлашни истарди: аслида ким ўзи бу бесўнақай нусха? Аҳмоқми ёки айёрми?

Ложада Саид камтарлик қилиб, Севимдан сал орқа-

роқда ўтирди. Чироқ ўчиб, фильм бошлангач, қиз аста-секин Саидга яқинлашди, лекин у шоша-пиша нарироққа сурилди. «Муғомбирга ўхшайди бу», деб ўйлади қиз ва яна унга яқинлашди. Саид яна орқага сурилди. Охири ортиқ сурилишнинг иложи қолмай, Саид қўшни ложанинг тўсиғига бориб тақалгач, Севим астагина оҳуриб, унга суйкалиб шивирлади:

— Экранда негрни ваҳшийларча жазолашмоқда!.. Қўрқиб кетяпман!

Тузоққа тушган бахтиқаро Саид ҳеч нарсани эшитмасди. Севимнинг яқинлиги, баданининг ҳарорати, сочларининг ҳиди уни маст қилиб, ақдан оздирарди. Худди ширин тушдагидек қўллари чирмашди, қизнинг бети унинг юзига суйкалди, йигитнинг лаби қиз лаби томон чўзилди, лекин худди шу пайт чироқ ёниб қолди. Иккинчи серия олдидан бўладиган лаънати танаффус бошланди...

Саид қип-қизариб ўтирар, у бошнинг кўтаришга журъат қилолмасди, бутун тапаффус давомида бир оғиз ҳам гапирмади. Севим Махлуқ эса гўё унинг тепасида чарх урарди; қиз ўлжасига чанг солишга тайёр турган ҳолда қурбонига синчковлик билан тикиларди.

Охири чироқ ўчди ва Саид аввалига тортиниброқ, сўнгра тобора қатъият билан қиз томон сурила бошлади. Унга тақалгач, дабдурустдап ва эҳтирос билан шивирлади:

— Мен сизни севаман...

— Нима бало, жинни-минни бўлдингми ўзи, Зекерия?— деган жавобни эшитди Саид.

«Зекерия, — миясига урди унинг. — Зекерия? Наҳотки, исминини шунчалик тез эсдан чиқарган бўлса? Йўқ-йўқ, мен бунга чидаёлмайман, бу қўлимдан келмайди, мен усиз яшаёлмайман!»

• — Сиздан ўтиниб сўрайман, бу жуда жиддий! Мен ҳақиқатда сизни бир кўришдаёқ севиб қолдим, — деб яна шивирлади Саид ва журъатсизгина унинг елкасини силади.

— Сенга нима бўлди ўзи, Зекерия, уйга боргунча чидаёлмайсанми?

— Наҳотки сиз менга ишонмасангиз, Севим хоним?

— Севим-им?— чинқирди қўшни қиз, сўнгра бутун зал эшитадиган қилиб қичқирди:— Зе-ке-ри-я-я!

— Нега бақирасан?— деб эринчоқлик билан жавоб берди дўриллаган овоз.

Тарсаки овози эшитилди... Кинони тўхтатиб, чироқни ёқишди.

Воқеа мана бундай бўлган эди: Саид кўзи кўрмаслиги туфайли ложанинг бахмал пардасини Севимнинг кўйлаги деб ўйлаб, унга яқинлашган ва антика-антика эҳтиросли сўзларни шивирлаб, бошқа хотинни сийпалаган. Хотин эса бунчалик тоқатсизлик қилаётган киши асло эри эмас, қандайдир нотаниш эркаклигини билгач, унинг юзига боплаб тарсаки туширганди.

Жанжални эшитиб келган миршаб уларни ложадан чиқарди. Зекерия исмли барваста йигит асли тоғлик бўлганлиги учун бировлар хотинига шилқимлик қилувчи сурбетлар билан қандай гаплашиб қўйишни биларди.

— Бу ифлос бузуқи менинг хотинимга шилқимлик қилди! Ҳозир мен унга кўрсатиб қўяман!..

Нима воқеа юз берганини Саид ана шундан кейингина тушунди.

— Миль пардон, мосье,— деб гўлдиради у уялгандан фақат французча сўзларни эслаб...— Мен шахсан Эйнштейннинг амакиваччаси билан танишман... Эҳтимоллик назарияси...

Агар Севим Зекерияни қўлтиқлаб, унга назокат билан қуйидаги сўзларни айтмаганида, бу машмашанинг нима билан тугаши номаълум эди.

— Бей афанди, сиз янглишяпсиз... Қайлигимнинг сўзлари менга қаратилган эди, лекин рафиқангизнинг негадир ўзига қарата айтилди деб ўйлагани ёлғиз оллогина аён... Ачинарли хато бу... Ким ҳам хато қилмайди дейсиз?.. Менинг қайлигим ўз сеvimли қаллиғи олдида ножўя ҳаракат қиладиган эркаклардан эмас...

«Қайлиқ!..» У мени қайлигим деб атади-я!— Ўз қулоғига ўзи ишонмасди Саид.— Қандай бахт! Бугунги кунга шон-шарафлар бўлсин!»

Севимнинг ёқимли овози, эркаланиб суйкалиши Зекерияни шаштидан туширди-ю, у шу ондаёқ тоғликларнинг шафқатсиз одатларини ҳам унутди.

— Кечирасиз, хоним-афанди, мен энди ҳақиқатан ҳам хатолик юз берганини кўряпман...

— Зекерия,— деб унинг гапини бўлди хотини,— нега қаққайиб турибсан, юр, кинони охиригача кўрайлик. Билетга пул кетган, ахир.

Эр-хотин залга қайтишди, Севим билан Саид эса фойеда қолишди.

— Мен шунчалик хижолатдаманки,— деди Севим кўэларини ерга қадаб.— Бу ҳаммаси мен туфайли...

— Мен сиз учун жонимни қурбон қилишга тайёрман!— деб хитоб қилди ҳозиргина қўрқувдан юраги ёрилишига сал қолган Саид.

Улар кўчага чиқиб, таксига ўтиришди. Саидни икки ланишлар қийнади: «Албатта у полициядан қутулиш учун мени қайлигим деб атади. Аслида у мен ҳақимда қандай фикрда экан?..»

Йигитнинг индамаётгани сабабини тушуна олмаётган Севим безовта бўла бошлади: наҳотки, шунчалик ўсталик билан илтиҳот қилинган қўлдан чиқариб юборса?.. Йўқ, у бунга йўл қўймайди! Бу кўр товукқа бегона товукхонада бало борақанми-я. Қаёқдан ҳам мен нарига сурилдим ўзи. Шартта тиззасига ўтириб олишим керак эди.

— Агар сиз мени ҳақимда ёмон фикрга борган бўлсангиз,— деди у оҳиста, мулойим овоз билан,— хато қиласиз...

Уз ўйларини билан банд бўлган Саид унинг гапни эшитмай, паришонхотирлик билан жавоб берди.

— Билмайман, билмайман...

— Йўқ, сиз менинг ҳақимда ёмон фикрга бораётганингизни сезиб турибман,— хўрсинди Севим ва қўққисдан Саиднинг пинжига кириб, шивирлади:— Агар нта-сангиз, исботлайман сизга...

Улар машинадан тушишгач, Севим охириги марта ури-ниб кўрди.

— Ойим билан танишишни истайсизми?— сўради у.

— Бу ноқулай эмасми ўзи?— уялди Саид.

— Менинг ойим — дунёда энг демократик оналардан бири.

— Менга қолса, аввало ойингиз ҳузурига аммам келишини истардим... Сиз бунга қандай қарайсиз?

Севим ҳар эҳтимолга қарши ўзини ҳеч нарсани тушунмаётганликка олди:

— Нима учун?

Саид бошини кўтаришга журъат этолмай, помидордек қизариб турар ва ботинкасининг учи билан ерга қандайдир нақшлар чизарди.

— Ойингиздан... шу... шу... нарсани... сўраш учун...

— Нега аммангиз? Ахир ойингиз йўқмилар?

— Йўқ, мен аммам билан тураман...

— Ҳа, майли. Демак, кўришамиз-а?

— Яна кўришгунча...

Улар ажралишди. Севим хиргойи қилиб, зинапоядан ўйноқлаб югуриб чиқди ва бўсагаданоқ тантанавор қичқирди:

— Ойп-и-и!!.. Топ-ди-им! Куёв-в-в!!! Ур-ра-а-а-а!!!

АМИНА ВАЙСАҚИНИНГ НАБИРАСИ

Севим билан хайрлашгач, Саид уйига қанот пайдо қилиб учиб борди. Қандай қанот дейсизми? Албатта, севги қаноти-да. У остонадан турибоқ қисқа вақт ичида уйланмоқчи, яъни қонуний никоҳдан ўтмоқчи, бошқача қилиб айтганда, ошён қурмоқчи эканини, легаки бу ошён учун излаган фарштасини топганини айтиб, севимли аммаси, муҳтарама Баррин хоним-афандини ҳайратда қолдирди.

Унинг исми Севим! Гўзал Севим! Севим унинг юлдузи! У умр бўйи худди шундай қизни орзу қилганди. Исмини айтмайсизми! Севим — назокат, севги демакдир! Фамилияси нимаиди? Эслаёлмайди. Бунинг аҳамияти ҳам йўқ. Муҳими бир кўришдаёқ севишиб қолишди. Тўйдан кейин у бари бир Севим Маллазода бўлиб қолади. У билан қаерда танишди? Э худойим-эй, кўчада-да, албатта. Кишода севиб қолди. Уйигача кузатиб қўяркан, у ўз тақдирини худди шундай қизга бемалол пшоиниши мумкинлигини тушунди...

Баррин хоним аллақачонлардан бери кўнглига жиянини уйлантириш ниятини тугиб қўйганди. Маллазодалар уругининг сон-саноқсиз вакиллари ҳам фақат Саидгина ўзларининг қадимий авлодларини давом эттиришнинг уддасидан чиқади деган умидда эдилар. Чунки бошқа бирон ишонадиган кишилари йўқ эди. Саид бир вақтлар яшнаб турган азим дарахтнинг гуллаб, мева бера оладиган ягона ёш новдаси, ягона бутоғи эди. Шунинг учун ҳаммалари ҳаёт суви қуриб битмасин, томири бўшашмасин, акс ҳолда икки юз эллик йил давомида мағрур турган тана қулайди, деб хавфсираб, бу ишни тезлаштириш тарафдори эдилар.

Лекин, шунга қарамай, Баррин хоним Саиднинг бўлажак қайлиғи уларнинг мўътабар уругига муносиб, тагли-тугли, элнинг ҳурмат-эътиборини қозонган, аслзода оиладан бўлиши шарт деб ҳисобларди. Худо кўрсатмасин, бирон сатангнинг қармоғига илниниб қолса, боланинг бошини айланттириб қўяди. Чунки бойликка ҳар қандайи ҳам учини мумкин.

Санд аммасининг барча гумонларини қатъий рад этди.

— Ҳаётимда бундан муносиб қизни кўрмагандим. Қўлимдан қанча-қанчаси ўтганини ўзингиз яхши биласиз.

— Болам, наҳотки уни шунчалик тез билиб олган бўлсанг?

— Амма, сиз Парижда ўқиганимни унутяпсиз. Мен энди одамларни ипидан-игнасигача кўра оламан. Пулларимга келганда эса, бу Севимнинг тушига ҳам кирган эмас. Бундан ташқари, у жуда уйига шошаётганлиги туфайли унга уйланмоқчи эканлигимни айтишга улгура олмадим ҳам.

— Жудаям лақмасан-да, болам.

— Ҳа, мен унинг дуруст оиладан эканлигига ишонаман. Суриштириб кўрсангиз ўзингиз ҳам бунга ишонч ҳосил қиласиз.

Аммаси ўзини тарозинга солиб ҳам ўтирмади. Эртаси кечқуруноқ унга Мушакбозлар ҳақида билиши зарур бўлган ҳамма нарса ва ҳатто керагидан ҳам зиёд нарсалар маълум бўлганди.

Жумладан у Мушакбозлар оиласи — обрўли, таниқли ва бадавлат (хотинлар ич кийимини сотиш — доимо сердаромад иш) оила эканини, лекин одатда ота томондан мерос бўлиб ўтадиган фамилияни Ҳасилбейнинг бутун музофотга Фарида Мушакбоз деб донг таратган онасидан олганини билиб олди... Машҳурликда Севимнинг бошқа бир бувиси, муҳтарама Моҳжура хонимнинг онаси — Амина ҳам қолишмас экан. Бу бувиси подшоҳ саройи амалдорлари: султоннинг бош сомсапази, Бош сартароши, Бош тикувчиси, Бош боғбони, Бош шишасози ва шу кабиларнинг дангиллама уйлари жойлашган бой даҳада, юқорида зикр этилганлар орасида энг муътабарлиси бўлиб давр сурган, султоннинг Бош вайсақисн номини олган бу гийбатчидан ҳаммалари қўрқиншар экан. Севимлар хонадонининг жиловни доимо хотинлар қўлида бўлиб келгани амман бирмунча безовта қилди, холос. Бироқ у разведкадан қайтгач, жиянига шундай деди:

— Болам, мен бу қизнинг оиласи ҳақида бирон ёмон нарса айтолмайман.

— Сизга нима дегандим, аммажон!

— Оила тагли-тахтли экан-у, лекин негадир қиз менга ёқмаяпти.

— Наҳотки! Сиз уни кўрдингизми? Уйда бўлдингизми?

— Уйда бўлмадим-у, лекин у ҳақда одамлар қандай фикрда эканини эшитдим.

— Улар қандай фикрда бўлшлари мумкин?— жақли чиқди Саиднинг.

— Гўёки сенинг Севимнинг худди араб байталига ўхшаб ўйноқлаб турармиш. Бунақасини жнловлаш учун жуда уста чавандоз бўлиши керак, дейишяпти. Бу эгарда туролмасмикансан деб қўрқаман, болам.

— Ташвиш тортманг, амма! Менинг қўлимга тушгач, ювош бўлиб қолади. Сиздан илтимос, эртага совчиликка бориб, онасидан қўлини сўрасангиз.

— Йўқ, болам, буни қизга ўз оғзинг билан айтасан. Ҳозир тартиб шунча. Агар у рад қилса, ана унда мен ота-онаси билан гаплашишим керак бўлади.

— Яхши, амма, менга ишонаверинг, ҳаммаси жойида бўлади.

САИДНИНГ ТАҚЛИФИ

Саид бир неча бор Мушакбозлар яшаётган уйга яқинлашди-ю, лскин зинапоядан кўтарилиб эшик қўнғироғини босишга журъат қилолмади. Гарчи Севим уни тақлиф қилган бўлса-да, у эшикни очишганда нима дейишини ҳечам ўйлаб тополмади. Ҳа, албатта, Севим ойниси демократ, отаси эса ғоятда либерал одам эканлигини айтганди... Лекин ҳозирги демократ ва либералларнинг қандайлигини ким ҳам билди дейсиз? Саид худди ўн бир метрлик белгига қўйилган тўп ёнида турган футболчидек ҳадеб бир жойда ер топтарди.

Саид уй олдида бир ярим соатча бекордан-бекорга туриб, охири юрак ютиб, дадил дарвозахонага кирди. У қўлини қўнғироққа узатган ҳам эдики, қўққисдан эшик очилиб, уйдан бир йигит чиқди. Аллақандай куч Саидни бир қават юқорига чиқариб қўйди. «Севимнинг акаси бўлса керак»,— деб ўйлади Саид ва бир оз кутиб, секин зинапоядан пастга туша бошлади. Эшик яна очилди ва бу сафар уйдан Севимнинг отаси қатори икки эркак чиқди. Саид кўчага ўқдек отилди-ю, лалайганча туриб қолди. Бу орада эшик бир, икки ва ҳатто учинчи марта очилди, ҳар гал ичкаридан эркаклар чиқиб туришди.

Саид то ўзига келмагунича бир соат уй атрофида бе-

ҳуда санқиб юрди. Кейин у телбаларча югуриб бориб эшик қўнғироғига қўл чўзди, лекин кимдир ундан олдинроқ қўнғироқ тугмасини босди. Саид чўчиб ўгирилди: орқасида уч нафар полвон келбатли барваста йигит турарди.

— Бу ерда нима керак сенга, олифта?— деб сўради улардан бири.

— Кечирасиз, сиз мени ким биландир адаштиряпсиз.

— Қайси командадансан?— деб сўради иккинчиси.

— Командадан? Мен командадан эмасман. Нега энди мен командадан бўлишим керак? Мен, ўзимча, шундай. Ким билан гаплашяпман ўзи?

Шу пайт эшик очилиб, учала полвон ичкари кирди-ю, худди кўзга кўринмас автоматика ишлагандек ўша заҳотиёқ яна ёпилди.

Узини бутунлай йўқотиб қўйган Саид кўчага чиқиб, одатига кўра математик жумбоқ устида бош қотирганча, у ёқдан-бу ёққа юра бошлади: «Уч соат давомда Мушакбозлар уйига олти киши кириб, беш киши чиқди, бу тахлитда бир кеча-кундузда неча киши киради?.. Шошма! Нега бу ерга фақат эркаклар киришяпти?» Йўқ, унинг Севими бундай уйда яшаши мумкин эмас!— Масалани математик йўл билан ечиб бўлмади.

Саид жавоб топши умидида атрофга алангларкан, яқиндаги магазинга кўзи тушиб, ўша томонга юрди.

— Кечирасиз,— одоб билан мурожаат қилди у хўжайинга,— сиз Севим хоним қайси уйда туришини айтолмайсизми?

— Қайси Севим? Махлуқми? Еки Севим Маҳмадонами? Ё Катта Севимми? Думбали Севимми? Севим Чайнағичми? Еки дорихоначининг хотиними? Бизнинг кўчамиздагиларнинг ҳар иккисидан бирининг оти Севим.

— Хўжайин, агар бу найнов футболчи бўлса, у албатта Севим Махлуқни қидиряпти.

Саид Мушакбозлар уйини кўрсатиб:

— Агар адашмаётган бўлсам, чамамда, шу уйда яшайди.

— Ҳа-а-а. Унда сизга Махлуқ керак экан.

— Йўқ, йўқ, унинг фамилияси «Му» ҳарфидан бошланади.

— Мушакбоз эмасми?

— Худди шундай.

— Сиз қайси командадансиз?

Саид аввал ҳам шундай деб сўраганларини эслаб, ҳайрон бўлганини яширмай:

— Нима учун ҳамма мени қандайдир командадан деб ўйлайди?— деди.

— Унда қайси команда ишқивозисиз?

— Афтидан, хўжайин, у Севим Махлуқ ишқивоз бўлган команданинг мухлиси бўлса керак,— деб тахмин қилди ўша сотувчи.

Бошқа бир сотувчи эса Саидга диққат билан тикилиб туриб деди:

— Бу нусха на Анқара, на Стамбул командаларида ўйнайди. Мен ҳамма ўйинчиларни юзидан танийман. Бу умуман футболчи эмас.

Саид уларнинг гапини ортиқ тинглаб ўтирмай, хўжайинга миннатдорчилик билдириб, кўчага чиқди ва Севимлар уйи томон жўнади. Буни қарангки, худди шу пайт қизнинг ўзи балконга чиқиб қолди.

— Ойи!— қичқириб юборди у.— Тезроқ бу ёққа кел!.. Ана у, менга уйланмоқчи бўлган!

Моҳжур хоним балконга чиққан пайтда Саид муюлишда тўсатдан бир оёғи иккинчисига чалишиб кетиб, бир юзу саксон тўрт сантиметрлик бўйи баробар асфальтга узала тушишига сал қолди.

— Бу новча ландавур негадир унча ёқмаяпти менга,— мингиллади онаси.

Севим хона томон қичқирди:

— Йигитлар, тезроқ бу ёққа келинглари! Сизларга қайлигимни кўрсатаман.

Балконда уч паҳлавон пайдо бўлди.

— Шу тентак сенга уйланмоқчимиз?— деб сўради Аҳмад Девор.

— Нима, рашк килиясанми?— жилмайди БТ дарвозабони Ножи Сувқуяр.

— Шу камлик қилаётувди-да,— тўнгилади Аҳмад.

— Қулоқ солма унга, Севим, рашк қилганидан шундай деярти,— яна бошлади Ножи.— Сал ориқ демаса, бировдан қолишадиган жойи йўқ. Айтгандек, ориқлар — жудаям ҳирсли бўлади дейишади.

— Чаккиямас, шунақаси ҳам бўлаверади. Ҳозир куёвлар ошиб-тошиб ётган замон эмас,— дея ўз фикрини билдирди БТ командасининг энг яхши ҳужумчиси Мустафо Болт.

Агар зарур ишлар бўлмаганда, Севим албатта, Саидни уйга таклиф қилиши, лоақал ўзи унинг олдига чиқи-

ши турган гап эди. Лекин аксига олиб худди шу бугун у қандай қилиб ДМС ҳимоячиси Озар Ходани БТ га оғдириш масаласини ҳал этиш учун БТ клубининг ўйинчилари ва бош раиси Дундар Маҳмаданабей билан учрашиши керак эди. Дониий Муҳтожлик Саргардонлари, қисқача қилиб айтганда, ДМС командаси «Бурқираган Тўзон» ёки БТ командасининг асосий рақиби бўлиб, улар ўртасида фақат футбол майдонидагина эмас, балки сиртда ҳам тинимсиз олишув борарди. Фақат Севимгина бундай топшириқнинг уддасидан чиқа олиши мумкин бўлгани учун ҳам Дундар Маҳмаданабей унга катта умид боғлаганди. У ўз вақтида — БТ ва миллий терма команданинг ҳозирги фахри — Аҳмадни ҳам шундай йўл билан қўлга киритганди.

Бугунги учрашув Ҳасилбейдан бекитиқча ўтаётган эди. Чунки оила номуси учун чинакамга ташвиш торта бошлаган Мушакбозлар хонадонининг бошлиғи қизига то турмушга чиққунга қадар футболчилар билан учрашишни қатъиян ман қилиб қўйганди.

Севимларникида маҳфий мажлис кетаётган бир маҳалда уй атрофида зир югуриб юриш Саиднинг жонига тегди. У ҳеч қачон бу уй остонасига қадам қўйишга журъат этолмаслигини тушунгач, телефон қилишга қарор берди. Узини ҳаяжонга солаётган барча гапларни телефон орқали айтиши осон бўлади, албатта. Севимга бўлган муҳаббатини айтади ва унга хотин бўлишга рози ёки рози эмаслигини очиқдан-очиқ сўрайди. Агар қиз рози бўлмаса, у ўзини ўзи ўлдиради...

Саид кўчадаги автомат телефондан қўнғироқ қилолмади. Чунки севги изҳор этиш танҳоликни талаб қиларди. У такси олиб, физиллаганча уйига жўнади... Худого шукурки, уйда ҳеч ким йўқ экан.

У телефон китобидан Мушакбозлар номерини топди-да, қўли қалтираб рақамларни терди.

Баъзида замонавий техниканинг инжиқлиги ҳам кишилар ҳаётида машъум роль ўйнайди. Бу сафар ҳам шундай бўлди. Уни Мушакбозлар уйи ўрнига пайпоқ фабрикаси билан улашди.

— Алло!—деб жавоб берди унга мулоийм эркак овози.

— Агар малол келмаса, телефонга Севим хонимни таклиф қилсангиз..

— Марҳамат...

— Кўп ўтмай трубкада аёл кишининг овози эшитилди.

— Эшитаман.

— Салом алайкум, Севим хоним.

— Салом алайкум.

— Соғлиқларингиз қалай?

— Раҳмат, яхши.

Севим исмли ишчин эркаклар тез-тез телефонга чақириб туришар, аммо уста буни ёқтирмас, шунинг учун ҳам жувоннинг телефон олдида узоқ ўралашишига тоби йўқроқ эди.

— Мен безовта қиялпман сизни, Севим хоним...— узоқдан гап бошладди Саид, лекин тоқатсизлик билан унинг гапини бўлишди:

— Тезроқ гапиринг, сизга нима керак, мен жуда шошлпман.

Иқрорлик сўзлари шундайгина тилининг учида турарди-ю, лекин қўрқоқлик томоғини худди қисқичдек гиппа бўғиб қўйганди.

— Мен, мен...— деб имиллади Саид,— сизни шунинг учун безовта қилдимки...

— Қисқароғи.

— Мен сизга уйланмоқчиман!— ўзи ҳам кутмаган ҳолда шундай деб юборди Саид ва кўзни қисиб, жим бўлиб қолди.

Севим иккинчи нима дейишини билмай, ҳеч нарсдан-ҳеч нарса йўқ, турмушга чиқишни таклиф қилаётган бу кимса дўстларидан қай бири эканини билолмай боши қоғиб, хўрсиниб қўйди.

Балки икки кун олдин шилқимлик қилиб уйигача илакишиб келган кишидир? Ёки биров ҳазил қиялпчи-микин?

— Жиддий гапиряпсизми?— титроқ овоз билан сўради у.

— Албатта, жуда ҳам жиддий... Сиз бахтли бўлишингиз учун қўлимдан келган ҳамма нарсани қиламан, Севим хоним...

— Ҳамма эркаклар ҳам шундай дейишади. Тўғриси айтсам, сизга ишонса бўладими-йўқми, буни билмайман...

— Ишон, Севим хоним! Ишон!.. Ишон!..— худди, алаҳсираётгандек такрорлади Саид.

— Бир умргами?

— Ҳа, ҳа!.. Бир умрга!..

— Яна-тағин' кейин қуён бўлиб юрмагини-а... Сарта-рош Сулаймон ҳам, шофёр Нури ҳам, офицант Ҳамди ҳам оламан деб юришганди... Қаёққа гумдон бўлди улар?

— Мен қатъий...— ғўлдиради Саид.— Ахир мен сени севаман-ку...

— Очигини айтсам, кўпдан бери эрга текким келадди! Ишқилиб, инсофли одам бўлса бас, доктор ё инженер, ҳеч бўлмаганда лейтенант ҳам бўлаверади...

Гарчи Саиднинг кўзи ёмон кўрса-да, у қулоғидан шикоят қилмасди. Шу сабабдан гапнинг бошидаёқ Севимнинг овози унга галати туюлганди.

— Соғмисиз ўзи, Севим хоним?

— Инма қилди?

— Эҳтимол, шамоллагандирсиз?

— Ҳа, сал тумовлаганман, бунинг устига шунчалик ҳаяжонланганманки...

«Ё оллоҳ, наҳотки таклифим уни шунчалик ҳаяжонлантирган бўлса?»— деган фикр ўтди Саиднинг хаёлидан.

— Бугун эрталаб чап кўзим учганди, бу доим яхшиликка олиб келади,— сўзини давом эттирарди Севим иккинчи.— Мен сизга тегинишга розиман-у, лекин ҳар қалай яна ўйлаб кўрилса ёмон бўлмасди... Бугун кечқурун бир университет талабаси билан учрашим керак. (Бу талаба аслида этикдўз эди.) Биз у билан кўпдан бери танишимиз. У ҳам менга уйданишга ваъда берганди, лекин ҳозир негадир думни тутқазгиси келмаяпти... Шунинг учун орани очиқ қилиб олмоқчийдим...

«У билан тузуккина гаплашяпманми ўзи?»— дея тўсатдан ўйлаб қолди у ва жойи келса-келмаса кечирасиз деяверди.

— Бугун кечқурун, кечирасиз, мен ҳалиги йигит билан, кечирасиз, учрашим керак. Агар у келса, унда, кечирасиз, агар келмаса, унда мен, кечирасиз...

— Демак, бугун биз сиз билан кўришолмаймиз?— тушкун овоз билан сўради Саид.

— Бугун, кечирасиз, ҳечам... Бу, кечирасиз, йигит жуда ёмон, кечирасиз, рашк қилади. Агар у сизни, кечирасиз, кўриб қолса, унда сизга, кечирасиз, ёмон бўлади. Эртага эса, кечирасиз, мумкин.

— Сизникига борсам бўладими?— сўради у дадилланиб.

Қиз эса ўзига уйланмоқчи бўлган одамнинг у қандай кулбада яшаётганини кўришини истамасди...

— Йўқ, кечирасиз, мен сизни эртага соат олтида, қаҳвахонада, кечирасиз, «Этуаль»да кутаман...

Худди шу пайт хонага уста кириб қолиб, қиз гапни тезроқ тугатишга шошилди:

— Келишдикми?

— Ҳа, ҳа!

— Кўришгунча хайр!..

— Эртагача омон бўлинг!— деди Саид трубкани ўпиб.

Саид бутун кеча ва эртаси кунни ўзини қўярга жой тополмай зир югуриб ўтказди. «Уни кўраман, у рози бўлди-я!»— таитана қиларди у ва шу ондаёқ: «Кечирасиз, лекин ҳали мени, кечирасиз, гумдон қилиши мумкин бўлган талаба ҳам бор-ку!» деган мудҳиш ўй қийнади уни. У Севимлар уйига қараб югурди ва сон-саноксиз соялар кўзга чалинаётган ёруғ деразаларга боқиб атрофда айланаверди. «Улардан қайси бири Севим? Ановиниси, кечирасиз, балки талабадир?..»

Уйқусиз тундан сўнг ўрнидан аранг турган Саид «Этуаль» қаҳвахонаси Стамбулнинг қаерида эканлигини аниқлашга киришди. Улар учта экан... Саид эса айнан қайси бирида учрашишни келишиб олгани ҳам йўқ...

«Афтидан, аввало унинг уйига яқин жойдагисига бориш керак,— ўзига хос ҳозиржавоблик билан мулоҳаза юритди Саид.— Агар у ерда бўлмаса, такси олиб қолган иккитасига бораман...»

Соат бешда Саид тахмин қилинган учрашув жойида ҳозир бўлди. У бурчакдаги бемалол гаплашса бўладиган столни танлаб, қайлиғини кута бошлади.

Қўшни стол олдида эса Севим иккинчи ўтирар ва кеча кечқурун телефон орқали унга ўз қалбини бағишлаган одамни кутарди.

Вақт ўтиб борар, у эса ҳануз кўринмасди. Вақтин бекорга ўтказмаслик учун у ёлғиз ўтирган меҳмонларга қараб-қараб қўя бошлади. Саид томонга эса қиё ҳам боқмади: «Шуям эркак эмиш!»

Саид соатига қаради: соат еттига қараб кетяптию қайлиқдан ҳалиям дарак йўқ! Афтидан, қолган икки қаҳвахонага бориш фурсати етганга ўхшайди, лекин Севим худди шу пайтда келиб қолса-чи?

Саид официантни чақирди:

— Ҳозир бу ерга ориқдан келган, қорасоч, қаламқош ёшгина аёл келиши керак... У келса кутиб турсин, мен тезда қайтаман... Илтимос, тўхтатиб туринг... Айтмоқчи, унинг исми Севим,— қўшиб қўйди у ва официантга яхши ҳақ тўлади.

Саид бошқа қаҳвахоналарда бўлиб, у ерда ҳеч кимни топмагач, яна қайтиб келиб, аввалги жойини эгаллади.

— Афанди, балки сизга бошқа Севим ҳам бўлаверар?— ҳамдардлик билан сўради официант ундан.— Таништириб қўйишим мумкин, хурсанд бўласиз...

Саид бутуилай ночор аҳволда қолганди: «Уша талабаси билан битишган. Унда нега ваъда беради? Кинотеатр ложасидаги қизгин қучишишларни қандай қилиб шунчалик тез унутиш мумкин?..» Унинг юрагини рашк ёндирадди. У ҳамма нарсага — гар керак бўлса бор бойлигини беришга ҳам тайёр! Фақат ўзининг бойлиги қандай аҳволда эканлигини билмасди. Чунки Маллазодалар бойлигини онлавий оқсоқоллар кенгаши бошқарди.

Ярим кечага яқин Саид ҳеч чқдай олмай Севимга телефон қоқди. Телефонни унинг онаси олди. Довдирганидан у мутлақо англаб бўлмайдиган нарсаларни гўлдирай бошлади...

— Тушунмаяпман, сизга ким керак ўзи!— аччиғланди Моҳжур хоним.

— Кечирасиз, хоним-афанди, бемаҳалда безовта қилганим учун. Телефонга Севим хонимни таклиф қилсам бўладими?

— Севим Анқарага кетди, эртага у ерда БТ ўйнайди. Унга нима дейиш?

— Марҳамат, Саид телефон қилди деб қўйсангиз...

— Яхши.

— Раҳмат. Тунингиз хайрли бўлсин.

Моҳжур хоним фақат трубкани қўйгандан сўнгиша ўзи билан қизи у ҳақда гапиравериш қулоқ-миясини еган ўша Саид гаплашганини фаҳмлади. Минг афсуски, у билан кўнгилдагидек гаплаша олмади.

Саид трубкани осиб қўйди. Еп-ёруғ дунё унга зулматдек кўрнди. Худди ерда ҳаёт тугагандек. У ўз хонасини ичидан бекитиб олиб, ҳеч кимга жавоб бермай қўйди.

САИД МАЛЛАЗОДАНИНГ АҲМАД ДЕВОР БИЛАН БИРИНЧИ УЧРАШУВИ

Саид кикотеатр ложасида Севим билан ўтказилган лаззатли дақиқаларни унутиши мумкинмиди? Хушторнинг жўшқин хаёли яқиндагина бўлган айш-ишрат дамларини қайта-қайта гавдалантирарди. Унга сари рашк азоб берарди.— Севим алдаб ўтирса-я уни! Изтироб чидаб бўлмайдиган даражага етганда Саид Парижни ва ҳатто Мадленни, ўзи шунчалик моҳирлик билан лақиллатган ўша Мадленни эсларди...

Баррин хола жиянига ғамгин боқар, уйланиш ҳақида гап очишга уринар, бунга жавобан эса унинг баттар қош-қовоғи уюлиб, тумтайиб оларди. Бундай пайтларда аммаси уни ўз ҳолига қўярди. Ахир улар орасида нималар бўлмайди дейсиз...

Парвойи палак Севим эси аввалгидек, куёв қаёққа ҳам борарди, йўқ пайтимда фақат бир марта телсфон қилиб, бирдан бедарак бўлиб кетгани ҳеч гап эмас деб ҳисобларди. У ҳар кунни раҳм-шафқат қилиб тилагига етказгани учун оллои таолога шукурона ўқирди. Айни пайтда Севимнинг бели кун сайин ваҳима қиладиган даражада йўғонлашиб борарди. Мушакбозлар уйида яна жанжал иси кела бошлади.

Ана шундай бир пайтда сизилмас БТнинг марказий ҳимоячиси Аҳмад Девор севимли дўстининг эрга чиқиш масаласи билан ўзи шуғулланишга қарор қилди. Чунки, тактик мулоҳазаларга кўра, Севимнинг эрга тегиши қизга нисбатан унга кўпроқ зарур эди.

— Эсингдами, сен менга бир малла йигит ҳақида гапирган эдинг?— дея мурожаат қилди Аҳмад Севимга.— Никоҳдан ўтмоқчи ҳам бўлувдларнинг. Қаёққа гумдон бўлди ўзи у?

— Асло хабарим йўқ,— жавоб берди Севим елкасини қисиб.

— Оти нимади.

— Саид шекилли...

— Фамилияси-чи?

— Нималар деяпсан ўзи, мен буни қаёқдан билай...

— Ие, қаллиғининг фамилиясини ҳам билмайдими одам?!— жаҳли чиқди Аҳмаднинг.

Мулоҳазали Моҳжурани хоним қизини ҳимоя қилишга шошилди:

— Севимнинг пияти жиддий, у фамилияга эмас, одамга турмушга чиқмоқчи...

Орадан бир ойдан ортиқроқ вақт ўтди. Гарчи Саид ўзидан бирон нишона бермасда, Севимнинг феъли ҳақида бундай деб бўлмасди. Башарти Саиднинг ниҳоятда бадавлат эканлиги тўсатдан аён бўлиб қолмаганда Махлуқ унинг оламда борлигини ҳам унутган бўлармиди.

Маллазодаларнинг эътиборли оиласини Стамбулда ким билмайди дейсиз, ахир?!

Аҳа, ҳали шундайми! Демак фамилиянинг ҳам аҳамияти бор экан-да! Бундай ўлжани қўлдан бой бериш мумкин эмас. Фақат уни учратса бас! Уни қандай шайдо қилиш ва умрбод тузоққа илинтиришни ўзи биледи. Бунинг учун ним қоронғилик ва икки оғизгина ширин суҳбат бўлса kifоя... «Севгилим, яқингинада жужуқлик бўламиз»,— дейди унга. Бирон инсофли, яъни гўл эркак — эркакларнинг кўпчилиги шундай бўлишди — чурқ этиб эътироз билдиришга ҳам журъат қилолмайди. Бунинг устига у ҳақ гапни айтади: ахир у ҳақиқатан ҳам фарзанд кутмоқда. Худди шу Саид унинг отаси бўлиши керак! Шундай аҳд қилди ташлаб кетилган ва бахти қаро қиз.

Тез кунда Севим зориқиб кутган фурсат ҳам етиб келди. Бир куни эрталаб у деразадан қараса — «қудратингдан ўргилай оллоҳ!»— уй олдида Саид у ёқдан-бу ёққа юриб турибди.

Севим бир зумда кийиниб, кўчага отилди. У ҳеч қачон бунчалик шошилмаганди!..

Севим олдинига, мени ўзи танисин, деган мақсадда бир неча бор унинг ёнидан ўтди. Лекин Саид ўз бахтига бурилиб ҳам қарамас, ҳеч нарсани кўрмай, унинг ёнидан ўтиб кетаверарди. Ҳеч иложи қолмагач, Севим уни туртиб ўтишга мажбур бўлди, шунда бечора йиқилиб тушаёзди...

— Пардон!— деди у французчалаб, севгилисни танитай.

Шунда қиз ўзини эслатишга мажбур бўлди:

— О-ооо! Бу сизмисиз!.. Учрашиб қолганимизни қаранг-а! Мен ҳозиргина уйда...

Саид уни овозидан таниб қотиб қолди, ўз қулоғига ўзи ишонишдан қўрқиб, унга нақ бурни бурпига теккундай яқинлашди.

- Ҳа, бу мен...— Унинг овози ҳаяжондан титрарди.
- Демак, сиз Стамбулдамисиз?— ажабланди қиз.
- Ҳа, Стамбулда...
- Нега бизникига бирон марта ҳам кирмадингиз?
- Мен сизни шунчалар кутдимки...
- Саид жуда ҳам қувониб кетди.
- Ростданми? Келишни истагандим, хоним-афанди... лекин унутиб қўйибман... уйингизни тополмадим.
- Мана-ку уйимиз!— кўрсатди қиз.
- Шундайми? Шуми? Ҳали шу сизларнинг уйингизми?
- Мен бир оз айланмоқчийдим... Агар вақтингиз бўлса, бирга сайр қилайлик,— деди Севим шошилиб, қайтадан топилган кўёвни қўлдан бой беришдан чўчиб.
- Эркаклар тортинчоқликни фақат мулоийм сўзлар билан енгиш мумкинлигини ўз тажрибасидан билган Севим бир дақиқа ҳам жим турмасди.
- Охири Саид ўзига келаётганидан дарак бера бошлади ва ҳатто дадилланиб қолди.
- Мен бир кун сизларникига келгандим,— дея гап бошлади у.— Лекин... Кечирасиз... Сиздан бир нарсани сўрасам бўладими?
- Бўлмасам-чи, нимани истасангиз, шун сўрайверинг.
- Айтинг-чи, ўшанда сизларникида нима бўлганди— ўғил тўйими ёки бошқа бирор онлавий маросимми?
- Севим қаҳқаҳ урди:
- Нега энди ўғил тўйи бўларкан!.. Ахир биз фақат уч киши — отам, онам ва мен турамыз.
- Ҳа-а-а.
- Нега бундай деб сўраяпсиз?
- Шунинг учунки, ўша кун сизларникига тинимсиз одамлар кириб-чиқиб туришди...
- Шунинг учун одамлар ўғил тўйи мўносабати билан йиғилишган деб ўйладингизми?
- У яна иккиланиб ўтирибди-я!.. Ахир қаршисида нақ ўтган асрга мансуб нодир аҳмоқ турипти-ку!..
- Улар БТ ўйинчилари бўлишса керак... Мен футболни жуда яхши кўраман... Сиз-чи?
- Мен сиз севган ҳамма нарсани севаман,— деб юборди Саид ноўрин ва қизариб кетди. «Беъмани гапни айтиб қўйдим шекилли?»— ўйлади у.
- Раҳмат. Бу сиз томонингиздан катта илтифот,—

миннатдорчилик билдирди Севим.— Сиз қайси командага ишқивозсиз?

— Ҳозирча ҳеч қайси командага ишқивоз эмасман, лекин яқинда, албатта бўламан... Сизнинг севимли командангиз қайси бири?

— Мен БТ командасининг мухлисман.

Саид бир неча бор энтикиб ютди.

— Севим хоним... агар ижозат этсангиз, сиз билан бир муҳим ва жиддий иш юзасидан гаплашмоқчи эдим...

Севим гап қандай «муҳим ва жиддий иш» ҳақида кетишини дарҳол тушунди. Севим ота-онаси ўзаро «муҳим иш» ҳақида гаплашганларида унинг турмушга чиқиш масаласини муҳокама қилишларини биларди.

— Юринг, бирон жойга кириб ўтирайлик. Агар вақтингиз бўлса, албатта.

— Истаганингизча!— хитоб қилди Саид севимни.

Яқиндаги қаҳвахонага киришди. Уларни официантга нисбатан кўпроқ профессорга ўхшаб кетадиган басавлат оқсоч киши кутиб олди. Севимни билганлиги учун уларга бурчакдаги, хангаматалаб кўзлардан холисроқ столни кўрсатди.

Севим ўтирди, Саид эса плашини ечгани кетди. Чунки у ҳеч қачон, ҳатто қуёш чарақлаб турганда ҳам уйдан плашсиз чиқмасди... У залга қайтгач, кўзини қисиб халойикни кузатди ва ўзининг ҳисобига кўра Севим ўтириши керак бўлган стол томён дадил одим ташлади.

— Хоним-афанди,— ўтириши биланоқ гап бошлади Саид,— сиз билан мен учун ниҳоятда муҳим иш тўғрисида гаплашмоқчиман...

У ҳаддан ташқари тез ураётган юрагини тинчита олмагани учун гужанак бўлиб ва кўзини ердан узолмай ўтирарди.

Севим эса нарироқдаги бошқа стол ёпида лабини бўяш билан овора бўлиб, Саиднинг қайтганини сезмай қолганди.

— Ҳозир эрим келади,— деди Саид билан ёнма-ён утирган хотин кинояли кулиб,— лекин, агар бу сиз учун жуда зарур бўлса, майли, эртага шу ерда худди шу пайтда учрашамиз...

Саид ҳеч нарсага тушунолмаб бирдан кўзини ердан кўтарди ва тасодифан чўчиб тушди: қаршисида бегона хотин ўтирарди.

— О, пардон!.. Кечирасиз!.. Адашибман! Мен сизни...

У зал ўртасига отилди ва ночору ноилож атрофга аланглаганча жойида қотиб қолди.

— Мен бу ердан Саид!— чақирди уни Севим. У ўз хатосидан шунчалик довдираб қолгандики, миқ этиб оғиз очолмасди. Севим яна унга ёрдам қилишга мажбур бўлди.

— Сиз мен билан гаплашмоқчи бўлувдингиз шеклилли... .

— Ҳа, ҳа... Мен жудаям истагандим... Қайси коман- дага ишқивозлик қилса бўлади, сиз билан маслаҳатлаш- моқчиман...

— Фақат шунинг учунгина мен бу ерга бошлаб кел- дингизми? Сизда муҳим гапим бор деганингиз шуми- ди?— Қаттиқ газабдан Севимнинг овози титрарди.

— Ҳа...— қўрқиб жавоб берди Саид.

Уларга глянсэ қаҳвасидан келтиришди. Севим инда- май ўтирарди. Улар қаҳвани ичиб бўлишди. Қиз шартта ўрнидан турди.

— Кетдик!

— Ихтиёрингиз...

Таксида улар чурқ этишмади. Севим Саиддан жуда- ям жаҳли чиққанлиги учун, фақат ундан тезроқ қуту- лишни ўйларди. Қиз зарур ишлари борлигини важ қи- либ машинани тўхтатди ва ундан тушди. Унинг олдида оғирлигини дам у, дам бу оёғига солиб сира омади юрилмаган Саид турарди. Қиз диққат билан тикилар- кан, уни қўлдан чиқармаслик лозим эканини тушунди. Хайрлашаётганда Севим бир оз юмшаб:

— Балки, бирор-фурсати билан бизникига кирар- сиз?— деди.

Саид дудуқланиб унга миннатдорчилик билдирди. Севим қўлини чўзганда эса у сал бўлмаса вужудини чулғаб олган лаззатдан ўзини йўқотаёзди...

Уйга қайтгач, Севим овози борича хўнграб ўзини диванга ташлади. Моҳжура хоним қизига ажабланиб қараб, минғирлади: «Э худойим, нима бўлди ўзи бунга?» Онаси қизининг эркаклар дастидан йиғлаганини ҳеч қачон кўрмаганди.

— Қизим, наҳотки ўша тентакни севиб қолган бўл- санг?! Агар гап шундай бўлса, унга турмушга чиқишинг- га ижозат бермайман. Ақлли хотин, агар бахтсиз бўлиш- ни истамаса, севган эркакнга тегиши керак эмас. Буни асло унутма!..

Худди шу пайтда Аҳмад пайдо бўлди.

— У менден куляпти!— деди Севим жазаваси тутиб.— Ҳали бирон эркак мен билан бундай муомала қилмазанди!..

Аҳмаднинг очикдан-очик унга раҳми келди.

— Қўй, қўй, йиғлама, жажжигинам, мен ҳали у ландавурга ожиз аёллардан кулиш қандоқ бўлишини кўрсатиб қўяман.

Севим кўзёшини тиймасдан деди:

— У, жуда муҳим иш юзасидан гаплашишим керак, деб мени қаҳвахонага бошлаб борди... У менга уйланмоқчи эканини айтишни ҳатто хаёлига ҳам келтирмади!.. Узини гўлликка солаётганинн билиб турибман... -Мени мазах қилмоқчи...

Аҳмад газабдан бўғилди.

— Ҳап, санимн, текинхўр! Ҳап, саними, текинхўр! Ҳап, саними ярамас! Онт ичиб айтаманки, агар ўша чаён стадионда рўпара бўлса борми, бирон жойи омон қолса Аҳмад Девор деган отимни бошқа қўярдим! Қани, ўша галварснинг қаерда туришини айт-чи.

— Қаерда туришинн билмайман!

— Ие, қанақасан ўзинг! Қаерда туришини билмасанг, фамилияси номаълум бўлса. Лоақал касб-корини биларсан унда?

— Математик ёки шунга ўхшаш.

— Уқитувчимн ё?

— Билмайман.

— Қай гўрдан пайдо бўлиб қолди ўзи?

Севим ҳам кулиб, ҳам йиғлаб, Аҳмадга Саид билан қандай танишганин, у билан кинотеатрда қандай ўпишганинн ганириб бера бошлади...

— Аҳмаджон, тағин хаёлингга ёмон гаплар келмасин, мен уни шунчаки синамоқчи бўлгандим... Балки мени олар, деб ўйлагандим... У билан бир мартагина ўпишдим, холос. Унинг кўриниши шунчалик тентакнамо эдики...

Севим Аҳмаднинг ҳисларига шафқат қилар, рашки аланга олмасин учун ортиқча важ-баҳонага ўрин қолдирмасликка тиришарди.

— Устимдан кулди дейсанми?

— Аввал мен билан жиддий гаплашмоқчи эканини айтди,— такрорлади Севим.— Мен, бирон арзийдиган гап айтар, деб ўйлаб, севнидим... У эса, агар билсанг, мени қаҳвахонага кимга, қайси командага ишқивоз бўлиши кераклигини сўраш учун таклиф қилган экан. У

ҳам, қарангки, мен севган ҳамма нарсани севишни истармиш!..

— Вой аблаҳ-эй! Шошмай тур, топаман уни! Қўй, йиғлама, жажжигинам, покиза қизларни алдаш қанақа бўлишни кўрсатиб қўяман унга.

Севим билан учрашганидан сўнг икки кун ўтди. Саиднинг қалбида яна умид учқуни пайдо бўлди. У Баррин аммасидан келиннинг ота-онаси билан танишиб, улар билан тўй ҳақида келишиб олиш учун Мушакбозлар уйига боришни илтимос қилди. Саиднинг қўлидан бундай ишлар келмаслигини тушунганлиги учун аммаси бу фахрий вазифани бажаришга бажонидил рози бўлди. Аммо никоҳ ота-боболар урф-одатларига амал қилинган ҳолда эскичасига бўлишни жуда ҳам истарди.

Саид аммасини Мушакбозларникига жўнатиб, унинг қайтишини тоқатсизлик билан кута бошлади. Ҳаяжондан у ўзини қўярга жой тополмас, хоналарда гир айланар, шёър ўқир, қўшиқ айтарди... Қўнгироқ жиринглаганда эса у севишиб эшик томон отилди.

— Хўш, нима бўлди? Хўш, ишлар қалай?— устма-уст савол билан кутиб олди у аммасини.

— Ҳой, секинроқ! Қани нарроқ тур-чи!— деган бўғиқ овоз эшитилди унга жавобан.

Унинг олдида нотаниш киши турарди.

— Авф этинг, мен сизни тушунмадм, афанди.

— Ҳозир ҳаммасини тушунасан! Ҳозир миянгни жойига келтириб қўяман.

— Марҳамат, ичкарига киринг, афанди...

— Сендан сўрамай ҳам киравераман.

Аҳмад билан Саид ана шундай танишишди... Олдин улар бир-бирига қараб жим ўтиришди. Сўнгра Аҳмад ўрнидан туриб, серсоқол кўксини орденлар қоплаган, фас¹ кийган кекса пошолар суратлари осиб қўйилган деворга яқинлашди. Шифтда қадимий қандил осилиб турарди... Болохона деразасидан катта, қаровсиз боғни кўрди.

— Бу сенинг уйингми?— иложи борича қўполроқ қилиб сўради у.

Аслида Аҳмад қўпол бўлмаса-да, Саид билан ўзини футбол майдонидаги рақиб каби тутишим керак деб ҳисобларди.

¹ Фас — Баъзи бир шарқ мамлакатларида кийиладиган бош кийими.

— Бизники, афанди, — тортиниброқ жавоб берди Саид.

Аҳмад яна ўтирди.

— Сен, албатта, менинг кимлигимни биларсан?

Саид уни яхшироқ кўриш учун Аҳмадга яқинлашди.

— Кечирасиз, афанди, эслолмаяпман... Қаерда танишган бўлишимиз мумкин?..

— Хали шунақами? Мени танимадингми?

— Кечирасиз, афанди, танимаяпман...

— Жиддий айтяпсанми ўзи ёки мени мазах қиляпсанми? Яхшироқ қара. Хўш, кимга ўхшайман?

Саид Аҳмадга деярли бурни билан тўқишаёзди.

— Балки, дурбин билан қарарсан?.. Шундоқ ёнимда ўтирибсан-у... Кўзойнагингни олиб, яна бир марта қарачи.

— Кўзим заифроқ...— бошлади Саид.

— Демак, танимаяпсан?— унинг гапини бўлди меҳмон.

— Афанди, сиз менга қаерда танишганлигимни эслатолмайсанми?

Аҳмад ҳатто гангиб қолди: олдида уни, кетидан доимо ҳайратомиз пичир-пичир эшитилиб турадиган машҳур футболчини билмайдиган одам ўтирипти... Қойил-э!

— Нима, футболга бормайсанми?

— Йўқ, афанди...

— Газеталарда футбол тўғрисида ёзилганларни ҳам ўқимайсанми?

— Йўқ, афанди...

— Бундан кўра ўлганинг яхши! Ахир, кейинги тўрт ой ичида газеталар фақат мен ҳақимда ёзишяпти-ку!

— Сиз ўзи кимсиз? Нимангиз билан машҳурсиз?

— Суф сенга-е! Эсингда тут: қаршингда тирик юлдуз ўтирибди. Футбол юлдузи!.. Мен бошида ёшлар командасида ўйнадим, сўнгра бошқасига ўтдим, э, сен бари бир буларни билмайсан... У эса мени сотди...

Аҳмад ўзининг спорт зинапоясига қандай юқорилаб борганини мароқ билан ҳикоя қиларкан, Саид бу одамнинг бу ерга нима учун таъриф буюргани тўғрисида бош қотирарди.

Кейин Аҳмад у қандай қилиб бир ўйинда ўйинчини қулатгани, судья ёрдамчисини ургани, судьянинг эса ўзини майдондан ҳайдаб юборгани тўғрисида газеталар нималар деб ёзганини гапириб бера бошлади...

Хонага уй хизматчиси кекса мадам Анжела кириб келди. У патнисда қаҳва келтириб, столга қўйди-да, Аҳмадга финжонни узатди. Уни таниб қолиб финжонни қўлидан тушириб юбораёзди:

— Сиз Аҳмад Девоғми?— дея хитоб қилди.

— Худди ўзи...— мамнун жилмайди Аҳмад.

— Мен сиз ҳақингизда кўп ўқиган... Э, яғатган худойим, қанчалик қизиқағли-я сизнинг ҳаётингиз...— Хоним, албатта, ҳақиқий француз аёллари каби «р»ни «ғ» товуши билан айтарди.

— Демак, сиз, мадам Анжела, бу афандини танийсиз, шундайми?— ҳайрон бўлиб сўради Саид.

— Машруй Аҳмад Деворини танимаган одам борми? Мен ҳар эрта газетани очганда аввало у ҳақдаги нарсаларни ўқийман.

— Энди билдингми менинг кимлигимни? Мамлакатимизда мени ҳамма танийди.

— Оёқларингизни айтмайсизми!— сўзини давом эттирарди мадам Анжела.— Оёқмисан оёқда ўзиям!.. Сиз Стамбулда тўп тепканингизда Қарсда эшитилди...

Саид уятдан ёнарди: шундай машҳур одамни билмай, шунчалик шарманда бўлиб ўтирса-я! Мадам Анжела чиқа туриб эшикни ёпишга улгурмаёқ Саид ўрнидан турди ва таъзим қилиб деди:

— Сиз билан танишганимдан бағоят хурсандман, афанди. Бу мен учун катта шараф... Агар менда бирон илтимосингиз бўлса, уни бажаришга тайёрман...

Уй хўжайини бундай илтифот кўрсатаркан, Аҳмад унга еб қўйгундай ўқрайганча, Севим ҳаққа ўхшайди, деб ўйларди, негаки, унинг ҳақиқатан аҳмоқми ёки калака қилаётibdими, тушуниб бўлмасди...

— Яхши, яхши, ташаккурга арзимайди. Мана, менинг кимлигимни билиб олдинг, кел, энди бир юракдан отамлашайлик. Сен Севимни танийсанми? Ўзининг Севимни-да...

Саид гарчи ҳеч нарсага тушунмаган бўлса-да, ҳар эҳтимолга қарши бош ирғади.

— Гап бундай,— давом эттирди гапини Аҳмад,— Севим ниҳоятда ажойиб қиз, у дўстидан ҳеч нарсани аямайди... Бурноғи йилги биринчиликда Мурод Ахта фақат Севим туфайли юз метрга сузишда Масъудни ютганди... Жуда меҳрибон қиз-да бизнинг Севимимиз. Ишлар ана шундай!.. Аслида Масъуд биринчи бўлиб келган ва ҳатто тўсиққача сузиб борганди-ю, лекин сувдан чиқиш-

га журъат қилолмагани... Биласанми, Севим бир иложини топиб сув остида унинг иштонини ечиб олган экан! Шундай қилиб, Мурод ютгани. Сен бу ҳақда ҳам ўқимовдингми? Ё оллоҳ, сен умуман нималарни ўқийсан ўзи?

Севимнинг номини эшитганда Саиднинг юраги қафасдаги қушдек питирлай бошлади.

— Бўлмаса-чи, афанди, мен Севим хонимни танийман!— ҳаяжонланди у.

— Шунинг учун ҳам сен билан у ҳақда гаплашгани келдим-да...

«Ким ўзи бу Аҳмад?— ўзинча жонсарақ бўлиб ўйларди Саид.— Балким қариндошидир, ёки унга уйланмоқчимикин? Нима учун бу машҳур футболчи айнан аммам қизниқига совчилликка кетганда келди? Ё оллоҳ, ўзинг мадад бер!..»

— Сиз унинг қариндошимисиз?— сўради Саид чўчибгина.

— Ана холос! Қариндош-а... Билсанг, мен энг яқин қариндошдан ҳам яқинроқман... Шунинг учун ҳам бу ерда ўтирибман-да!

— Қулогим сизда, афанди!

— Ҳимоясиз қиз устидан кулиш,— узоқдан гап бошлади Аҳмад,— эркак кишига муносиб ишми? Умуман, виждонли одамга ўзини шундай тутиш ярашадими?— бирдан қизишиб кетди БТ клубининг энг яхши ҳимоячиси.

— Ярашмайди, албатта, афанди.— гўлдиради Саид унинг нимага шама қилаётганини тушунолмади.

— Нега унда ўзингни бундай тутяпсан?!— бақирди Аҳмад Девор.

Тўғриси айтганда, у бақирмоқчи эмасди, устига устак, бу уйдаги вазият ҳам вазмин, самимий суҳбат қилишга ундарди.

— Оллоҳ шоҳид, Севим хонимга нисбатан мен ҳеч қачон бирон-бир ёмонлик қилмаганман. Ахир биз яқиндагина танишганмиз...

Худди шу пайт Аҳмад қатъий ҳужумга ташланди.

— Яқинда эмиш-а!.. Тушингни сувга айт!.. Қоринини чпқариб қўйишга улгурибсан-ку!

Саид ҳатто сакраб тушди.

— Нима? Иккиқат? Севим-а?

— Ким бўлмаса? Ёки менми?

Саид қувончидан қотиб қолди. У фарзандлик бўла-

ди! Жажжигина болача «дада» дейди! Ё худо, қандай катта бахт-а!.. Албатта, Севим қанчалик хоҳламаспи ундан бўйнда бўлолмасди. Чунки улар бир мартагина ўпишишганди, холос... Лекин энди бунинг аҳамияти йўқ... Энг муҳими шуки, бу ҳақда одамлар гапира бошладиди ва ҳамма бунга ишонади...

Аҳмад офсайда қолганини билиб қолиб тилини тишлади ва дарҳол чекина бошладиди: _

— Умуман олганда, иккиқатлиги ҳам билинар-биллмас... Лекин хотин кишини шундай аҳволда ташлаб кетиш сендай кишига, шунчалик мўътабар авлоднинг вакилига ярашадими?.. Рост гапни айтганда, бечорага жуда раҳмим келади...

Саид Баррин хоним Мушакбозларнишига совчиликка кетганини қандай қилиб айтишни ўйлаётганида Аҳмад ўрнидан турди:

— Хўп, майли, ўзаро келишдик деб ҳисобласак буладими?.. Лекин мени алдайман деб ўйлама! Агар мен тўғримда бирон шубҳа-гумонинг бўлса, кўчага чиқиб, дуч келгағ одамдан Аҳмад Девор ким деб сўра. Уқдингми? Хўп бўлмаса, саломат бўл, мен кетдим!..

Саид ва мадам Анжела ҳурматли меҳмонни иззат-иқром билан кузатиб қолишди. Унинг кетидан эшик ёпилмасданоқ бахтиёр куёв: «Саид — ота!.. Саид — дада!..»— дея бўкирганча ирғишлашга тушди.

У Маллазодаларнинг бир кун ўзларининг ажойиб авлодлари тугаб қолишидан қўрқиб юришларини биларди. Энди эса бундай хавф Маллазодалар уруғини таҳликага сололмайди. Авлодлари барча гумону хавотирликларини чипакка чиқариб, Маллазодалар сулоласини давом этдириш муаммосини ҳал қилган Саид билан фахрланиши мумкин.

Мадам Анжела бир муддат унинг хатти-ҳаракатини жимгина кузатиб турди.

— Муҳтарам пошо, у нима иш билан келган экан?— деб сўрашга журъат этди у ёш хўжайиндан.

Саид эса Аҳмад у уйланмоқчи бўлган қизнинг энг яқин қариндоши эканини айтди.

— Унинг оёқлағи қанда-я! Қанақанги оёғ-а!— оҳ-оҳлай кетди мадам Анжела.— Муҳтарам пошо, худо шохид, таққослаганда бошқалағнинг оёғи милтиқ бўлса, унинг оёғи замбағак билан бағобағ!

Саид мадам Анжеланинг Аҳмад тўғрисида кўп нар-

сани билишни англади; шу сабабли у ҳақда гапириб беришни сўради.

Унинг ҳикоясидан маълум бўлишича Аҳмад айниқса чап оёғи билан қаттиқ тепаркан... У рақибни пайдарпай алдаб ўтиш, унга чап бериб кетишлардан сўнг чап оёғи билан шундай тегиб қоларканки, рақиб шу заҳотиёқ гурсиллаб ерга қуларкан... Бир пайтлар унга умуман чап оёғи билан ўйнашни ман қилишган экан... Аҳмаднинг жаҳли чиқса борми, чап оёғи ўзидан-ўзи силтанавераркан. Кўпчилик бу хусусиятини билар ва шунинг учун ўйин пайтида унинг жаҳлини чиқармасликка ҳаракат қилар экан... Навбатдаги ҳар бир ўйиндан сўнг унга яна икки-уч ўйинчини қулатганини айтишганда Аҳмад шундай жавоб бераркан: «Ҳаммасига чап оёғим айбдор... Уни нима қилишимни ўзим ҳам билмайман...»

Саид мадам Анжеланинг ҳикоясини тингларкан, Аҳмаднинг чап оёғидан осонгина қутулгани учун ич-ичидан севинарди.

Қўнғироқ чалинди. Саид эшикка томон отилди.

— Хўш, ишлар қалай?— ташланди у Баррин аммасига.

Унинг асл черкас аёлларидек, буниг устига сарой тарбиясини олган сеvimли аммаси ҳақиқий хоним-афандилардан эди ва шунинг учун шошма-шошарликни жиндан ҳам ёмон кўрарди.

— Сал нафасимни ростлаб олай, ўғлим,— тўхтатди у жинини.— Анжела, сув бер менга!

У шошилмай пальтосини ечди, бошидан рўмолни олди ва суянчиқли курсига яхшилаб жойлашди. Саид унинг ҳар бир ҳаракатини кузатиб турди.

— Эй худойим, шунчалик чарчадимки!

Тоқати тоқ бўлган Саид гир-гир айланар, ҳадеб:

— Аммажон, кўп қийнаманг энди! Нима деб жавоб беришди?

— Шошмай турсанг-чи, пича ўзимга келай! Ҳаммасини тартиби билан айтиб бераман, фақат мени шошилтирмасанг бўлди... Нима деётгандим?

— Ҳозирча ҳеч нарса. «Эй худойим, шунчалик чарчадимки!» дедингиз.

— Йўқ-йўқ, бундан кейин-чи... Ҳа... Кўчадаги халойиқни айтмайсанми! Уйларда ҳеч ким қолмаган дейсан. Бу одамларга нима бўлган, билмайман... Қаёққа шоши-

шади ўзи, нега уйларида ўтиришмайди? Автобусга чиқиб бўлмайди-я...

Саид ҳаяжондан тирноғини тишлай бошлади.

— Бир бало қилиб маршрут-таксига тушиб олдим...

Сўнгра у узоқ вақт шофёр билан қандай уришгани ва йўловчилар нималар деганини гапириб берди...

— Аммажон, ахир азобламанг мени. Улар қандай жавоб беришди?

— Гапимни бўлма, ўғлим, ҳаммасини айтиб бераман... Ҳикоядан роҳат қилиш керак... Қаёққа, нимага шошиляпсан ўзи?

Саид сая бўлмаса уйланишгачаёқ бахтиёр ота бўлмоқчи эканлигини айтиб қўяёзди-ю, лекин вақтида ўзини тугиб қолди.

Амма меҳмонхонада қандай жиҳозлар борлиги, деворга қандай гиламлар осиб, диванга солиб қўйилгани, столларда қандай гулдонлар турганини, хуллас ҳеч нимани унутмасликка тиришиб, муфассал ҳикоя қиларди.

У гиламлар, гулдонлар ҳақида сўзларкан, Саид аммаси қандай жавоб келтирганини топишга уринарди. «Агар: «Иўқ!» дейишган бўлса, унда фақат «Севим ва Саид» деган фоживий дoston ёзишдан бошқа чора қолмайди!»— деб ўйларди у ўзича.

Хайрият, аммаси ҳикоянинг қаҳвахўрлик қисмига ўтди.

— Қаҳвани оқсоч олиб келди. Сендан яшириб ўтирмайман, ўғлим, бу менга ёқмади. Агар меҳмон бўлажак келини кўриш ниятида келган бўлса қаҳвани қизнинг ўзи келтириши керак. Хонадон қанчалик бадавлат бўлишидан қатъи назар... Урф-одат шунини талаб қилади!..

— Ё оллоҳ, ўша урф-одатларингизни қўйиб турсангиз-чи, аммажон!

— Яна шошилтиради-я... Қаҳвадан кейин эса мен: «Кечирасиз, қўлимни ювсам яхши бўларди», дедим.

— Эҳ, аммажон, сиз ўзи нимага бордингиз у ерга? Севимга совчиликка ёки қўл ювганими?

— Одат шунақа, ўғлим... Агар қайлигининг оиласи қанақалигини билмоқчи бўлсанг, албатта ҳожатхонага разм солгин: агар у ерда озода бўлса, дадил уйланишинг мумкин, агар у ер ифлос, айқаш-уйқаш бўлса, индамай изингга қайтавер...

— Нега унда, аммажон, кирган заҳотиёқ қўлингизни ювмоқчи эканлигингизни айта қолмадингиз?

— Айтолмадим, ўғлим, чунки бу беадаблик бўларди...

Ахир, мен тозалик назоратчиси эмасман-ку... Ҳаммасини вақти бор...

— Ҳа майли, бўпти, хўш, кейин-чи? Ҳасипбей нимэ деди?

— Ким у?

— Ҳасипбейми? Севимнинг отаси.

— Ҳеч қанақанги эркак йўғийди, фақат хотинлар ўтиришганди... Тўғри, бошқа хонада қандайдир йигитлар ўралашиб юришувди. Сени қара-ю, яна чалғитиб юбординг... Нима деётгандим ўзи?

— Ҳожатхонада...

— У ерда кўп бўлмадим. У ерда қиладиган ишим йўқ эди, шунинг учун бирров кўз ташладиму қайтиб чиқдим. Сенга тўғрисиини айтақолай: сенинг Севиминг — тежамкор эмас экан!

— Буни қаердан била қолдингиз?

— Ҳозир тушунасан... Урф-одатларимизга кўра меҳмонга қуруқ қўл билан бориб бўлмаслигини яхши биласан. Шунинг учун шакарли каштан ёнғоғи сотиб олдим, магазинда эса атайин қутини маҳкамроқ боғлаб беришларини илтимос қилдим...

— Нега энди?

— Шунинг учунки, агар қиз тугунни эҳтиёткорлик билан ечса, демак, у тежамкор бўлади. Агар шартта узса ё йиртса, ундай қизга уйланган кишига раҳмим келади.

Аммасининг қанчалик тежамкор эканлигини Санд жуда яхши биларди. У ҳеч қачон ҳеч нарсани ташлаб юбормасди. Қўлига тушган нарсани йнғаверар * ва: «Похолни ҳам асра, у ҳам кунингга яраб қолади», деб чордоққа олиб чиқиб қўярди. Е оллоҳ, нималар йўқ эли дейсиз у ерда: мева сувларидан бўшаган идишлар, атир шишачалари, мураббо ва консервалардан бўшаган банкалар, қандайдир занглаган мурват, мих, калитлар, синган ўйинчоқлар...

— Шундай, — ҳикоясини давом эттирарди амма, — у тежамкор эмас... Қутини атайлаб даҳлизда қолдириб: «Қизим, қутини бу ёққа келтириб ечсанг, ичида унча-мунча нарс бор», дедим унга.

— Шундай дейиш яхшими ахир, амма?

— Одатимиз. Бўлмаса уни қандай қилиб синаладн?

— Хўш, у нима қилди?

— Бошида эҳтиётлик билан еча бошлади, сўнгра эса нпни юлқнлашга тушди, ниҳоят тиши билан узди. Шунинг учун, ўғлим, бу қиз билан...

Ҳаяжондан Саиднинг тиши тишига тегмасди.

— Аммажон,— гапни бўлди у,— борича бозор-да! Ойини нима деди, ойини? Розилик бердимми?

— Ҳозир айтаман... Сен мени жудаям шошилтирясан-да... Ҳа, нимада тўхтагандим?

Амма бекорга чўзмаётганди... Гап шунда эдики, у Мушакбозларникига боришдан олдин Маллазодалар авлодининг барча аъзоларидан Саиднинг уйланиш масаласига қандай қарашларини сўраб чиққан эди. Баъзилар мўътабар уруғларининг номи ўчиб кетмаслиги учун жиянларининг кимгалигидап қатъи назар тезроқ уйланиши тарафдори бўлса, бошқалари уйланиш ҳақида эшитишни ҳам истамасди. Гарчи Саид зўр математик ҳисобланса-да, у пул санашни билмасди. Шунинг учун меҳрибон қариндошлари келин пул ҳисобини биладиган уддабурон чиқиб, ҳамма нарсани ўз қўлига олиб қўйишидан ёки сатағ чиқиб, бор бойликни совуриб юборишидан ниҳоятда қўрқишарди. Қариндошлар ўз гумонларини аммага дангал айтишганди, шундан кейин у Саидни Севимга уйланишдан айнитолса яхшироқ бўлишини тушунганди. Бунга эса фақат синалган усул — келинга доғ тегизиш билан эришиш мумкин эди.

— Онаси менга шундай деб жавоб берди: «Худога шукур, қизимизга совчилар кам келаётганидан шикоят қилолмаймиз. Кўчага чиқдими, бас, кетидан кам деганда бир тўда йигит эргашади...»

Нима? Ростдан шундай дедими? — Саиднинг юраги шувиллаб кетди.

— Ҳа, кейин яна шундай деб қўшиб қўйди: «Агар жиянингиз қизимизнинг пешонасидаги бўлса, майли, шундай бўла қолсин».

— Ҳеч нарса тушунолмаяман,— деди Саид.

— Тушунмайдиган жойи борми? Ахир у тўғридан-тўғри: «Худога шукур, қизимга ҳам харидор топилди!»— деб айтолмайди-ку.

Гап шу ерга етганда Саид ўзини тутолмади.

— Эҳ, аммажон,— деди у секин,— Севим яқинда она бўлмоқчи... Аниқроғи, мен ота бўлишга ҳозирлик кўряпман, шунинг учун ҳам шошиляпман...

Бирон нарсадан шубҳаланмаган амма қош бўяйдиган қаламни олиш учун сумкачасини титкилаётганди, лекин Саиднинг иқдорини эшитиб, вой ўлмасам, деди-ю, қўлидан сумкачаси тушиб кетди.

— Худодан қўрқ, ўғлим, ростми бу?.. Сен-а?.. Ота?..
Ё қудратингдан!..

Баррин хоним эс-ҳушини йўқотганди: наҳотки унинг Саиди, яқиндагина суйиб-эркалаб, парварниш қилиб юрган болагинаси тўсатдан ота бўлиб қолса-я!

— Ақлимга сиғмайди ҳеч! Қачон улгура қолдинг?

— Улгурдим-да!.. Ўзим ҳам тушунаолмайман. Саиднинг овозида ийманиш ва фахирланиш сезиларди.

— Мен қарияни беъмани гапларим учун кечир-у, лекин доим уйда тунайсан-ку.

Саиднинг оғзидан чиқиб кетди:

— Биз у билан кундузи тунагандик... Кинотеатрда...
Ложада...

— Ё парвардигор! Нималарни эшитяпман ўзи?! Йўқ, йўқ! Ҳар балога ишонса бўлади-ю, лекин бундай бўлиши мумкин эмас!

— Нега энди, аммажон? Ахир мен бола эмасман-ку! — бақирди Саид Маллазода ўзининг эркаклик гуруши ҳимоя қилиб.

— Сен қандай қилиб ота бўлардинг?— пиқиллади Баррин хоним.

Бу гапни аммаси қандай оҳангда айтишидан Саиднинг оппоқ юзи лоладек қизариб кетди.

— Сиз менга, аммажон, худди ёш болага қарагандек қарайсиз, ваҳоланки мен йигирма тўрт ёшга кирдим... Тенгқурларим аллақачонлар бир неча болали бўлишган... Бўлишса бўлишаверсин, меннинг эса тўнғичим бўлади!..

Эҳ, у ота бўлишни шунчалик истардики! Тўғрисиани айтганда, Саид назарий жиҳатдан ҳам-боланинг отаси бўлолмаслигини тушунади. Лекин бунинг қандай аҳамияти бор! Бошқаларнинг ҳам бошига тушган бу савдо. Фақат ёлғиз у эмас, охиргиси ҳам у бўлмайди. Саид гийбатдан ҳам қўрқмайди: гапириб-гапириб охири чарчашади. У фақат битта нарсадан— унинг тўйгачаёқ галати аҳволга тушишга улгурган хотин билан бўладиган никоҳига, албатта, қаршилиқ кўрсатадиган меҳрибон қариндошларининг мунофиқлигидан қўрқарди... У бўлса, афсуски, ўзидан катталарнинг гапини қайтаришга ўрганмаган... Нақадар омадсиз-а: эндигина ўз юлдузи, ягона ва севикли ёрини учратганда, унинг иккиқат бўлишга шошилганини қаранг-а.

Саид Севим билан қандай танишганини муфассал гапира бошлади, лекин Баррин хоним унинг гапини бўлди:

— Етар энди! Ҳаммамиз тўпланиб, нима қилиш кераклигини ҳал этишимиз керак. Бекорга сенинг маслаҳатларингга кўнган эканман. Совчиликка боришим керак эмасди. Аввало бошқаларнинг нима дейишини кутиш ва эшитиш керак эди...

— Ахир, улар эмас, мен уйланмоқчиман, аммажон!— ҳаётида биринчи марта тортишишга журъат қилди Саид.

— Бари бир ҳамма тўпланиши керак,—ўжарлик билан гап қайтарди Баррин хоним.

Саид аммаси билан тортишиш бефойдалигини тушунарди.

— Майли, йиғилишаверишсин, муҳокама қилишаверишсин, ечишаверишсин!.. Лекин қарши бўлишса, уларга нима дейишни ўзим биламан... Сиз, аммажон, «уруғларимиз» деб атаётганлар аслида сочи тўкилган, қари, тишсиз, мункиллаб қолган кишилар тўдасидан бошқа нарса эмас...

— Оғзингни юм! Сендан эшитапманми бу гапни?— ваҳнмага тушди кекса хотин.—Қандай тилинг борди бундай дейишга?

Ботирлигидан Саиднинг ўзи ҳам қўрқиб кетиб, ғамгин оҳангда деди:

— Хафа бўлманг, аммажон... Севги шунақа бўларкан... Севги!.. Севги ўлимдан ҳам кучлироқ экан!

— Анжела! Анжела! — қичқира бошлади амма «ўлим» сўзини эшитиб.— Сув бер менга! — деди-ю хушдап кетиб диванга йиқилди.

КАТТА ОИЛАВИЙ КЕНГАШ

Мадам Анжела Баррин хоним чаккаларига атир суртди ва ялпиз томчи дори берди. Амма ўзига келгач, аввало телефонга ташланди ва барча қариндошларга қўнгиरोқ қилиб, уларни маслаҳатга чақира бошлади.

Саид ўзича: «Севги ўлимдан кучлироқ», деб хиргойи қилганча боғда айланди, сўнг уйга қайтиб, ўз хонасига кирди-да, ўтириб бир йилдан ошиқ вақт давомида ечолмай юрган муҳим математик масалани ечишга тушди.

Эртасига уйда шавкатли Маллазодалар уруғининг барча вакиллари қатнашаётган Катта Оилавий Кенгаш очилганда Саид ҳанузгача на кечки, на эртаги овқатга қўл тегизмай стол ёнида ўтирарди.

Баррин хоним кирди.

— Юр, ўғлим.

— Қаерга? — бейхтиёр сўради у.— Доим ҳам шундай: энди фикрингни йиққанингда албатта биров халақит беради.

— Қаерга дейсанми? Ҳаммалари аллақачон йиғилишган, фақат сени кутишяпти.

— Мени кутишяпти? Ким? Нимага?

— Э, худойим-эй, намунача паришонхотир боласан-а!— умидсизликка тушиб хитоб қилди амма.

Дарҳақиқат, Саид ўзининг севимли мисолларини ечишга киришганда дунёдаги жамики нарсани унутарди. Уни ерга қайтариш эса унчалик осон эмасди. Парижда яшаётганида ана шундай дамларда талаба дўстлари Саиднинг бошига совуқ сув қуйиб беҳуда уринишарди.

— Ўғлим, қулоқ сол менга... Бугун Севим ҳақида гаплашиш учун тўпланишди.

Саид чўчиб тушди.

— Севим... Севим!.. Юринг, мен тайёрман, аммажон...

Барча қариндошлар, Шафранзода — Маллазодалар қадимий уруғининг авлодлари тўпланган меҳмонхонада, эшикка қарама-қарши томонда ушбу уруғнинг асосчиси — Юсуф пошо Чавқарбошнинг портрети осиглиқ турарди. Агар соқоли ва орденлари бўлмаганда уни Саиднинг портрети деб ўйлаш мумкин эди... Бошқа деворларда эса Юсуф пошонинг сон-саноксиз авлодларининг портретлари кўзга ташланиб турарди. Улар орасида орденлар, медалларга тўлиб-тошган заррин мундирли казо-казо амалдорлар ва лашкарбошилар бор эди. Шунингдек, сюртук ва фас, гражданча кийим кийган, соқолли ва соқолсиз, мўйловли ва мўйловсиз, крахмалланган ёқали ва галстукли афандилар ҳам бор эди.

Енғоқ дарахтидан қилинган каттакон стол теграсида ўн олти нафар чол ва кампирлар ўтиришарди. Саксон ёшли Абдушукурбей Маллазодалар уруғининг энг каттаси ҳисобланарди. Саиднинг энг ёш амакиси, истеъфодаги дипломат Қисматбей яқиндагина олтимиш тўққизга тўлганди.

Саид меҳмонхонага дадил кириб келиб, аланга шўхчан рақс тушаётган ўчоқ қаршисида тўхтади. Унинг шуъласи йиғитнинг ошиқ ва бир оз эти қочган юзини ёритиб турарди.

— Хуш келибсанлар,— ўчоққа қараб таъзим қилди Саид, аммаси столни бошқа жойга сурганидан беҳабар.

— Раҳмат, ўғлим,— ҳамма учун жавоб берди Қисматбей.

Ҳаммалари Саиднинг кўзи хира эканини билганлик-лари учун ундан хафа бўлишмади.

Абдушукурбей Саидга ўтиришга рухсат бергач, Катта Оилавий Кенгаш бошланди.

— Муҳтарам хоним-афанди ва бей афандилар! — деди Маллазодаларнинг энг кексаси ўтирганларга мурожаат қилиб. — Бугун биз мўътабар ва шонли уруғимизнинг энг ёш намояндаси, яккаю ягона ишончимиз Саиджоннинг уйланиши тўғрисида жуда муҳим ва масъулиятли қарор қабул қилишимиз керак. Сизларнинг рухсатингиз билан Оилавий Кенгашни очиқ деб эълон қиламан.

Саиднинг бошқа бир амакиси Зеҳнибей бармоғини кўтарди.

— Муҳтарам раис, камина зоти олийларига сўз беришингизни сўрайман.

Раислик қилувчи Абдушукурбей рози бўлиб, бош иргадди. Маълум бўлишича Зеҳнибейни расмий тартиб масаласи қизиқтирган экан:

— Бизнинг ниғилишимизга сабабчи бўлган иш ҳар томонлама ва бафуржа муҳокама қилишни талаб этганлиги туфайли, — дея гап бошлади Зеҳнибей, — Оилавий Кенгашимиз тез тамом бўлиши асло мумкин эмас... Каминани зоти олийлари бирмунча бетобликлари сабабли тез-тез мажлисни тарк этиш, хонадан чиқишга мажбур бўлганликлари учун ҳар ўн-ўн беш дақиқада танаффус қилиб туришни таклиф этадурмиз.

— Қимда-ким Зеҳнибейнинг таклифини маъқулласа бармоғини кўтарсин, — деди Абдушукурбей.

Бир бармоқ бетараф қолган ҳолда, икки бармоқ ортиқ овоз билан Кенгаш йиғилиши давомида ҳар ўн беш дақиқада танаффус қилишга қарор берилди.

— Бугун бу ерда бизнинг тўпланишимизга сабабчи бўлган иш, — давом этди раислик қилувчи, — кенг муҳокама қилишни талаб этганлиги учун биз Қисматбейдан масала мағзини қақиб беришни сўраймиз.

Ўрни келганда шуни айтиш керакки, катта амакиси ҳам, кичиги ҳам Саиднинг уйланишига қарши эдилар.

— Муҳтарам хоним-афанди ва бей афандилар, — дея нутқини бошлади Қисматбей, — сизларга маълум бўлганидек, бугун биз ўғлимиз Саиднинг уйланиши ҳақидаги масалани ечишимиз керак. У Мушакбозлар хонадонидан бўлган Севим хоним билан оилавий алоқа боғлаш хоҳишини билдирди. Маллазодалар билан қариндош бўлиш-

ни маъқул кўрган ёш хоним ҳақида барча керакли маълумотларни тўялаган бизнинг синглимиз ва унинг аммаси Баррин хоним Саидбейнинг олижаноб ва табиий ипятиларини қўллаб-қувватлайди. Санднинг юқоридо қайд этилган заифа билан бўлажак тўйни тезлаштириш истагининг сабаби шундаки, ўғлимиз Саид тилга олган Севим хоним билан биргаликда яқин кунлар ичида бизнинг шонли уруғимизга яна бир Маллазодани туҳфа қилишга ҳозирлик кўрмоқда.

Амма-холаларидан бири, яқиндагина бор-йўғи эллик беш ёшга кирган ва ҳеч қачон никоҳда бўлмаган Зубайда хоним одобсизлик билан сўради:

— Агар мен тўғри тушунган бўлсам, Саид тўй бўлишдан анча бурун ота бўлмоқчими?

Чоллар ўзларини қиқиллаб кулишдан тиёлмай, шивирлаша бошлашди. Санднинг шу пайтгача Маллазодалар оиласининг оқсоқолларига бўлган иззат-ҳурмати бирмунча пасайганди.

— Саидбей, ҳурматли аммангиз сизнинг қандай қилиб тўйдан анча илгарии ота бўлиш йўлини топганингиз билан қизиқмоқда.

— Жуда жўн йўл билан! — Санднинг овозида норозлилик оҳанги сезиларди.

— Қандай «жўн йўл»? — қайта сўради эллик беш яшар Зубайда хоним.

— Шундай, осонгина. Афсуски, қандай қилиб ота бўлишларини,— деди тўсатдан жаҳли чиққан Саид,— ҳурматли аммамизга тушунтириб беролмайман. Менинг билишимча, бу соҳада у киши бирон бир тажрибага эга эмас. Лекин у кишини бу масала қизиқтираётган бўлса, мутахассисларга ёки махсус адабиётга мурожаат қилишлари мумкин.

Уртага даҳшатли жимлик чўкди. Ҳеч ким Санддан бундай адабсизликни кутмаганди. Мўътабар уруғнинг ёш авлоди кутилмаганда ўзини голиб сезиб, кўкраги гурурдан худди хўрознинг кўкрагидек керилди.

— Бизнинг давримизда,— жимликни бузди Қисматбей,— бунчалик шошмашошарлик билан қилинган никоҳлар одобсизлик ҳисобланарди... Танишганингларга қанча бўлди ўзи?

— Кўлдан бери хат ёзишардик! — Саид севиклисининг ҳақоратланган номусини кучи етгунича ҳимоя қилишга аҳд этди.

— Ё оллоҳ, шунчалик шов-шув бўлаётган бу тарақ-

қиёт шималарга олиб бормайди дейсиз... Демак, ҳозир почта орқали ҳам ҳомиладор бўлиш мумкин экан-да?— деди захархандалик билан ўч олишга ташна бўлиб ёнаётган Зубайда хоним.

Амма-холалардан бири Саиднинг ёнини олишга уриниб кўрди.

— Замон ўзгариб кетган, хоним-афанди. Ҳозир ҳамма нарса бўлиши мумкин! Мен, масалан, қаердадир ҳозирги пайтда эркак бўлиши ҳатто шарт эмаслигини ўқигандим...

— Авф этгайсиз, хоним-афанди,— кимнингдир овози эшитилди,— гапимни тўғри тушунинг-у, лекин бу сунъий йўл деб аталади. Агар биз бу ерда гаплашаётган бола худди шундай йўл билан ҳомила бўлган бўлса, уни қандай ўз оиламизга қабул қилишимиз мумкин?

— Сиз ҳозир ҳамма нарса сунъийлигини билмайсизми, ахир?— гапга аралашди яна кимдир.— Биз синтетика асрида яшамоқдамиз: синтетик чарм, синтетик мўйна, синтетик икра.

— Ҳозирги кунда,— деди Абдушукурбей оҳистагина, авжига чиққан мунозарага нуқта қўйиш ва кун тартибига қайтиш ниятида,— ҳар нарса бўлиши мумкин... Лекин бир нарсани тушунмайман: қандай қилиб тўйгача шундай бўлиши мумкин?!

— Каминга зоти олийларига ташқари чиқишга рухсат этишингизни ўтинаман,— бармоғини кўтарди Зеҳнибей.

Оилавий кенгаш ярим тунгача чўзилди. Бу ерда ҳамма нарса парламентдагидек эди: баъзилар бошини столга қўйиб мудрар, бошқалар эса мудраб бўлиб, ўз нутқлари устида бош қотирншарди. Фақат Зеҳнибей мижжа қоқмаганди. Бечора заруратдан роса қийналиб, ҳар ўн беш даққиқада мажлислар залини тарк этишга мажбур бўларди.

Қари қиз — Зубайда хоним никоҳга қатъий қаршў чиқди. Кенгашда фикрлар ҳар хил бўлганлиги туфайли икки муросасиз лагерь юзага келди. Гўёки мунозара мутлақо Саиднинг уйланиши ҳақида кетмаётгандек, музокаралар давомида ҳис ва ниятлари қанчалик жиддийлигини йигитнинг ўзидан сўраш ҳеч кимнинг хаёлига ҳам келмади. Ниҳоят Саиднинг тоқати тоқ бўлди.

— Баҳсларингизга ижозатсиз аралашаётганим учун узр сўрайман,— дея гап бошлади у қатъий оҳангда.— Гарчи мен музокараларда иштирок этиш рўйхатига ёзилмаган бўлсам-да, сизларга яккаю ягона савол беришни

истардим: ким уйланмоқчи ўзи — сизларми ёки менми? Сизларни уруғимизнинг катталари сифатида қанчалик ҳурмат қилмайин, бир нарсани билмоқчиман: меннинг не-таган кишимга уйланиш ҳуқуқим борми ёки йўқми?

— Бироқ оила анъаналари ҳам бор...— дея гап бошлаганди Қисматбей.

— Кечирасиз, амаки,— унинг гапини бўлди Саид,— сиз неча марта уйланган эдингиз ва неча марта катталардан рухсат сўрагандингиз?

Қисматбей жим бўлди.

Шуни айтиш керакки, Қисматбейнинг никоҳлари гийбат ва фиққи-фасод кўлайиб, Маллазодалар мўътабар оиласининг безовталанишига сабаб бўлганди. Ашадлий саёқ ва маишатпараст Қисматбей, сон-саноксиз чет эллик хотинлар билан бўлган шубҳали алоқаларипи ҳисобга олмаганда, саккиз марта уйланганди. У уйланган кундан бошлабоқ ўз хотинига вафосизлик қилар ва ҳар сафар хотинлари уни ташлаб кетишарди. Гапнинг нўскалласини айтганда, амакининг саргузаштлари оила учун жуда қимматга тушган. Маллазодаларнинг онлавий шаънига анча доғ туширган, ўзининг эса мансаб поғопасидан юқорилашига ҳалал берганди. Шунинг оқибатида у элчи лавозими даражасига эриша олмади.

— Сен бутунлай бошқа гап, Саид,— муросасозликка ўтди кимдир.— Сен ҳали бизнинг буюк уруғимизга меросхўр туҳфа эта оладиган ёлғиз жигаримизсан. Шунинг учун ҳам биз сенинг уйланишиңга шунчалик эътибор билан қарамоқдамиз. Биз кексаларни тушуниш сенга ҳам фарз, ҳам қарз...

Лекин Оилавий Кенгашнинг барча қатнашчилари Саиднинг ўз фикридан осонликча қайтмаслигини жуда яхши билишарди. Шу боисдан ундан мажлислар залидан чиқиб, эшик ортида кутиб туришни илтимос қилишди. Яна ўзини ўнглаб олган Қисматбей шундай деди:

— Афандилар, биз қандай қарор қабул қилишимиздан қатъи назар, Саиднинг ўша қизга уйланиши мутлақо равшан. Агар биз ўжарлик қилсак фақат ўз обрўйимизга путур етказамиз, холос. Негаки, ҳозирги ёшлар катталар фикри билан кўлам ҳисоблашаверишмайди. Биз жанжалдан бўлак ҳеч нарса орттирмаймиз. Агар никоҳга розилик берсак обрўйимизни ҳам, наслимизни ҳам, ютуғимиз ва гуллаб-яшнашимизнинг гарови бўлган оила бирдамлигини ҳам сақлаб қоламиз.

Одоб юзасидан бир оз ўйлашнб олиб, ҳаммалари як-

диллик билан, Севим хоним муносиб келин ва ундан бошқаси керак эмас, деган қарорга келишди.

Сандни чақиришди.

— Ўғлимиз Саиджон! — тантанали оҳангда гап бошладн Абдушукурбей. — Катта Оилавий Кенгаш ўзининг фавқуллода мажлисида сенинг Мушакбозлар хонадонининг қизи билан никоҳдан ўтишга ижозат бернш тўғрисидаги илтимосингни кўриб чиқиб қайд қиладики, муҳтарам Юсуф пошо Чавкарбошдан бошланиб, зодагон Шафранзодалар авлоди сифатида тарихга кирган. Маллазодалар уруғининг охириги таянчи ва ягона ишончи ўғлимиз Саид бўлажак келишни катталар билан маслаҳатлашмасдан танилаган, бу эса барча оилавий анъаналаримизга зиддир. Шу билан бир қаторда Кенгаш асримизининг тобора ошиб бораётган талаблари ҳамда замонамизнинг тез ўзгариб турган шарт-шароитларини эътиборга олиб, шунингдек, келин ва унинг оиласининг хулқ-атвори, обрў-эътибори, бойлигини ҳар томонлама ўрганиш натижасида маълум бўлган ижобий хулосаларни ҳисобга олиб жиддий қарор қилади: бўлажак келинимиз Севим хоним муносиб ва саховатли деб ҳисоблагани ҳамда шунга эътиборан ўғлимиз Саид билан юқорида зикр этилган Севим хоним никоҳига ижозат берилсин ва бу нарса Маллазодалар оиласи ҳаётидаги улкан воқеа сифатида муборакбод қилинсин.

Саид амакисининг нималар деётганини англамоққа ҳаракат қиларди — қулоқ соларкан, сўзлар оқими уни гангитиб қўйганидан ҳеч нарса тушунолмади, ноиложликдан ўзининг шапақ кўзларини пирпиратарди. Шундан унинг ёнида ўтирган аммаси ранслик қилувчининг сўзини қисқа қилиб такрорлади ва ўзидан ҳам қўшиб қўйди:

— Тўй Севим хоним боласидан қутулиб олганидан кейин бўлади...

Аввалига Саиднинг кайфияти бузилди-ю, лекин у ўзини қўлга ола билди:

— Бу мумкин эмас, ахир, аммажон... Кейинги сафар борди-ю, ота бўлолмай қолсам-чи? Таваккал қилиб бўладими, ахир?..

Гап шу ерга келганда афтидан Севим ва унинг истеъдодидан хабардор бўлган амма унга бундай фалокат таҳдид солмаётганлиги ва солалмаслигига ишонтириб, жиянини юпатди.

Шундай кейин Катта Оилавий Кенгаш қарори Сандни севинтирди — чунки бахт-саодатга йўл очилганди-да!

Фақат бир нарса ота-куёвни хижолатга соларди. Йўқ, у Севимни ҳеч нарсада айбламасди — аҳвол шундай бўлгандан сўнг нима ҳам қилнш мумкин. Афтидан, иккиқат бўлишга Севимнинг ҳам асосли сабаблари бўлса керак. Лекин ҳеч қандай меҳнати синмай ота бўлиш алам қиларди, албатта. Саид текинхўр бўлишни истамасди. У ҳеч қачон ишламаган ва ўз нонини ўзи топмаган эди. Тайёр нарсалар ҳисобига яшаб келаётганлиги учун у ўз кучини меҳнат майдонида синаб кўришни жуда-жуда истарди...

Ф О Т И Ҳ А

Мана, ниҳоят, интизорлик билан кутилган фотиҳа!

Тегишли музокаралардан сўнг Мушакбозлар ва Маллазодалар тантанали унаштириш маросими бўладиган кун, вақт ва жойни эълон қилишди. Стамбул зодагонларининг энг сараланган қисми «Дальтон» меҳмонхонасининг зиёфатлар залига ташриф буюриш ҳақида таклифнома олди.

Ҳасипбей қизига фотиҳагача куёв билан учрашишни ман этди. Зийрак Моҳжура хоним, Саиднинг қайлиғи ҳақидаги ҳар хил гийбатларга қулоқ солавериб ўз фикридан айнишда хавфсизраб, эрининг гапини маъқуллади. Жудолик эса муҳаббат ўтини баттар алангалатади! Ҳасипбей бунга ўз тажрибасидан биларди: унга то тўй бўлгунига қадар бўлажак хотини билан учрашишга ижозат этишмаган, ўшанда севги ўтида ўртаниб ақлини йўқотаёзгани ҳануз эсида.

— Бир-бирларидан узоқроқда бўлишгани маъқул,— дерди Ҳасипбей таниш-билишларга.— Мен ҳалол одамман ва хотиржам оёқ узатишни истайман... Олов билан портлагич дорининг ёнма-ён туриши ақлдан эмас...

Бу гапларни у Саидга ҳам айтганди. Саид эса бошини эгиб тингларкан, қайси бирлари олову қайси бирлари портлагич дори эканлиги ҳақида бош қотирарди.

— Сиз ҳақсиз, афанди,— деди у уялиб.— Лекин учрашиб турсак нима қилишини ҳечам тушунолмаяман.

Ҳасипбей ўзининг бу ҳақдаги фикрларини иложи борича сиполик билан айтишга ҳаракат қилди. Саид уни одоб билан тинглади-ю, лекин ўз навбатида, эҳтиёткорлик билан ҳар қалай Севимнинг иккиқатлигига, у эса, қанчалик ғалати туюлмасин, ҳали эр бўлмасиданоқ ота бўлишга ҳозирлик кўраётганига шама қилиб ўтди. Улар-

нинг оиласида ҳали бунақаси бўлмаган ва у, Саид, гарчи Севимни аввалгидек севса-да, юзага келган вазиятдан бир оз ташвишда эканини айтди.

Энди Ҳасипбей уни тингларкан ўзини ноқулай сезар, қаршисидаги одамнинг хотини билан қизи уқтирганидек аҳмоқ эмас эканини тушуниб турарди. Ҳасипбей кўкрагига уриб, бу воқеадан кўпроқ унинг боши қотаётганлигини айтар, тўйгача бўйида бўлиш ҳақида тарих ва инжилга мансуб мисоллар келтирар, мулойимлик билан Саидни фотиҳагача сабр қилишга кўндирар, ҳижрон куёвга ҳам, келинга ҳам фақат фойдали эканига ишонтирарди. Саид, ўз навбатида, Севимни севишн ҳақида оит ичар ва жудоликка мардларча бардош беришга ваъда берарди...

Шундай қилиб, фотиҳа кунн ҳам келди, «Дальтон» меҳмонхонасидаги тантанали маросим дабдаба билан ўтди ва Стамбул зодагонлари бунн узоқ вақт эслаб юришди... Тўғри, Саидни мазах қилишдан қайтмаган масхаравозлар ҳам — улар қасрда ҳам бўлмайди дейсиз! — топилди. Лекин севгисидан маст йнгнт уларга эътибор ҳам бермасди. Фақат гўзал қайлигининг белн унчалик нозик бўлмаганлиги учунгина уни анқов деб ҳисобловчи оқсуяк гийбатчиларнинг бетларига тупуришга тайёр эди.

Уша унутилмас кечада ҳамма нарса силлиқ ўтди деб бўлмайди. Кўнгилсиз тушунмовчиликлар ҳам юз берди. Енгилтаклиги билан ҳаммага танилган бир санқн қулоқ эшитмаган қилиқ кўрсатди. У ҳамма эшитадиган қилиб латифа айтиб берди:

— Бир подачи уйланмоқчи бўлибди. Унга: «Сен танлаган хотин чўлоқ», дейишса, — «Нима қилибди», деб жавоб берибди у. Яна унга: «Бунинг устига у кўр, бир қулоғи кар ва букри», дейишса, у: «Нима қилибди», деб ўз сўзида тураверибди. Унга: «Ахир у жинни-ку», дейишса, у: «Нима қилибди! Бола туғиб берса бўлди!» — деб ўзиникини маъқуллабди.

Латифа қаҳқаҳа кулги билан қарши олинди, меҳмонлар ғоятда одобсизлик билан Саидга бурилиб қарашди. У бўлса қалампирдек қип-қизариб турарди. Оллога шукурки, ёнида Севим йўқ эди. Фақат ёш Маллазоданинг совуққонлиги, олижаноблиги ва боодоблиги қалтис вазиятдан қутқариб қолди. Вазмин Саид ичдан иккиланаётганини ошкор қилмаслик ва кинояларга чап бериш мақсадида ўзининг ҳар бир ҳаракатини, ҳар бир

имо-ишорасини мулоҳаза билан қилар, ҳар бир сўзини ўйлаб айтишга уринарди. Лекин бу бемани латифа уни шунчалик ноқулай ҳолатга солиб қўйгандики, йигит рақслар залига томон отилди ва сал бўлмаса ўзини бутун деворни қоплаб турган каттакон ойнага уриб олаёзди. У шу заҳотиёқ бир юзу саксон даражага бурилди-ю, бор бўйича бир зални иккинчисидан ажратиб турган ойна тўсиққа гурсиллаб урилди.

Изтиробда қолган Саид шалпайиб, бўлажак қайнатаси ўтирган стол томон йўналди ва уни Севим деб ўйлаб, одоб билан таъзим қилиб, рақсга таклиф этди.

— Мана шу тангони менга совға қилишингизни сўрайман.

Ҳасипбей ўрнидан турди ва қўлидан ушлаб, қизининг ёнига етаклаб келди. Отаси куёв билан рақсга тушишни талаб қилган Севим бурнини жийриб, Саидга қўлини узатиб, истар-истамас ўрнидан турди.

Бу уларнинг дастлабки марта рақсга тушишлари эди. Севим бутун кеча давомида иложи борича куёвдан узоқроқда юрар, барча хатти-ҳаракатлари билан унга ноилжликдан тоқат қилаётган ва бу бадавлат овсарга ўз ихтиёрсиз турмушга чиқаётган қилиб кўрсатарди ўзини... Келиннинг кўриниши ниҳоятда ғамгин бўлганлиги учун меҳмонлар унга ачина бошладилар. Бечора Саид эса қайлиғининг ёқтиринқирамаётганини сезиб баттар қовушимсизлашиб, хижолат тортиб борарди.

Оркестр дилларни қитиқлайдиган тангони ижро этарди. Йигит рақс пайтида хопимига ширин-ширин сўзлар айтиши лозимлигини биларди. Бироқ эҳтиросли севги сўзлари ўрнига у беҳосдан:

— Сиз Брамсин севасизми?..— деб юборди.

Севим, куёвим рашки қўзиб қайси бир илгариги хушторни ҳақида сўраяпти, деб ўйлади.

— Кимни? Кимни дедингиз?

— Брамсин...

— Ким ўзи у?

— Немис... Романтик...

Қиз немис футболчиларидан, бунинг устига қандайдир романтик — ярим ҳимоячи таниши борлигини эслай олмади. Йўқ, ўринсиз шубҳаланаяпти, бу унинг томонидан қилинаётган адолатсизлик...

— У буюк бастакор,— сўзини давом эттирди Саид, ўринсиз гавни бошлаганлигини билиб қолиб, аммо ўзини тўхтата олмай,— машҳур композитор бўлган.

Брамс?.. Севимни фақат футболчилар қизиқтиргани сабабли софдиллик билан сўради:

— Бу танго ўшаникими?

— У ўтган асрнинг машҳур композитори бўлган,— тантана билан айтди Саид.

Бироқ Севим ҳеч нарсани эшитмасди: чунки шу пайт дўндиққина малла хоним билан рақс тушаётган Аҳмад ёнгиналарига келиб қолган эди. «Шу етмай турувди-да ўзи!»— рашки келди келиннинг.

Саиднинг оғзидан буюк Брамснинг номи чиқиб кетганлиги бежиз эмасди: негаки у жиддий музикани севар, ўзи фортепьяно чалар ва бунинг устига ўзида уни Брамс билан яқинлаштирадиган бирмунча хусусиятлар бор деб ҳисобларди. Замондошларининг гувоҳлик беришларича малла соч ва мовий кўз немис композиторининг ўттиз ёшигача соқоли чиқмаган; у ҳам Саид каби тортинчоқ экан, омади юришмаганлардан ҳисобланиб, доимо мазах қилувчиларга нишон бўлиб юркан... Ўтган аср олимларининг айтишларига қараганда, Брамснинг организми нотўғри ривожланган. Шу туфайли у гўёки ёшлигида уйлана олмаган, лекин қирқ ёшдан сўнг Брамс ҳаётида мўъжиза юз берган. Етуклик кези келгач, унда қалин соқол ўсиб чиққан ва чинакам эркак бўлиб қолган. Худди шу сабабли Саиднинг хонасидасерсоқол композиторнинг улкан сурати осифлиқ, роялда эса ҳайкалча-си турарди. Саид улуғ бастакор асарлари ёзилган пластинкаларни сотиб оларди. Гарчи қирққа киргунича ҳалл анча вақт бўлса-да, у мўъжиза юз беришини кутарди.

— Сен сўраган немиснинг бизга нима алоқаси борлигини тушунадим?

Саид бир дақиқа жим туриб, сўнгра чин юракдан жавоб берди:

— Ўттиз ёшигача Брамснинг ҳам соқоли чиқмаган...

Севим куёвининг оқпар, соқолсиз юзига қараб кулиб юборди. Сўнгра нозу карашма билан уни қўлтқиқлаб, бўш стол томон тортди: унга Саиднинг ростгўйлиги ва ношудлиги таъсир қилганди. Шундан кейин унинг қимтиниши йўқолди-қўйди ва ниҳоят у юрагида тошдай зил бўлиб турган бола тўғрисида гап очди... Севим унга математикага мубталою маҳлиё бўлиб, ҳаётда ҳеч вақонини ҳам билмаслигини тушунтирди, сўнгра эса эшитилар-эшитилмас қилиб мингиллади:

— Севим, эҳтимол, мендан бирон нарсада шубҳаланаётгандирсан?

«Севгим» сўзини эшитганда Саиднинг юраги шир этиб кетди.

— Йўқ!— хитоб қилди у.— Ҳеч қачон!..

Саиднинг ёнига Суат Негритос келиб, ундан сўради:

— Қайлиғингизни навбатдаги рақсга таклиф қилсам майлими?

Саид мағрур жилмайди.

— Албатта, гоятда мўннатдорман...

Улар рақс тушнб кетишди, Саид эса кишилар эътиборини жалб этмасликка ҳаракат қилиб, ўзининг ажойиб қайлиғини кузата бошлади. Келин гоҳ у, гоҳ бу киши билан тинмай рақс тушар, рақслар орасида эса, худди куёвни мутлақо унутгандек, меҳмонлар билан қизғин валақлашарди. Дарвоқе, уни фақат Севимгина унутмаганди, балки барча меҳмонлар ўзларини худди унаштириш маросимига эмас, балки ичиш, хурсанд бўлиш, рақсга тушнш учун оқсуяклар базмига келгандек тутишарди...

Бугунги зиёфат сабабини ёлғиз Саидгина унутмаганди. У келинни узоқ вақт ёлғиз қолдириш одобсизлик бўлади деб ҳисоблаб, Севим Аҳмад Деворнинг пинжига тиқилиб, елкасига бошини қўйиб ўтирган столчага яқинлашди. Бирданига Саиднинг кўзига ташланган нарса БТ ҳимоячисининг тез-тез қимирлаб турган машҳур чап оёғи бўлди. Бирон фалокат юз берилидан қўрққан Севим Аҳмадга янада маҳкамроқ ёпишиб олди.

— Бирон гап бўлдими?— сўради у Саиддан.

У ниҳоят қайлиғи Аҳмадни қучаётганини кўриб хижолат тортди ва дудуқланиб жавоб берди:

— Кеч-чиришингизни сўрайман... Йўқ... Майли. Мен сизни безовта қилмайман...

У Аҳмад Деворнинг жаҳли чиққанда чап оёғи силкиниб-силкиниб туришидан ҳайрон қолиб нари кетди. Асабнинг бунчалик чегарадан чиқиб кетишини, афтидан, фақат Абдушукурбей тушунтириб бериши мумкин эди. Саид уни тополмади. Аниқроғи у аллақачон кетиб қолганди. Шунда Саид Зеҳнибейни қидириб кўрди-ю, лекин уни ҳам учратолмади. Мадам Анжела ўзининг ёшига тўғри келмаган енгиллик билан қандайдир замонавий рақсга тушарди қотириб. Саид, гарчи уни унчалик ёқтирмаса-да, Қисматбейга мурожаат қилишга аҳд этди. Бироқ унинг ҳам изи қуриганди. Шундан кейин у бурчакда креслода ўтирган аммаси Баррин хонимга яқинлашди-да, қулоғига энгашиб, шивирлаб сўради:

— Аммажон, Қисматбей амаки қани?
— Ҳаммалари кетишди, ўғлим. Вақт ҳам алламаҳал бўлиб қолди.

— Хайрлашмасдан-а?

— Сени безовта қилишгиси келмади. Сен Севим билан рақсга тушаётгандинг. Улар мен билан хайрлашиб, сенга бахт-саодат тилашларини айтиб кетишди.

У аммасидан узоқлашаркан, умри бўйи савдо-сотик ишлари юришмаганлиги туфайли мероснинг ўзига тегишли қисмини совуриб битирган узоқ қариндоши Муҳиддинбейни кўриб қолди. Барча омади юришмаган кишилар каби у ҳам ўзини, табиийки, шунчаки ҳаётда иши ўнгидан келмаган буюк савдогар деб ҳисобларди. Ўзига яқинлашаётган Саидни кўриб Муҳиддинбей дарров бахтиёр куёвдан озроқ пул ундиришни хаёлига келтирди.

Қариндоши билан шунчаки бир салом-алиқдан сўнг Саид тўсатдан сўраб қолди:

— Мен сиздан, афанди, бир гаройиб воқеани сўраб билмоқчи эдим.

— Бош устига, ўғлим.

— Сизнингча асаби қўзғинётган кишининг оёғи ўзи идора қилолмайдиган даражада титраши мумкинми? Наҳотки оёқ эгасига бўйсунмаса?

Муҳиддинбей куёвга ёқин учун қандай жавоб берса маъқулроқ бўлишини билишга уриниб диққат билан Саидга тикилди. Чунки Саид ўзига бўйсунмай қўйган оёғи ҳақида сўраётган бўлиши ҳам эҳтимолдан ҳоли эмасди-да. Агар у кўнгилдагидек жавоб берса, мамнуи бўлган Саид сахийлик қилиши ҳам мумкин. Чол биринчи жаҳон уруши пайтида бир ярадор офицерга бегона оёқни тикишганда ўша оёқнинг эгасига бўйсунушини истамаганини айтиб бераман деб энди оғиз жуфтлаганда касодга учраган савдогардан кўра кўпроқ Маллазодалар бойлиги қизиқтираётган анча басавлат ва саботли бир жаноб уларга яқинлашиб, Саидни бошлаб кетди.

Бу БТ спорт клубининг бош ранси Дундар Маҳмаданабейнинг худди ўзгинаси эди. У Саиднинг БТ клубининг илҳомчиси гўзал Севим билан бўладиган никоҳига чин юракдан севинарди. Маҳмаданабейни фақат Саиднинг моддий томони қизиқтирарди. У Саид Маллазодалар улкан бойлигининг ягона меросхўри эканини биларди. Маълумки, бойлар иштиёқманд бўлишади ва ўзларининг иштиёқлари учун ҳеч нарсани аяшмайди. Гарчи профес-сионал «Бурқираган Тўзон» клуби ҳар доим сердаромад

ташкилот ҳисоблапса-да, кўп жиҳатдан унинг молиявий ишлари бой ишқивозлар тўлайдиган бадалга боғлиқ эди. Клубда бундай ишқивозлар қанчалик кўп бўлса команда шунчалик яхши ўйнайди.

Бойларни жалб қилиш иши билан БТ клуби раҳбарининг шахсан ўзи шуғулланарди. Шунинг учун ҳам у фотиҳага келганди.

«Агар Севимнинг ёрдами билан бу найнов кўзойнакни клубимизга аъзо қила олсак команда фақат ютади»,— деб ўйларди Дундар Маҳмаданабей ҳақли равишда. Уэ вақтида у БТга озмунча пул сарфламаганди. Унга шу нарсада тан бериш керакки, пулни ақл билан ишлатиб, аллақачонлар талайгина фойдаси билан қайтариб олганди. Маҳмаданабей пулдан ташқари бошқа омилларнинг ҳам аҳамияти кам эмаслигини — яхши футболчилар, зўр тренер ва, энг асосийси, мажлисининг бирор обрўли депутати клубнинг фахрий президенти бўлса гап кўнглидагидек бўлишини биларди. Бундай лавозимда ҳукмрон партия йўлбошчиларидан бири бўлгани яна ҳам фойдалироқ. У пайтда дарҳол яхши футболчилар ҳам, зўр тренер ҳам топилади. Охири сайловда Дундар Маҳмаданабей ғоятда эътиборли партия раҳбарларидан бирини фахрий президентликка кўндирганидан кейин унинг роса омади келди. Тўғри, у туғма оқсоқ эди, шу боисдан умрида бирон марта тўп тепганлиги ҳам дарғумон, лекин сиёсатда у ўз ишининг устаси фаранги эди. Бу эса БТни реклама қилишда муҳим роль ўйнарди. Бу партия «устуни» БТнинг фахрий президенти лавозимини бажонидил қабул қилди. Чунки бу нарса уни кенг сайловчилар доирасида машҳур бўлишини таъминларди. У, албатта, ҳар бир футбол ўйинига келар ва БТга шунчалик берлиб ишқивозлик қилардики, баъзида сакраб туриб кетиб, кучининг борича чўлоқ оёғини силтарди. Бирор футболчи ошкора тарзда дарвозадан четроққа қаратиб тепса: «Эҳ, ландовур! Шундай яқин жойдан мен ҳам киритардим-а!»— деб қичқирарди «устун». Бу ибора қанотли чиқиб қолди, футболчилар ҳам, ишқивозлар ҳам ва ҳатто кеккайган парламент аъзолари ҳам шундай дейдиган бўлишди...

Дундар Маҳмаданабей вақт ярим кечадан ошгач, Севим қалбига фақат БТ орқали йўл топиш мумкинлигини тушуниб, кўнглида футбол ва клуб ишларига қизиқиш туғилган Маллазодалар меросхўридан бир қадам ҳам нарига жилмай қўйди. Турли ёшдаги кишилар би-

лан тез тил топишадиган ва ҳаммани қаторасига оқсоқол деб атайдиган чаққон йигит, журналист ва спорт шарҳловчиси Эрол Арқонбей ҳам шу ерда ўралашиб юрарди.

Дундар Маҳмаданабей уни шу заҳотиёқ Саидга таништирди.

— Танишинг, мамлакатимиздаги ягона адолатли ва бегараз шарҳловчи Арқонбей.— Бир оз ўйлаб тургандан кейин қўшиб қўйди:— Оллога шукурки, Арқонбей бизнинг командани қўллаб-қувватлайди.

Бунга эса Арқонбей шундай деб жавоб берди:

— Оқсоқол, мен ўз бурчимни виждонан бажарялман, холос.— Сўнгра қўлини кўксига қўйиб илова қилди:— «Бурқираган Тўзон» ҳамиша шу еримда.

— Аҳмадни,— бўш келмасди Дундар Маҳмаданабей.— элга танитиб, уни Аҳмад Девор деб атаган ҳам мана шу Арқонбейнинг ўзи. Агар Эрол бирор кимса бўйнига арқон ташласа борми, ўша одам ўзини эгарда тутиб қололмайди.

Ана шундай сўзлардан сўнг Саид Арқонбейга ҳаяжон ва завқ билан тикилганча, худди гипноз қилинган қуёндек ундан кўзини узолмай қолди.

— Афанди, қандай қилиб сиз Аҳмаднинг шухратини шу даражада ошириб юбордингиз?

— Ҳар бир касбнинг, оқсоқол, ўз сирлари бор.— маънодор жавоб берди шарҳловчи.— Келинг, яхшиен оз-оздан отиб олайлик...

Меҳмонлар эрта тонгга яқин тарқалишди. Саид Мамаданабейдан Арқонбей билан бирга уникига асло тортинмай кираверишни илтимос қилди. Маст бўлиб қолган Севимнинг ҳечам Аҳмад Девор тиззасидан тушгиси келмас, у эса чап оёғи учиб-учиб тушганча, қани, Севим менсиз кетиб кўрсинчи уйга, деб ўкирарди. Агар Баррин хоним-афанди қизни бир нафас ҳожатхонага бошлаб кетмаганда тантанали фотиҳа маросими қандай тугаши ноъмалум эди.

Саид Мушакбозларни уйигача олиб бориб қўйди. У хўшлашаётганда бўлажак қайлиғининг қўлидан ўпиши кераклигини биларди, албатта. Аммо худди шу пайт келганда кув ўзини шунчалик йўқотиб қўйдики, у Севимни қўлини ушлаб, бу ёғига нима қилишни билмай қолди. Севим қаҳқаҳлаб кулиб юборди, сўнгра ландовур кувнинг юзидан чўлпиллатиб ўлиб, уйига кириб кетди.

Тонг ота бошлади. Саид умрида биринчи марта шун-

чалик кўп ичган ва бошини бир оз шамоллатиш учун уйнгача пиёда боришга аҳд қилганди. Шод ва бахтиёр Саид худди тушдагидек қадам босарди. Қўққисдан оёғига бир нарса тегди. У икки букилиб қараркан, печенье солинадиган картон қутини кўрди. «Эҳ, омадни қаранг-а!— Саид ўзини туфболчидай ҳис этди шу топда.— Биз ҳозир унга кўрсатиб қўямиз!» У икки қадамча тисарилди-да, югуриб келиб, мўлжаллаб туриб бир тепди-ю... Мундоқ қараса, кўчада чўзилиб ётибди-да.

У инқиллаб ва сўқниб турганида кўзойнаги чил-чил синган, бурнидан эса қон кетарди.

Шунда у қайлиғининг: «Сизин эртага кутаман»,—деган сўзларини эслади. Ёўқ, бундай бурун билан уйдан чиқиб бўлмайди. «Балкп, Брамсга ўхшаб, соқолим ўсиб чиққундича кутсаммикин?»— деб ўйлади Саид.

КЕЛИН ВА КУЁВ ҲАҚИДА ЕХУД УЛАРНИНГ БИРИНЧИ МАРТА ТАНҲО ҚОЛГАНЛАРИ

Соқол ўстириш вақт талаб қилади, севги учун эса ҳижрон жуда оғир нарса. Қандай бахтки, ота-боболар таомли бундан буён куёвга ҳар куни бўлса ҳам келин билан кўришишга ижозат этади. Ўша ота-боболарнинг ўша урф-одатлари ота-оналардан қиз номусини қатъиян асраб-авайлашни талаб этди. Севимнинг стадионга, айниқса, БТ клубининг командаси ўйнаган кунлари боришини мутлақо ман қилишди. «Эрта текканингдан кейин билганингни қилавер!— уқдирарди улар тиниб-тинчимас қизларига.— Унда ҳамма нарсага эр жавобгар, ҳозир эса, асло!..».

Арзимаган нарса учун тўй бузилишидан қўрққан Севим ота-онасининг ҳукмига бўйсунушга мажбур бўлди. Шунинг учун у иложи борича ота-она ҳукмини бузмасликка ҳаракат қиларди. Агар кўчада тўсатдан таниш футболчи дуч келиб қолса, у аввалгидек қонгундича ҳангомалашиб ўтирмас, икки-уч оғизгина гаплашиб, ҳатто қадрдон дўстлари, севимли Аҳмадни ҳам сўрамасдан уйига югурарди. Лекин ихтиёрий қамоқ муддати қанчалик чўзилса, унинг фикри-зикрини қадрдон БТ командаси ва ўтиб бўлмас марказий ҳимоячи шунчалик кўпроқ банд этар, Севим тобора совуқ кутиб олаётган куёвнинг келишлари эса шунчалик тоқат қилиб бўлмайдиган даражага етарди. Хуштор ва айни пайтда ниҳоятда бахт-

сиз Саид бечора ҳаммасини нча солар, азоб чекар, лекин ҳар куни бориб туришни канда қилмасди.

Мана бугун ҳам, азалий рақиблар — БТ ва ДМС учрашадиган кунда ҳам Севим уйда ўтириши керак. Ахир бу адолатдан эмас-ку!.. Бунинг устига Саид ҳам ўралашиб юрипти. Қаердан ҳам у кела қолди-я!.. Худди кўзим учиб тургандек!..

Куёв билан келини танҳо қолдириш ва уларни хижолатга солмаслик учун ота-она атайлаб уйдан чиқиб кетишди. Бунақа синаш мутлақо ортинча эди. Чунки бундай пайтларда Саид келиндангина эмас, ҳатто ўзидан қўрқар ва бутун оқшом давомида бурчакка тиқилиб ўтирарди. Тўғрисики айтганда, келин ундан куёвларга хос жўшқин ҳисларни кутмасди-ю, лекин унинг аёллик шаъни таҳқирланган эди. Ахир у бекорга Севим Махлуқ номини олмаган ва уни деганда ҳамма ўзини-ўзи томдан ташлаш керак-да!.. Айтгандай, журъат қилиб ҳам кўрсин-чи! Ана шунда унга нақ кўрсатиб қўяди!..

Севим ўйинни радио орқали эшитмоқчи, унгача эса яна ярим соат вақт бор эди. Э худойим, наҳотки у ярим соат азоб чекиши ва куёв билан дим ўйнаши керак? Бирон дақиқа жим туролмайдиган Севим-а?

«Агар,— ўйлади Севим,— у билан бирга стадионга борсам нима бўлади?» Келин куёви билан бирга одамларга кўринишни ёқтирмасди, лекин уйда унинг олдида зерикиб ўлиш ундан ҳам ёмон эди.

Севим сакраб туриб, хонани кеза бошлади. Ўзини чалғитадиган нима ўйлаб топсайкин? Ҳа, ваннага тушадди! Шундай қилиб, келин меҳмонхонада, тўғридан-тўғри Санднинг олдида тез ечина бошлади: «Қизиқ, у ўзини қандай тутаркин?»

Саид эса, худди итоаткор ўқувчи ўзининг қаттиққўл ўқитувчиси қаршисида тургандек, кўзини ердан узмай, жим ўтирарди... «Эҳтимол у ечинаётганимни кўрмаётгандир?» Севим унга яқин келиб, буюрди:

— Илгакни ечиб юбор...

Саид ўрнидан сакраб туриб, ҳали-ҳозирча қарашини ножониз бўлган нарсани кўрмаслик учун тескари бурилган ҳолда, пайпаслаб илмоқни чиқара бошлади.

— Бўлдингми?

— Бўлди,— эшитилар-эшитилмас гўлдуради у.

— Энди юбкадаги занжир ёпгични...

«Оҳ!..» — мана у муқаддас жойга олиб борадиган васваса йўли.

Саид қалтираган қўллари билан занжир ёпгични топди ва уни ечди... «Нега эиди бизни ёлғиз қолдиришди-я?» — йилт этиб ўтди хаёлидан.

Севим ваннахонага кириб кетди, бирор дақиқадан сўнг унинг овози эшитилди:

— Са-ид!.. Са-ид!

— Ҳа, Севим хоним?

— Бу ёққа кел, азизим!

Саид ўзини «азизим» деб атаганларидан терисига сиғмай, стулларни ағдар-тўнтар қилиб, ваннахона томон отилди ва, гарчи эшик очик турган бўлса ҳам, даҳлизда тўхтади...

— Бу ёққа кел, азизим!

— Мен шу ердаман, — жавоб берди Саид эшик орқасидан.

— Бу ёққа кирсанг-чи жонгинам...

У кирди. Севим оёгини кўз-кўз қилиб ванна четига қўйган ҳолда кўпик ичида ётарди... Уялиб кетган Саид кўзини юмиб, қўллари билан юзини бекитди.

— Мен сизга қарама-япман, Севим хоним, қарама-япман, — гулдуради у. — Ҳеч тортинмай ювинаверинг...

— Йўқол кўзимдан! — зарда билан чинқирди Севим. — Қорангни ўчир!..

Саид худди ел учиргандек ғойиб бўлди. «Бу хотинларни ҳечам тушуниб бўлмайди-да ўзлари чақришадилар, яна ўзлари ҳайдашадилар...» Ахир ота-онаси қизини ишониб ташлаб кетган бўлса, у ўзини яна қандай тутсин, ахир. Балки улар Саидни сынаб кўрмоқчи бўлишса-чи? Унда, оллога шукурки, унинг инсофу тавфиқли, ҳалол одам эканлигини билиб қўйишсин...

Бечора Саид ўзини-ўзи алдарди: аслида у Севимдан кўрқар, уни ўпгач ўзини тутолмай қолиши ёки, энг ёмони, юраксизлик қилиб қўйса, бешбаттар изза бўлишидан чўчирди. Лаънати кўрқоқлик неча марталар уни шарманда қилди. Йўқ, энди у то тўйгача келинга тегмасликка онт ичганди.

Севим Махлуқ ваннахонадан ғазаб ва аламдан жиғибийрон бўлиб чиқди — чунки ҳали ҳеч ким у билан бундай муомала қилмаганди-да!

— Севим хоним, — мингиллади Саид...

— Яна нима?

— Ҳеч нарса... Ўзим шундай...

— Агар ҳеч нарса бўлса унда оғзингни ёл! Ҳозир ўйин бошланади.

— Мен шуни айтмоқчи эдимки...

— Нимани?

— Ўша танишган кунимиз.. Кинотеатрда.. Қандай ширин дамлар эди-я!..

Ҳар сафар Саид у билан ёлғиз қолганда доимо ўша «ажойиб» кунни эсларди.. Бу хотиралар шунчалик Севимнинг жонига теккан эдики, у сал бўлмаса: «Ҳақиқий эркаклар нимани эслашларини сен шўрлик қаердан ҳам билардинг?»— деб юбораёзди-ю, лекин тилини тийиб қолди.

Шу пайтда дикторнинг овози эшитилди:

— Ҳурматли радио тингловчилар, «Бурқираган Тўзон» ва «Доимий Муҳтожлик Саргардонлари» клублари командалари ўртасида бўладиган футбол ўйини ҳақидаги репортажимизни бошлаймиз. Репортажни спорт шарҳловчимиз Эрол Арқонбей олиб боради.

— Диққат, диққат!— репортажни бошлади Эрол.— Сиз билан биз, азиз радио тингловчилар, Мидхат пошо стадионидамиз. Бир неча дақиқадан сўнг бу ерда мавсумнинг энг асосий матчи бошланади. Бугун ватанимиз футболининг фахри ва кўрки, бир-бирига муносиб икки доимий рақиблар — БТ ва ДМС командалари учрашишади. Ҳадемай командалар майдонга чиқишади. Бугун, азиз радио тингловчилар, биз тарихий воқеа — БТ ва ДМСдан қайси бири ғолиб чиқишининг гувоҳи бўламиз... Ҳозир трибуналарда...

Бу командалар ўйини, албатта, Саидни қизиқтира олмасди, лекин у Аҳмад Деборни донғини таратган киши, машҳур Арқонбейнинг овозини эшитишни истарди.

— Шу кунга қадар,— репортажни давом этдирарди шарҳловчи,— командалар бир юз йигирма саккиз марта учрашишган...

— Аҳмоқ!— деб қўйди Севим хотиржамгина.— Бир юз йигирма саккиз эмас, бир юз йигирма етти марта, битта ўйин бекор қилинган.

— Бу бир юз йигирма саккиз ўйиндан эллик тўртта-сида ДМС командаси ғолиб чиққан, қирқ саккизтасида эса БТ командаси.

— Қаердан олдинг бу гапни, бахти қаро тентак?— қизишди Севим.

— Ҳайрон қолган Саид қайлиғига кўзини бақрайти-

риб қарарди: Брамс ҳақида тушунчага ҳам эга бўлмаган қиз футболни Арқонбейдан яхшироқ билса-я.

— Командалар майдонга чиқишмоқда. Трибуналар қандай кутиб олаётганини эшитаётган бўлсангиз керак. Ишқивозлар ўзларининг суюмли командаларини қутлашмоқда. ДМС бугун ўзининг одатдаги кийими — йўл-йўл майка, оч жигарранг иштонда ўйнайди. БТ ўйинчилари эса формасини алмаштирибди: улар бугун оч сариқ рангли кийимда...

— Тўнка!— тутақиб кетди Севим.— Оч сариқрангда... Сендақа аскиячидан ўргилдим...

— Майдонда қандайдир тўс-тўполон... Судья капитанлар билан орани очиқ қилгунича командалар ҳақида бир неча оғиз сўз. Шундай қилиб, «Бурқираган Тўзоннинг асосий кучи ва миллий терма команданинг таянчи, албатта, Аҳмад Девордир. У «Бурқираганлар» командасининг капитани...

Севим радиодан Аҳмаднинг номини эшитганда яйраб кетди.

— Аҳмад Девор йигирма уч марта миллий терма командамиз составида ўйнади... У бизнинг юлдузимиз... Катта пул эвазига... «Доимий Муҳтожлик Саргардонлари» командасини ҳужумга унинг доимий капитани Усмон Қалампир бошлаб боради. Усмон Қалампир дарвозани танлади. Мана, тўп майдон марказида... Судья ҳуштак чалди, ўйин бошланди... Тўп... «Муҳтожларда». Қодирий тўпни Али Миттига оширди... У эса Усмонга... Усмон «Бурқираганларнинг» жарима майдончасига ёриб кирди. Ўзиям нақ яшиндек ёриб кирди, бекорга чанандоз дейишмайди-да уни... Ана, Усмон Қалампир Али Миттига оширди, у эса тўпни Усмонга қайтарди. ДМС бостириб ҳужум қилмоқда...

Севим асабийликда тирноғини ғажирди.

— Усмон ҳимоячини алдаб ўтди. Қулай вазият. Яна алдаш... Тўпни моҳирлик билан олдинга ташлаб, ўзи ҳам олға интилди. Ҳозир тўп тепилади ва... Баракалла, Аҳмад! Ана девору мана ҳимоячи!.. Қойил-э, Аҳмад, қандай улгурди ўзи? Ақл бовар қилмайдиган даражада сапчиб, боши билан тўпни жарима майдончасидан узоқлаштириб, команда дарвозасини аниқ голдан қутқариб қолди! Яша, Аҳмад!..

Севим сакраб туриб, Саидни қучоқлаб олди. Бунақа ҳамлани мутлақо кутмаган куёв вой деб юборди, унинг

ориқ тиззалари эса келиннинг оғирлигидан қисирлаб кетди.

Севим бир зумда ўзига келиб, яна жойига қайтди.

— Кескин кураш кетмоқда... ДМС бутунлай ҳимояга ўтиб олди. «Бурқираганлар» рақиб майдонида мустаҳкам ўрнашиб олишди... Тўп Мустафода, у Бакирга оширди! Қани!.. Эҳ, эҳ, эҳ! Эҳ, Бакир... Бундай ҳолатда футболчи албатта тўп киритиши керак!.. Буниси эса мутлақо ошиқча бўлди: Бакир Усмонни қулатди... «Саргардонлар» жарима тўпи тепишмоқда... Тўпни Аттила тўхтатиб қолди... Жон-жаҳди билан рақиб дарвозаси томон ташланди. Ҳимоячини алдаб ўтди... Тўпни тепса бўладиган маррага чиқиб олди... Қани, теп, Аттила! Эҳ, қулай вазиятни бой бериб қўйди. Бакирга оширди!.. Бакир!.. Зарба! Гол!.. Оҳ-оҳ, роса ажойиб гол бўлди-да! Ниҳоят-да чиройли гол!..

Севим қувончдан сапчиб туриб, яна Саидга ташланди. Уни қучоқлаб, қаттиқ ўпиб олди... Бу гал ҳам Саид ўзини йўқотиб қўйганидан ҳатто севинишга ҳам улгуролмай, худди морожний егандай лабини ялаб қўйди.

Саид «Бурқираганлар» иккинчи тўпни киритишгандан кейингина Севимнинг ҳаяжонланиш сабабини тушунди ва БТнинг иложи борича тез-тез ДМСга тўп киритиб туришини худодан ёлвориб сўрай бошлади.

Уша куни худо ҳам Саидга шафқат қилди: негаки, ҳатто «Бурқираганлар» дарвозасига тўп киритишганда ҳам Севим бари бир унинг тиззасига отилиб, кўксига маҳкам ёпишганча ҳунграб йиғлаб юборди. Бахтиёрликдан Саиднинг боши айланаб кетди.

Биринчи тайм 2:1 ҳисоби билан БТ фойдасига хал бўлди. Командалар танаффусга чиқишди. Музыка жаранлаганда Саид футболнинг хотинлар туйғуси ва хулқига қандай таъсир қилиши ҳақида ўйлай бошлади.

— Умрингда бирон марта стадионда бўлганмисан?— сўради Севим жимликни бузиб.

— Бир марта, холос, лицейда ўқиб юрган пайтимда... Ўзим бормагандим, мени суриб олиб кириб кетишганди.

— Ким?

— Эсимда ҳам йўқ... Қандайдир одамлар... Бозор куни лекцияга бора туриб стадионга тушиб қолдим...

Севим қулоқ соларкан, ичида гижиниб ўтирарди: «Наҳотки шундай овсарга хотин бўлсам? Албатта, ақл-

лига тегиш шарт эмас, лекин аҳмоққа тегининг ҳам хурсанд бўладиган жойи йўқ...»

— Қандай қилиб стадионга тушиб қолдинг?— фақат суҳбатни давом этдириш учунгина лоқайд оҳангда сўради Севим.

— Қандайдир муҳим ўйин бўлаётган экан, одамлар стадионга худди дарёдек оқишарди. Тасодифан оломон орасига тушиб қолиб, қайтиб чиқолмадим, ана шундай қилиб кириб қолгандим.

— Ушанда ким ўйнаганди?

— Хабарим ҳам йўқ. Хаёлим ўйинда эмасди... Иккала таймда ҳам алгов-далговда йўқотиб қўйган портфелиمنى қидиргандим...

Иккинчи тайм бошланди. Радиодан Арқонбейнинг овози янгради. Севим приёмникка тикилар, бутун фикри-зикри ўша ёқда, стадионда эди.

— Қани, Аҳмад! Қани, Аҳмаджон, жонгинам!..

Унинг кетидан Саид ҳам Аҳмадга қарата қичқира бошлади. Чунки бугун унинг омади «Бурқираганлар» рақиб дарвозасига киритадиган тўплар сонига боғлиқ эди. Эрол Арқонбей яна: «Го-о-л!»— деб бақирганида кўёв билан келин бир-бировининг қучоғига отилишди...

Ўйин тамом бўлишига озгина қолганда яна битта тўп киритилди, шарҳловчи буни ҳеч бир завқ-шавқсиз эълон қилди. Хурсанд бўлган Саид ўрнидан туриб кетди, бироқ Севим кўйлиниб шивирлади:

— Утир... Бизнинг дарвозага тўп киритишди-ку, ахир...

— Бизга? Бизнинг дарвозамизга?

Саид унга тасалли бермоқчи эди.

— Илтимос, бир оз тинч қўй, пича ўзимга келай...

Эрол Арқонбей БТ ҳимоячилари йўл қўйган хато ҳақида гап сотаётганда Севим ўз хонасига кириб кетди, чунки ёшдан эриган киприкларидаги тушь снлқиб тушиб, кўзини чидаб бўлмайдиган даражада ачитаётган эди. Саид ёлғиз қолгач, яна гўзал қайлигининг қалбига олиб борадиган йўллар ҳақида ўйлай бошлади... Эҳ, агар у машҳур футболчи бўла олса борми! Аҳмад Девор ёки ақалли бразилиялик Пеледай...

Саид хомхаёлга чўмиб ўтирарди. Мана, у футбол майдонида шамолдек учиб келиб тўпни тепати, зарба устига зарба ёғдирыпти, дарвозага кетма-кет тўп киритяпти. Голлар... Гол кетидан гол... Трибуналардагилар қийқиришяпти...

Хаёлий ўйин энг авжига чиққанда эшик очилди, хо-
ўага астагина Моҳжура хоним кириб келди. Худди шу
пайтда Эрол Арқонбей: «Го-ол!»— деб бақириб Саидни
асли ҳолига қайтарди.

— Ким киритди? Бизларникими? Ёки бизнинг дар-
возагами?— бесаранжом бўлди Саид.

«Вой худойим, нега энди у ўзи билан ўзи гаплашяп-
ти?»— ҳайрон қолди бўлажак қайнона.

Шунда шарҳловчи «Бурқираганлар» яна битта тўп
киритганлигини эълон қилганди, Саид сакраб туриб, ор-
қасида турган Моҳжура хонимни қучоқлаб, жони бори-
чи қичқира бошлади:

— Биз киритдик!.. Ура!.. Биз киритдик!..

Эсанкираб қолган қайнона аранг Саиднинг кучоғи-
дан қутулиб чиқди.

— Ҳовлиқмасанг-чи... Кимнинг дарвозасига кири-
тишди.

Чопганча Севим кирди, бечора куёвнинг оёқлари тит-
раб-чалишиб кетди.

— Кечирасиз, хоним-афанди, сизни Севим хоним
деб ўйлапман...

Моҳжура Мушакбоз хурсанд эди: «Отаси билан чи-
қиб кетиб тўғри иш қилибмиз... Ҳаммаси худди биз ўй-
лагандек бўляпти... Эҳ, қудратингдан, худойим!..»

ФОТИҲА БУЗИЛГАНИ ЕХУД КУЁВНИНГ ЭШИКНИ ТАРАҚЛАТИБ ЕПИБ КЕТГАНИ

Мушакбозлар уйида барча — келин ҳам, унинг фут-
болчи дўстлари ҳам, ҳатто меҳмонлар ҳам куёвни мас-
хара қилишни ўзларининг бурчи деб ҳисоблашарди.
Саид мазахларга матонат билан чидар, ўзини ҳеч нар-
сани билмаганга солар, қисқаси, огир-паришонхотир,
чинакам ошиқдай тутарди. У ҳар кун Севим ва унинг
ота-онасига қимматбаҳо совға-салом олиб келарди.
Аммо совға келтириш ҳам унинг обрўйини оширишга
ёрдам беролмасди: Севим куёвни ошкора писанд қил-
мас, ундан куларди. Саид эса, ҳаётда тез-тез учраб тур-
ганидек, уни янада кўпроқ севарди.

Бу унсиз, кўр-кўрона севиш ҳисси эди. Ҳар гал кета-
ётганида у токи Севим айтмагунча бошқа келмасликка
сўз берарди ўзига. Эртасига эса яна совғалар сотиб

олар ва худди бўғма илон оғзига тушганини билмай қолган қуён каби келиннинг уйига йўрғалаб қоларди.

Кунларнинг бирида Саиднинг хаёлига: «Мушакбозларни уйга таклиф этсам нима қилади?» деган зўр фикр келди. Бу фикрни аммаси Баррин хонимга айтишга шўшилди.

— Аммажон, шу пайтгача келиннингизнинг онласини уйимизга таклиф қилмадик. Улар биз ҳақимизда нималар деб ўйлаши мумкин...

— Тўғри айтасан, ўғлим,— тан берди амма.— Аллақачоноқ таклиф қилиш керак эди...

— Буни сиз қилганингиз маъқул, мен яна ишнинг пачавасини чиқариб қўяманми деб қўрқаман.

Баррин хоним бўлажак қариндошларга кечки зиёфатга ташриф буюриш ҳақида расмий таклифнома жўнатди. Амма ҳатто барча Маллазодаларни ҳам таклиф қилмоқчи эди-ю, лекин бунга Саид қатъий қаршилиқ кўрсатди: сон-саноқсиз амма-холалари ва амакилари Севимнинг ота-онасини жинидан ҳам ёмон кўришади, тагин келиннинг отасини чаласавод, нодон, бўлажак қайнанани эса жоҳил олибсотар деб ҳақорат қилиб қўйишлари мумкин эди... Севимнинг эса, албатта, бирон-бир ножўя гапни айтиб юбориши турган гап... Йўқ, яхшиси, меҳмонлар оз бўлгани маъқул.

Уша куни Саид эрталабдан у бурчакдан-бу бурчакка зир югуриб, нима қилиш ва ўзини қаерга қўйишни билмасди. Меҳмонлар келадиган соат яқинлашган сари тоқати тоқ бўлиб борарди. Аммо вақт ўтар, меҳмонлардан эса ҳамон дарак йўқ. Бечора Саид умидсизликка туша бошлади. Амма эса жаҳли чиқиб: «Вой худойим, бу қандай ҳурматсизлик!..»— деб ғинғилларди.

Мушакбозлар соат тўққиздагина келишди. Саид эр-хотиннинг ёлғиз ўзлари келишганидан ваҳимага тушиб колди. Ҳамма меҳмонхонага кириб жойлашгач, Баррин хоним шунчаки сўрагандай бўлиб:

— Нима, Севим хоним келмайдиларми?— деди.

Моҳжура хоним заррача хижолат тортмай жавоб берди:

— Биз уни шу ерда бўлса керак деб ўйлагандик. Бирон зарурроқ иши чиқиб қолгандир-да...

Севимни кутиб ўтиришмади ҳам.

Моҳжура хоним сумкасидан тугунча чиқариб, аммага узатди:

— Сизга ёқадими?

Тугунчада корсет¹ бор экан. Баррин хонимнинг ранжиганидан ранги оқариб кетди. «Вой худойим, қанақа совға бу ўзи? Шармандалик-ку, ахир!»— у бошини мағрур кўтариб, совғани рад қилмоқчи бўлди. Бироқ Моҳжура хоним ҳеч тортинмасдан деди:

— Буни ўзимга сотиб олдим. Белимдагиси жуда ҳам эскириб қолди...

Гапга Ҳасипбей аралашди:

— Хоним-афанди, қўшнининг товуғи ғоз бўлиб кўринадиди, деган халқ мақолини билсангиз керак, албатта. Гарчи Стамбулда энг яхши корсетларни Ҳасип Мушакбоз сотиши аён бўлса-да, менинг хотиним корсетни доимо рақибларим магазинидан сотиб олади. Агар сизга, хоним-афанди, бирон нарса зарур бўлса бошим осмонга етарди...

Ташқарида қўнғироқ жиринглади. Ҳайрият, Севим ҳам келди! Шу заҳотиёқ меҳмонхонани қўнғироқдай овоз, қаҳқаҳа тўлдириб юборди.

— Қаерда эдинг, қизгинам?— меҳрибонларча сўради ундан Ҳасипбей.

— Менсиз очдан ўлмаган бўлсаларинг керак деб ўйлайман,— деди Севим андиша қилмасдан.— Йўлда БТ ўйинчиларини учратиб қолдим. Ўзиям кўрмаганимга минг йил бўлганди-да! Бирпас ҳангамалашдик.

Баррин хоним ҳаммани емакхонага таклиф қилди. Ҳурматли меҳмонларнинг келиши муносабати билан дастурхон байрамдагидек тузалган эди. Қўлда тўқилган қимматбаҳо дастурхон, кумуш уқали сочиқлар, қадимий сервиз, гуллар, кумуш шамдонлардаги шамлар кишининг ҳавасини келтирарди...

Ҳамма ўтириб бўлгач, Севим столни бека назари билан кузатиб, сўради:

— Нима ичамиз?

Ҳеч ким жавоб бермагач, у Саидга мурожаат қилди:

— Мен нима ичамиз деб сўраяпман? Гапим қулоғингга кирмаяпти шекилли...

Саидни сенсирлагани аммининг қулоғига хунук эшитилди. «Қанақа тарбия бу,— ўйлади Баррин хоним,— Шафранзодалар авлодидан бирон хотин, ҳатто ёлғиз қолишган пайтларда ҳам, эрини сенсирмаган...»

¹ Корсет— белни хипча қилиш учун ичдан кийиладиган энгил белбоғ.

Амма келинга жавоб беришга улгурмасданоқ Ҳасибей гапни илиб кетди:

— Рақи¹ ичишни тавсия қиламан... Уни ичгандан кейин бош унчалик оғримайди.

Ичимлик истеъмол қилмайдиган Саидга нима нчилса ҳам бари бир эди. У фақат қадаҳга лабини теккизиб қўйди, холос, аммо Мушакбозларга худо берди — қадаҳ кетидан қадаҳ кўтараверишиб чўқиштиришга ҳам улгуршмасди...

— Киборона ҳашамдор зиёфатларни кўрарга кўзим йўқ. Европада аллақачонлар а-ля-фуршет расм бўлган.— деди Севим тантиқлик билан.

— Сиз қанақасини ёқтирасиз, оппоқ қизим?— сўради Баррин хоним келиннинг нимадан норози эканлигини тушунолмай.

— Ҳамма нарса оддий бўлганини яхши кўраман. Ҳар ким ёқтирган нарсасини еса, истаган нарсасини нчса замонавий бўлади. Ҳеч кимни ўтқизиб ўтиришмайди...

— Бу замонавийликдан эмас, сулув қизим,— деди Баррин хоним заҳархандалик билан,— жой торлигидан. Узингиз биласиз, ҳозир кенг уйлар қуришмайди... Ажнабийлар меҳмонхонаси бизнинг омборхонадан катта эмас... У ерда яйраб ўтиролмайсан ҳам, шунинг учун қўлларидан келганича жойлашишадн-да...

— Эҳтимол, уларда, Европада тордир, лекин сизнинг бунақанги саройингизнинг нимаси яхши?— қизишди Севим.

Меросга қолган кошонаси шаънига айтилган ҳақоратдан оз бўлмаса Баррин хоним-афанди томоғига алланима тикилиб бўғилиб қолаёзди. Худога минг қатла шукурки, гапга ўз вақтида мадам Анжела аралашди.

— Сиз, албатта, уйни ўта замонавий қилиб жиҳозлабсиз?

Ҳаммалари севнишиб гапни бошқа ёққа буришди ва келин-куёвнинг бўлажак уйи ҳақида гапириша бошлашди.

Куёв меҳмонларни кузатиб қўйгани кетганда Баррин хоним билан кекса хизматкор аёл анчагина оҳ-воҳ қилишди: «Боёқиш Саид! Энди кунни қандай кечади? Шайтоннинг васвасасига учраб ана шу тарбия кўрмаган, эси паст, устнга-устак иккиқат жувонга дучор бўлган-да...»

¹ Рақи — узумдан тайёрланган арақ.

Эртаси куни Саид каттакон доларанг атиргул гулдастасини олиб келинникига жўнади. У Мушакбозларникида сон-саноқсиз нотаниш кишиларни учратди. Уларнинг ҳар бири ўзини худди ўз уйидадек ҳис қилар, агар бири виски ичаётган бўлса, иккинчиси иккала лунжини ҳар хил таомлар билан тўлдириб олган, учинчиси эса диванда хуррак отарди. Афтидан, меҳмонлар ўзларини бу ерда ҳамиша эркин тутишган бўлишса керак. Фақат ўз севгилиси ҳақидаги ўйлар билан банд бўлган Саид ҳеч нарсани сезмагандир. У қайлиғига қўлидаги гулдастани тақдим қилди. Куёвнинг кўриниши одатдагидек уятчан ва ғамгин эди.

— Уни ўзинг биронта гулдонга солиб қўй,— деди Севим ҳатто гулга бурилиб ҳам қарамай.

Саид ҳар бурчакка бир қоқилиб гулдон қидиришга тушди.

— Майли, кераги йўқ,— тўхтатди уни Севим,— қидирмай қўя қол, бўлмаса албатта бирон нарсани тушириб юборасан ёки синдирасан. Деразага қўя қол, кейинроқ ойим жойлаштириб қўяр...

Шу пайтгача иззат-икром кўрмаган куёв ўз қалби ҳукмдорининг амрини бажонидил бажарди — келин кўпинча уни кўрмасликка олар, бирон оғиз ҳам гап қотмасди-да, ахир. Саид хоналарни кўздан кечириб, буфет ортидан хилват жой топди ва креслога ўтириб олди... Уни ҳайратда қолдириб тўсатдан Севим пайдо бўлди. Уни топиб, қаршисидаги креслога ўтирди.

— Қандай янгиликлар бор?— сўради у.

Саид агар ўзи ҳақида бирон кулгили воқеани айтиб берса Севимнинг кайфияти яхши бўлишини биларди. У стадионга борганини айтиб берганда Севим қанчалар кулган эди...

— Мен айтардим-у, бироқ...— дудуқланди у.

— Нима?

— Ҳалиги... уяляпман... Бу сир...

— Мендан-а?

— Йўқ, сиздан яширадиган сирим йўқ!.. Лекин тушунасиз-ку...

— Нимани тушунарканман?— аччиғлана бошлади Севим.

— Сизнинг юрагингизни забт этмоқчиман ва бу йўлда ҳамма нарсага тайёрман. Агар керак бўлса, ҳатто футболчи ҳам бўламан!— Куёв овозида қатъийлик оҳанги эшитилди.

Севим ҳайратдан кўзлари чақчайиб:

— Нима-а? Футбол-чи?! Ахир яқиндагина қайси клубга ишқивозлик қилсам бўлади деб сўраётган сен эмасмидинг?..— деди.

— Ҳа, мен футболчи бўламан!— Биринчи марта унинг овозида қандайдир ишонч аломатлари пайдо бўлди.— Яъни буни мен чин юракдан истаяпман!— Узининг муқаддас орзусини айтди Саид.

— Ҳой, ичагимни узмасанг-чи! Илтимос, бас қил, бўлмаса ҳозир ёрилиб кетаман...

Саид мақсадига эришди — у қайлиғини кулдирди.

Эшик қўнғироғи жиринглади ва уйга Аҳмад Девор бостириб кирди. Севим сакраб туриб унинг қучоғига отилди ва бўйнига осилди. Аҳмад ўз командасининг илҳомчисини чапиллатиб ўпди.

— Нима бўлди сенга?— сўради у.— Йиғладингми?

— Йўқ, жонгинам, бу шунчаки, кулгидан...

Улар буфетдан унча узоқда бўлмаган диванга ўтиришди ва бир-бирининг пинжига тиқилиб олиб, ихтиёрсиз равишда гапларини эшитаётган Саидга эътибор ҳам бермай, шивирлаша бошлади. «Агар футболчи бўлолсам, у доимо мени ҳам худди Аҳмаддек ўпарди»,— ўйларди у.

— Оҳ, азизим, — арзи-дод қиларди Севим Аҳмадга,— тўй орқага сурилгандан-сурилиб кетяпти, мен бўлсам, ўзинг биласан, шошилишим керак.

Саид бахтиёрлигидан ҳатто қизариб кетди: тўй орқага сурилаётганига ичи ачиётган бўлса, демак уни севар экан.

— Нима бўлди? Нега клубда кўринмай қўйдинг?

— Ҳаммасига отам айбдор. Эркинлик мен учун ҳамма нарсадан қимматли эканини биласан. Отам бўлса: «Эрга тегмагунингча сенга эркинлик берилмайди», деб уқтиргани-уқтирган. Мен ҳатто сен иштирок этаётган ўйинга ҳам боролмайман. Клубга ҳам бораётганим йўқ... Афтидан шундай бўлгани маъқул... Аммо тўйдан кейин яна эрким қўлимда бўлади, ана ўшанда бир-биримиздан ажралмаймиз... Сени қанчалик соғинганимни билсаядинг...

Улар яна ака-сингилдек ўпишишди, Саид эса тинглар ва ҳамон ўзи учун яккаю ягона тўғри йўл — футболчи бўлиш эканини ўйларди.

Аҳмад Севимнинг қўлини қисди.

— Тўйни чўзиб нима қиласан! Эртага белгила-қўй. Биз фақат шуни кутиб турибмиз...

— Иложим йўқ, азизим. Ойим жаврагани-жаврагани «Мен атиргулдек қизимни беряпман-а, унинг қудалар ўларича дангиллама уй деб юришган ёски омборхонада яшашига чидай олмайман...» Ойим янги уй сотиб олишларини талаб қиляпти.

— Албатта, сотиб олишсин-да! — деди Аҳмад. — Унинг пули жуда кўп... Уйи ҳам катта бўлиши керак... Биз бутун команда билан сеникига келганимизда ҳордйк чиқаришга шароит бўлиши керак-да, ахир.

— Ҳозирча у ажойиб квартира топди... Сен у ерда ҳатто тунаб қолишинг ҳам мумкин...

— Унда тўйни пайсалга солишинг нима ҳожати бор?

— Мен розиман-у, лекин ойнм ҳар куни бир нарсани ўйлаб топади: ётоқхонани французча тахмонли, ошхонани эса — ўта замонавий усулда жиҳозлаш керак эмиш. Уларнинг мебели қадимий, чунки унинг ота-боболари пошоми, подшоҳми ёки шунчаки фирибгар ё муттаҳамми бўлишган эмиш. Уйда нуқул аллақачонлар расмдан чиққан ёски-туски нарсалар. Онам: «Қизим музей экспонатлари ичида яшашига йўл қўёлмайман», дегани-деган.

— Тўғри-да, бу ярамас ўша жиҳозларни сотиб олсин! — тўнғиллади Аҳмад чап оёғи силтаниб.

— Сотиб олди, жонгинам, ҳаммаси аллақачоплар муҳайё бўлган.

— Менга қара, бунақада одамни ақлдан оздирасизлар-ку ахир! Квартира топган бўлса, жиҳоз сотиб олган бўлса, унда иш нимага қараб қолди ўзи?

— Онамга... «Бўлажак куёв қизимнинг кадрн-нархини билиб қўйсин!» дейди.

— Онанг тўғри айтибди, чунки нархни қанчалик оширсанг мол шунчалик қимматбаҳо туюлади... Жажжининам, борди-ю, бу йигит тўйдан кейин бизга халақит берса нима бўлади?..

— Суҳбатларингизни бўлганим учун, — тоқат қилолмади Саид, — кечирасиз-у, афанди, лекни шуни айтиб қўяйки, сиз учун эшигимиз доимо очиқ, бўлади... Истаган вақтингизда ташриф буюраверасиз!.. Марҳамат!..

Санднинг сўзлари шу топда унинг дунёда мавжудлигини унутган Севим учун очиқ кундаги момақалдироқ варбидек бўлди.

— Аҳа-а-а! Сен шу ерда экансан-да ҳали!.. Ҳамма гапни эшитибсан-да!

— Мен ҳаммавақт шу ерда ўтирибман, Севим хоним...

— Демак, бизнинг гапимизни яширинча эшитиб ўтирган экансан-да? Бу қандай шармандалик!..

— Кечирасиз, гапларингиз махфий эканлигини билмапман,— гулдуради Саид,— йўқса бошқа жойга чиқиб ўтирган бўлардим... Кечиринг мени.

Куёвнинг узри худди оловга ёғ қуйгандек бўлди. Севим дод-фарёд кўтарди:

— Хоҳламайман!.. Истамайман!.. Унга тегмайман! — Шундай дея қичқирганча бармоғидан никоҳ узугини чиқариб олиб, куёвнинг юзига қараб улоқтирди. — Ма, бошингда қолсин!..

Узук Саиднинг кўзойнагига тегиб ерга тушди-да, думалаб кетди...

Бу Севим Махлуқнинг биринчи марта узукни иргитиши эмасди. Келини куёв билан икки марта яраштириб қўйишган эди. Биринчи гал келиннинг ота-онаси, кейин куёвнинг аммаси. Шундан кейин Саид, саховат кўрсатиб, бир гал уч минг лирага соат, иккинчи сафар ўн мишга зирак олиб берганди.

— Бироқ... мен... Севим хоним... Мен, ахир, ҳеч нарса демадим-ку... Аҳмадбей, сиз айтинг... Ахир мен бирон ранжитадиган гап айтдимми?

Севим эса энди чийилларди:

— Истамайман!.. Улсам ҳам!.. Даб бўлсин!.. Қорасини кўрсатмасин!..

Ягона қизининг асабий чиққиришларини эшитиб Моҳжура хоним югуриб келди.

— Нима бўлди?

— Тўй бўлмайди! Менга бундай эр керак эмас!..

— Ахир мен гапингизни эшитиб ўтиришни истамагандим,— гулдурашда давом этди Саид.

Моҳжура хоним Саиднинг қўлтўғидан олиб, хонадан олиб чиқди.

— Севимнинг жудаям тажаанг эканлигини кўриб турибсенз... Яна нимадан жаҳли чиқди, билмайман... Яхши-си бирпас ёлғиз қолсин...

— Яхши, хоним-афанди, — итоаткорона жавоб берди Саид.

Ҳеч қутилмаганда гапга Аҳмад аралашди:

— Тўхта, ярамас, сен Севимни шарманда қилдинг-ку!

Саид жойида қотиб қолди.

— Мен нима қилдим ўзи, афанди?

— Ахир айтмабмидим сенга, — яна бақира бошлади Севим, — менинг ишларимга аралашма деб огоҳлантирмаганмидим? Эшитмаган эмнш! Жосуслик қилмаганмиш!..

Саид умрида бировнинг гапини яширинча эшитмаган ва бундай одати бўлмаса-да, чийиллаш ва дод-фарёдлардан қўрқиб тўсатдан худди ўз айбини бўйига олаётгандек ўринсиз гапириб қўйди:

— Тўғри, огоҳлантирган эдингиз. Севим хоним...

— Узукни неча марта башарангга отдим?

— Икки марта!..

— Охиргисида нима дегандим сенга? — сўради Севим.

— Нима дегандингиз? — қайта сўради Саид.

— Бунисига нима дейсиз? Яна қайтариб сўрайди-я! Демак, гапим эсингизда қолмас экан-да?!

— Нималар деяпсиз, ундай эмас-э!

Бу чийиллаш, ҳароратларни эшитгандан кўра кетган, ер ёрилиб ерга кирган афзалроқ. Аммо Саид қотиб тураркан, ҳатто одоб сақлаш ортиқча бўлган жойда ҳам у ўз журъатсизлигини сенга олмай, умид билан нигоҳини Аҳмаддан Моҳжура хонимга қаратди.

— Воқеани тушунишга рухсат беринг, — бўлажак қайнанасига орқа қилиб гапирди Саид, — тушунишимча мен ўзини бу уйда қандайдир даражада бегонамас деб ҳисоблашим мумкин ва шунинг учун ҳам Севим хоним билан Аҳмадбейнинг менинг олдимда суҳбатлашишлари табнийдек кўринди. Ахир, шундай эмасми, хоним-афанди? Башарти улар орасида қандайдир махфий гаплари бўлиши мумкинлигини билганимда наҳотки ҳозиргина Севим хоним билан суҳбатлашаётган жойимизда ўтира-верардим?

Ҳатто Аҳмад ҳам ўзини ноқулай сеза бошлади.

— Етар энди! — деди овозини кўтариб у Севимга. — Сен ҳам ҳаддингдан ошаверма...

Севим шу ондаёқ жим бўлди.

— Раҳмат, афанди, худо ҳаққи, мен бундай бўлишини нистамагандим... — деди Саид севиниб.

— У фақат шундай муомалани тушунади, — Аҳмадга шивирлади келиш.

— Қанчалик бақириб берсанг у сени шунчалик кўп қадрлайди.

— Сендан ҳам ўтди-да, Саид, — насиҳатомуз деди Аҳмад. — Узинг кўриб турибсан, қанчалик асаби бузил-

ган. Шунинг учун униг гапини зимдан эшитиб ўтиришни ҳеч кераги йўқ эди. Тагин олижаноб одам эмиш!..— Сўнгра Саидни елкасидан кучиб четга тортди.— Ошна, сен ақлингни еб қўйибсан. Хомиладор аёлга ҳам шундан муомала қиладими одам. Бор, ундан узр сўра... Шартимиз эсингдами? Уни шундай аҳволда ташлаб кетмасликка сўз бергансан-а менга.

Саид қизариб кетди.

— Дуруст, дуруст! Энди ярашинглар, — деди яқин қаридош куёвни келин томои суриб. — У қанчалик уялаётганини кўраяпсан-ку, Севим. У сендан узр сўраяпти.

Саид Аҳмаднинг маслаҳатига кўнишга рози эди-ю, лекин Севим ҳеч инсофга келмасди:

— Истамайман!.. Ўша омбухонасига жўнайверсин!.. Уни кўргани кўзим йўқ...

Қўрқиб кетган куёв: «Яхши, мен кетдим!» — деб пичирлаб эшикка томон тисарилди. Эшик осонгина очилди-ю, худди Саидни ютиб юбораётгандек, шундай тарақлаб ёпилдики, уй ойналари зирллаб кетди.

Саид ёпиқ эшикка жавдираганча тикиларди. «Қайтиб кириб, мутлақо айбим йўқлигини тушунтиришим керак. Бунини лаънати шамол қилди», — Саиднинг хаёлидан ўтди, лекин қўли унга бўйсунмас ва ўзини қўнғироқ тугмасинин бошига мажбур қилолмасди. У беихтиёр орқага бурилиб, секин зинапоядан туша бошлади.

Саид уйга қандай етиб келганини, ўрнига қандай қилиб ётганини эслай олмасди... У ётиб олиб йиғларди. Қалбини хўрлик ва алам ўртарди. Юрагида ўч олишдек унга нотаниш искак пайдо бўларди. Лекин у ҳеч нарсага ярамайдиган латта, нимжон ва ожиз одам бўлса, нима ҳам қила оларди. Шунда хаёлига ақл бовар қилмайдиган галатни фикр келиб, уни мушкул аҳволдан қутқаргандай бўлди... «Эҳ, қани энди бирдан машҳур футболчи бўлиб қолсам!» Ана унда кўрсатиб қўярди уларга!

Саид ўзини худди футбол майдонидагидек ҳис қилди: мана, у рақибларни — бирини, иккинчиси, учинчисини алдаб ўтди, мана, қаттиқ зарб билан тўпни дарвозага киритди, бутун команда уни кучоқлаб, ўпа кетди, бутун стадионни: «Сай-ид! Яш-ша, Саид!» деган ҳайқириқлар, тугтиб кетди.

У роса хаёлга берилиб кетганидан телефон жиринглаганини ҳам дарров эшита қолмади. Дундар Маҳмаданабей у билан учрашишни келишиб олмоқчи бўлганди.

— Ҳа, ҳа, мен сизни кутяпман, афанди. Марҳамат қилинг... Ўзингизга қулай ва истаган пайтда келавинг...

Саид хонасига қайтди ва хотиржам тортиш учун математик масалаларни ечишга киришди...

Мушакбозлар хонадониди куёв кетидан эшик қарсиллаб ёпилганидан сўнг келин ва онаси ҳайратдан ағрайиб қолишди. Аҳмад чекди, жаҳл билан Севимга қараб, истеҳзо-ла сўради:

— Хўш, энди кўнглинг жойига тушдимми?

Унинг сўзлари ўтга ёғ қуйгандай бўлди, холос.

— Мен нима қилдим? — жеркиди Севим ва ўйлаб қолди: «Ахир, ойим ҳам дадамга тез-тез: «Йўқол, ярамас, тўрт томонинг қибла, сен билан ортиқча бир жойда бўлишга тоқатим йўқ!..» — дейди-ку. Бундай бақириншлардан отам ипакдай мулойим, тортиб, оёғига ташланиб ёлворади: «Хотинжон, азизим, кечир мени... Қўй, ҳайда-ма...» — Ҳечқиси йўқ, ҳеч нарса кўрмагандек қайтиб келади, биламан буни! — ишонч билап қўшиб қўйди келин.

— Сен, қизим, ҳаддингдан ошиб кетдинг! Бундай қилиш мумкин эмас, — деди Моҳжура хоним. У ўзинча минғиллаб эшик томон юрди: — Ахир ҳар нарсани вақти бор-да, қачон нимани гапиришни билиш керак-да... Эҳ, бу ёшларни...

— Бўлди, энди бир ҳафта минғирлагани-минғирлаган, — жавради унинг кетидан Севим.

Аҳмаднинг Саиддан жаҳли чиқар ва айна бир пайтда унга раҳми ҳам келарди.

— Биласанми, Севим, ўзинг ҳам чегарадан чиқиб кетдинг-да, — деди у жиддий.

— Бу жиннининг эшикни тарақлатиб кетишини қаёқдан билай?... Келади, қаёққа ҳам борарди... Ундақаларга доим ўргатиб турилса ҳечам зарар қилмайди. Нима, биринчи марта қувляяпманми?... Келади, ҳали оёғимга йиқилади... Саид билан отамнинг хаамири бир — иккаласи ҳам бир хил ношуд ва лапашанг...

— Эҳ, агар бошқаларнинг қўлига тушсанг борми, — деди Аҳмад, — кўрсатиб қўйишарди сенга... Бошқа одам бўлганида оғзингни ҳам очирмасди. Нега жазаванг тутарди? Худди мумдай йигит, ундан нимани истасанг шуни ясайвер... У ажойиб эр бўлади... Йўқ, бу кишига камлик қипти... Сенга нима керак ўзи? Ахир қайси ақл-ҳуши

жойида эркак тўйгача қайлиғига эркинлик ваъда қилади?

Севим Аҳмаднинг ҳақлиғини тушунарди-ю, лекин бир умр шунчалик зерикарли кимса билан кун кечириш мумкинми? Шунга қарамасдан... Шунга қарамасдан у Саидни қўлдан бой беришни истамасди.

САИДНИНГ ҚАДРДОН ДУСТИ, АМЕРИКАЛИК ПСИХИАТР РАФИҚНИ УЧРАТГАНИ

Кечаси Саид ажойиб туш кўрди, гўёки у энг машҳур футболчи бўлиб қолганмиш. Бу ширин тушда ажралишни истамасди Саид эрталабданоқ уйдан чиқиб, хаёл сурган ҳолда, мақсадсиз шаҳар кеза бошлади. Кўзига яна ватан футболчининг янги юлдузи Саиднинг қандай қилиб тўп киритиши, ўйиндан сўнг Севим қандай қилиб унинг бўйнига осилиб ўпгани, у қандай қилиб мамлакат терма командаси составида дунёнинг энг машҳур командаларига қарши ўйнагани ва ҳар сафар ўз командасига галаба келтиргани; қандай қилиб унинг донгн Аҳмад Девор, Усмон Қалампир донгидан ошиб кетгани, қандай қилиб охирида у, Саид терма команда капитани бўлгани, Европа командалари составида ўйнагани ва унинг сон-саноксиз суратлари газета ҳамда журналлар саҳифасидан тушмаётгани кўринди.

Хаёли Саидни тобора узоқларга олиб кетар ва у ўзи билан ўзи гаплашаётганини, баҳс қилаётганини, қўллари билан силкитаётганини, оёғи билан кўзга кўринмас тўпни тспаетганини ва кўкрагини голибона керган ҳолда қувиб кулаётганини сезмай, ҳануз кезишда давом этарди. Ёўловчилар ундан, худди тентакдан қочгандек, ўзларини четга олишар; болалар бармоғи билан кўрсатиб, мазах қилишар; каттароқлар эса унинг кетидан ачиниб қараб қолишарди. Саид эса гўёки ҳеч парса бўлмагандек каттаю кичик кўчалар, хиёбонлар, бўм-бўш истироҳат боғларини кезиб, охири одам гуж-гуж қайнаган кенг проспектга келиб қолди.

Ҳаракат энг авжига чиққан пайт эди. Кўчаларни ёўловчилар ва автомобиллар босиб кетганди.

Чорраҳада зангори машина тўхтади, ҳайдовчи йигит Саидни кўриб хотинига томон бурилиб деди:

— Анави новчага қара — у менинг лицейдош ўртоғим.

— Қайси бири?

— Малласи... Ҳу анави қўлини силкнтаётган ва гўёки ўзи билан ўзи гаплашаётган кишини кўряпсанми? Жинни-пинни бўлганми ўзи? Саид! Саидбей! — ойнадан бошни чиқариб чақирди у.

Лекин Саид ҳеч нарсани эшитмас — афтидан, замбарак овози ҳам уни ўз ҳолига қайтаролмасди. Чунки худди шу дақиқада у бир сапчиб ҳимоячидан нарига ўтиб олган, дарвозабонни алдаб, трибунадагиларнинг ҳайқириқлари остида тўпни дарвозага киритиб, кейин лаблари Севим хонимнинг лаблари билан қовушганди.

Зангори автомобиль эгасининг исми Рафиқ эди. У яқиндагина Америкада муваффақият билан тажриба ўрганиб келган врач-психиатр эди. Болалигида у Саид билан дўстлашган — иккаласи бир лицейда ўқишганди-ю, фақат Саид энди ўқишга кирганда Рафиқ охириги синфга ўтганди.

Саидни бундай ачинарли аҳволда кўриб Рафиқнинг кайфияти бузилди. У хотинига Маллазодалар оиласи тўғрисида, қандай қилиб математикадан бошқа биронта ҳам фанни ўзлаштиролмаган Саидга дарс бериш учун уларникига тушиб қолганлиги, Саидга худди ўз ўғлидек муомала қилган Баррин хоним ҳақида гапириб берди. Рафиқнинг ота-онаси бадавлат бўлмаганликлари учун Маллазодалар оиласи репититорга¹ саҳийлик билан совға-салом бериб турган, Рафиқ институтга кирганда ҳам мададор бўлишганди. Саид билан дўстликлари узоқ давом этган, фақат ҳарбий хизмат ва Америкада тажриба ўрганиш уларни ажратганди.

Рафиқ Саид олдида ҳам, барча Маллазодалар олдида ҳам ўзини гуноҳкор сезар — негаки у Америкадан қайтганидан сўнг ҳурматли оила аъзоларини кўришга фурсат тополмаганди. Шунинг учун Рафиқ уйига келибоқ Маллазодаларникига телефон қоқди.

Телефонни мадам Анжела олди. Гарчи Рафиқ ўзини танитса-да, кекса рўзгорбоши аёл анчагача ким билан гаплашаётганини билолмади. Ниҳоят Рафиқни танигач, жуда севиниб, Баррин хонимни чақиргани югурди.

— Ассалому алайкум, Баррин хоним-яфанди. Сизни бир зиёрат қилсам дегандим. Ижозат эгсангиз, ҳозироқ боришга тайёрман.

Рафиқ Саидни кўчада кўрганини айтмади.

¹ Репититор — дарсдан орқада қолаётган ўқувчига уйда ёрдам берувчи ўқитувчи.

Истаган пайтида келишга рухсат олгач, Рафиқ боришни пайсалга солиб ўтирмай, хотини билан Маллазодаларникига жўнади. Баррин хоним Саиднинг дўстини кўрганидан ниҳоятда севинди. Рафиқнинг медицина институтини тугатиб психиатр бўлгани ва Америкада тажриба орттириб келганини билиб ундан ҳам кўпроқ хурсанд бўлди. Амма Рафиққа ишонарди, чунки у доимо Саиднинг содиқ дўсти ва ҳимоячиси бўлганди. Ҳозир ҳам, албатта, унга ёрдам беражagini билиб амма севимли жияни бошига тушган барча кулфатлар, унинг муҳаббати ҳақида ҳам, унаштириш ҳақида ҳам, ҳозирданоқ иккиқат бўлишга улгурган келин ҳақида ҳам батафсил гапириб берди. Кейинги лайтларда Саид бутунлай бошини йўқотиб, нима гапирётгани ва нима қилаётганини ўзи ҳам тушунмаётгани ва ниҳоят унинг машҳур футболчи бўлиш ҳақидаги сўнгги ниятигача қолдирмай айтди. Ҳаммасига келиннинг иккиқатлиги ва унинг футболга, айниқса футболчиларга бўлган қизиқиши сабаб эканлигини амма тушунса-да, Саид бўлажак хотинига ёқишни истаяпти — негаки, севги шунақа бўларкан-да, деб қўйди.

— Саид ҳозир қаерда? — сўради доктор Рафиқ.

— Эрталабданоқ йўқолди, — деб жавоб берди кекса хотин. — Қаердан қидиришни ҳам билмаймиз... Оҳ, ўғлим, сен у билан бир гаплашиб, текшириб кўрчи. У сенга қулоқ солади... Ахир, сен энди шундай катта олим бўлиб кетипсан.

Рафиқ ваъда бериб, хайрлашмоқчи бўлди-ю, бироқ Баррин хоним уни тамадди қилиб кетишга кўндирди.

— Балким Саид ҳам келиб қолар, — қўшиб қўйди у.

Дарҳақиқат, меҳмонлар ўтиришга ҳам улгурмаслариданоқ қадам овози эшитилиб, Саид кириб келди.

Рафиқни кўриб Саид аввалига ҳайрон бўлди, кейин ниҳоятда севиниб кетди.

Зиёфатдан сўнг эркаклар кутубхонага кириб кетишди. Саид зудлик билан қадрдон дўстига юрагини очишни истарди. Доктор уни диққат билан тинглаган сари қаршисида касал одам турганига ишонч ҳосил қиларди. Саид албатта футболчи бўлажagini қизишиб исботларкан, Рафиқ уни бу фикрдан қайтармас, фақат бош ирғарди.

— Майли, бу унчалик қийин эмас... Тўғри, аввал сен чиниқишинг керак, бақувват бўлиб олгач, спорт билан, бора-бора футбол билан ҳам шуғулланаверасан...

Саид қувончидан ҳатто ирғишлай кетди.

— Алдамаяпсанми?

— Менга нима кераги бор буни... Агар истасанг, ҳузуримга бор...

Йўқ, эртага унинг зарур ишлари бор. Дундар Маҳмаданабей ва Эрол Арқонбей билан суҳбатлашадиган муҳим гап бор. Индинга эса албатта боради.

— Демак, сен, Рафиқ, психиатр бўлибсан-да? Менга ёрдам беришинг ҳам мумкинми?..

Саид дўстни барча маслаҳатларни бажаришга қасамёд қилди.

НЕГА АҲМАД «ДЕВОР» БЎЛИБ ҚОЛДИ ЁКИ ЮЛДУЗЛАР ҚАНДАЙ ПАЙДО БУЛАДИ

...Судья бурчакдан тўп тепишни белгилайди. Унг қанот ҳужумчиси Саид Маллазода мишжа қоқмай тўп тепиллини кутмоқда. Мана, тўп дарвоза томонга қарата тепилади, дарвозабон хатога йўл қўяди, Саид эса ўйинчилар тўдаси орасидан сакраб чиқиб, боши билан тўпни ўнг бурчакка йўналтиради — гол!.. Севим унинг бўйнига осилиб олади...

Баррин хоним Саидга хавотирланиб қараб қўйди: у эса стулда ўтирган жойида сапчиб, жон-жаҳди билан ҳавони шохлади. «Ё оллоҳ, вой худойим, унга нималар бўляпти ўзи?» — ўйлади амма, бироқ овоз чиқариб ҳеч нарса демади.

Понушта давом этар, Саид ҳар дақиқада сакрар, қўлларини силтар, ҳавога калла қилар, тепинарди.

Баррин хоним ўрнидан туриб, гўё ошхонага кетаётган бўлди-да, эшик олдида тўхтаб, анча вақтгача жиянига тикилиб турди. «Наҳотки Саидгинам ақлдан озган бўлса? Худога шукурки, бугун у Рафиқнинг олдига боради. Ўз паноҳингда сақла, шафқат қил унга, худойим!!!»

...Мана, судья тўпни қўйяпти. Жарима. Дарвозагача бўлган масофа йигирма беш метр. Стадион донг қотган. Саид югурди. Тўп худди замбарак ўқи сингари девордек тизилиб турган ўйинчилар орасидан ўтиб яшин тезлигида дарвозага киради, дарвозабон ҳатто қимирлаёлмай қолади. Стадион қувончдан ўкирди. Севим севинганидан йиғлаб юборди...

Амма қайтиб келиб, ўз жойига ўтирди-да, чой қуя бошлаганда қўққисдан стол қимирлаб, идишлар жаранглади, стаканлар ерга тушиб кетди.

— Го-о-ол! — бўқирди Саид, кучининг борича стол оёғига тепиб.

— Сенга нима бўлди, Саид? — чидаёлмади амма.

— Ҳеч нарса? — жавоб берди у аммасига ажабланиб қараб. — Штангага тегди, холос.

Нонуштадан сўнг, Саид ўз хонасига кириб кетгач, Баррин хоним Рафиққа телефон қилиш учун югурди.

— Уғлим, Саидгинамиз бутунлай ақлдан озди. Ҳавода оёқ-қўлини силтайди, ҳозиргина оёғини столга уриб олди — бунақада чўлоқ бўлиб қолиш ҳам ҳеч гапмас... Охири нима бўлишини ўйлаб юрагим орқага тортиб кетяпти. Уғлим, нима қилсанг қил-у, ишқилиб уни қутқар! Саид биз билан гаплашмаёқ қўйди, фақат: «Го-ол!» — деб бақиргани-бақирган. Шайтон васвасага солган, вассалом!..

Рафиқ Баррин хоним-афандини хотиржам этишга ҳаракат қилиб, Саид ҳузурига келган заҳотиёқ унга ёрдам беришга ваъда берди.

Саиднинг тушлик овқатини хонасига келтиришди. Мадам Анжела эшикни тақиллатганди, ичкаридан яна: «Го-ол!» — деган овоз эшитилди, кекса хизматчи бу хитобни ижозат берди деб ўйлаб, эшикни очди. Шунда кўз ўнгига даҳшатли манзара намоён бўлди: иссиқ ички кийимини ҳатто жазирама ёзда ҳам ечмайдиган Саид фақат калта иштонда хона ўртасида турар ва оёғи билан бахмал ёстиқни тепарди; анча ҳароби чиққан яна икки ёстиқ ерда ётарди; ҳавода пату парлар учиб юрар, ерн эса тутам-тутам жун қоплаганди. Саиднинг кўриниши шунчалик аянчли эдики, мадам Анжела ҳеч нарса демай, патнисни столга қўйди-да, секингина эшикни ёпиб чиқиб кета қолди.

Кекса аёл бу ишлардан Баррин хонимни хабардор қилгани ошиқди.

— Оҳ, хоним-афанди, агаф сиз Саидимиз қасегача саклаганин билсангиз, кўнсангиз боғми...

Мадам Анжела ҳикояси, албатта, ҳақиқатни бирмунча бўрттириб кўрсатарди-ю, лекин аммани энди ҳеч нарса ажаблантиролмасди.

Хонимни ошхонага юбориб, ўзи жияни хонасига кўтаришди. У жиянини кузатаётганини бошқаларнинг билишини истамасди.

Баррин хоним қулф тешигидан мўралаб, Саиднинг диванда ётганини ва бошини ёстиққа буркаб оғир нафас олаётганини кўрди; оёқлари титраб силтанар, вақт-вақ-

ти билан қувонч-ла кулар ва: «Го-о-ол!» — деб бақирди.

Баррин хоним-афандини умидсизлик ҳисси чулғади: содир бўлган воқеа тўғрисида у бирон жойга бориб, бирон кишига гапириб беролмасди, негаки Стамбул зодагонларининг эски урф-одати ўз кулфатларини кўпчилик муҳокамасига ҳавола қилишга йўл қўймасди...

Овқатланиб бўлган Саид хонасидан чиққанда унинг кўриниши ҳамишагидек эди.

— Аммажон, бугунги газеталар қаерда?

Мадам Анжела газеталарни келтирди, амма эса гамхўрлик билан ундан овқат еган-емаганини сўради.

— Бўлмасам-чи, — жавоб берди Саид.

Почтани олиб, у меҳмонхонага борди ва кўпчилик зиёлилар каби газеталарни бутунлай спортга бағишланган охириги бетидан варақлашга киришди. Эрол Арқонбей исмига дуч келганда эса гўёки бегона юртда ватандошини учратгандек севиниб томоғини қирди. Эролнинг мақоласи «Бурқираган Тўзон»... Европа чемпиони бўлишга қодирми?» деган сарлавҳа билан берилганди.

Спорт шарҳловчиси, БТ чемпиони бўла олиши мумкин, лекин баъзи бир жиҳатлари бор... деб ҳисобларди. Энг асосийси ҳам мана шунда бўлиб, бунақанги «жиҳат» лар талайгина эди.

«Ҳар бир кун,— ёзарди Эрол,— «Бурқираган Тўзон» Европа чемпиони бўлишга қодир эканлигига янгидан-янгиги умид туғдиради. Бизнинг футболчиларимиз чемпионлик унвонига энг асосий даъвогарлардан бири ҳисобланган немис командасига 0:4 ҳисобида ютқизиб қўйиб, аччиқ сабоқ олдилар. Қуръа ташлашда БТнинг омади келмаганига қарамай, команданинг Европа турнирида голиб чиқиши учун жиддий асослар бор. Учинчи лигага чиқиб олган ва қолган командалар қаторида чемпионатга тайёргарлик кўраётган «ХОТС» («Хотинбоз спорт») клуби командаси билан бўлган кечаги ўйин ҳам, маълумки, дуранг бўлди. Худди мана шу дуранг БТ чемпионлик унвонига жиддий даъвогар эканлигини тасдиқлайдиган энг яхши далилдир. Агар БТни,— ўз чамасини давом этдирарди Арқонбей,— қийинлик билан 4:0 ҳисобида ютган немислар венгерларга ютқизса, бизнинг БТ эса катта ҳисоб билан Монако командасини ютса, у эса ўз навбатида италияликларни тор-мор қилса, италияликларни яна албанлар ҳам ютса, греклар инглиз

ва французларни ютишса кучлар тенглашади ва «Бурқи-раган Тўзон» яна бир бор немислар билан учрашиш ҳуқуқига эга бўлади. Агар иккинчи ўйинда, сўнгра учинчиси — холис майдонда ҳам бизнинг БТ немислардан устун келса сўзсиз чорак финалга чиқади. Агар у чорак финалга чиққан бошқа командаларни ҳам ютса (маълумки тўп юмалоқ ва ҳар нарса бўлиши мумкин) БТ ярим финалга чиқади. Учрашувни ўз майдонида ўтказишга муваффақ бўлиш учун эса ҳозирги чемпион — инглизларни фақат ютиш керак. Ушанда оллонинг мадади, томошабинларнинг далдаси, беҳи ҳамда турли мева шарбатлари ёрдами ва бир қадар Аҳмад Деворнинг кўмаги билан бизнинг БТ ютади ва финалга чиқади. Ана шундан кейин, агар ўйинчиларимиз финал учрашувга яхши руҳий-жисмоний формада тушишса, агар ўйин бўладиган кунга ўтар кечаси бирон кутилмаган воқеа юз бермаса ва агар ўйин давомида рақиб команда ёмон, бизникилар эса яхши ўйнашса, агар қуёш кўзларимизни шафақлаштирмасаю шамол орқа томондан эсиб турса, агар судья рақибларимизга ён босмаса, агар дарвозабонимиз тўпларни ушлаб қолаверсаю рақиблар дарвозабони ўтказиб юбораверса, агар бизнинг ҳужумчиларимиз тўпни беҳато тепиб, рақиблар дарвозасига кирита олсалар, ана унда бизнинг БТ Европа чемпиони бўладиган кун узоқ эмас, деб ишонч билан айтишимиз мумкин...»

Қандай ажойиб мақола-я! Саид уни ўқиркан, авторнинг билимдонлигига, юз бериши мумкин бўлган воқеаларни олдиндан кўра билиш ва уларнинг оқибатини ҳар томонлама баҳолай олиш қобилиятига қойил қоларди. Шу билан бир қаторда газетхонда худди автор ундан ниманидир яшираётгандек ёки унинг бошини айлантираётгандек ноаниқ тасаввур пайдо бўлар ва шунинг учун ҳам ҳар ким мақолани қандай хоҳласа шундай тушунарди.

Саид мақолани беш марталар ўқиб чиқди-ю, лекин Арқонбейнинг нима демоқчи бўлганининг тагига етолмади. Саид, албатта, спортдан мутлақо беҳабар кимса эди. Шунга қарамасдан унинг кўз ўнгида Эрол Арқонбей обрўи янада ошиб кетди, негаки мақола энг мураккаб математик масаладан ҳам мураккаброқ экан. БТнинг чемпиони бўлиши шунчалик «агар»ларга боғлиқ эдики, улардан ўтиб Европа финалига чиқиш «Спортлото»нинг олти рақамини топишдан ҳам мушкулроқ эди.

Кундузи бир ёш йигит Маллазодалар эшиги кўнгири-
ғини жиринглатди.

— Саидбей уйдами? Биз учрашишга ваъдалашган-
дик. Мен Эрол Арқонман.

Мадам Анжела уни уйга таклиф қилиб, Саидга хабар
бергани кетди. У азиз меҳмонни самимий ва чуқур ҳур-
мат билан қабул қилди.

— Бугун мақолангизни ўқидим,— деди Саид,— ундан
ўзим учун керакли кўп нарсаларни билиб олдим. Тўғри-
сини айтсам, фикрингиз кўламига қойил қолдим.

— Ростини айтсам, оқсоқол, мен шунчаки ҳазиллаш-
дим. «Бурқираганлар» шаънига, уларни жаҳон футболи-
га нисбатан бўлган даъволарига пичинг қилмоқчи
бўлгандим.

«Аҳа, ҳали гап бу ёқда денг... Мен бўлса ҳаммаси ҳақ
гап деб ўйлабман!» — Хаёлидан шу гаплар кечган Саид
хатосига иқрор бўлишни истамай, жавоб берди:

— Ҳа, ҳа, албатта, жуда ҳам зўр! Ўқиб ҳузур қилдим.
Кўпдан бери бунчалик кулмагандим.

— Бизнинг БТдан қанақа чемпион чиқиши мумкин?
Европа турниридан ўз майдонида бўладиган биричи
ўйиндаёқ тушиб кетади... Чунки, оқсоқол... — Арқонбей
аҳволни батафсил тушунтира бошлади, сўнгра ўз
хатосини пайқаб қолиб, хитоб қилди: — Айтмоқчи, бу-
тунлай унутибман. Ахир биз бу ерга Дундар Маҳмадана-
бей билан бирга келишимиз керак эди-ку, лекин у
телефон қилиб, озроқ кечикиб келаман, деб огоҳлантир-
ди мени...

Гап шунда эдики, Маҳмаданабей эрталаб Мушакбоз-
ларникига телефон қоқиб, Севимга ўзининг Саид билан
бўладиган учрашувини айтди, чунки бадавлат Маллазо-
дани БТнинг фахрий аъзоси қилиб олиш фикри унга
тинчлик бермаётганди. Шунинг учун ҳам у Севимга
куёвникига биргалашиб боришни таклиф этди.

— Телефон қилганингиз яхши бўлди, Дундарбей, —
деди Севим оҳистагина.— Менга жудаям керакмасиз. Аҳ-
мад ҳам бизникида. Бу ишни фақат сиз битказа оласиз.
Саидникига боришдан олдин бирров бу ерга кириб ўти-
шингизни ўтиниб сўрайман. Сизга албатта айтишим
зарур бўлган икки оғизгина гапим бор, бу жуда ҳам
муҳим...

БТ бош раисининг кечикиб қолишининг сабаби ана
шунда эди.

Дарвоқе, Маҳмаданабей телефон қилмасдан олдин

Севим Аҳмаддан ўзини куёв билан яраштириб қўйишни илтимос қилиб турганди. Уша оқшом чегарадан чиқиб кетганини ўзи ҳам тушунганди, албатта, лекин бўлар иш бўлганди... Саид бўлса худди сувга чўкиб кетгандек — телефон ҳам қилмайди, келмайди ҳам. Уларни фақат Аҳмад яраштира олиши мумкин, фақат Саидга ҳамма нарсага ўзи айбдорлигини, агар у узр сўраб борса, келини уни кечирришга тайёр эканини уқтирса бас. Тўйдан кейин бўлак гап, унда Севим араз-паразига парво ҳам қилмайди, аммо оддин ҳар қалай тўйни ўтказиш керак...

Аҳмад Севимдан газабланар ва очикдан-очик Саидга раҳми келарди, шунинг учун ҳам орага тушгиси келмасди. Унинг бахтига Дундар Маҳмаданабей келиб қолди ва никоҳ ишлари бундай чалкашиб кетганини эшитиб ниҳоятда хафа бўлди: ахир, тўй бўлмаса БТ Саиднинг пулларини тушида ҳам кўролмайди-да.

— Ҳаммасини осонгина ҳал қилиш мумкин, — деди Дундар Маҳмаданабей бир оз ўйлагач. — Ҳасипбей эртага тушлик ёки кечки зиёфат уюштирсин. Ота-оналар бўлишади, сен, Аҳмад, мей... Арқонни ҳам чақирамиз... Лйтмоқчи, ҳозир у Саидларникида... Куёвни бўлса ўзим стаклаб келаман. Дастурхон устида ҳаммасини жо-бажо қиламиз...

Маҳмаданабей Мушакбозларникига кириб ўтгунига қадар Эрол Арқонбей Саидга қандай қилиб спорт шарҳловчиси бўлиб қолганини гапириб бераётганди.

— Агар билсанг, оқсоқол, спорт шарҳловчиси — ёки иши юришмаган спортчи, ёки спортда мутлақо қобилиятсиз ожиз киши. Одамлар нима ҳақда шунчалик оғиз кўпиртириб гапиришади? Ўзлари ҳеч қачон қилмаган ва қилолмаган нарсалар ҳақда... Бизда ҳам шундай, оқсоқол!.. Қара, чоллар ўзларининг севги саргузаштларини қандай ҳикоя қилишади. Ишонинг мумкин. Нима учун? Шунинг учунки, бу ишда уларнинг ўзи бундайроқ... Шунинг учун ҳам сафсата сотишади. Бизнинг касбимиз ҳам худди шунга ўхшаш.

Саид, айб бўлса ҳам, бирдан ўзи ҳақида ўйлади: десмак у фақат спорт шарҳловчиси бўлиши керак экан-да? Йўқ! У футболчи бўлади!

— Раҳматли отам, — ҳикоясини давом эттирарди Эрол, — жуда ҳам китобни яхши кўрарди. Бечора умрида фақат бир марта уйланган бўлиб, у бундан қаттиқ ўксипарди. У қуръонни берилиб ўқир, шунинг учун ҳам пайғамбаримиз турмуши ва унинг қанча хотини бўлган-

лигини биларди. «Ислоннинг христиан динидан фарқи унинг муқаддас ажойиботларни билмаслигида дейишди,— деб такрорлашни ёқтирарди у.— Жуда унчалик бўлмаса кераг-ов! Битта хотинни аранг удда қиласан-у, пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом эса бемалол тўрттасини бошқарган...» Ҳа, майли, оқсоқол, бунинг ишга алоқаси йўқ. Отам, жойлари жаннатда бўлсин, ҳеч нарса ўқимайсан деб мендан ранжирди. «Саводсиз! Эшак! — деб койирди у.— Сендан ҳеч нарса чиқмайди!» Худо раҳмати отам илғор дунёқарашли одам бўлиб, масалани негзини тушунарди. Лицейни, тўрган гапки, тугата олмадим. Уқитувчилар дастидан, уларни менга нисбатан адолатсизлиги туфайли. Шунинг учун ҳам мен мустақил ҳаётни эрта бошладим. Нимага қўл урмай, ҳеч нарса чиқмайди. Бу нарса, оқсоқол, мендан ҳам кўра ўзингга кўпроқ таниш. Энди масалага бошқача қараб кўр. Биз ҳозир биладиган барча буюк Америка ёзувчилари худди мен каби миллионлаб ишга қўл уриб кўришган ва ҳеч нарса чиқара олмагач, ноилжликдан ёза бошлаганлар. Агар билсанг, оқсоқол, гарчи дастхатим бағоят хунук бўлиб, саводсизларча ёзсам-да, сирасини айтганда, умуман турк тилини ёмон билишимга қарамай, бу иш мени ҳам ўзига жалб қилди. Тўғри, мендан ёзувчи чиқмади, лекин спорт шарҳловчиси бўлдим. Мен ишни зўрға кун кўраётган кичкина газетада бошладим. Ўзиям ёпилай-ёпилай деб турганди. Ўша йили олимпия ўйинлари ўтказилаётганди. Ҳар қайси газета олимпиадага бир нечтадан ўз мухбирларини юбораётган бўлса, мен ишлаган газетанинг ҳатто биргина одамни жўнатишга ҳам қурби етмасди. Шунда мен бир ҳийла ишлатдим: архивдан самолёт трапида туриб қўл силкитаётган эркак ва аёл киши суратини топиб олиб, эркак киши юзини ўз расмим билан алмаштирдим-да, эртасига остида: «Молиявий қийинчиликларга қарамай бизнинг газетамиз ҳам олимпиадага ўз мухбирини жўнатмоқда. Эрол Арқон Яшилқўй аэропортида учиш олдидан», деган ёзув билан газетада бериб юбордим.

Шу ерга келганда, оқсоқол, хато қилиб қўйибман: суратда, орқа томонда, худди қасддан қилгандек Нью-Йоркнинг осмонўпар биноси аниқ кўриниб турарди. Агар, худди жўрттага қилгандек, Америка матбуот марказидан телефон қилиб, Мерилин Монро Стамбулга қачон келганлигини сўрашмаганида менинг ҳийламни ҳеч ким сезмаган ҳам бўларди. Негаки географиядан

ёлғиз меигина бўш эмасман. Оқсоқол, трапда мен билан ёнма-ён ким турганини фаҳмладингми? Ута синчков америкаликлардан аранг қутулиб олдим. Кейинчалик эса, оқсоқол, мен ҳалол меҳнат билан бошқа газеталар материалларини ўғирлаб, олимпиада ўйинларидан ўз репортажларимни чиқара бошладим. Тўғри, гап бари бир мен ишлаётган газетанинг ёпилиши билан тугалланди, лекин маълум даражада спорт шарҳловчиси сифатида танилганим учун мени бошқа, бирмунча йирик газетага ишга олишди.

Эрол Арқонбей ўз айбларига иқдор бўлишни тугатгач, Дундар Маҳмаданабей хусусига кўчиб, унга жуда тўғри баҳо бера бошлади.

— Мана Дундар... Биласанми, оқсоқол, бундай буюк клуб раҳбарини кундуз кун чироқ ёқиб ҳам тополмайсан. У дарҳақиқат туғма сиёсатдон. Эҳ, агар юртимизда футбол шунчалик назардан четда бўлмаганида у — бизнинг Маҳмаданабей қанчалар қанот ёзарди. Агар у Англия, Бразилия ёки Испанияда яшаса борми, аллақачонлар сэр-пэр бўлиб кетарди. Унинг «Бурқираганларга» қанчалик ихлосмандлигини тушунтириб ҳам бўлмайди — у ўз клубининг ҳақиқий мутаассиби. Ўз-ўзидан маълумки, клуб хўжайини сифатида пулни ҳам роса ўмарди — фирт юлғич. У исботлолмайдиган нарса йўқ. Баъзан «Бурқираганлар» ютқизганида у шундай иш қиладики, бундай қарасанг, БТ ғолиблар қаторида турибди-да. Уйин натижасини бекор қилиш эса унинг учун ҳеч гапмас: гоҳ судья адолатсизлик қиляпти деб туриб олади, гоҳ гол офсайтдан киритилди дейди ва ҳоказолар... Маҳмаданабей — футбол қирриқларидан. Ёшлигида, у пайтда эса ўйинчилар етишмаган, Дундар «Бурқираганнинг» марказий ҳимоячиси бўлган. Кекса Маҳмаданабей бу ҳақда гапиршни яхши кўради. Айтмоқчи, Дундарнинг номи турк футбол тарихига олтин ҳарфлар билан абадий ёзилган. Сен буни билмайсан-у, аммо-лекин футболчиларимиз тиззасидан пастга тушиб турадиган иштон кийиб юрган пайтлар ҳам бўлган. Ушанда Маҳмаданабей иштонларини етти ярим сантиметрга қисқартиришларига эришган. Тўғридан-тўғри Жисмоний тарбия бошқармасининг бош директори олдига кириб: «Афанди, футболчи тўп учун курашиб ҳужумга ташланганда узун иштон унга фақат халақит беради, худди юбкага ўхшаб оёғига ўралашади, баъзида эса у иштонсиз қолиши ҳам ҳеч гапмас. Ахир томошабинга очилиб қолган жойни

кўрсатиб бўладими?» — деган. Маҳмаданабей спортда одоб-ахлоқ учун жонбозлик кўрсатувчи буюк курашчидир!..

Албатта, Эрол Арқонбей ўзининг бу сафсаталарини майнавозчилик қилиб айтарди. У ҳатто Саидга: «Кўриб қўй мени! Ана шунақа қойил қиламан!» — деган маънода кўз қисиб қўяр, Саид эса Эролнинг сўзларидаги истеҳзони англамай жиддий қулоқ солар ва ҳамма гапни ҳақиқат ҳисобларди.

— Биласанми, оқсоқол, БТга кимлар раҳбар бўлмади — сон-саногини йўқ, бироқ ёлғиз Дундар Маҳмаданабей омон-эсон қолди. Агар истаганида аллақачонлар президент ёки вице-президент бўлиб оларди, аммо у ўз ишларини кўнгилдагидек дўндириш учун кўзга кўп ташланмасликка ҳаракат қилади. У хоҳлаган пайтида ҳукмрон партия бошлқларидан биронтасини президент қилиб қўйиш мумкин; негаки ҳали Дундар тавсия этган номзод сайловдан кўпчилик овоз билан ўтмаган вақт бўлмаган. Дундар ўзининг ҳар бир нутқини: «Бизнинг БТ энг яхши футбол командаларидан биридир! Нима учун? Шунинг учунки...» деган сўзлар билан бошлаганда уни тўхтатишнинг иложи бўлмай қолади. Унинг нутқидан сўнг одамларнинг боши шунчалик ғовлаб кетадики, натижада истаган кишинга овоз беришаверади. Эҳ, учига чиққан демагогда бу Дундар Маҳмаданабей. У нафақат гапдон, шунингдек, ўз манфаатини ҳам асло эсдан чиқармайди. Бошқалар президент бўлишаверсин, унинг учун эса энг муҳими — клуб кассасига яқинроқ бўлиш.

«Бурқираганлар» ҳақида Эрол қанчалик кўп гапирса, Саидга у шунчалик ёқиб борарди. Гарчанд Саид ўз ҳаётида ақалли биронта футбол тўпини кўрмаган бўлса-да, у фақат «Бурқираганлар»нинг ишқибози бўлиб қолганди. Бу клуб учун у ҳар қандай хайрли иш қилишга тайёр эди... Ахир, лицейда чоғларидаёқ ўртоқлари уни сахийлиги учун севишарди, наҳотки, ҳозир пул ёрдамида БТ ҳурматини қозона олмаса. Ишни қийини бошлаб олишда...

— Тўғриси айтганда, — деди Эрол худди Саиднинг фикрини ўқиётгандек, — пул масаласига келганда, ким кимдан — БТ Дундардан қарздорми ёки Дундар БТдан-

¹ Демагог — сафсата сотиб шўхрат қозонишга интилувчи маккор одам.

ми, сира тушуниб бўлмайди. Бироқ, Маҳмаданабей ҳаммавақт матбуот билан тил топади. Агар унга қўққисдан навбатдаги клуб президентини даф қилиш зарур бўлиб қолса, у бу ишни ҳаш-паш дегунча дўндиради. Газетада: «Юз минг лира нимага сарфланди?» деган талабнома эълон қилади-ю, ақлга сирғайдиган ғала-ғовур бошланади-қўяди. Спорт доиралари ва матбуот клуб харажатларини текшириш учун махсус комиссия тузиш, нима учун чет эл сафарига ўн бир нафар ўйинчинини клуб раҳбарларидан эллик бир киши кузатиб борганини аниқлаш — қисқаси юз минг лира қаёққа кетганлигига жавоб беришни талаб қилишади. Хаслга ҳам келмаган шовқин-сурон кўтарилади... Пул эса ўз жойида ётган, умуман олганда ҳеч гап йўқ бўлади... Лекин гап мағзига етилгунча фахрий президентни шармандаларча ҳайлашади, унинг ўрнига эса Дундар ўзинга керак, албатта, виждонли кишини қўяди...

Саид спорт шарҳловчисининг ошкора гапларини тинглар, Дундар билан қалин бўлган ҳолда уни қандай қилиб шунчалик дабдала қилиш мумкинлигига ҳайрон қоларди. Аммо Саидни БТ бош раисининг сир-асрори эмас, балки мутлақо бошқа савол қизиқтирарди.

— Арқонбей,— шарҳловчи гапини бўлди Саид,— Маҳмаданабей бир гап орасида фақат сиз туфайли Аҳмад машҳур бўлди деганди. Марҳамат қилиб айтинг-чи, сиз бунга қандай эришдингиз?

— Кемирадилар-у, оқсоқол,— кўзини ерга тикиб гапирди Эрол,— ёлғиз угниами?.. Қанчалаб Аҳмадларни одам қилишди... Ҳозир Туркияда Аҳмад Деворни танимайдиган одам топилмаса керак...

— Рост, рост! Ҳатто менинг аммам билан мадам Анжела ҳам Аҳмад Деворни билишади. Ахир улар стадионнинг яқинига ҳам йўлашмаган-а.— У сал бўлмаса «менга ўхшаб» деб юбораёзди-ю, лекин вақтида пайқаб қолди.— Мен бир куни аммамдан, Аҳмадни қаердан биласиз, деб сўрадим. «Эҳ, ўғлим,— деди у,— ким билмайдди Аҳмадни? Истасанг-истамасанг билиб оласан, чунки газеталарда фақат у ҳақда ёзишади. Бир марта, икки марта ўқимаслигинг мумкин, кейин эса ноилж ўқий бошлайсан. Аҳмаднинг суратини ҳамиша биринчи бетда босишади. У билан бош министри», ана шундай деб жавоб берди аммам...

— Ўзини мақташ камтарликдан эмас-у, оқсоқол,— сўзини давом этдирди Эрол,— лекин футболчининг дов-

руғи бизга боғлиқ, спорт осмонидаги юлдузларни биз ёқамиз...

Санднинг кўнглида умид учқуни чақнади: демак, Арқонбей унинг ҳам доврўғини бутун мамлакатга ёйиши мумкин экан-да? Озроқ Эрол, озроқ Маҳмаданабей, кейин Рафиқ ҳам — ёрдам беришса у футболчи бўлади-қолади. У доим Рафиққа ишонади! Ҳаммаси: «Сендан қандай футболчи чиқади!» дейишади. Елғиз Рафиқ ишонч билан: «Албатта, нима учун бўлолмас экансан?» — деди.

Эрол Аҳмаднинг қандай Девор бўлиб қолганлиги ҳақидаги ҳикоясини бошлади.

— Кунларнинг бирида Дундар Маҳмаданабей ўз командасига ўйинчилар топиш учун мамлакат бўйлаб сафарга отланди. У пайтда Аҳмад Деворни фақат Аҳмад деб аташар ва у учинчи лиганинг маҳаллий командасида ўйнардди. БТ раҳбарига Аҳмаднинг сабр-тоқати, қўпол ўйини, кучли зарбаси ёқиб қолади... Лекин у вақтда «Бурқираганлар» командаси состави тўлиқ, Аҳмадни олишга ўрин йўқ эди. Бироқ Маҳмаданабей шундай қилдики, натижада Аҳмадни иккинчи лига командасида ўйнашга таклиф қилишди, бир ёки икки йилдан кейин эса биринчи лигага ўтди. Энди у зўр ўйинчи бўлиб етишган ва Маҳмаданабей тинмасдан: «Ахир мен сизларга бу йигитдан бир гап чиқади демаганмидим?!» — деб такрорларди. Дундарга шу нарсада тан бериш керакки, мабодо биронтани кўз остига олса, у албатта БТ ўйинчиси бўлади. Аҳмадга келганда эса ишнинг ишкали чиқиб қолди: уни ўша пайтда ўзи ўйнаётган клуб қўлдан чиқаришини истамасди. Маҳмаданабей унинг учун юз минг лира таклиф қилди, лекин клуб кўнмай оёғини тираб олди. Ўшанда Маҳмаданабей ҳузуримга келиб, шундай деди: «Сен, Арқонбей, энг бегараз шарҳловчисан ва бизнинг БТга астойдил хайрихоҳсан. Агар хизмат бўлмаса, дўстлигимиз ҳурмати, мен учун бир иш қилсанг...» Шундан сўнг мен Аҳмад қатнашадиган барча ўйинларга бора бошладим. ҳар бир ўйиндан кейин эса, ўзинг билганингдек, оқсоқол Аҳмадни ишқибозларга ёмон кўрсатиш ва унинг руҳий осойишталигини бузиш мақсадида инҳоятда ёмон ўйнади деб ёзардим... Бироқ, бари бир Аҳмад БТга ўтмади. Ана шунда Маҳмаданабей Аҳмадга Севим Махлуқни рўпара қилди. Қиз эса уни қуролсиз қўлга киритди. Башарти Махлуқ чанг солса, ҳеч қачон қўйиб юбормайди. Шундай бўлдики, Аҳмадни бир томондан

газеталар гажишса, иккинчи томондан Севим унга зулукдеск ёпишиб олди... Ана шундай бир пайтда Аҳмаднинг командаси билан «Бурқираганлар» учрашишди. Аҳмад майдонда аранг оёғини судраб юрарди. Ўйиндан кейин эса, у БТдан пул олибди, деган миш-миш тарқалди. Кези келганда айтиб ўтиш керакки, бу миш-мишни биз ўзимиз тарқатдик, шунинг учун ҳам бошқаларга тўнкаб ўтирмайман. Фақат шундан кейингина, оқсоқол, команданинг Аҳмад билан абадий хайрлашишдан бошқа чораси қолмади. БТ уни бир юз эллик мингга сотиб олди. Ана шунақа гаплар. Уни ерга уришга урдиг-у, энди бошқатдан шуҳратини тиклаш, Аҳмадни ўзига келтириш керак эди. Газетада: «Аҳмад қаерда ўйнаши керак?» деган мақола бостирдим. Шундан сўнг, оқсоқол, хатлар оқиб кела бошлади... Баъзилари Аҳмад ҳимояда ўйнаши керак дейишса, бошқалари — Аҳмад туғма ҳужумчи дейишди, баъзилар уни ўнг қанотга қўйишни маслаҳат бердишса, бошқалар—чапга. Баҳс-мунозарара авжга минди... Хуллас, бу масала кишиларимиз учун шунчалик муҳим бўлиб қолдики, натижада уни муҳокама қилишни газеталарнинг охириги саҳифасидан биринчисига кўчиришга тўғри келди. Шунини ҳам айтиш керакки, оқсоқол, ўша пайтларда ҳукуратимиз ички ва ташқи аҳвол оғирлашгани туфайли навбатдаги кризисни бошидан кечираётганди. Бош министр ҳар кунни ҳаммани қаторасига коммунистик партиёга алоқадорликда айблаб нутқ сўзлар, полиция эса одамларни турмага ташларди... Умуман айтганда, ҳукурат кризис!.. Буни менга гўё ҳеч алоқаси йўқдек: «Аҳмад қаерда ўйнаши керак?»— деб ўзимникини маъқуллаганим-мақуллагани. Хатларини эса кети кўринмайди. Ҳатто хотинлар ҳам қўшилишди; баъзилар: «Фақат ўртада ўйнасин», деб талаб қилишса, бошқаларини чин юракдан: Балони оғзида ўйнамайдимиз ўша жаҳаннамга кетгур!»— деб ёзишарди. Кутилмаганда газета редакциясига бош министр шахсан ташриф буюриб, мени чақиртирди ва газета хўжайини, ҳамкасбларим олдида: «Табриклайман, сиз буюк журналистсиз, сиз мамлакатга, ҳукуратга бебаҳо хизмат кўрсатдингиз!»— деб мени қучоқлади ва ўпди. Кейинроқ эса эшитишимга қараганда, хўжайинимга ўзаро: «Арқонга оллонинг ўзи ёр бўлсин! Аҳмад машмашасинни бошлаб зап вақтида жонимизга оро кирди-да!»— дебди. Тўғри, газетага роса пўстагимизни қоқадиган хатлар ҳам ёғиларди: одамлар очликдан ўлаётган, мам-

лакатда ишсизлик авжига чиққан бир пайтда сизлар ҳукумат билан биргаликда қандайдир Аҳмадни деб бош қотириб ётибсизлар. Биз бундай хатларни, албатта, полицияга юборардик — бундай авторлар билан шуғулланиш уларнинг иши — ва шу билан бирга ўзимизнинг Ватан олдидаги муқаддас бурчимизни адо этардик. Хуллас, гапнинг қисқаси, оқсоқол, бу шов-шув тезликда ҳамманинг шунчалик жонига тегдики, барча бир овоздан: «Истаган жойида ўйнайверсин!» — дея таъкидлашга тушди. Фақат ўшандагина биз Аҳмаднинг ўзидан қаерда ўйнамоқчи эканлигини сўрадик. Маълум бўлишича, ҳимояда ўйнаркан. Жуда яхши, ҳимояда ўйнагиси келса ўйнайверсин, бизга нима? Аммо эндиликда футболчи Аҳмадни ҳамма танирди. Мана, газетачи нималарга қодир, оқсоқол, Аҳмаднинг донғи ана шундан бошланган.

— Аҳмад ўзининг «Бурқираганлар» составидаги биринчи ўйинини Фарбий Германияда ўйнаши керак эди, — ҳикоясини давом этдирди Эрол. — Ҳар бир чет эл сафариди энг асосий нарса — йиғитлар тунни майхоналарда ва хотинлар билан ўралашиб ўтказмасалар бўлгани. Аҳмаднинг кайфияти ҳамда ўйин маҳоратини сусайтирмаслик, команданинг «умуртқа поғонаси» бўлиб қолиши учун Маҳмаданабей Фарбий Германияга Севимни ҳам олиб боришни тавсия қилди. Режа оддий эди: Севим Аҳмадни ортиқча уринишлардан тийиб қолишининг уйдасидан чиқа оларди. Мен команда билан шарҳловчи сифатида бордим. Ҳали-ҳали эсимда, ўйин бошланди-ю, лекин Аҳмад гўё бир ҳафта ухламагандек оёғида туролмайди. Майдонда худди карахт пашшадек судралади. Немислар биринчи таймда дарвозамизга бешта жавобсиз тўп киритишди. Биз энди галабани эмас, қандай бўлмасин жавоб тўпи киритишни ўйлардик. Кутилмаганда бизнинг «умуртқа поғонамизга» жон битгандек бўлди, тўпини шундай зарб билан тепганиди, тўтти дарвозага бориб тушди, бунақапги ажойиб гол ҳатто Европа стадионларида ҳам камдан-кам учрайди...

— Яшасин Аҳмад Девор! — севиниб қичқирди Саид. — Балли, азамат! Охирги ҳисобни ўзгартирибди-да...

— Қаерда ўзгартирарди, оқсоқол, ўзининг дарвозасига гол киритди. Бунинг сабаби шуки, қайси бир немис тепган тўп унга теккач, қайси томонда кимнинг дарвозаси турганини фарқига бормади, тўпни яқинроқдагисига жўната қолади. Лекин шу нарсага тан бериш керак-

ки, гол энг ажойиб голлардан бўлганди, кейинчалик бу ҳақда бутун ғарб матбуоти: «Иложсиз гол», деб ёзганди.

— Бари бир Аҳмадни худо ўз паноҳида сақласинда! — завқ-шавқ билан хитоб қилди Саид.

— Бунинг нимаси яхши, оқсоқол? Ахир биз бари бир ҳисобни ўзгартиролмай, 0:6 ҳисобида ютқиздик. Биринчи таймдан сўнг Маҳмаданабей Аҳмадга бундай деди: «Илтимос қиламан, ўғлим, бундан кейин тўп тепмагин. Яхшиси парироқда, чеккада чопиб юравср...» Хўш, бу ерда Аҳмадда нима гуноҳ? Ҳамма айб Севимда-ку...

Саид соддадиллик қилиб Севимнинг айби нимадалигига қизиққанда Эрол бирдан ортиқча вайсаб қўйганини тушуниб қолди — ҳарна бўлганида ҳам Севим Санднинг қайлиғи эди-да.

— Тағин, оқсоқол, кўнглингга бирон ёмон гап келмасин, — Арқонбей чалғитишга ўтди, — Севим ажойиб қиз. Фақат у эрталабгача: «Аҳмад, Ватан шаънини ўйла! Аҳмад, ўттиз икки миллион ватандошларингнинг қалби, фикр ёни шу ёқда!» — деб уқтириб чиққан. Биласанми, оқсоқол, баъзан футболчи машқ пайтида ҳаддан зиёд гайрат кўрсатиб толиқиб қолади. Севим ҳам худди шунга ўхшаб, Аҳмадни яхши ўйнашга илҳомлантираман деб чарчатиб қўйган... Айтмоқчи, Аҳмадга ҳам қоини қолиби керак, у иккинчи таймда дарвозани дахлсиз асраб қолди. Немислар сал-пал кўзини очиб қўйишгач, у ўзига келиб, рақиблар кетидан қувишга тушди. Қирқ беш минут бетиним югурган бўлса, рақиблар бу вақтни ундай қочини билан ўтказдилар. Шундай қилиб, иккинчи таймда гол бўлмади.

Ўйиндан сўнг Маҳмаданабей узоқ вақт нолиди: «Эҳ, биродарим Арқон, бу бедавога кўп тўлаб юборибмиз — бир қурушга¹ ҳам арзимас экан». Мен унга Аҳмад командани иккинчи таймда қутқариб қолди, деб тасалли бермоқчи бўлдим. Дундар бўлса менга шундай деди: «Биласанми, Арқон, турк мухбирларидан сендан бошқа ҳеч ким бу ўйинни кўрмади. Шунинг учун ҳам сен, Аҳмад жуда яхши ўйнади, ҳимояда худди девордек турди, деб ёз». Ана шу ўйиндан сўнг мен Аҳмадни «Девор» деб атай бошладим. Тўғридан-тўғри шундай деб ёздим: «БТ 0:6 ҳисобида ютқазинишга қарамай команда ўйиннинг охиригача ўзини йўқотмади. Аҳмад ўз дарвозасини девор каби ҳимоя қилди...»

¹ Қуруш — майда пул.

Биласизми, оқсоқол, ана шу ўйиндан сўнг Аҳмад ҳатто дурустроқ ўйнай бошлади. Унинг яккаю ягона камчиллиги — ўйин маҳоратини бир хилда сақлай олмаслик. Кучини исроф қилишга мойилроқ. Агар шу нуқсонни бўлмаганда Аҳмад аъло даражадаги футболчи бўлиши мумкин эди. Чунки тез чолади, кўпол, кескин ўйнайди. БТ—ДМСга қарши ўйнаганда футбол майдонини жанг майдонидан ажратиб бўлмайди. Аҳмад Девор эшилиб кетади. Шундай қиргин бўладнки, асти қўяверасан!.. Ҳамма: ўйинчилар ҳам, судьялар ҳам насибасини олади. Кейин эса, табиийки, тартиб-интизом қоидаларига бинноан чора кўрилади. Аҳмадни ўйнаш ҳуқуқидан маҳрум қилишади. Маҳмаданабей эса зинғиллаганча ҳузуримга келади: «Азбаройи худо, Аҳмадни қутқар!» — деб илтимос қилади. Мен дарҳол ёзишга киришаман: «Палермодаги Италия командаси ва айти бир вақтда испан терма командаси яна (нечанчи маротаба), агар командаларига ўтишга розилик берса, Аҳмад Деворга катта пул ваъда қиляпти. Бизнинг газетамизга берган интервьюсида Аҳмад бу йил Италияга кетиш нияти борлигини маълум қилди. Миллий терма команда «умуртқа поғонаси»нинг кетиши оғир йўқотиш бўлади... Маълум бўлишича, БТ клубининг раҳбарлари Аҳмад Деворнинг Туркиядан кетишига тўсқинлик қилиш учун ҳар қандай қурбонликка ҳам тайёрлар...» Ана шундай мақоладан кейин дарҳол Аҳмадга ўйинга тушишга ижозат берншади...

Худди шу пайтда Дундар Маҳмаданабей етиб келди.

— Кечикканим учун узр, дўстлар,— бошлади у,— клубдаги зарур ишлар билан тутилиб қолдим. Ўзларнинг маълумки, кўп ўтмай, шу мавсумда Руминияда ўйнашимиз керак, шу туфайли ўйинга қизгин тайёргарлик кўриляпти.

Мадам Анжела чой келтирди. Уйларига шундай машҳур кишилар ташриф буюрганидан ниҳоятда мағрурларди.

— Нега Аҳмад Девор келмади? — сўради у.

— Унга айтмагандик, бўлмаса албатта келган бўларди...

Санд севиниб кетди: башарти Аҳмад ҳақида гап очилган экан, шу қаторда Севим тўғрисида ҳам сўраса бўлади.

— Эҳ, Аҳмадбейни бирга олиб келмаганинглар яхши бўлмапти-да, бошимиз кўкка етарди.

— Ҳа, айтмоқчи, мутлақо хаёлимдан кўтарилибди,—

сапчиб тушди Дундар Маҳмаданабей,— ахир, эртага Ҳасипбей зиёфат бермоқчи, у мендан сизга таклифини етказишимни сўрагани, у сизни албатта кутади..

— Мени-я? — базўр нафас олди Саид.

— Албатта, сизни-да. Аҳмад ҳам бўлади... Арқонбей ҳам биз билан боради. Зиёфат казинода¹ бўлади.

Саид у ерда Севим бўлиш-бўлолмаслигини билишга сабри чидамаса-да, сирни бой бермаслик учун гапни узоқдан бошлади:

— Ҳасипбейнинг муҳтарама рафиқалари ҳам қатнашиб бизларни хушнуд қиладиларми?

— Албатта. Севим хоним ҳам. Саидбей, эртага кечқурун бўш бўлсангиз керак деб ўйлайман. Мабодо эртага банд бўлсангиз Ҳасипбей зиёфатни келаси кунга кўчиришга ҳам тайёр.

— Бўшмисиз дейсизми? Албатта, бўшман! Эртага кечқурун қандай ишим бўлиши мумкин, азизим?

Маҳмаданабей гапни бамайлихотир «Бурқираган Тўзонга» бурди.

— Туркияда,— деди у,— юз минглаб гражданлар мамлакатимизнинг энг кекса клуби БТ учун қайғурадилар. Қанчадан-қанча машҳур кишилар клубнинг фахрий аъзоси бўлишган. Клуб аъзоси бўлиш учун спортни тушуниш шарт эмас, БТни севса, образли қилиб айтганда, унга қалбини бахш этса бўлгани. Гарчи «Бурқираган Тўзон» профессионал клуб бўлса-да, унда ҳаваскорлик руҳи ҳукумронлик қилади. Тўғри, кейинги пайтда клуб озроқ чиқимдор бўлиб қолди, негаки бир неча ўйинчинин сотиб олди ва шу туфайли баъзи бир молиявий қийинчиликларга дуч келмоқда. Ўйлашимча, бу қийинчиликлар БТни чинакамига қадрлайдиганлар ёрдамида тугатилади...

Саид юрак ҳовучлаб тингларди. Гап шу ерга етганда Дундар Маҳмаданабей худди Саид кутган нарсани айтди:

Агар истагингиз бўлса, Саидбей, сиз истаган пайтингизда БТнинг фахрий аъзоси бўлишингиз мумкин...

— Оҳ! Наҳотки мен шундай шарафга муяссар бўлсам? — жавоб берди Саид овози титраб.

¹ К а з и н о — эстрада томошалари кўрсатиладиган ресторан.

ПСИХИК АНАЛИЗ НИМА?

Саид гоятда бахтиёр! Эрталаб Рафиқларникида бўлади, униқидан Мушакбозларникига знёфатга боради ва яна Севимни кўради. Ҳеч қачон! Энди ҳеч қачон унинг асабини қўзғатмайди...

Докторнинг хотини эрининг лицейдош ўртоғини самимий кутиб олди. Саид жўрасининг уйда бадавлатлик ва мўл-кўлчиликнинг барча аломатларини кўриб чинакамига севинди — чунки Рафиқнинг ёшлиги қандай қашшоқликда ўтгани унинг эсида эди. Саид ҳали Рафиқнинг таниқли психиатр бўлиб кетгани, университетда дарс бериши, кўпгина халқаро илмий жамиятлар аъзоси эканлиги, Америкада эса психотерапия соҳасидаги мутахассис сифатида донг таратганини билмас эди.

Нонушта пайтида Рафиқ сездирмай Саидни кузатиб ўтирди; врачнинг тажрибали нигоҳидан ҳеч нарса четда қолмади: қаршисида тезликда қутқариш зарур бўлган асабий бетоб одам ўтирарди!..

Қаҳнадан сўнг эркаклар доктор кабинетига ўтишди. Саид дўстига умид билан боқарди. Негаки у ўзининг футболчи бўлиш ҳақидаги қизғин истагини кимга айтмасин, ҳамма фақат куларди: «Сендан, эй шўрлик гижжа, қандай футболчи чиқарди?!» — «Тўпни кўриш йўл бўлсин сенга, тўрткўзвой!» — «Ким энди қариган чогида футбол ўйнаркан?» — хуллас, пичингларни кети кўринмасди. Саиднинг сўзларини фақат Рафиқ жиддий қабул қилди. Таниш-билишлар Саид устидан қанчалик кўп кулган сари бу орзу — ўзининг ҳамма қатори бўла олишини исботлаш, заифлиги, журъатсизлигини енгил иштиёқи шунчалик кучаярди...

Шунинг учун ҳам, эҳтимол, Саид Рафиқдан ҳимоя, маслаҳат, ёрдам кутарди — лицейдалик йилларидаёқ дўсти уни ҳаминша мушкул аҳволдан қутқариб юрардида, ахир.

— Сен мени ҳақиқатан ҳам футбол ўйнай олади деб ўйлайсанми?

— Бўлмасам-чи...

Мендан кулмаяпсанми, Рафиқ?

— Бирон марта сендап кулганмидим ўзп?

— Йўқ, Лекин мен шундай орнқ, заифманки, тўпни қувиб етолмайман ҳам.

— Мен доктор сифатида айтаманки: қувиб етасан ҳам, тепасан ҳам.

— Йўқ, удалолмайман. Мен ҳатто кун чарақлаб турганда ҳам ҳеч нарсани кўрмайман...

— Ҳа майли, тортишиб ўтирмаймиз. Лекин шуни айтиб қўяй: агар истасанг ажойиб футболчи бўла оласан. Энг асосийси — истак. Тўғри, ҳаммаси бирдан бўлмайди. Ҳозир сен бунга жисмоний жиҳатдан тайёр эмассан... Сен даволаш билан ўзим шуғулланаман... Кучга киргач яхши кўра бошлайсан. Ҳаммаси бўлади, фақат ўзига, ўз кучига, ўз имкониятларига ишониш даркор...

Рафиқ шундай дерди-ю, ўзи эса дўстининг руҳий ахлоқлини, касаллик қайси марказларни шикастлантирганини тушунишга уринарди... Чунки у дўстидан ҳақиқий руҳий бемордан ўз касали ҳақида сўраб-суриштирадиган тарзда суриштиролмас ва буни нстамасди ҳам-да, ахир. Ё гипноз усулини қўлласнми? Аммо гипноз билан даволаш беморнинг ўз касалидан беҳабар бўлишини талаб этади... Майли, Саид жисмоний заифлигим, кўз касаллигимни даволаяпти деб ўйлай қолсин.

Улар психотерапия ҳақида гаплаша бошлашди: Рафиқ гипноз ҳақида ҳикоя қилар, Саид эса ишонтириш натижасида одам ухлаши мумкинлигига ишонқирамай, аммо берилиб тингларди.

— Жуда қизиқарли... Йўқ, мени ухлата олмайсан. Менга ҳатто уйқу дори ҳам таъсир қилмайди... Тағин, гап ёки нигоҳ билан дейсанми?.. Бу гаплар ҳаммаси анойилар учун. Мен унақалардан эмаслигимни ўзини биласан-ку...

Рафиқ гипноз фақат мустаҳкам иродали кишиларгагина қор қилмаслигини айтди.

— Иродам қандай-қандаймаслигини билмайман-у, лекин мени ҳеч ким ухлатолмайди!

Рафиқ Саидга қандай муомала қилиш ҳақида ўйларкан, дўсти эснай бошлади, докторнинг дўстона овози, майин ёруғлик, гуллар мўллигидан врач кабинетидан кўра кўпроқ болалар хонасини эслатадиган кабинет ҳашамидан уни ёқимли мудроқ босарди. Бутун кечани Саид футбол майдонида югуриб-елиш, гол киритиш ва тўп оширишни туш кўриш билан ўтказганди. Бу ерла эса у ҳамма нарсани унутди, осойишталиги қайтиб, диван суянцигига суянди, қовоқлари огирлашди...

Рафиқ ҳузурига бемор келиб қолди, доктор дўстидан уэр сўради-да, гипноз сеансини ўтказиш учун қўшни хонага ўтди.

— Сиз ҳозир ухлайсиз, — бошлади доктор. — Ухланг!..

Ухланг!.. Мен санай бошлайман, сиз эса ичингизда: «Ҳаммаси яхши, ҳаммаси яхши кетмоқда...» — дея так-рорлайсиз. Бир... икки... уч...

Тўсатдан хуррак эшитилди. Рафиқ ажабланиб касалга, у эса докторга қаради. Хуррак Саид ухлаб қолган қўшни хонадан келарди. Докторнинг сеанси тўхтатиб, касалга жавоб беришига тўғри келди.

Рафиқ кабинетга қайтиб, ширин ухлаётган Саидга боқди ва қаршисидаги креслога ўтириб, унга савол бера бошлади. Саид бажону дил жавоб берарди, четдан разм солган одам икки қадрдон дўст суҳбатлашяпти деб ўйлашни мумкин эди.

Саид гапираётган нарса болалик хотиралари эди, у бу ҳақда эслашни, бирон кишига гапиришни эса ундан ҳам баттар ёқтирмасди. Мабодо болалик йилларидаги воқеалар тўсатдан хотирасида пайдо бўлса у ўтмишнинг бу даҳшатли сояларини нари қуварди.

Қадимий Шафранзодалар уруғининг Саид Маллазодага теккан ҳашаматли уйи бир вақтлар гавжум бўлган. Деярли ҳар бир хонада — бундай хоналарнинг эса сон-саногги бўлмаган — бегона кўзлардан мутлақо тап тортмай, жуфт-жуфт бўлишиб кўнгил очишарди. Деярли ҳар бир бурчакда разолат, фаҳш, тубанлик ҳукм суларди. Кичкина Саид эса эсни таниганидан бери бўлаётган воқеалардан уялиб, айни бир пайтда қулфлар тешигидан кузатиб, уйни кезиб, сандирақлаб юрарди. Ҳаммасидан кўнроқ уни ўз онасининг кўнгил хушликлари даҳшатга соларди. Кичкина Саид ўзининг ёшига нисбатан жуда кўп нарсани билар ва шундай муҳитда тарбия олганлиги учун сирини ҳеч кимга айтмайдиган, уятчан, умуман, касал одам бўлиб ўсди.

У Рафиққа ўзининг Париж саргузаштлари ҳақида гапириб берди. Албатта, у Мадленнинг барча найранглари билган, лекин сир бой бермаган — ҳаётида ҳеч бўлмаса бирон марта хотин киши баданига тегиб кўришни жуда ҳам истаган... Ҳозир унинг Севим билан бўлаётган муносабатларида ҳам деярли шу ҳол юз бермоқда. Маълумки, у ўзининг оталиги ҳақидаги гаплар бемаънилигини тушунади-ю, аммо, чидаб келяпти, ортида бўлаётган киноларни эшитмасликка ҳаракат қилади, ўзини гўлликка солади — негаки ҳаётида ақалли бир марта ота бўлгиси келади...

Саид кўнглидагини очар, Рафиқ савол берар, диққат билан тинглар ва ёндафтарига нималарнидир ёзиб

қўярди. Орадан анча вақт ўтса ҳамки, Саид ҳанузгача ўзига келмасди. Рафиқ эса яна битта беморни қабул қилиш, китоб ўқиш, телефонда гаплашишга қам улгурди.

Саид фақат кечга яқин уйғонди. У ҳузур қилиб эснади. керинди. қаердалигини тушунолмаётган атрофга алангладди.

— Ухладимми? — сўради Саид Рафиқни кўриб.

— Ҳа,— доктор соатига қаради,— икки ярим соат ухладинг...

Саид сакраб турди.

— Наҳотки кечиккан бўлсам?

— Қаерга?

— Ҳасиббей мени зиёфатга таклиф қилганди...

— Ҳечқиси йўқ, ҳали улгурасан.

— Текшириш-чи? Ахир мени текширмайсанми?

— Умуман сени текширишимнинг ҳожати йўқ. Шунчаки келавер, у ёқ-бу ёқдан гаплашамиз, лицейни эслаймиз.

— Даволаш-чи?

— Бу ҳақда ташвиш тортма. Сени бошқа бир врач даволайди. Яқин бир ўртоғим олдига бошлаб бораман, сен билан у шугулланади.

Саид дўстига миннатдорчилик билдирди ва кета туриб яна сўради:

— Демак, сенингча, мен футбол ўйнай олишим мумкинми?

— Агар жудаям истасанг, албатта! Кўрамиз, ўртоғим сени кўриб нима деркин.

Саид муғамбирона кулди.

— Ҳар қалай ўзим ухладим. Сенинг санъатинг сариқ чақалик иш бермади. Ўша Американда вақтни зое кеткизибсан. Хўп, кўришгунча!

— Омон бўл!

Дўсти кетгач, Рафиқ анчагача у ҳақда ўйлади. Ғалати зот-да, бу Саид. Жиддий гапирётганини ҳам, ҳазиллашаётганини ҳам ҳеч тушунолмаётган. Футбол васвасасига учраб, аҳмоқона алаҳсираб юрибди. Гоҳ футболчи бўлмоқчи бўлади, гоҳ ўзини ва бошқаларни бўла олмаслигига ишонтира бошлайди. Болалиги ҳақидаги ҳикояси эса расвогарчилик, даҳшат. Киши қалбида қанчалар ифлослик йиғилиши мумкин... Эҳтимол, бу уйқу холис кишига юрагида тўпланиб қолган, эндиликда ичйда сақлашнинг иложи бўлмаган барча нарсаларни тўкиб-

солиш учун қилинган айёрлик, фақат баҳонадир? Албатта, Саид айтарли даражада соғлом эмас...

Бу орада Саид машинага ўтириб, ғизиллаганча уйига кетди. Махсус зиёфатгача ҳали анча вақт бор эди. У ваннага тушиб, ўзини ҳеч қачон ҳис этмаган, худди онадан қайта туғилгандек бардам сездди.

Кўпдан бери қайфияти бунчалик ажойиб бўлмаганди.

У сиполик билан аммаси, мадам Анжелани ўпиб, шўх-шўх ҳуштак чалиб уйдан чиқди.

Эски удум руҳида тарбияланган Баррин хоним-афанди бунақа назокатларга тоқат қилолмасди, шу туфайли жияни бўсасини унинг эси жойида эмаслигини тасдиқловчи яна битта далил деб қабул қилди.

ЯРАШИШ ШАРАФИГА БЕРИЛГАН ЗИЁФАТ

Олдинги кунидек Мушакбозлар хонадони ва бошқа манфаатдор томоилар зиёфатни қаерда ўтказса яхшироқ бўлиши ҳақидаги масалани узоқ муҳокама қилишди. Моҳжура хоним уйда меҳмондорчилик қилишни таклиф этди — йўқ, у асло ҳасис эмасди, шунчаки у бундай деб ҳисобларди: «Модомики у бизга куёв бўлмоқчи экан — Севим туфайли қуриб-қовжираб бораётганини ўзларингиз кўриб турибсизлар — уйда ўтириш унга маъқулроқ бўлади». Мириқиб маншат қилишни истаган Аҳмад асил музика ижро этиладиган ва турк ашулалари айтиладиган казинога боришни таклиф этди. Қаллиғининг дидини, билган Севим эса, у фақат жазни яхши кўради, шунинг учун ҳам европача ресторанга бориш керак, деб ишонтирарди. Ҳасипбей бу масалада бирор фикрга эга эмас ва шу туфайли ҳам баҳсда иштирок этмасди.

— Ҳаммасини менга қўйиб беринглар, — одатдагидек фармонбардорлик жилонини ўз қўлига олди Дундар Маҳмаданабей. — Зиёфат эсло мечкайлик ниятида уюштирилаётгани йўқ. Биз икки ёшни яраштиришимиз керак. Шунинг учун, биринчидан, вино ва рақи дарёдай оқиши, иккинчидан эса Саидбейни шунчалик тўйдириш керакки, оқибатда унинг тили очилсин. Ахир, биз унинг асл ниятларини билншимиз керак-ку... Гапимга ишонинг, жаноблар, Соз садолари остида рақи яхши кетади...

Ана шундай қилиб масала казино фойдасига ҳал бўлганди.

Эрталаб Саид келинга бир сават гул юборди, кечкурун эса барча оила аъзоларига совға-салом кўтарган ҳолда ўзи кириб келди.

— Ҳарна қилса ҳам у эиқна йигитлардан эмас,— деди кузатувчан Моҳжур хоним.

Куёвнинг кўриниши ниҳоятда уятчанлик ва чуқур тавба қилганликни ифодаларди. Келиннинг кўлига яқинлашаркан, севгилисининг юзига тик боқишдан қўрқиб, ҳатто бошини ҳам кўтармади. Севим бўлса аксинча, худди кўнгилсиз можарони аллақачон унутгандек, шарақлаб куларди.

— Ҳадеб қийқонглайвермасанг-чи,— тиш орасидан тўнғиллади Аҳмад.— Яна кейин обидийда қилиб қолмагин, ҳа, одатингни биламан.

Казинога Дундар Маҳмаданабейнинг машинасида жўнашди. Аҳмад олдинда ўтирди, қолганлар эса орқадаги ўриндиққа жойлашишди. Саид билан Севим асло ориқ деб бўлмайдиган эр-хотин Мушакбозлар ўртасида ўтиришди ва шунинг учун ёшларнинг бир-бирларига маҳкам ёпишиб ўтиришларига тўғри келди. Бу бахтдан маст бўлган Саид оллога ёлворарди: «Шундай қилки, машина бир умр тўхтамасдан юраверсин...»

Дундар Маҳмаданабей олдиндан казино эгасига телефон қоқиб, уларга жой ҳозирлаб қўйишни илтимос қилганди. У таниқли одам бўлгани учун уларни ҳаммага кўринадиган жойга, нақ эстраданинг олдигинасига ўтқазинди — бунақа иззат-икромни ҳатто машҳур снёсний арбобларга ҳам кўрсатишмасди.

Ниҳоят энёфат бошланди. Ҳаммалари нозу нематлардан эгилаёзган стол атрофида ўтиришиб, келин-куёвнинг бахт-саодати учун тинмай қадаҳ кўтаришарди... Саиднинг казинога биринчи марта кириши эди. Маҳмаданабейнинг тахмини тўғри чиқди: куёв қуйганларини қайтармай кўтарди, шу сабабли тезда кайф қила бошлаганди.

Саид Аҳмад томонга бурилиб олиб, тинмасдан гапирарди. Ё жўрттагами, ёки ичимлик таъсириданми, ҳар қалай, Севим бирдан Саидга суйкалди, у эса қайлиғига эътибор ҳам бермай, гапини давом эттирарди. Шунда онаси Севимга ўқита бошлади:

— Қизим, сея уни ҳаддан ташқари эркалатаётибсан. Эркакларга ишониб бўлмайди. Ҳатто энг кўрмисизи ҳам ўзини ким деб биллиши мумкин, айниқса аёл кишининг ўзи суйкалаётганини кўрганида...

— Эҳ, ойн,— унинг гапини бўлди Севим.— У ҳатто ўзининг бурнини ҳам кўрмайди.

— Ҳаммадан кўра,— уқтиришда давом этди кўпни кўрган Моҳжура хоним, аиа шунақа ўз бурнини ҳам кўрмайдиганлардан қўрқиш керак... Шўрлик қизни алдаш улар учун ҳеч гапмас! Гапни ростини айтсам, қайлиғингга унчалик ишонмайман... Омон бўлсак кўра-миз ҳали. Охири тўй билан тугайди деб умид қиламиз.

Ниҳоят Саид келин томонга бурилиб, мулойимлик билан кўлидан тутди:

— Мен сизга бир нарсада иқрор бўлмоқчийдим, Севим хоним... Мен сизга жуда муҳим нарсани айтмоқчийдим...

— Тортинмай гапиравер! — далда берди унга Севим.

Дадиллик учун Саид яна бир қултум вино ичди-да, томдан тараша тушгандек деди:

— Мен футболчи бўламан... Сизнинг севгингизга муносиб бўлиш учун! Мен футбол ўйнашни ўрганаман деб сўз бердим.

Севим қаҳ-қаҳлаб кулди.

— Умрингда бирон марта тўп тепганмисан ўзи?

— Ҳа... Бир марта... лицейда... Болалар иккита ношулар командасини тузишганди, ўшанда мени ҳам олишганди. Мен қочмоқчи бўлгандим-у, лекин улар тутиб олишганди.

— Шундай қилиб, ўйнаганмидинг ўшанда?

— Ўйнаганда қандоқ! Бешта гол киритгандим!

Севим ҳайрон қолди.

— Тоza ичагимни уздинг-ку!.. Нега бўлмаса ўйинни ташладинг?

— Нега? Шунинг учунки, ҳали ўйин тугамасданоқ мени роса дўппослашди...

— Қим? Бошқа команданинг ўйинчиларими?

— Йўқ.

— Ишқивоз болаларми?

— Йўқ.

— Судьями?

— Йўғ-эй! Уз командамиздаги болалар.

— Нега энди ўзингникилар уришади? — кула-кула сўради Севим.

— Нимага бўларди! Беш тўп учун!

— Кўролмаганлариданми?

— Йўқ, Севим хоним, бешала тўпни ҳам ўз дарвозамизга урибман. Қуёш шундай куйдирардики, мен тўпни

ҳам кўролмасдим, майдонда югураверишдан эса бутунлай гангиб қолибман. Агар ҳалақит беришмаганидә бошқа дарвозага ҳам киритган бўлардим. Лекин тинмай кетимдан қувиб юришарди. Тўп билан қасрга борсам, улар ҳам ўша ерда. Қайси дарвозага яқинлашган бўлсам ўшанга қаратиб тепавердим... Аксига олиб, беш марта ҳам ўз дарвозамизга рўпара бўлибман.

— Демак, ўз дарвозаларингга киритаверибсан-да?— Севим ичаги узилгудек қотиб-қотиб куларди.

— Атайлаб эмас, албатта! Ҳамма югуриб, бақриб-чақриб турганида дарвозабон ан бу кимнинг дарвозаси деб сўрашга вақт ҳам бўлмайдн-да...

Винодан, эҳтимол, врачникида ухлаб олганидандир, Саид одатдан ташқари қизишган ва ҳатто ўзи сезмаган ҳолда Севимни «севгилим» деб атаб, «сенсирай» бошлаганди.

— Севгилим, сенинг севгингга муносиб бўлиш учун, албатта, футболчи бўламан!

Кўпгина эркаклар Севимни «севиклим» деб аташар ва у буни табиий деб ҳисобларди, бироқ қайлигининг бу гапидан у ўзини бошқача ҳис қила бошлади.

— Сенга битта илтимосим бор,— деди қўққисдан Саид.

— Хўш? — ҳушёр тортди Севим.

— Газеталарда фалончи-пистончи фалон жойда замонавий ёки классик рақсдан дарс бeryпти деган эълонлар босилиб туради...

— Нима, рақс тушнишни ўрганмоқчимисан?

— Йўқ, футболчиликка ўқинмоқчиман... Менга футболни ўргатадиган муаллим керак. Агар шунақалар бўлса сен, шубҳасиз, уларни билсанг керак, севгилим...

Севим кулишдан тўхтади, бирдан бу одамнинг кўзига қарагиси келиб қолди — ҳақиқатда ҳам у шунчалик аҳмоқми ёки бошини айлантириб; унинг устидан, бутун олам устидан куляптими? Наҳотки онаси ҳақ ва бу одам уни аҳмоқ қилишга қодир... Уни, ўт ва сув кечган Севим Махлуқни-я!.. Наҳотки уни боплаб лақиллатмоқчи бўлса? Йўқ, бундай бўлиши мумкин эмас!.. Агар у шайтон бўлмаса, албатта! Шунда Севим Махлуқ даҳшатга тушди...

— Саид, кўзойнагингни ол! — буюрди у Саидга.

— Севим хоним, унда сизни кўролмайман... Иложим йўқ...

— Ол, ол деяпман! — унинг овози титрарди.

— Яхши... Кечирасизлар-у, лекин мен кўзойнаксия ўзимни худди майдон ўртасида қип-яланғоч тургандек ҳис қиламан... Эсимни танигандан бери кўзойнак тақиб юраман; назаримда кўзойнак билан туғилгандекман.

Саид кўзойнагини олди. Севим иккита зиғирдеккина қорачиқни кўрди. Худди унга кўр кўзлар тикилиб турганга ўхшарди. Бундай анқов башарти бирон кишини алдай олса, ўшанда ҳам фақат ўзини алдайди...

— Кўзойнагингни тақ! Тезроқ! — деди у ва тескари қаради.

Келин ва куёв орасида бўлиб ўтган гапни ҳеч ким унчалик тушунмади, фақат Дундар Маҳмаданабей вазият бирмунча ўзгарганини пайқади. У тезда қадаҳларни тўлдириб қаттиқ хитоб қилди:

— Бахт-саодат учун!

Саиднинг тили аранг айланарди — бугун у унаштириш кундагидан ҳам кўпроқ ичиб қўйганди чоғи.

— Мен умуман шундай одамман,— деди у ҳижжа-лаб.— Мен умуман ҳеч нарсани хоҳламайман... Лекин, агар истасам, албатта эришаман... Футболчи ҳам бўламан!.. Математик бўлишни истагандим, мана, бўлдим!..

— Яна математикангдан гап бошладингми... Нега энди сен у билан худди товуқ тухуми билан овора бўлгандек овора бўласан? — унинг гапини бўлди Севим.

— Математика... Арифметика...— ёўлдиради у.— Арифметика — барча фанларнинг онаси... Менинг ҳузуримда... ижозат бермайман!..

— Жим бўл, худо ҳаққи, бошим шишиб кетди...

— Хўп бўлади, хўп бўлади... О, севгим! Илтимос, менга футболдан муаллим топиб беринглар,— яна ёлвора бошлади Саид,— машқ қиламан... Мана кўрасизлар...

— Ахир футбол ўқитувчилари бўлмайди.

Аммо Саид ўзпиқини тасдиқларди.

— Ёўқ, сиз биласиз, Севим хоним, биласиз... Менга Арқонбей, бизни Аҳмадни «футбол профессори» деб аташади, деганди. Илтимос қилинг, у мени ўқитсин. У розилик беради. Мен яхши ҳақ тўлайман...

Севим Аҳмадга ўгирилди.

— Худо ҳаққи, қутқар мени бундан, бу нусха бутунлай бошимни қотириб юборди...

У Аҳмаднинг ёнига ўтиб ўтирди, Дундар Маҳмаданабей билан Эрол бўлса Саидни ўртага олиб, бир-бирларига гап бермай БТ планлари билан таништира бошлашди.

— Олдинда руминлар билан бўладиган энг асосий

учрашув турибди,— дерди Маҳмаданабей.— Икки ойдан сўнг, Бухарестда. Севим хоним биз билан бирга бормоқчи. У энг яхши турк командасининг руҳини кўтариш учун боради. Балким сиз ҳам ҳамроҳ бўларсиз?

Маҳмаданабейнинг гаплари бирданига Саидни ҳаяжонлантириб юборди — мана, ортиқча ичишнинг кармати. Халқ бежизга, арақ шпшада тинч туради, деманган-да!

— Бу қанақа янгиллик ўзи? — қазабланди куёв.— Севим менинг қайлигим бўла туриб БТ билан Бухарестга кетаверса?

Зийрак Арқонбей шошиб қадаҳларга қуйди ва қадаҳ кўтарди:

— Келин ва куёвнинг бахт-саодати учун!

Бироқ энди Саиднинг ичгиси келмай қолганди...

Казино эстрадасига қизил кўйлакли ашулачи чиқиб, Саид ҳеч қачон эшнтмаган кўшиқни бошлаб юборди.

Сен қалбимга ҳамроз ягона,
Менга уйқу, ором бегона.
Севгилимнинг менга йўли берк,
Севмас экан, нетай, жонона.

Тунда меним сен қуёшим бўл,
Қалб ярасин даволагил, кел.
Қандэй етай сенинг васлингга,
Мушулимни тезроқ осон қил.

Кўшиқ гўёки Саиднинг нақ қалбини нишонга олганди — унинг севгиси ҳақида тўқиганлар бу кўшиқни. Эстрадада аллақачонлар бошқа сўзлар жаранглаётган бўлса-да, Саид ҳамон такрорлашда давом этарди:

— «Сен қалбимга ҳамроз ягона, менга уйқу, ором бегона...» — Севгилиси Севим эса, мана, қаршинида!..

Куёвнинг авжи келиб кетганди чоғи.

— «Тунда манима сен қуёшим бўл,— пичирларди Саиднинг лаблари.— Қалб ярасин даволагил, кел...» Мана кўрасизлар...— тўсатдан овозини баландлатиб деди Саид...— Менга доктор айтди... Мен футболчи бўла оламан!.. Юлдуз бўламан!.. Буюк футболчи... Қирол!

У яна куйлай бошлади:

— «Севгилимнинг менга йўли берк, севмас экан, нетай, жонона...»

Куёвнинг гайри одатий хулқи Севимни ҳайратга солди. У ҳатто ўзича ўйлади: «Уни ҳеч бўлмаганда салгина

ёқимлироқ қилиб яратиш учун наҳотки оллонинг вақти етмаган бўлса?..»

Улфатлар казинодан вақт ярим кечадан оғанда чиқишди. Дундар Маҳмаданабей Босфорга боришни таклиф қилди.

— Битта машинага тикилиб ўтирмаймиз! Худди селёдкадек... Яхшиси ёшларимиз такси тутишиб, кетимиздан боришимиз...

Шундай қилишди ҳам. Саид Севим билан ёнма-ён ўтиришди, ҳамон қўшиқни ҳиргойи қиларди: «Сен қалбимга ҳамроз ягона, менга уйқу, ором бегона...»— ёноқларидан эса кўзёшлари юмаларди.

— Нега сен машина сотиб олмайсан?— тўсатдан сўраб қолди Севим.

— Машина?.. Қайдам... Ким ҳайдайди уни? Менга мумкин эмас.

— Мен!

— Ростаданам олса нима қилади ўзи? Нега олдинроқ айтмадинг, севгилним?

Севим унга жиддий тикилди.

— Сотиб олишга ваъда берасанми, Саид?

— Албатта, сен хоҳлагандан кейин...

Севим худди ёш боладек унинг бошини силай бошлади.

Саид яна йиғлади. Нима сабабдан? «Севгилимнинг менга йўли берк, севмас экан, нетай, жонона!..»

Севим уни ўпиб олди.

— Қачон?

Саид тушунмади.

— Нима «қачон»?

— Қачон сотиб оласан?

— Бугуноқ!.. «Қайдай етай сенинг васлингга, мушқулимни тезроқ осон қпл!..»

Босфордан уйга қайтаётганда Севим онасига Саид унга машина олиб бермоқчи эканини айтиб, қатъий деди:

— Бундай совға учун унга уйда тунаб қолишига розилик беришимиз керак.

Ота-она тинимсиз ахлоқ, одоб, удум ҳақида гапириб, бараварига қаршилиқ кўрсата бошлашди, лекин Севим ўзиникини маъқулларди:

— Бунинг ёмон жойи борми? Худди йигитларим ҳеч қачон бизникида қолмагандек.

— Йигитлар — бошқа гап, куёв томомила бошқа...

Ҳатто Аҳмад ҳам унинг ённи оларди. Албатта, Се-

вим хоҳлагандек бўлди. Аҳмад билан Эрол Саидни зинапоядан судраб чиқиб, диванга ётқизиб қўйишди... Эрхотин Мушакбозлар Аҳмаддан ҳар эҳтимолга қарши қолишни илтимос қилишди. Лекин бу гал Аҳмадни кўндириб бўлмади.

Саид эрта уйғонди. Ҳамма ҳали ухлаётганди. У қаерда экандигини биллолмай, диванда туриб ўтирди. Кўзойнаксиз ҳеч нарса кўролмагани сабабли у анча вақт атрофини пайпаслади, хайрият, пайпаслай-пайпаслай ердан кўзойнагнини топди ва кўра оладиган бўлгач, туриб кийинди ва ҳеч кимни уйғотмаслик учун секин эшкени очиб, кўчага чиқди.

Бир оздан сўнг аммаси олдига кириб келганида у ҳануз оёғида аранг турарди. Маст жиянини кўриб ўтакаси ёрилган Баррин хоним уввос солиб, сал бўлмаса ҳушидан кетаёзди.

МУОЛАЖАНИНГ ИЛК САМАРАЛАРИ

Шу кундан эътиборан Севим, Аҳмад ва Саид тез-тез бирга кўринадиган бўлишди, уларни ҳатто «Муқаддас учлик» деб аташа бошлашди, қандай соз-а, «ота» ҳам бор. «руҳ» ҳам бор, қайси бирларидир «ўғил»лик ролини бажарарди — бу нарсалар ҳақида матбуот кечикмай ўзининг оқсуяклар хроникаси бўлимида хабар қилди. Шунинг айтиш керакки, Севим ўзининг кўп вақтини Аҳмадга бағишлар, лекин мабодо бирон-бир пул тўлайдиган жойга бориш керак бўлса Саидни ҳам унутмасди.

Мушакбозлар уйда кейинги пайтда қиз ва она орасида ҳатто жанжалга ўхшаш тушунмовчилик пайдо бўлди, негаки Севим гўёки тўйни атайин орқага суряпти деб Моҳжура хонимдан гина қила бошлади. Саид кўйиб-пншиб тўйни тезлаштиришга уринарди, афтидан, шундан сўнггина Севим фақат ўзимники бўлиб қолади, деб ҳисобларди. (Бу ерда Аҳмад ҳисобга кирмайди, ҳарна қилса ҳам у яқин қариндош.) Севим эса мутлақо бошқа сабабдан шошарди: ўзларининг янги уйларига ўтиб олганларидан кейинноқ у ниҳоят эркин хотин бўлади ва энг муҳими, худога шукурки, ота-она назоратидан қутулади — улар қадам босгани қўйишмайди, бунақа васийликдан ҳар қандай одам безори жон бўлади-да, ахир.

Севим ер тепиниб, онасига бақирарди:

— Тўй тезликда бўлишни истайман! Нега сен ҳадеб анави «нусхамнинг» бошини айлаптирасан (уйда у ҳа-

миша Саидни «нусха» деб атарди). Уй сотиб ол дегандинг, сотиб олди; сенга кўчаси ёқмаганди, бошқа кўчадан олди; сен, уй кичик, дегандинг, у каттароғини олди; сен, бу катта экан деганингда кичикроғини сотиб олди... Мана энди, у мебель сотиб олиб, ҳамма хоналарни жиҳозлаганда, ҳамма нарса тайёр бўлганда, сен яна ўзингникини маъқуллаяпсан: гоҳ меҳмонхона гарнитурининг ранги жуда оч, гоҳ, тескарисича, ошхона клеёнкаси жуда бўғиқ дейсан... Бу тамом бўладими ўзи ёки йўқми?

Онаси ҳам бўш келмасди:

— Нима бало, эсингни едингми? Тагин бу лапашангни севиб қолган бўлмагин? Эрга тегишга ҳам улгурарсан, ёрилиб ўлмасан!

— Ёрилиб бўлдим. Сизлар ҳар қандай одамни ҳам тириклайин гўрга тиқасизлар! Мен ортнқча бундай яшашни истайман!.. Эрга тегишни истайман!.. Олдимга бирон кишини киритишмайди, менн бўлса уйдан бир қадам силжитишмайди! Йигитларимни кўргани стадионга ҳам боролмайман, шу ҳам гап бўлди-ю. У ёққа бориш учун аввал эрга тегиш керакмиш... Унда тезроқ эрга беринглар!

— Сен, қизим, ростдан ҳам эсингни еб қўйибсан!— қичқиради она.— Шундай эътиборли хонадонни шарманда қилмоқчимисан? Мен, Моҳжур хонимдай одам, яккаю ягона қизгинамни кўра-била туриб бедаво бир уйга узатиб юбораверманми?.. Қўй, ташвиш тортма, у охири мен қандай уйни истасам, шундайини сотиб олади, уни менга ёққан мебель билан жиҳозлайди!.. Сен бўлса, қизалоғим, қирқига чидаган, қирқ бирнга ҳам чидайсан...

Айни Севим: «Иста-а-майман!»— деб чийиллаётганда эшик қўнғироғи чалинди, Аҳмад келганди.

Хархаша давом этди.

— Агар ундай бўлса, ўша нусха келмай кўя қолсин! Уни кўришга кўзим йўқ! Агар олдимга ҳеч ким келмайдиган бўлса, у ҳам қадам босмасин! Турқини кўрганни-даноқ юрагим ўйнай бошлайди...

Уй ходимаси меҳмонхона эшигини очди. Остонада Аҳмадни кўрган Севим нажот излаб унга ташланди...

— Аҳмад, азизим, ахир, унга ўзинг...

Аҳмад унинг гапини бўлди:

— Шунчалик чийиллаяпсанки, ҳатто кўчадан эшитляпти.

Севим кўзёши қилиб, ўзини оқлай бошлади:

— Мен тўйни тезлаштиришлар деярман, онам бўлса ҳар кун бирон янги нарсани ўйлаб топади. Менинг анави «нусхам» бутун уйга бир марта гулқоғоз ёпиштириб чиқса, онамга ранги ёқмаганмиш. Худди бир умр гулқоғоз ёпиштирилган уйда яшагандай. Шунда у «нусха» нима қилди де? Гулқоғозни кўчириб ташлаб, янгисини ёпиштирди. Қани, ўзинг айт-чи, Аҳмад, ахир мен ҳақ эмасманми?.. У «нусха» тўйга машина сотиб олишга ваъда берди. Хўш, яна нимани кутяпмиз ўзи?

— Тезроқ машиналик бўлай деб сабрим чидамаяпти, деб қўя қолмайсанми унда!

Моҳжура хоним ўз маслагига амал қилиб гапида қаттиқ турди: Маллазодалар Мушакбозларни лақиллатиш осон эмаслигини билиб қўйишсин...

Оилавий тортишув авжи чўққисига чиққанда бир кутн шакарли каштан кўтариб куёв келиб қолди. Шундай қилиб «муқаддас учлик» яна тўпланди, аммо жанжалдан сўнг ҳали совиб улгурмаган Севим куёвни одатдагидан кўра совуқроқ кутиб олди.

Қаҳва келтиришди. Санд одоб билан саломатликларини сўраб чиққач, янги уйни жиҳозлаш тугаганини ҳабар қилди ва Моҳжура хонимга янги гўшаларини бориб кўришни таклиф этди. У эса нописандлик билан бош ирғаб қўйди.

— Яхши, вақт топсам бирров кириб чиқишга ҳаракат қиламан.

Севим газабдан оқариб кетди. Қўрқиб кетган она, яна жанжал чиқишидан чўчиб, меҳмонхонани тарк этишга шошилди.

Аҳмад креслога қулайроқ жойлашиб олиб, клуб япгиликлари ҳақида гапира бошлади:

— Янги тренеримиз Томпсон жуда эси пасг одам экан-да. «Нафас олишни унутманг!.. Нафас олишни унутманг!..» дан бошқа гапини эшитмаймиз. Бизни бамисоли ўргатилаётган итдек ярим кун майдонда зир югуртирди, гоҳ баландга сакрадик, гоҳ ҳаққаладик, гоҳ юз метрга пойга қилдик. Шунча машмашадан кейин яна командани иккига бўлиб ўйнатди... Ғирт аблаҳлик-ку бу! Бунга ким бардош бера олади? Худо ҳаққни, оёқларим нақ узилиб кетяпти.

— Оёқларингга худойим мадад берсин, азизим!

— Раҳмат, азизам!

Санд узоқ вақт жим туришни ҳурматсизлик деб билиб, гапга аралашишга шошилди ва (ҳатто оқибати

ҳақида гумон ҳам қилмай, акс ҳолда, афтидан, индамаган бўларди) беғараз сапол берди:

— Аҳмадбей, сизнинг асосий касбингиз нима?

БТнинг машҳур ҳимоячиси ниҳоятда дарғазаб бўлди, ҳатто Саидга Аҳмаднинг чап оёғи силкингандек туюлди.

— Нима? Қасбим? Яна-тағин асосийсими? Нима, сен ҳали менинг асосий составда ўйнашимни билмайсанми? Мен футболчиман! Юлдузман! Тушундингми?

Меҳнат нималигини билмаган лақма математик майдонда тўп тепиб югуриб юриб кун кечирish мумкин эканни хаёлига ҳам келтирмаганди.

— Кечирасиз... Тушунчага ҳам эгамасдим. Лекин, фақат... Ахир сиз ҳаммавақт фақат ўйнайсизми? Бошқа ишингиз йўқми?..

Бунақанги калтафаҳмлиқ Аҳмаднинг жиғибийронини чиқарди.

— Сеннингча, бу озми? Ё оллоҳ! Нима бало, биродар, осмондан тушганмисан ўзи? Мен сенга бир марта кимлигимни ва мен ҳақимда газеталарда ёзишларини батафсил тушутириб бергандим-ку, ахир. Қойил-э! Топган дўстимизни қара-я! Одамни роса хуноб қилдинг-у...

— Нима, футбол сеннингча касб эмасми? Кўчада дастлаб дуч келган одамдан Аҳмад Девор ким деб сўра!— ғазабланди Севим.

— Мен... Мен мутлақо бошқа нарсани сўрамоқчи бўлувдим,— гўлдирди кўрқиб кетган Саид.

— Унинг тўғрисида минглаб одамдан сўрасанг ҳам,— давом эттирди сўзини Севим,— ҳаммаси бир кишидек унинг ҳаётини ипидан-игнасиғача қолдирмай гапириб беради. Кейин бирорта министр ҳақида сўраб кўрсанг ҳаммасига тушунасан-қўясан!

— Хўш, бунга нима дейсан, биродар?— деди Аҳмад бунчалик қизгин ҳимоядан сўнг.

Моҳжура хоним тортишаётганларни овқатга таклиф қилиб куёвни ночор аҳволдан қутқарди. Саид шунчалик дилкаш улфатлар билан овқатланолмаслиги учун узр сўраб, Рафнқнинг ҳузурига жўнади.

Ҳар томонлама бир ҳафтага чўзилган медицина текширувидан сўнг доктор Рафиқ ва унинг профессор дўсти беморнинг ички секреция ҳамда ошқозонности беалари жойида эмас деган хулосага келишди. Саиднинг ҳамма

нуқсону қусурлари: нотўғри ўсиши ҳам, жисмоний заифлиги ҳам, кўзининг ҳасталиги ҳам, рангининг тоза эмаслиги ҳам, юзида тук йўқлиги ҳам — бари ана шундап. Диагноз қўйилгандан сўнг профессор илтифот билан Саидни даволашга рози бўлди...

Маллазодалар меросхўрининг касалликлари нотўғри овқатланиш, биринчи навбатда овқатнинг бир хиллигидан келиб чиққанди. Саид онадан туғилганидан бери гўшт ва тухум емаганди. Туғилишданоқ гўдакни она кўкрагидан маҳрум қилинди, энагани эса шунинг учун ҳам сути йўқ эдики, у умрида туғмаганди — Шафранзодалар уйига энага сифатида Стамбулда бу зодогонлар хонадонни ҳақида тарқалган овозаларининг ҳақиқатлигига ишонишни жуда-жуда истаган қандайдир ғийбатчи хотин суқилиб кириб олган эди. Воқеа шу билан тугадики, Саид бари бир она сути таъмиши татиб кўролмади. Бир оғиз гап билан айтганда, агар Баррин хоним-афанди бўлмаганда Саид аллақачоноқ оёқ узатган бўларди. Турмушга чиқмаган бой хотинлар одатича мушук боқиш ўринга амма ҳаётини жиянига бағишлади, уни оддий сугир сути билан боқиб ва парвариш қилиб сонсаноксиз касалликлардан қутқариб қолди.

Ҳаммаси ёз кунларидан бирида Саиднинг ичбуруғи касали билан оғришидан бошланди. Уни қийинлик билан қутқариб қолишди-ю, лекин у энди ўзини ўнглай олмади ва медицина маълумотномаларинда қайд этилган барча касалликлар билан оғриди. Ватан фани ҳозиргача бу нодир ҳодиса сирини оча олгани йўқ! У қандай қилиб тирик қолди ва ҳатто бир юз саксон тўрт сантиметргача ўсди?

Маллазодаларнинг авлоддан-авлодга ўтиб келаётган ҳашамдор ҳовлиси чинакам қарвонсарой, тўс-тўполон каптархонаниннг ўзгнниси эди. Унда ким турадию ким шунчаки меҳмонга келган, ким кимнинг қанақанги қариндоши — ҳеч нимани тушуниб бўлмасди. Саид эрка, инжиқ бола бўлиб ўсди ва гўдакни бошқа Шафранзода — Маллазодалар уруғидаги катталарининг энг севимли эрмаги бўлиб қолганди. Бутун уй дўпир-дўпир, бақир-чақирлардан ларзага келарди: истеъфодаги дипломатлар бир оёқлаб сакрашар, чоллар хўроз бўлиб қичқиршар, хотинлар қорин рақсини ижро этишар, ҳаммалари чапак чалишиб: «Ея қол, жўжагинам, е, Саид пошо!» — дейишарди бараварига. Бу барча ўйинлар ва рақслар Саидга овқат едирш учун эмас, балки ўзлари-

нинг кўнгилларини ёзиш учун бўляпти деб ўйлаш мумкин эди.

Саид кичкина болалигидан доимо қўрқувда яшар. Баррин хонимдан бошқа ҳаммадан чўчир эди. Ярим ёшли чақалоқни энага ўладиган даражада қўрқитди: ётган жойида Саидга яқинлашиб, увоққина чақалоқнинг афт буриштирпшини кўриб, бирдан худди биров бўғиллаётгандек: «А-а-а! Оллога шукур, пошомиз ҳам кулди! Келинлар бу ёққа: Саид пошомиз куляпти!»— дея уйни бошига кўтарди. Уйда истиқомат қилувчиларнинг жами югуриб келиб, каравотни ўраб олишди ва шунчалик ғала-ғовур кўтаришдики, натижада ўша купинёқ гўдакнинг тоби қочиб қолди. Ушандан кейин агар аммадан ўзга биров киши яқинлашадиган бўлса кучи борича чириллайдиган бўлди.

Саиднинг болалик йиллари ҳақидаги Баррин хоним амманинг батафсил ҳикояси профессор билан Рафиққа касал характерини аниқлаш ва зарур даволаш йўлини белгилашга ёрдам берди. Профессор Саид бир курс даволангандан сўнг Америкадаги янги усул билан даволайдиган институтга бориши керак деб ҳисобларди. Саидни Севимсиз Америкага боришга кўндиришнинг иложи йўқ эди — буни доктор Рафиқ тушунар ва гипноз билан даволаш курсини бошлагач, бемор куёвга таниқли футболчи бўлиш учун даволашни зарурлиги, бунинг учун эса Америкага қайлиғисиз, ёлғиз ўзи бориши лозимлигини, акс ҳолда муолажадан наф бўлмаслигини уқдира бошлади...

Ҳар сафар Рафиқнинг кабинетига кираркан, Саид қовоғи бирданига оғирлашаётганини, кўзлари юмилаётганини сезар, аранг диванга етиб олар, айни пайтда эса жигга тегиб: «Мен оддий уқдириш натижасида ухлаш мумкинлигига ишонмайман»,— шундай дейишни унутмас ва шу заҳотиёқ ўликдек қотиб қоларди. Саидга ҳар қандай рақам сеҳрдек таъсир қиларди,— касалларни саноқ ёрдамида ухлатишадиди, ахир,— у ҳатто бир марта Рафиқ хотинидан кимнингдир телефон номерини сўраётганда ҳам ухлаб қолди.

Содиқ дўсти Рафиқ ухлаётган Саид билан ўтмиш ҳақида суҳбатлашар, унга келажак тўғрисида гапирарди. Ҳар сеансдан сўнг Саид худди елкасидан оғир юк олиб ташлангандек бардам ва шод бўлиб кетарди.

Қайси бир марта, Рафиқ ҳузурига боришдан олдин, Саид стол ёнига ўтириб, мадам Анжеланинг оёқат кел-

тиришини кута бошлади. Аммаси уйда йўқ эди. Беш, ўн, сўнгра ярим соат ўтса ҳамки мадам Анжеладан дарак бўлмади. Рафиқниқига кечикиб боришдан қўрққан Саид ошхонага жўнади: мадам Анжела бурнига кўзойнак қўндириб олиб, берилиб газета ўқирди.

— Нима бўлди, мадам Анжела? Қанча вақт кутганимни ёлғиз худонинг ўзи биледи!

— Ҳозир боғаман, пошшом... Овқат исияпти... Фақат ўқиб тугатай... Бизниқига келган Аҳмадбей ҳақида ёзишти... Жуда ҳам қизиқағли, пошшом. Гуминияга олиш кеғак-кеғакмаслигини ҳеч ҳал қилишолмаётганмиш... Чунки уни иккита ўйинда ўйнаш ҳуқуқидан маҳрум қилишяпти...

Аҳмад ҳақидаги мақолани ўқиб бўлгач, мадам Анжела овқат келтирди... Амма келганда эса Саид газетанинг биринчи саҳифасини кўздан кечириб ўтирарди.

«Ҳукуматда ўзгариш»,— ўқиди у каттакон сарлавҳани.

— Нималар деяпсан, ўғлим?— садо чиқарди Баррин хоним.

— Ҳукуматда ўзгариш, деяпман. Маориф министри энди адлия министри, адлия министри эса маориф министри бўларкан...

— Ҳозир ким адлия министрию ким маориф министри?— сўради амма.

Шунда Саиднинг эсига Севимнинг, кўчадаги ҳар бир киши бемалол Аҳмаднинг ҳаётини гапириб бера олади-ю, лекин биронта министрининг фамилиясини ҳам айтолмайди, деган гапи келди... Ҳа, Севим ҳаққа ўхшайди. Мадам Анжела ҳам, аммаси ҳам ҳукуматдаги министрлар номини билишмаса-да, Аҳмад Девор кимлиги ба унинг чап оёғи нимаси билан машҳурлигидан жуда ҳам яхши хабардор.

Мадам Анжела Баррин хонимга эрталабки матбуот Аҳмад ҳақида нималар ёзганини завқ-шавқ билан гапириб берди. Лёллар БТнинг ҳимоячисига нисбатан қўлланилган жазони қанчалик ҳақ-ноҳақлиги устида тортишиб қолишди.

— Ё оллоҳ, паҳотки сиз ҳам, аммажон, Аҳмадга қизиқсангиз? Шу ёшингизда-я,— ажабланди жияни.

— Шу ёшингизда деганинг нимаси? Мен ҳам ҳамма нарсга қизиқаман, ўғлим! Сени эса бутун фикр-хаёлинг ўша математиканга, сруғ жаҳонни унутгансам.

Қанақасига турк бўла туриб Аҳмад Деворни билмаслик мумкин? Усмон Қалампир кимлигини биласанми?

— Ўзингиз лоақал бирон марта стадионда бўлган-мисиз,— сўради жияни.

— Бўлган-бўлмаганимни нима фарқи бор! Ҳамма билган нарсани мен билмаслигим мумкин эмас!..

— Нима учун?

— Шунинг учунки, ҳар куни ҳар бир газетада ўша Аҳмаднинг сурати ёки у ҳақдаги мақолага дуч келасан... Истасанг ҳам, истамасанг ҳам — биласан-да...

Овқатдан сўнг Саид ўйдан чиқиб, такси тутди ва Рафиқаникига кетди. Ёмғир ёға бошлади. Бекатларда одамлар ивиб автобус кутишарди. Машинада якка ўзи кетаётган Саид ўзини ноқулай сеза бошлади.

— Балки, одам оларсиз?— деди у шофёрга.— Мен қарши эмасман...

Шофёр тўхтатди, шу замоноқ машина лиқ тўлди. Саид билан ёнма-ён болали аёл ва кекса эркак ўтиришди. Шофёрнинг ёнида эса қиз ва яна бир хотин. Йўловчилар шаҳарни транспорт билан таъминлай олмаган, одамларни ҳатто бугунгидек об-ҳаво бузилган кунда ҳам автобус кутиб азоб чекишга мажбур қилаётган муниципалитетни лаънатлашарди.

Эркак шофёрга мурожаат қилди:

— Менга қара, оғайни, ҳозир ким бизда муниципалитет раиси?

— Қаердан билай, нима, у менга қўшни ёки жўрамиди!

— Ахир муниципалитет айбдорми?— аралашди олдинда ўтирган аёл.— Ҳукумат нима ҳақда ўйляпти? Нега йўл қурмайди? Министрлардан қайси бири бу билан шуғулланади?

— Ички ишлар министри ёки коммунал хўжалик министрлиги бўлса керак.— қўшиб қўйди қиз.

— Бизда коммунал хўжалик министри ким ўзи?— қаҳр билан сўради хотин.

Орага жимлик чўкди.

— Бу министрларни ким ҳам биларди ҳозир,— деди яна Саид билан ёнма-ён ўтирган эркак.— Министрлар... Фақат номи бор...

— Афанди, сиз ҳақсиз, куноша алмашиб тургандан кейин уларни эсда сақлаб кўр-чи.

Шофёр радиони қўйди. Диктор турк командалари-

нинг навбатдаги ўйинлари ҳақида гапирётган эди, шунда суҳбат бирдан футболга кўчди.

Олдинда ўтирган хотин иккала ўғли ҳар хил клубларга ишқибоз бўлганликларидан доим жанжаллашишларини айтди.

— Сиз қайси команда ишқивозисиз, афанди?— сўради эркак индамай ўтирган Саиддан.

— БТ!— мағрур жавоб берди Саид.

— Тўғри қиласан, биродар,— деди шофёр маъқуллаб, кейин биргина БТнинг эмас, балки миллий терма команданинг фахри бўлган Аҳмад Деборни мақташга тушди.— Қайси бир аҳмоқнинг хаёлига уни ўйиндан четлатиш келибди, мана энди Аҳмадни Руминияга олиб боришмаяпти.

— У яхши ўйинчи-ю,— мурасасозлик қилди ДМС мухлиси бўлган хотин,— аммо роса қўпол-да.

— Мен, хоним-афанди, қўпол эмас, кескин деган бўлардим,— қаршилик кўрсатди эркак киши,— бу эса бир хил маънони билдирмайди.

— Футболимиз юлдузи!— қўллаб-қувватлади шофёр.— Профессор!..

— Руминияда уларга кўрсатиб қўяди!— ишонч билан айтди бола.

— Нима? Сен ҳам Аҳмадни биласанми?— хайрон бўлди Саид.

— Эҳс! Уни ким билмайди дейсиз, у яна Севим билан...

Саиддан бошқа ҳаммалари боланинг футбол соҳасидаги билимдонлигидан ажабланиб мулоийм жилмайишди, эркак киши бўлса қайта сўради.

— Ким билан, ким билан?

— Улар Аҳмад билан «Дальтонда», фотиҳа тўйида...

— Жим ўтир!— гапини бўлди онаси.— Билмаган нарсангни тўқийверма...

— Мен газетада ўқидим,— шикоятмүз гингиллаб қўйди бола.

— Ҳар қанақанги бемаъни нарсаларни ўқишни кераги йўқ.

Саид худди ўзини таниб қолишадигандек қизариб, ғужанак бўлиб олди. Сўнгра шоша-пиша чўнтаklarини кавлай бошлади ва пулни олиб, деди:

— Машинани тўхтатсангиз, шу ерда тушаман.

У тушиб, бир оз кутиб турди ва бошқа такси тутди.

Машинага ўтиргач ҳам беихтиёр Севим билан Аҳмад ҳақида ўйлаб бораверди.

«Ахир, бу тўғри-ку! Ҳеч ким министрларнинг отини билмайди, аммо ҳамма Аҳмад Деворни билади! Унинг бутун ҳаётини билишади...»

Саид Рафиқнинг кабинетига кириб келаркан, қовоқлари қандай оғирлашаётгани, кўзлари юмилиб кетаётганини сезди.

— Йўқ, мен уқдириш таъсирида ухлаш мумкинлигига ишонмайман,— деди Саид одатдагидек ва уйқуга кетди.

ТУРК ФУТБОЛИДАН ДАСТЛАБКИ САБОҚЛАР

— Мен бекордан-бекорга пул ололмайман...

— Аҳмоқ бўлма, Аҳмаджон! Бунақа имкониятни бой бериш ярамайди. Унга пуллик дарс берасан.

— Унинг-ку боши жойида эмас, лекин сенга нима бўлди? Сувга кирмасдан туриб сузишни ўрганиш мумкинмаслигини тушунасанми ўзи? Оёғига ақалли бирор марта тўп тегмаган бўлса, у қандай қилиб футболчи бўлади?

— Тегсин-да! Унга тўп бер, боғида ўйнайверсин.

— Бу қўлидан келмайди, ахир... Бир тепишдаёқ нақ дув тўкилгудек бўлиб қулаб тушади.

— Сенга нима? Сенинг ишинг — пул олиш. Унга сени, футбол профессори деб аташади, дейишибди, шунинг учун ҳам у сендан сабоқ олмоқчи, профессорбей! У билан гаплашиб бер деб ҳоли-жонимга қўймаяпти. Қани, ўзинг айт-чи, яна неча йил майдонда югуришинг мумкин? Келажак ҳақида ўйлаш ҳам керак-да. Бой келин топсанг ёмон бўлмасди, йўқса, кейин кеч бўлади.

— Ҳа, вақт ҳам шигиллаганча ўтиб кетяпти... бундай қарасанг мункиллаб қолибсан-да.

— Менинг «нусхам» — бадавлат одам. Сенга озроқ томизса камбағаллашиб қолмайди... Уларда қандай қилиб бўлса ҳам ҳақ тўлаш имконлари бор: гоҳ қандайдир дўкон сотишади, гоҳ уй...

— Тўп тепишни ташлайман, тренер бўламан...

— Бари бир тўпдан қочиб қутулолмайсан. Спорт магазини очсанг бўлмайдами? Ана унда пул ҳам керак бўлиб қолади. Усиэз иш бошлаб бўлмайди.

Ростданам, магазин очса нима қилади? Унинг номини ўзи ҳар қандай рекламадан аъло, савдо шубҳасиз чақ-

қол бұлади... Яқиндагина у хушбичим, илдам эди, майдонда югурганида ҳеч ким етолмасди. Ҳозир бўлса оғирлашиб қолди, ёғ босди. Қариб, қўпол ўйнайдиган бўлиб боряпти, матчлар давомида кескин ўйнашининг сабаби ҳам шунда. Тўпни қувиб етолмаслигига кўзи етгач, ўйинчиларнинг оёғига тепадиган бўлиб қолди. Усталлик билан тепади, шу сабабли судьялар унинг қилганини дарҳол пайқашмайди...

Севим Аҳмаднинг маслаҳатга қулоқ солаётганини фаҳмлаб, бу ёғини бўшаштирмади.

— Қанақа дарс бўларди! Ҳафтасига бир марта биринки соатга келиб, ўша «нусхани» боғда югуртирасан, холос...

Аҳмадни кўндиргач, у қайлигига телефон қилишга отилди. Телефонни Баррин хоним кўтариб, Саид университетда лекцияда эканлигини айтди.

— Қелганида телефон қилганимни айтиб қўйсангиз.

— Хўп бўлади, қизим,— қуруққина жавоб берди Баррин хоним ва трубкани қўйди; бу тарбия кўрмаган қиз унга кўпдан бери ёқмас, у билан вижирлашиб ўтириш истаги йўқ эди. Севим трубкани осиб қўйиб, ҳайрон бўлиб деди:

— Менинг «нусхам» бутунлай ақлдан озибди. Университетга лекцияга кетганмиш.

Умрида биронта ҳам лекция тингламаган Севимга бундай қилиқ ғоятда ғалати туюлди.

— Севим, ахир, ўртоқларим мени масхара қилишадикун,— деди Аҳмад.

— Саид билан ўтказган машғулотларингни билиб қолишларидан қўрқяпсанми? Мен унга ҳаммасини сир тутиш кераклигини тайинлаб қўяман. Ана унда гўрдан садо чиқса чиқадики, лекин менинг «нусхам»дан садо чиқмайди.

Севим билан Аҳмад Саидни қандай лақиллатишни муҳокама қилишаётганда у доктор Рафиқ лекциясида ўтирар ва ўзининг ғалати касалининг мукамал илмий тафсилотини тингларди. Бироқ бу лекциянинг биринчи қисми фақат касалнинг аломатларига бағишланганди, шунинг учун Саид дўстини ҳеч нарсадан шубҳаланмай ва ошкора қизқиш билан тингларди.

— Турли психиатрия мактаблари асаб касалликларининг келиб чиқишига гўдаклик чоғидаёқ ҳар хил изтироблар натижасида пайдо бўлиб, кейинчалик онг билан мустаҳкамланган комплекслар сабаб бўлади деб ҳисоб-

лашади... Шу билан бир пайтда улар шартли рефлекс-лар таъсирида ҳам юз бериши мумкин... Баъзи бир психастениклар, яъни иродаси бўшроқ кишилар бетоблик соғломликдан афзаллигига ишонганликлари учун даволанишни истамайдилар... Қасаллик улар учун турмуш машаққатларидан қутқарувчи халоскор вазифасини ўтайди, улар касаллик ортига ўтиб ҳаётдан бекинишади, ҳаёт қаршисидаги ваҳима уларнинг иродасидан кучлироқ...

Агар Рафиқ унга таниш даволаш усуллари ҳақида сўзламаганида, афтидан Саид гап ўзи тўғрисида кетаётганини тушунмаган ҳам бўларди.

— Бунақа хил касалларга нисбатан хилма-хил даволаш усуллари қўллаб кўриш зарур: спорт билан шуғулланишни ҳам, психотерапияни ҳам, организмга дори юборишни ҳам...

Лекциядан сўнг студентлар Рафиққа ўз қувончларини билдириб, уни ўраб олишди. Саид ҳам бу лекцияда гап ким ҳақида кетганлигини тушунганлигини билмасликка олиб, дўстини табрикларди.

Улар у ёқ-бу ёқдан гаплашишиб бирга чиқишди. Аммо Рафиқдан ажралиб, уйига кетаётганда Саиднинг хаёли беихтиёр касалликка қайтди: бир ойлик даволашдан сўнг аҳволи руҳияси худди кўзи каби, анча яхшиланди, энди китоб ёки газетани нақ бурнингача яқин келтиришининг ҳожати йўқ эди, ёруғлик асабини қўзғатмайдиган бўлди ва агар эрталаб машқ қилишга тўғри келса ёстиқни беҳато тепа оларди. Унинг фаҳми етмаган бирдан-бир нарса Америкага бориш масаласи эди — нега иккала врач ҳам бир овоздан океан ортига саёҳат қилишни талаб қилишмоқда? Бунинг унга нима кераги бор? Фақат Севимдан ажралиб қолмаслик учун у аввалгидек ҳар куни барча дориларни қабул қилиш, ҳамма уколларга чидашга тайёр эди...

Амма Севим ҳақида ҳеч нарса демай, ўзи унга овқат келтирди, столга бир шиша вино қўйди. Энди Саид биринки қадаҳ ичишдан ҳам қайтмасди. Баррин хоним хавотирланиб Рафиққа жияни шишага берилаётганлигиндан шикоят қилганда у хурсанд бўлиб кетди ва ҳатто агар Саид қарта ҳам ўйнай бошласа, аёллар билан рақсга тушса ёмон бўлмаслигини айтди. Ҳамма нарса жойида: даволаш наф бера бошлади, чунки Саид ҳаётга қайтаётганди.

Телефон жиринглади.

— Саид, севгилим,— эшитди у Севимнинг овозини.—
Иенда янгилик бор. Бир амаллаб уни кўндирдим. Ҳа,
а, қийинлик билан бўлса ҳам, ҳар қалай, рози бўлди у...

«Севгилим» деганини эшитиб маст бўлаёзди, тўғри,
аид кимни кўндирганларини, ким нимага рози бўлган-
гини тушунмаган бўлса-да, қайта сўрашга уялди.

— Аввалига у,— давом эттирди сўзини Севим,— вақ-
т йўқ деди, лекин мен ундан роса илтимос қилдим.
хири рози бўлди. Алло, алло, эшитяпсанми? Алло-о!
Има бало, хурсанд эмасмисан?

— Хурсандман, жуда ҳам хурсандман...

— Нега унда миннатдорчилик сўзларини эшитмаяп-
сан? Мен сен учун шунчалик ҳаракат қилсам-у... Иста-
нг эртагаёқ бошлашинг мумкин. Мана, Аҳмад ёнимда
рибди, у билан ўзинг гаплашиб кўр...

Фақат шундагина Саид гап нима ҳақдалигини ту-
юнди.

— Ҳозир, шу дақиқадаёқ... Ҳозир етиб бораман,—
эвлиқди Саид.

Йўл-йўлакай гулга кирди, шошилганидан қайтими-
и олишни ҳам унутгани учун сотувчи уни кўчада қувиб
ди. Уй бўсағасида Саид севинчидан уй ходимасини
тиб олди, бу билан уни анча хижолатга солиб қўйди ва
зи ҳам уялиб кетди, кейин эса уни Севим деб ўйлаган-
ни айтиб, узоқ вақт кечирим сўради.

— Севим хоним билан Аҳмадбей бу ёқда.— Оқсоч
еҳмонхона эшигини кўрсатди.

Аммо Саид уларни меҳмонхонадан ҳам, тортинибги-
з қарагани бошқа хонадан ҳам топмади. Меҳмонхонада
ошилмай у ёқдан-бу ёққа бориб-келаркан, у қўққисдан
эмма жойда — столчаларда, деворларда, каминда¹ ўзи
у пайтгача сира пайқамаган суратлар ётгани ва осил-
инини кўрди. Ҳа, демак, ҳақиқатан ҳам даволаш кўзига
марали таъсир кўрсатибди... Ҳамма суратда ҳам ал-
тта спортчилар либосидаги (бунинг устига ҳар қай-
сида эркак хотиннинг белидан ушлаган ҳолда) жуфт-
ар кулиб туришарди. Тузукроқ қараб Саид биринчи
уратдаги Севим эканини таниди ва ёзувни ўқиди:
Севгилимга Улудоғдаги чангида учиш ҳафталигидан
далик учун. Сен — ҳаётимда энг унутилмас таассурот-
рдан бири, менинг энг юксак ютуғимсан».

¹ Камини — ўчоқсимон печь.

«Қойил, Севим! У чаңгичи ҳам экан-а!»— ўйлади Саид. Маълум бўлишича ҳар бир суратда Севим спортнинг хилма-хил турлари билан шуғулланувчи спортчилар билан акс эттирилган экан. Севим гимнастика либосида, унга бундай деб ёзилган: «Мен сен ила гимнастика билан шуғуллана бошлаган кундан эсдалик учун». Мана, Севим чўмилиш кийимида яхта тумшугида тушган сурат, унга: «Ажойиб ўтган кундан эсдалик», деб ёзилганди.

«Ё оллоҳ, ё худо, Севим қанчалик кўп қиррали спортчи... Чаңги ҳам, гимнастика ҳам, яхта пойгаси ҳам... Агар мен ҳам футболчи бўлмасам Саид отимни бошқа қўйганим бўлсин!..»

Шу ерда у футболчилар сурати билан тўлган дсворни кўриб қолиб, худди картналар остидаги барча ёзувларни ўрганаётган ихлосманд музей томошабинидек, дастхатларни ўқишга берилди.

Эшик гичирлаб очилиб, меҳмонхонага бир аёл кирди. Саид севиниб унга ташланди ва, албатта, уни қучоқлаб ҳам олди, негаки Севим ҳозиргина унн «севгилм» деб атаганди-да, ахир. Бироқ кирган аёл унинг қучоғидан қутулиб чиқишга уринар ва: «Қутқаринглар!»— деб чинқирарди. Маълум бўлишича у бу сафар ҳам Севимни эмас, балки Мушакбозларнинг узоқ қариндоши, тўрт марта бева қолишга улгурган ғоятда сермуҳаббат хонимни қучоқлаб олган экан.

— Афв этасиз, мен онахоним деб ўйлабман,— гўлдирадн бечора кув бу хонадондаги хотинларни мутлақо чалкаштириб юбориб.

Шовқинни эшитиб Севим югуриб кирди.

— Сен нима деб ўйладиңг?— чинқириб сўради у.

— Мен... бу... яъни сиз... сизни онангиз...

Севим ғазабдан оқариб кетди. У қачонгача адашади ўзи?! Аввал ойисини қучоқлаганди, энди бўлса қариндошларига ўтибди...

Саид ва жафо чеккан хоним бир-биридан ҳануз ксчирим сўрашни давом эттиришарди, негаки қариндош хотин шунчалик шошмашошарлик қилиб ёрдамга чақирганидан пушаймон эди.

Севим бўлса унинг «нугҳаси» чиндан ҳам аҳмоқ ва меров ёки ўзини содда қилиб кўрсатаётган, амалда эса дуч келган аёлни қучоқлаш пайида бўлган устомон ҳийлагар эканлиги ажратолмай, иккиланиб, ғазабдан қайнарди...

Қайфияти бузилган Саид қайлиғи олдида ўзини қандай оқлашни билмай, сўради:

— Бугун ўзингизни қандай ҳис қиляпсиз? Бизнинг Аҳмад қаердалар?

Қайлиқ ортиқ чидай олмай, асабий кулги тутқаноғидан титради. Бир оз тинчлангач, тебратгич креслога ўтириб, бепарволик билан деди:

— Сен кечикдинг: Аҳмад ҳозиргина кетди.

Саид унинг оёғи олдидаги ёстиққа жойлашди. Кресло тебранар ва куёвни нақ тумшуғи олдида Севимнинг калта юбка салгина ёпган семиз оёқлари кўриниб турарди. Саид уялиб бошини эгди, лекин унинг довдираши Севимни фақат юпатар ва кўнглини очарди.

— У сен билан шуғулланишга рози бўлди,— деди у Саидга.— Мен уни кўндирдим. Гарчи бу пул учун қилинмаётганлигини билсанг ҳам, ҳар қалай ҳақ тўлашга тўғри келади. Чунки дарслар хусусий... Фақат, Саид, билиб қўй, бу тўғрида бировга миқ дея кўрма... Агар бирон киши билиб қолса...

— Мендан ҳеч ким ҳеч нарса биллолмайди, Севим хоним! Аммам ҳам, мадам Анжела ҳам... Сўз бераман!

Аҳмад душанба ва пайшанба кунлари пешиндан сўнг келадиган бўлди. Боғда ҳали совуқ эди, шунинг учун мадам Анжела спортчиларга учинчи қаватдаги бўш зални очиб берди. Бошда амма ҳам, мадам Анжела ҳам бу йўқлаб келишларга асло эътибор беришмади, лекин кейинчалик эркакларнинг залга нега қамалиб олишларини билгиси келди. Мадам Анжела залга чой ёки қаҳва келтириб турса-да, уларнинг нима билан шуғулланаётганларини ҳечам тушунолмади. Мўралаб қараш за яширинча қулоқ солишни бир умр андишасизлик, сатта гуноҳ деб ҳисоблаб келган амма ҳам бирданига буни унутди — чунки бу унинг жонажон жиянига даҳлдор эди-да, ахир.

Кунларнинг бирида мана нимани эшитди у:

— Футболда, демак, ўйин пайтида шундай қоидалар борки, сен уларни албатта эсда тутишинг керак,— гапизарди Аҳмад.— Биринчиси, демак, биллиб қўй: рақиб майдонда тўп билан учиб келаётганини кўрдингми, бас, бу иақ тарай... Нима қилишинг керак? Бундай қарасанг, демак, сен тўпни ҳечам ололмайсан... Нима қилишинг керак?..

— Билмадим... Худодан рақибимнинг қоқиллиб йиқилишини сўрайман.

— Аҳмоқсан-да! Диққат билан тингла ва дилнингга тугиб ол: у сен билан ёнма-ён бўлган заҳоти, сен, демак, уни думғазасига туширасан, ўзинг бўлса шартта ерга қулайсан-у, нақ биров ичак-човоғингни ағдараётгандек додлайверасан... Тушундингми? Агар ёмғир ёғаётган бўлса лойда ағанашига тўғри келади — нима ҳам қилардинг, футбол дегани шундай-да, ахир... Лойга беланмай бўлмайди. Сен ағанаб ётаверасан, демак, секундоме бўлса тинмай тиқ-тиқ қилаверади, вақт кетаверади. Ким кимни тушурганлигини ҳеч ким, демак, аниқлай олмайди, на судья, на томошабинлар... Бу фақат икковларингга маълум... Бизнинг ишқивозлар раҳмдил, улар ҳамнаша ерда ётганга ачинишади...

— Нима учун?

— Шунинг учунки, биродар, бизнинг ишқивозлар ўзлари ҳам ҳаётда кўп қийинчиликларни кўришган... Улар, демак, ҳуштак чалиб майдондан рақибингни чиқариб юборишни талаб қила бошлайдилар... Сен бечора бўлсанг ерда ётаверасан, демак, тиришаверасан... Хўш, нима дейсан? Тўхта, айтишни унутибман. Рақибнинг йиқилганда эса томошабинлар, демак, у жўрттага қил-япти деб ўйлашади ва яна қаттиқроқ ҳуштак чала бошлашади... Бу орада замбил кўтариб сен томон югуришади. Сен, демак, икки қўлинг билан белнигдан ушлаб қийинлик билан тура бошлайсан, кейин эса яна қулайсан, яна турасан ва оқсоқланиб ўйинга қўшилиб кетасан. Нега, деб сўрашинг мумкин. Шунинг учунки, биродар, сенинг команда учун қўл-оёғингни беришга ҳам тайёрлигингни, ҳеч нарсани аямаслигингни ҳамма кўриши учун. Ана ўшандагина ишқивозлар ачинганлари ва ҳаяжондан кўзларига ёш келгундай бўлади... Ва, албатта, сенинг шаънингга роса чапак чалишади... Тушундингми?

— Тушундим шекилли.

— Бизда бу найранг ҳаммавақт ҳам ўтаверади. Лекин немисларга қарши ўйнаганда эса бу усулни эсингга ҳам келтирмай қўя қол! Немислар, биродар, бўтунлай бошқа олам, бизга ўхшашмайди. Бизникилар ерда ётганга раҳмлари келади, улар бўлса, аксинча, латталарни қадрлашмайди, агар ётиб олсанг ҳуштак чалиб масхара қилишади. Бизникилар қулаганларга раҳм қилишса, улар тескарисида: модомки ўзинг бўшанг бўлсанг, ҳақ-

ли равишда ҳақингни беришибди. Турк, демак, ютқизганларга ачинади, немис эса бундай ҳолатда жонажон ўғлини ҳам аямайди. Немис доим кучлилар тарафини олади. Тушундингми? Ғолиб доимо ҳақ — унинг фикри шундай. Бизда кучли шундай ҳам ҳамиша ютади дейишади. Нима учун? Шунинг учунки, биродар, турк уз ҳаётида кўп азобларни чеккан, шу сабабли ҳам у, демак, кучсизга ачинади...

Бир неча йил Францияда яшаган Саидга француз ишқибозлари ҳақида билиш қизиқарли туюлиб, ундан сўради:

— Французлар-чи?

— Француз ҳам бизникига тенг келолмайди, уни бу масалада муттаҳам қилолмайсан: у ким кимни туширганини ва ким найранг қилаётганини яхши кўриб туради... Агар сен судьяни алдасанг, улар сени олқишладиди, агар судья найрангини билиб қолса, демак, яхшиси ўз оёғинг билан майдондан чиқиб кетавер, чунки олло ўз паноҳида сақласин-у, бетингга туфлашлари ҳам мумкин...

— Инглизлар-чи?

— Англияда бу ҳақда ўйламай ҳам қўя қол! Негаки инглизларни алдаб бўлсан, уларнинг ўзлари ҳам ҳар хил найранглари кўрсатишга уста... Шуниси қизиқки, улар ҳамма нарсани олдиндан билишади... Билиб қўй, инглиз судьяси пачакилашиб ўтирмайди, оғзингни очишга ҳам қўймай, майдондан чиқариб юборади... Демак, Саидбей, футбол алифбоси ана шундай... Мен бу ҳикматларни, ҳарна қилса ҳам, йигирма йил ўз танамда синаб кўрганман, сенга эса йигирма минут ичида бор тажрибамни, демак, товоққа солиб тақдим қилдим. Думғазадан ҳақингни олиш, биродар, бу ҳазилакам гап эмас. Бугун ниманики ўргатган бўлсам, барини эсингда тут. Айтгандай, сен ўқишни дўндирасан-у, лекин бу сенга майдонда югуриш эмас-да...

Навбатдаги дарсда Саид ўзи ёзган дастлабки қондан и ўқиди:

«Агар рақиб команда ўйинчиси тўп билан югуриб келётган бўлса-ю, уни олиш имкони бўлмаса, бундай ўйинчининг думғазасига зарба берилади, кейин эса судья ҳам, томошабин ҳам ким кимни урганини пайқаб қолмаслиги учун урган киши йиқилиши лозим. Фақат немислар бу ҳисобга кирмайди».

— Балли, дўстим, олимона тарзда ёзибсан. Лекин

шуни унутмагинки, биз ўз қоидаларимизни сир тутамиз! Буни яна юз марта кўчириб ёзсанг ёдлаб оласан... Мен текинга пул олишни истамайман. Энди иккинчи қويدани билиб ол: рақиб сенинг дарвозангга гол кетидан гол киритмоқда, рақиб сени ҳолдан тойдирди, сен, демак, нафас ҳам ололмайсан, кучинг тугамоқда, — вассалом!.. Ундай ҳоҳда нима қиласан?

— Дам олишга уриниб кўраман...

— Сен, биродар, дам олгани қаҳвахонада эмассан, ваҳоланки футбол ўйнамоқдасан. Танаффусда ечинадиган жойда дам оласан. Демак, нима қилишинг керак?

— Йўқ, билмайман?

— Унда эсингдан чиқарма: сен бегона команданинг бирон ўйинчиси олдига югуриб бориб, унинг ёнида йиқиласан...

— Биринчи қоидада ҳам шу ҳақда гапирилади.

— Унда сен олдин думғазага тепасан, бу ерда бўлса шунчаки қулайсан-у, то сени пайқаб, эътибор бермагунларича ётаверасан. Билдингми? Шундай, демак, ўзингча ўт устида ётиб дам олаверасан. Мен бир марта ётиб олиб, фақат тўп билан бошимга туширишганларида ўзимга келдим. Бундай пайтда қанча ётишни ҳар ким ўзинча чамалаши керак. Балким, шундай бўлиши мумкинки, демак, сен бир ярим соатлик икки тайм давомида фақат қирқ минут ўйнашинг мумкин. Кучинг тугаётганини сезсанг, демак, уялмасдан ётиб дам олавер. Яна тагин бу қويدани ҳеч кимга айта кўрма-я, акс ҳолда футбол майдони пляжга ўхшаб қолади, тушундингми?

— Тушундим.

— Келгуси дарсгача юз марта кўчириб, ёдлаб ол.

Ҳар дарсдан сўнг Аҳмад чўнтагида пул солинган конверт топарди: Саид унга бирон тренернинг тушига ҳам кирмаган миқдорда ҳақ тўларди. Машгулотлардан сўнг Аҳмад тўппа-тўғри Севимнинг олдига борарди.

— Яна битта дарс бердим ўша «нусхангга»... Унга ўргатаётган нарсаларимни эшитсанг кулавериб ичагинг узилади... Бу куракда турмайдиган гапларни ёзибгина қолмай, ёдлаб ҳам олади...

Аммо тезда Аҳмадга Саид худди унинг устидан кулаётгандек туюлиб дилтанг бўла бошлади. Йигирманчи дарсдан сўнг эса зерикишдан дод деб юборгиси келди.

— Улдирсанг ҳам ортиқ чидолмайман. Уша «нусхангга» ўн қويدани ёздирдим, бошқа бирон нарса ўйлаб

топишга кучим ҳам, иложим ҳам йўқ. Пулини ҳам истамайман!

— Аҳмад, жонгинам, яна бир оз чида. Ахир сенга пул тўлашяпти-ку! Кулги учун...

— Ким кимнинг устидан кулаётганини билолмай қолдим! Сенинг ўша «нусханг» менинг устимдан куляпти чоғимда... Ялинмай қўя қол мен адо бўлдим!

— Энди унга футболимиз тарихини ўрганишни топшир.

Аҳмадга бу фикр ёқди, машғулотлар давом эта бошлади.

— Энди биз, биродар, шонли Ватанимиз футбол тарихини ўрганишни бошлаб юборишимиз керак...

Саид кутубхонадан чиқмай қўйди. У газета подшивкаларини варақлар, журналларни ўқир, Аҳмад ҳақида шунчалик кўп ва тез-тез ёзилганига ажабланарди...

Бир кун эркаклар машғулотни тугатган пайтларида залга кириб келган Баррин хоним пол бўр билан чизиб қўйилганини кўрди. Зудлик билан мадам Анжела чақирилди ва у ўзининг тажрибали кўзи билан дарҳол бу футбол майдони эканлигини аниқлади.

Амма ҳамма нарсадан Рафиқни воқиф қилишни пайсалга солиб ўтирмади. Доктор сўнгги янгиликлардан мамнун бўлди ва Саид бутунлай соғайиб кетиш арафасида турганини айтди.

Саиднинг ўзи ҳам авваллари ҳеч қачон бунчалик бахтиёр бўлмаганди! Эндиликда унинг кундалик ишлари бошидан ошиб ётарди, душанба, пайшанба кунлари ҳузурига профессор Аҳмад келар, бошқа кунлари навбати билан доктор Рафиқ ва унинг дўсти профессорни кига борарди.

Хуллас, бош қашиган қўли тегмасди.

ТРЕНЕР ТОМПСОННИНГ МУСИБАТЛАРИ

Охири Аҳмад Девор бу телбалар уйи жонига тस्कанини ва у Саид билан шуғулланишни бас қилажагини қатъий айтадиган кун ҳам етиб келди.

— Миллион берса ҳам ундан воз кечаман.

— Лекин, жонгинам...

— Ҳеч қанақа «жонгинам-понгинамни» кераги йўқ!— Аҳмад қаттиқ турарди.— Бирдан-бир қўлимдан келади-ган иш шуки, ўша «нусханг»ни тренеримиз, инглиз Томпсонга рўпара қилиб қўйишим мумкин. Машғулот-

ларга бормаётганлигимиз учун бу кофир бизга тишини қайраб юрибди... Майли, Саид билан шуғуллана қолсин. Инглиз бизда узоқ вақт туролмайди, яқинда шартнома муддати тугайди...

— Утинаман, жонгинам, ахир Томпсон менинг «нухам»ни ростакамига футбол ўйнашга мажбур этиб, адоён тамом қилади-ку. Уни роса югуртиради, «ноилож сакраш, чопишга тўғри келади, ўзинг биласанки, унинг жони танасида лиқиллаб турибди... Тағни тўйгача ўлиб қолмасин, оллоҳ шоҳид, унга жуда-жуда раҳмим келади...

— Тўйни чўзиб ўтиришни ҳечам кераги йўқ. Ойингга айт, тирноқ орасидан кир қидиришни йиғиштирсин... Уйга гулқогоз ёпиштириб, жиҳозлаб бўлиши биланоқ ишга киришинглар... Томпсон бўлса сенинг ўша «нухам»га нима кераклигини билиб олади...

Аҳмад ўз сўзида турди: у инглизга Саид ҳақида гапириб берди. Гарчи у пўлга муккасидан берилган бўлсада, бу сафар тўйини тескари кийиб, бой ҳаваскор билан шуғулланишга рози бўлмади. Томпсон фақат профессионализмни тан оларди. Ҳеч бўлмагач, Аҳмад инглизнинг инсонпарварлигини орага солиб, Саиднинг аҳволи ёмонлигини, врачларнинг айтишига караганда уни ҳаётга фақат спорт ва биринчи галда профессионал футбол қайтариши мумкинлигини тушунтирди.

Ниҳоят Томпсон таслим бўлди.

Саидга эса футбол фанлари профессори бу гапни ссонгина тушунтирди: тайёргарликнинг назарий қисми тамом бўлди, энди амалиётга ўтиш зарур, шунинг учун ҳам БТ тренери Томпсон билан шартлашиб олганини ва у Саидни ўргатишга рози эканини айтди. Аҳмаднинг Саидга фақат биргина илтимоси бор: инглизга ҳеч қачон турк футболининг сирларини айтмаслиги керак.

Томпсон билан Саид бир кўришдаёқ бир-бирларига ёқиб қолишди. Биринчидан, улар ташқи жиҳатдан худди ота-боладек бир-бирларига ўхшашар, инглиз Саидга нисбатан сал гайратлироқ одамдек таассурот қолдирарди, холос. Иккинчидан, иккаласи ҳам беозор, аммо савдойи одамлар эди.

Инглизнинг ягона эҳтироси бўлиб, бу — буюк футболчиларни етиштиришдан иборат эди. Ўз ҳаётида у футбол уфқида қанчадан-қанча юлдузларни очди. Томпсоннинг юлдузлари турли мамлакатлар футбол командаларини безарди. Томпсоннинг қўлига қанчалик хом материал

тушса. футболчи қанчалик тажрибасиз бўлса, у билан шунчалик чин кўнгилдан шуғулланар ва ҳеч нарсага ярамайдиган ўйинчини ҳар қандай терма командани безай оладиган биринчи даражали футболчига айлантириш унга шунчалик кўп қувонч келтирарди.

Томпсон Туркияга ўзининг жаҳон футболни олдидаги хизматлари ҳақидаги хабар бу мамлакат чегараларига-ча етиб келган, БТ эса номи дунёга тарқалган тренерни қўлга киритишни истаб қолган бир пайтда ташриф буюрганди. Эҳтимол, Томпсон ҳақида жуда кеч хабар толганликлари ёки материал мутлақо хом бўлмагани сабаблидир, ҳар ҳолда команда ва тренер тил топиша олмади, инглиз футболчилардан норози эди, футболчилар эса инглиздан. Команда тобора ёмон ўйнар, бунинг учун эса, одатдагидек, тренерни айблашарди. Томпсонни ишсиз қолиш хавфи чўчитарди, лекин ўз руҳига яқин одам — Санд билан танишиши унинг келажакка бўлган ишончини мустаҳкамлади ва шунинг учун у машғулотларга ёшларга хос ғайрату қизиқиш билан берилиб кетди. Санд у билан аввало французчалаб, кейин айниқса Томпсонга хуш ёқадиган инглиз тилида гаплашганда трепер йиғитга чексиз мойиллик билан қарай бошлади.

Инглизда худди аввалгидек яратувчанлик иштиёқи пайдо бўлди. У ҳар қандай материалдан яхши футболчи яратиш мумкинлигига, хом ашё қанчалик қайншадиган бўлса ўйлаган шаклни ясаш шунчалик осон бўлишига қатъий ишонган Томпсон ўзига ёқиб қолган шогирдига астойдил ёпишиб олди. Аммо-лекин машқ қилиш системасида бачкана ва талабчан бўлиб, бошида Санднинг бундай қийинчиликларга чидашига шубҳаланди. Бироқ Санд ҳар нарсага тайёрлигига ишонтирар, фақат тезроқ футболчи бўлсам бас, дерди. У Томпсонни доктор Рафиқ ва профессор билан таништирди. Улар энди учовлашиб ўз беморлари учун илмий жиҳатдан асосланган машқ қилиш программасини тузишди. Санд эса бахтиёр эди. Ниҳоят орзуси ушалмоқда.

Тренер раҳбарлиги остида у арқондан сакрар, гимнастика билан шуғулланар, тош кўрар, югурарди.

Дастлабки пайтларда Санд машқлардан сўнг шунчалик чарчардики, на қўлини, на оёғини қимирлатишга мажولي старди. Баъзида унинг хаёлига ўз ниятидан қайтишдек номардона фикрлар ҳам келар, лекин шу заҳотиёқ Севимни эслар ва қўрқоқлик ўз жойини кучли

қатъийликка бўшатиб берарди: қандай бўлмасин ҳар қандай синовга бардош бериши керак!

Гипноз сеанслари пайтида доктор Рафиқнинг ҳамшагидек Саидга сўзсиз буюк футболчи бўлиб етишишини уқдираётганини унутмаслик керак. Айтмоқчи, бунга докторнинг ўзи ҳам унчалик ишонмасди. Унинг учун муҳими Саидни даволаш эди, даволашга эса муҳаббат ҳам, футболга қизиқиш ҳам ёрдам бераверсин — психотерапия маҳорати ҳам шунда эмасми, ахир?

Одатдаги машқ кунларидан бири эди. Иноқлашиб олишга улгурган Томпсон ва унинг шогирди Маллазодалар уйга туташиб кетган боғда шуғулланишарди. Хароба боғнинг айниқса аллақачонлардан бери одам оёғи тегмаган девор ёқасини бута ва бурган босиб кетганди. Бошида Саид уй олдидаги кичкина ўтлоқда кун сайин масофани узайтириб югурарди. Ўша кун, ниҳоят ўтлоқ кичиклик қилиб қолгач, мистер Томпсон боғ девори бўйлаб югуриш кераклигини айтди.

Саид чаққонлик билан олға ташланиб, тезликни ошира бориб, ўн беш метрча чопгач, худди ер ёрилиб остига кириб кетгандек, тўсатдан ғойиб бўлди!

Мистер Томпсон ўтлоқда у ёқдан-бу ёққа юрганча сабр билан кутди, кейин эса тоқатсизлана бошлади — чунки шунча вақт ичида бутун боғни ҳатто бир-бир қадам босиб айланиб чиқиш мумкин эди. Тренер Саидни чақирди, ниҳоят сабри тугаб ўн ҳам ўша йўл бўйлаб чопиб кетди. Аммо қалин бутазор унинг йўлини тўсди. Шунда мистер Томпсон Саидни яна бир марта чақириб, уйга қайтди, у ерда тренерни мадам Анжела қарши олди.

— Сиз Саидбейни кўрмадингизми?— сўради ундан инглиз.

— Ахир у сиз билан бийга эмасмиди? Мен ҳозиргина уни боғда сакғаётганини кўгандим.

Деразадан Баррин хоним кўринди.

— Нима бўлди?

— Томпсон афанди гўёки бизнинг Саид йўқолди демоқда.

Тренер турк сўзларини инглиз сўзлари билан қориштириб Саиднинг боғ девори бўйлаб югургани ва йўқолганини тушунтириб берди. Амма ҳазилакамига ҳаяжонланмади.

Қадирув бошланди. Аввал уйдаги барча хоналарни тиштишди, чордоққа кўтарилишди, ертўлага тушишди.

Сўнгра боққа чиқиб: «Са-и-ид!»— деб қичқира бошлашди.

Ҳеч ким жавоб бермасди.

— Эҳтимол у девордан сакраб ўтканди?

— Нималар деяпсиз, мадам Анжела, ахир деворимиздан сакраш мумкинми?— Шундай дея Баррин хоним қўлларини қисирлатиб, худди олдида жиянининг жасади ётгандек ҳўнграб йиғлай бошлади.

Мистер Томпсон гўлдираб сўкинган ҳолда боғни айланар ва Саидни қақирарди. Қаёқдан ҳам Саидни қачонлардан бери ҳеч ким яқин йўламайдиган ерда чопишга мажбур қилди-я! «Қаёққа гумдон бўлди бу йигит? Ахир ер ёрилиб, остига кириб кетмагандир-ку, тагин менинг кўз ўнгимда-я?» Инглиз Саиднинг ўлимига ишонмасди,— у ғоятда ҳушёрлик билан фикр юритишга ўрганганди,— уни фақат ўзининг омади юришмаганлиги ранжитарди: БТ билан тузилган шартнома тугаёзганди, бадавлат мижози эса қаёққадир қочиб кетди ва умуман — у бошлаган ишини ярим йўлда ташлаб кетишни ёқтирмасди.

Мадам Анжела Саидни уйдан қидиришни давом эттирарди. Амма бу орада юз-кўзини тимдалаганча марсия айта бошлади:

— Бу аблаҳ қиз боламизни ақл-ҳушидан жудо қилди! У куявериб чарчади, боши оған, оёғи тортган томонга урган ўзини. Оҳ, лаънати қиз, худо жазонгни бергур! Оҳ, яшшамагур Аҳмад! Оҳ, дўзахи кофир! Эҳ, худойим, худойим-эй, ахир баобрў оиладан чиққан одобли бола кун бўйи чопиб ва сакраб юрадимми?.. Вой-вой!

Юз берган бахтсизликдан барча Маллазодаларни хабардор қилиш учун Баррин хоним телефон томон жўнади. У биринчи бўлиб телефон қилган киши, албатта, кекса Абдушукурбей бўлди, у Саид йўқолганини тушунди-ю, лекин қайси Саид эканлигини тушунолмади.

— Ким йўқолди?!— қичқирди у трубкага.

— Саид... Узимизнинг Саид йўқолди...

Кейинги йиллардаги воқеалар чолнинг хотирасида турмаса ҳам ёшлик пайтларидаги ҳамма нарсани яхши эсларди.

— Саид пошо йўқолди? Садраъзам! Саид пошо йўқолди, энди ҳолимиз не кечади?

¹ С а д р а ъ з а м — Усмонли империясининг буюк вазири уловонд.

— Қанақа Садраъзам? Ұзимизни Саид йўқолди!..
Трубкани Абдушукурбейнинг набираси, йигирма
яшар Ойфир олди.

— Бобонгга ҳеч нарсани тушунтиролмаймаман... Ун-
га ўзимизнинг Саид ҳақида гапирсам, у бўлса Садраъ-
зам Саид пошодан келади...

— Чунки бобом хотираларини ёзаяпти, ҳозир худди
ўша Садраъзамга келиб қолганди...

— Абдишукурбей хотираларини ёзаяптими?— ҳайрон
бўлди Баррин хоним.

— Ҳа, журнал учун. Қандай чиқишни билмайман-у,
фақат кейинги кунларда ҳамма нарсани чалкаштириб
юборяпти. Ёзди, ёзди-да, кейин бирдан: «Республикага
мен асос солганман», деб қолди. «Ахир, бобо,— дедим
унга,— сиз у пайтда Лондонда эдингиз-ку». Бунга жа-
вобан у: «Олдин республикани тузганман-у, кейин қўрқ-
қанымдан Лондонга қочиб кетганман», деди. Мен жур-
нал эгасига телефон қилиб, шундай гаплар бўляпти де-
сам, у бўлса кулди: «Жуда соз, тарихни қанчалик кўп
чалкаштиришса шунчалик қизиқарли бўлади».

— Қизим, мен шунинг учун телефон қиляпманки.
Саидимиз...

— Акам Саидми?

— Ҳа, Саид йўқолди... Тўсатдан йўқолди-қўйди!

— Кап-катталар ҳам йўқоладими?

— Ахир, мана, йўқолди-ку, демак, мумкин экан-да.
Бобонг билан маслаҳатлашмоқчи бўлувдим, лекин беҳу-
далигини кўриб турибман.

Баррин хоним ҳамма қариндошларга телефон қилди.
Саиднинг йўқолиши улар, бекорчилик ва зерикншдан
толиққанлар учун дарҳақиқат қувончли воқеа бўлди.
Улар ниҳоятда катта қизиқиш кўрсатишиб, Шафранзо-
далар уйда тўпланишни пайсалга солиб ўтиришмади.
Қариндошларининг хилма-хил саволларига Баррин хо-
ним, мадам Анжела ва мистер Томпсон Саиднинг нега
боғда чопиб юрганини ҳечам тушунтириб беришол-
масди.

— Уни биров қуваётганмиди?— сўради бири.

— Худойим, худойим-э, катта кишиларга умуман чо-
пни ҳожати йўқ,— таъкидлади бошқаси.

— Футбол ўйнашни ўрганиш учун Саидимиз Томпсон
афанди раҳбарлигида машқ қила бошлаганди,— деди
Баррин хоним.

— Ҳа, тушунарли, бадантарбия...

— Қамина қулингиз ҳам ёшлигида швед системасига асосан гимнастика билан шуғулланганди.

— Сизнинг ёшлик пайтингизда ҳали гимнастика одат бўлмаганди.

— Ҳўп, яхши, Томпсон афанди назорати остида боғда машқ қилаётганда Саидга нима қилди ўзи?

Шошмасдан, батафсил гапиришни ёқтирган Баррин хоним бемалол жойлашиб олди ва эҳтимолдан холи янгидан-янги тафсилотларни қўшиб-чатиб, чунки бу унинг ҳавойи гаплари эди, воқеани бир бошдан гапира бошлади.

— Демак, хоним-афанди, бизнинг Саидимизни ўғирлашибди!— хулоса қилди Қисмат афанди.

— Бироқ ким бундай ишлар билан шуғулланиши мумкин?

— Кимлигини билмайман-у, лекин бунақалар кўплиги аниқ.

— Ахир Саид қиз эмаски, уни ўғирлашса.

— Бизнинг Саидимиз ҳар қандай қиздан ҳам чиройли.

— Ҳозир пул тўлатиш мақсадида ўғирлаш одат бўлиб қолган.

— Йўқ, бу инсу жинсларнинг иши,— мурожаат қилди иримчи Шакар хоним.— Саидимизнинг нега доим ўзи билан ўзи гаплашиб юрганини энди тушундим: ўшалар билан гаплашаркан-да! Ушалар уни чақириб олишган...

Эс-ҳуши бутунроқлардан қайсидир бири Саиднинг йўқолганини полицияга хабар қилишни таклиф этди. Кескин баҳс бошланди: Маллазодалар оиласида полиция билан алоқа қилишни ёқтиришмасди, негаки унинг кетидан дарҳол мухбирлар келиб, ўз газеталари саҳифаларида қадимий авлоднинг покиза номини булғаб, чаллиб юришади.

Бари бир полицияга телефон қилишди, лекин ундан олдин уйга Севим етиб келди ва нақ остонадан ўтмасданоқ сочларини юлиб, кўкрагига муштраб, бутун гузарга фарёд сола бошлади. Келинни ҳам шунчалик табиий эдики, уни ҳеч қачон ёқтирмаган Маллазодалар юпатишга ташландилар.

— Кимларга ташлаб кетдинг мени, ўзинг билан ола кетсанг бўлмасмиди!— қичқирарди Севим.

Бундай кучли севгидан ҳайратда қолган Маллазодалар ҳам келинга қўшилиб бўзлай бошладилар.

«Севги дегани мана бундай бўпти! Худди Лайли ва

Мажнундек! Ромео ва Жульетта! Севим ва Саид!..» — шивирлашарди чоллар ярм яланғоч Севимни қизиқиш билан кузатиб (шошилганидан бечора кўйлагини кийиши ҳам унутганди).

Мадам Анжеланинг кулфатда қолган келин кифтига (Маллазодалар авлодининг эркаклар қисмининг дилини ранжитиб) чойшаб ташлашига тўғри келди. Севимнинг нолаларида бева хотиннинг мурда тепасидаги йиғи оҳанги эшитиларди, у Зубайда хонимни қулоғига пичирлаб, Саид нариги дунёга кетишдан олдин уни иккиқат қилиб қолдиришга шошилганини айтишга улгурганди. Бу янгилик унга бўлган раҳм-шафқатнинг янада кучайишига сабаб бўлди.

— Эҳ, бечора, шунчалик ёш бўлишига қарамай боласи билан бева қолса-я!..

Кечга яқин Маллазодалар уйига полиция вакиллари келишди: бири граждон кийимида, уч нафаря эса формада. Гувоҳлар сўроқ қилгандан сўнг ҳаммалари ҳодиса содир бўлган жойга жўнашди. Мистер Томпсон турк тилини бузиб, Саид йўқолишига қадар юз берган воқеаларнинг барча тафсилотларини тушунтириб бера бошлади.

— Мен бу ер турган, Саидбей у ёқ чопган... Ва бирдан мен кўрган, у йўқолган!..

Тренер эрталаб Саид югурган йўналишда чопиб кетди. Елкаси буталар орасида бирров кўринди-ю, шу ондаёқ ҳамманинг кўз ўнгиди, тўсатдан ғойиб бўлди.

— Өҳ!— деб юборишди ҳозир бўлганлар ва олға қадам ташлаб, яна тек қотиб қолишди.

— Мистер Томпсон,— қичқирди кимдир, аммо жавоб бўлмади. Миршаб тўппончасини ғилофидан чиқариб, ғойиб бўлган инглиз изидан дадил олға юрди. У чангалзорга яқинлашиб, атрофга қаради ва буталар орасидан ўта бошлади. Бир, икки қадам ташлагандан сўнг миршаб ҳам тўсатдан кўздан йўқолди.

Тўпланганлар яна ҳамжиҳатлик билан оҳ тортишди ва буталар томон ташланишди. Тор йўлак тўппа-тўғри худди ёввойи ҳайвоилар учун қўйилган тузоққа ўхшаган, Саид, мистер Томпсон ва қўлида тўппонча ушлаган миршаб учовлари қулаган ташландиқ эски қудуққа олиб борарди.

Ҳатто Баррин хоним амма ҳам қудуқни эсдан чиқариб юборганди. Саид бўлса бу тўғрида умуман эшитмаганди. Қудуқ аллақачонлар қуриб қолган тагини моҳ

босиб кетган, бутазор ва ўтлар эса уни кишплар кўздан пана қилиб турарди.

Олти метрлик баландликдан қулаб тушган Саид боши билан тошга урилиб, ҳушини йўқотганди, шу туфайли у қақришганини эшитмаган эди. Қудуққа Томпсон қулаб тушганда Саид худди уйқудан тургандек ўзига келди ва ҳатто одатдагидек қичқира бошлади: «Го-о-ол!»— бироқ тренернинг бутсиси¹ бошига теккач бечора яна ҳушидан кетди. Уларнинг орасига учинчи киши келиб қўшилганда Саид чакагига теккан тўппонча сопида ҳам насибасини олди.

Йиқилиб тушганларни қутқариш учун ўт ўчириш командаси қақрилди-ю, лекин у вақт ярим кечадан оғанда етиб келди. Кучли прожекторлар ёруғида қудуққа нарвон туширилди, аввало ундан мистер Томпсон билан миршаб кўтарилишди, кейин эса ўт ўчирувчилар қўлларида ҳушсиз Саидни кўтариб чиқишди.

Амма тезликда доктор Рафиққа телефон қоқиб, дарҳол етиб келиб, ҳушидан кетиб ётган жиянини кўришни илтимос қилди.

Саид ҳушига келгач, атрофини қуршаган одамларга ажабланиб қаради-ю, лекин ўзига нима бўлганини ҳам, қаерда эканини ҳам тушунолмади. Фақат Рафиқни кўриб, одати бўйича деди:

— Бекорга овора бўляпсан, мени гипноз билан ухлатиб бўлмайди!..

Доктор жафо чекканни текшириб кўриб, уни мутлақо соғлом деб топди ва ҳатто Баррин хоним аммага Саид бошидан кечирган шикастланиш унинг марказий нерв системасига мўъжизали таъсир кўрсатиши мумкин деди.

Ҳақиқатан ҳам Саид ўзига келгач, бирдан анча тузук кўраётганини сизди, бинобарин, атрофда бўлаётган нарсаларни ҳам яхшироқ тушуна бошлади. Саидда ўзгаришлар бири кетндан бири юз бера бошлади.

Агар олдин у Америкага бориш ҳақида эшитишни ҳам истамаган бўлса, энди қувонч билан рози бўлди. Севим ва онаси тўйни истаган кунга белгилашни айтганларида у устомонлик билан, ўйлаб кўраман, дсб ваъда бериб қутулди. Айниқса уни қайлиғи шоширар, бундай қилишга аҳволн оғирлиғи мажбур этаётганини тушутирарди. «Болада ҳеч қандай гуноҳ йўқ», таъкидларди

¹ Б у т с и — футбол ботинкаси.

у. Унинг аллақачонлар навбатдаги пластик операциядан чиққани Саиднинг тушига ҳам кирмаганди; бироқ энди унда кимнингдир боласига ота бўлиш истаги йўқ эди. Унинг бошида яккаю ёлғиз фикр тикандек қадалиб турарди: футболчи бўлиш керак, вассалом. Қачонлардир бу орзу ушалмайдигандек, эришиб бўлмайдиган нарсани қўмсашдек туюлар эди, Рафиқ, профессор ва Томпсон унга ишонч билдиришган, кўнглида ўзига ишонч туғдиришган экан, тўйни кечиктирса ҳам бўлаверади.

Томпсон энди уни БТ ўтказадиган машқларга олар, ҳатто баъзида команданинг иккинчи составига қўшарди. Албатта, унинг орнқ гавдаси футболчиларда бирмунча ғалати таассурот қолдирарди, лекин спортчилар Дуидар Маҳмаданабейнинг клуб учун каттагина пул ундириш дардида бу янги йигитга мурувват кўрсатаётганини билиб, унга худди ўзлари қатори ўйинчидек муомала қила бошлашди...

Саид Мушакбозларникига энди деярли бормасди, чунки севига вақт қолмасди: машқлар врачлар ва доволашлар бутун кунни эгалларди. Жиянининг қандай қилиб юзлари тўлишаётганини, тоши оғирлашаётгани ва ташаси бақувват тортаётганини кўрган амма севи нарди.

Севим унга деярли ҳар куни сим қоқар, лекин доимо бир хилда жавоб оларди:

- Саидбей машқ қилгани кетган...
- Саидбей тренерининг олдига кетган...
- Саид бугун ўйнайди...
- Томпсон афанди икковлари клубга кетншган...
- Бугун муҳим машғулоти бор...

ИСПАНКА ОЙСАЛ. АМЕРИКАГА ЖўНАШ

Саид нима қилишини билмасди: Мушакбозлар билан Аҳмад Девор тўйни тезлатишга шошилтиришар, доктор Рафиқ билан профессор эса тезликда Америкага жўнашни талаб қилишарди. Гарчи танишганларига бир йилдан ошган бўлса-да, Севим ҳамишагидек қайлигини ўзининг ҳомиладор эканига ишонтирарди. Албатта, ўзини қўлга олиб, жиддий гаплашиш кези келганди. Лекин у эътиборли уруғ удумлари асосида тарбияланган киши сифатида: «Бола меники эмаслигини биламан», ёки: Унншишдан бола туғилмаслигинин ҳатто мактаб болалар ҳам билади», дея олмасди.

Саидга бу гапларни айтиш тўғри келмади. Севим у

огзини очмасданоқ тушуниб олди ва ўзини худди алданган жувондек тутиб фарёд кўтарди, ҳушидан кетди ва ўрнидан туриб сочларини юлди. Ана шундан кейингина ўзини йўқотиб қўйган Саид унинг оёқларига йиқилиб бундай деди:

— Севгим, мен сизга фақат юрагингизда мустаҳкам ўрнашиб олганимдан, қалбингизни забт этганимдан сўнггина уйланишим мумкин...

Тутқаноғи тутиб турган Севим бирдан тинчланиб, унга ўйчан боқди. Оғзидан чиқиб кетган иқрордан сўнг ҳали ўзига келолмаган Саид ажабланарди: наҳотки у шунчалик ўзгарган бўлса, негаки бир ҳафта бурун у бунга журъат этолмаган бўларди.

Севим унинг бошини силаб, хотиржам сўради:

— Америкага кетяпсанми?

Кетмоқчи бўлаётганини у кимдан эшитган бўлиши мумкин? Чунки бу ҳақда фақат Рафиқ ва профессор билишарди. У худди шўхлик қилиб қўйган ўқувчидек қизарди.

— Қим айтди сенга?

— Демак, бу рост экан.

У юбкаси этаги билан кўзёшларини артди... Шунда Саиднинг кўзи тиниб, боши айланди...

— Буни врачлар талаб қилишяпти,— деди у дудуқланиб.

— Нима учун мен бунн бошқалардан билишим керак? Сен мени шунчалар хафа қилдингки, Саид, лоақал бир оғиз айтмабсан-а... Демак, бир ўзинг, менсиз кетаркансан-да?— Қанчалар таъсирчан жараанглади-я унинг овози!

Саид жим турарди.

— Америкага бормайсан!— қатъий деди Севим.— Бир ўзинг бормайсан!.. Яқинда БТ Бухарестда руминлар билан ўйнайди.— Энди унинг овозида ёлвориш оҳанги сезиларди.— Унгача тўйимиз ўтади ва у ёққа бирга борамиз. У ердан Швейцарияга, сўнгра Италияга. Бу бизнинг тўй сафаримиз бўлади. Сен розимисан?— Шундай деб юзидан ўпиб олиб, уни охириги жасоратидан ҳам маҳрум қилди.

Саид гужанак бўлиб, бошини эгди. Унинг жим туришини Севим розилик аломати деб ҳисоблаб, севинчдан сакраб турди-да, музикани қўйиб, хонада гир айлана бошлади.

Саид унга тикларкан, афтидан, биричи марта қар-

шисидаги одамнинг ким эканлигини тушунмоқчи бўлаётганди. Қандай қилиб Севим бир неча минут ичида қандай қилиб у билан ҳам мулойим, ҳам жиддий гаплашиб, ҳам йиғлаб, ҳам кула оларкан-а? Наҳотки бу нарсаларни мактабда ўргатишса? Гарчи Саид унинг иккиюзламачилигига ишонч ҳосил қилган бўлса-да, унинг нигоҳига дош бера олмаслиги ёки бўрасидан сўнг ўзини тутиб қолишга кучи етишмаслигини тушунар ва модомики у буюрса ҳатто ўзини гирдобга ташлашга тайёр эканини ҳам биларди...

Саид дўсти Рафиқнинг ҳузурига келиб, унга қаллиги билан ораларида бўлиб ўтган суҳбат, келинга нисбатан кўнглида уйғонган қарама-қарши ҳис-ҳаяжонлари ҳақида батафсил гапириб берди.

— Бориш-бормаслиқни сен ўзинг ҳал қилишниг керак.— Доктор Саид билан ҳеч қачон кескин гаплашмаган эди.— Фақат бир нарсани тушунишга ҳаракат қил: агар Севим кўзёшларини юбқаси этаги билан Аҳмад ёки бошқа бирор эркакнинг олдида артганда, менга ишонавер, улар қизга қандай муомала қилишни билишарди... Хўш, сен-чи? Сен бўлсанг уни деб ўзингни гирдобга ташламоқчисан...

Саид, худди кўзёшлари қуйилиб келаётгандек, қовоғини солиб, кўзларини пирпиратди.

— Шунинг учун ҳам мен сенга боришни маслаҳат қиляпман,— сўзини давом эттирди Рафиқ.— У ерда менинг дўстларим, ажойиб врачлар бор... Тагин ўзинг биласан...

Шунда Саид қатъий деди:

— Бораман!!!— Ва ўзининг қатъийлигига ўзи ҳайрон қолди.

Рафиқ Саиддан у ҳали ҳам Төмпсон билан машқ қилаётган ёки қилмаётганини суриштирди. Ҳа, инглиз уни қора терга ботгунча югуртиришни давом эттираётган, гоҳо-гоҳо майдонга ҳам чиқараётган экан. Кўзойнакда ўйнаганлиги учун футболчилар уни масхара қилишармиш. Унга эса футбол кун сайини тобора ёкиб бораётганмиш.

Бир неча кундан кейин Саид Рафиқникига ғоятла ҳаяжонланган ҳолда югуриб кириб келди ва нақ бўсагаданок:

— Мен кўряпман! Кў-ў-р-яп-ман!..— дея қичқирди.

Рафиқ ҳаяжонланган дўстига қараб жилмайиб турарди.

Саид машқ ўйин пайтида дарвоза олдида ур-сур бўлиб қолганини, шу пайт кўзойнагини йўқотганини айтиб берди. Дастлабки лаҳзада у қўрққанидан кўзларини чирт юмиб олибди, уларни очганида эса ҳамма нарсани жуда яхши кўраётганига ишонч ҳосил қилибди...

— Бу мўъжиза! Мўъжиза!..-- такрорлади у.

— Асосий мўъжиза аввал,-- хотиржам жавоб берди Рафиқ,— сен қудуққа йиқилиб тушганингда юз берганди...

— Энди кўзойнак тақмайманми?!

— Уйлашимча, тақмайсан... Фақат қуёшдан сақлаиш учун қора кўзойнак тақасан, ҳолос!..

Энди Саид тренер билан худди телбалардек бетиним машқ ўтказар, Мушакбозларникига эса мутлақо бормай қўйганди. Севим телефон қоқиб безор қилишини қўймасди, лекин унга ҳар сафар, Саидбсй машқ қилишга кетган, деб жавоб беришарди... Бир куни эрталаб Маллазодалар уйига шахсан ўзи кириб келди, бироқ эшикни очган мадам Анжела ёш хўжайиннинг аллақачон стадионга кетганини айтди.

ДМС билан учрашиш куни яқинлашиб қолганди, асосий «устун»лар — БТнинг етакчи ўйинчилари эса ё умуман машқ қилишга келмас, ёки майдонга чиқиб кўп ҳам жон койитмас, бир гап билан айтганда, худди уйқу босган пашшадек судралиб юришарди. Бечора Томпсон кимга шикоят қилмасин, ҳеч ким уни тинглашни истамас — ҳамма бир овоздан таъкидларди: «Командада Аҳмад Девор бор экан биз ҳеч кимдан қўрқмаймиз!»

— Қанақа команда майдонда яхши машқ қилмасдан ютган!— ўз сўзида қаттиқ турарди тажрибали тренер.

— Ҳаммаси жойнда бўлади,— жавоб беришарди унга ва БТнинг ўтмишдаги ютуқларини мисол тариқасида келтиришарди.

— Ҳар бир халқнинг ўз характери бор,— уқдиришарди унга.— Сен ажнабий, ҳатто инглиз бўлсанг ҳам, биз туркларни тушуниб бўлсан. Бизда шундай дейишади: сувни кўрмай этик ечма, тушундингми?

Шилқим Томпсон бўлса ўз гапидан қайтмасди:

— Ахир, бунақасига қандай ўйнаган улар? Меники ҳеч тушунолмаган.

— Тушунининг нима кераги бор,— тинчлантири-

шарди уни.— Ёйинг яхши ўтади, гол ҳам бўлади, оллоҳнинг марҳамати бсқийс!

— Унда мен сизлардан нега пул олган?

— Ё оллоҳ, ё худо!— чидаб туролмади Маҳмаданабей.— Одамни жинни қилиб қўйишинг ҳеч гап эмас-да!.. Ёки сен туркчага бутунлай тушунмайсанми?

— Тушунади, лекин ёмон.

Машҳур Томпсонга эса асло командани машқ қилдиргани учун эмас, балки рақиб командаларга руҳий таъсир кўрсатиши учун ҳақ тўлашарди — мана, биз ҳст элдан тренер олиб келганмиз, бизлар билан беллашиб бўпсизлар, деган маънода.

Ана шундай гаплардан кейин инглиз ҳамма нарсага қўл силтаб, ёлғиз Саид билан шугуллана бошлади ва барча умидларини унга бағишлади. У энди Саиднинг кўзойнаксиз ўйнашидан, мускуллари тўлишиб бораётганидан севинар, ҳаммадан кўпроқ тренерга шогирдининг одоби, спорт режимига қаттиқ риоя қилиши ёқарди. Саидга у худди ҳайкалтарош ўз маҳсулига қараган кўз билан қарарди.

Кўпдан кутилган кун ҳам етиб келди. Деярли Саиддан ажралмайдиган Эрол Арқонбей стадионга бирга боришни таклиф қилди. Эрол Саидни кўкиштоб-қора сочлари, қорача туси ва худди зайтундек қора кўзлари сабабли одамлар «испанка» деб атайдиган Ойсал исмли жувон билан таништиришни жуда ҳам истарди. Жувон ДМС клубининг садоқатли ва вафодор мухлиси эди.

Айтмоқчи, Дундар Маҳмаданабей билан ораси узил-қолган Эрол Арқонбей ҳам эндиликда шу командага ишқибозлик қила бошлаганди. Аммо бу унинг аввалгидек энг объектив ва одил шарҳловчи бўлиб қолишига ҳалал бермасди.

Севим ва Ойсал худди икки рақобат қилувчи фирмалар каби азалий рақиблар эдилар. Тўғри, ўзининг саргузаштларига қараганда Севим Ойсалдан устун турар, бироқ унинг ҳам катта бир устун жиҳати бор-у, эрга теккан, демак, озод ва мустақил эди. Ойсалнинг анча ёшга бориб қолган эри унга бундан бир неча йил бурун уйланган ва кўпчилик орасида ёш хотини уни нозу карашма билан «эргинам» деса чексиз бахтиёр бўларди.

Маълумки, ҳар бир тадқиқотчи ўз илмий ишида инсоният учун бирон-бир янгилик очишга ҳаракат қилади.

Аммо баъзи бир кишиларнинг фикрича, гўёки бундай ҳаракатлар, дейлик, адабиёт соҳасида авваламбор тадқиқотчида ўзини кўкларга кўтариш истаги борлигининг аломати эмиш. Ойсал тадқиқотчиликка мойил жувоп эди: у футбол бобида янги-янги талантларни, футбол юлдузларини топарди, буни нима учун қилганлиги ҳақида бош қотириб, фол очиб ўтирмаймиз! Нима бўлганида ҳам у фақат юлдузларга илакишиб юрадиган Севимнинг мутлақо акси эди.

Ойсал бир неча бор эндигина ўйнай бошлаган ўинчилар орасидан ажойиб истеъдодли футболчиларни жуда аниқ ажрата олишга муяссар бўлганди. Агар Ойсал машинасида навбатдаги бирон-бир йигитчани ёнига ўтказиб олиб кетса, орадан икки йил ҳам ўтмай футбол уфқида янги юлдуз порлай бошлашини ҳамма биларди. Футбол раҳбарларидан ҳеч қайсиси ёш ўинчига ундан кўра яхшироқ ва беҳато баҳо беролмасди. Шунинг учун ҳам дарҳол Ойсал васийлигидаги ҳар бир йигитча кетидан тушишарди. Продюсер барча мамлакатлардан кино юлдузларини излаган каби, Ойсал ҳам футбол юлдузларини харобазор ва хилват жойларда латта тўпларини қувалаб юрган ўсмирлар орасидан қидирарди. Ғўла Қўл билан Усмон Қалампирни ҳам Ойсал топганди. Қайси футболчининг баҳоси қанчалигини ҳам ҳеч ким Ойсалдан яхши белгилай олмасди, бу айниқса ўинчиларнинг бир клубдан иккинчисига ўтишида жуда зарур эди. Мабодо у ўинчи ҳақида, сарнқ чақага арзимайди, деса бас эди, уни осонгина унутишарди.

Ойсал Саидни кўпдан бери, уни Севим кўз остига олган пайтданоқ пайқагандию, аммо олисдан туриб кузатиб юрганди. Ойсал Севимнинг унга тегмоқчи эканлигидан хабардор эди. Арқондан ўзини бу ёш йигит билан таништиришни илтимос қиларкан, унинг мақсади фақат битта — рақибасини бошлаб тузлаш эди. Ойсал ҳали Саиддан яхши ўинчи чиқишига амин эмасди, бироқ у эҳтиёткорлик билан бу йигитнинг келажаги порлок эканлигини ишора қилиб қўйди. Унинг учун энг асосий нарса — қандай қилиб бўлмасин инглизни ўзларига ўтказиб олишни истаган ДМС клуби раҳбарларининг масъул топширигини бажариш эди.

Эрол Саидга Ойсал ҳақида стадионга кетаётиб машинадаёқ гапириб бера бошлади.

— Эҳ оқсоқол, у шундай хотинки, асти қўяверасан! У кслажакни шундоққина кўриб туради! Бир кўришда-

ёқ янги туғилган чақалоқнинг ўз футболчилик фаолиятида қанча тўп киритишигача айтиб бера олади. Барча машҳур футболчилар, оқсоқол, унинг қўлидан ўтган. Ҳатто энг тажрибали тренер ҳам унинг олдида ип эшолмайди. Агар оллонинг инояти билан у бугун стадионда бўлса сизларни албатта таништириб қўяман.

Бу гал у ДМС ишқибозлари билан биргаликда трибунада эмас, балки фахрли меҳмонлар ложасида ўтирарди. Арқонни кўриб у узоқдан қўл силкиди. Эрол Саидни унинг ёнига бошлаб келди.

— Сизларни таништиришга рухсат этсанг: Саид Маллазода... Ойсал хоним...

Ойсал Саидга ўзининг ёнидаги бўш жойни кўрсатди.

— Мен сизни бир неча бор машқ пайтида кўргандим,— деди,— зарбангиз тузук, кейин қулай фурсат ва жойни танларкансиз.

Саид қизарди.

Ўйин ҳали бошланмаган, стадион бўлса худди бузилган ари уясидек гувилларди. Об-ҳаво ноқулай келганлиги туфайли чет элдан таклиф қилинган судья келолмади. Қийинлик билан халқаро тоифадаги бир турк судьясини кўндиришди. Аҳмад биринчи марта ана шундай муҳим ўйинда қатнашарди. Шаҳар худди чўли-биёбонга айлангандек туюларди. Чунки ҳамма стадионда эди.

Биринчи минутдаёқ Аҳмад Усмонни чалиб юборди ва у ўн метрча нарига юмалаб сурилиб борди.

— Бунақа нарсаларга аҳамият бермай қўявер, оқсоқол,— секингина деди энг одил шарҳловчи Эрол Арқонбей.— масала ҳал...

— Қанақасига?— тушунмади Саид.

— Шунақасига, оқсоқол. Ишончли манбаълардан олган маълумотларимизга кўра «Бурқираганлар» бугун Аҳмад дастидан андак терлашади... Терлашлари керак... Шундай бўлишини хоҳлаяпти бу муттаҳам Маҳмаданабей.— Саиднинг ҳеч нарсани тушунмаётганини кўриб сўзини давом эттирди:— Пул, оқсоқол, ҳаммасига пул сабаб!.. Аминманки, бизнинг Аҳмадга пора беришган...— ва Саиднинг нақ қулоғига энгашиб шивирлади:— Бундан ташқари, оқсоқол бу фақат иккаламиз ўртамизда қолсин-у, албатта, ДМС ҳужумчиларига кучли дори беришган. Ҳаддан ташқари кўп миқдорда дейишяпти, бундай улушни нчган тўқсон яшар чол ҳам тўпни шундай тепармишки, ҳеч қанақанги Замойра ёки ҳатто Яшини

нинг ўзи ҳам дарвозани қутқара олмасмиш... Тушундингми?

Ойсал Саидга энгашди.

— Ўйин қизиқарли бўладиганга ўхшайди.— Кейин маънодор қилиб қўшиб қўйди:— Сиз, албатта, «Бурқираганлар»га қайғурарсиз?

• — Ким яхши ўйнаса ўша ютсин,— устомонларча жавоб берди гўзал қўшниси «Муҳтожлар» ишқибози эканлигини билган Саид.

Биринчи тайм дуранг бўлди. Асосий жанг олдинда тургани ва футбол майдони жанг майдонига айланажани аниқ кўриниб турарди.

Танаффус пайтида Арқон матбуот ложасига қараб кетди.

— Эшитишимча, Америка сафарига ҳозирлик кўраётганмишсизми?— дея гапга тутди Ойсал.

Унинг ҳамма гапдан бохабарлигидан ҳайратда қолган Саид жавоб берди:

— Шундай, ниятим бор, лекин қачон йўлга чиқишимни билмайман...

— Наҳотки сизни Стамбулда бирор кимса тутиб турган бўлса?

Саид индамади.

— Мен сизнинг ўрнингизда бўлсам кетган бўлардим,— деди жувон.— Мен сизни майдонда кўрдим ва айтишим мумкин: сизда футболчи истедодининг барча нишонлари бор... Бораверинг.

Ойсал бемалол, тортинмай сўзлар, усталик билан ҳазиллашар. унинг ёнида Саид ўзини яхши ва осойишта ҳис қиларди.

Иккинчи тайм бошланиш олдидан ишқибозлар ҳаяжони авж пардасига етди. Судья бирон фалокат юз беришини олдиндан сезиб, агар томошабинлар майдонга ташланадиган бўлишса эҳтиёт эшиклар очиқ турсин, деб буюрди.

Ўйин бошланмасданоқ ёмғир ёғиб, футболчилар бошдан-оёғигача лойга беланишди. Энди тўпга ҳеч ким эътибор ҳам бермас, ҳаммалари бир-бировлари билан банд эдилар. Тўпни фақат у думалаб оёқлари олдига келиб қолгандагина тепиб қўйишарди. Ун бешинчи минутда тўп майдондан чиқиб кетса ҳам рақиблар буни сезмай курашни давом эттираверишди. Стадион узра ўн минг кишининг «Г-о-ол!» деб бақирган овози янгради. Судья кучининг борича ҳуштак чалди.

Воқеа бундай бўлганди: ДМС ҳужумчиси БТ дарвозасига ўайдан беш-ўн қадам нарида ётган тўп ўрнига бир парча лойни киритганди. Томошабинлар дарҳол: «Го-о-ол!— деб бақиршиган, судья эса ҳуштак чалган эди.

«Бурқираганлар» ҳеч қанақа гол бўлмаганлиги ва дарвоза бўш турганлигини исботлаш учун судьяга ташла-нишди. Узоқ давом этган ўзаро тортишув ва дўқ-пўписа-лардан кейин гол ҳисобланмади. Беш минутдан сўнг ур-ийикит яна авжга мишди. Ёмгир, тўгриси, тинган, лекин футбол майдони ботқоққа айланган, футболчилар эса мўри тозаловчилардан ҳам ифлосроқ бўлиб кетишганди. Шунга қарамай, иккала команда ҳам фидоқорлик билан ўз дарвозаларини ҳимоя қилишарди.

Ойсал шўхлик билан майдонда юз бераётган воқеа-ларни шарҳларди. Унинг гапига қараганда, Аҳмад асосан орқа-олдига қарамасдан рўпара келган «Муҳтожлар»ни ҳулатиш, рўпара бўлмаганларга эса туфлаётган ёки уларга шунчаки мушт дўлаяётган эмиш. Гарчанд у май-донда бошқа ҳеч иш қилмаётган бўлса-да, бари-бир уни «Бурқираганлар»нинг энг яхши ўйинчиси деб ҳисоблаб келишган ва ҳисоблашлари турган гап эмиш. Саид унинг репортажини тинглар ва куларди.

— Вой-бўй!— хитоб қилди тўсатдан Ойсал.— Кимни-дир дўлпослашяпти-ку!

— Кимни?

— Билолмаяпман. Афтидан, бизникилардан кимдир «Бурқираганлар»нинг қўлига тушган бўлса керак.

Майдонга югуриб мишраблар чивкишди. Еш ўйинчини замбилда кўтариб кетишди. Маълум бўлишича «Бурқираганлар» тўс-тўполонда, билмасданми ёки кўр-кўропа қутуришданми, ўз ҳимоячиларини дабдала қилишган экан. Майдонни аёвсиз курашда қулаган янгидан-янги қурбонлар тарк қилишарди; ниҳоят иккала командада ҳаммаси бўлиб ўн етти ўйинчи қолди, холос.

Саид ўзича, Ойсал, гарчи уни Испанка деб аташса-да, жазавада Севпмга тенг келолмас экан, деб ўйлаб қўйди. «Муҳтожлар» дарвозасига гол киритиш хавфи туғилган-да у ўрнидан сакраб турмас, бақирмас, ранги ўзгармас, фақат Саиднинг тирсагини қаттиқроқ қисиб қўярди, бу эса йигитга ёқарди, чунки у ўз ҳаяжонини очиқдан-очиқ намоиш қилганларинда тоқати тоқ бўларди.

— Афтидан ўйин ҳисобсиз тугаса керак,— деди у ва ўзи ҳам кутмаган ҳолда Ойсалнинг қўлини тортиниброқ қисиб қўйди.

— Йўқ, — жавоб берди жувон унинг ҳаракатини так-
рорлаб, — бизникилар ютишадн!

— Бироқ «Бурқираганлар» ҳимоясини ёриб ўтиб бў-
лишибди.

— Ҳимояда ҳеч қандай гап йўқ, жонгинам, — қарши-
шилиқ кўрсатди Ойсал. — Ана қаранг, «Бурқираганла-
рингиз» нима қилишяпти — ўз дарвозаларини очик қол-
диришяпти. Фақат гап шундаки, тўпнинг ўзи тўрга
бориб тушмаяпти... Йўқ, сезишимча, бугун бизникилар-
дан бирон гап чиқмайди.

— Унда қандай қилиб ютишадн?

— «Бурқираганлар» ёрдамида...

У гапини тугатишга улгурмасданоқ стадион яна:
«Го-о-ол!»— деган момақалди роққа ўхшаш ҳайқириқдан
ларзага келди.

— Мен сизга нима дегандим? Аҳмад шартта ўз дар-
возасига гол киритди-қўйди!

Гарчи ўйин тугашига ҳали беш минут вақт бўлса-да,
судья ўз ҳаётини таҳликага солмасликка аҳд қилиб
яқунловчи ҳуштакни чалди ва жонининг борича эҳтиёт
эшикка томон отилди. Аммо ишқибозларни анойи деб
бўлмайди. Улар шунда билан қарама-қарши югириш-
гач, судья йўлини ўзгартиришга мажбур бўлди.

Минг кишилиқ оломон таъқиб қилган ҳолда у икки
марта стадионни айланди-да, ўзини лип этиб очик турган
эшикка урди-ю, ташқарига чиқиб қолди. «Уф! Қутул-
дим-а!»— ингради у, лекин қувонишга ҳали барвақт эди:
қутурган ишқибозлар уни қувлаб етишаёзганди. Шу нар-
са маълумки, ҳамма вақт қочиш қувиб етишдан кўра
осонроқ. Афсуски, ўша кунн узоқ масофага югуриш бў-
йича янги жаҳон рекордини ҳисобга оладиган одам йўқ
эди... Ишқибозлар билан биргаликда таъқибга йўловчи-
лар ҳам қўшилишди. Шаҳар аллақачонлардан бери бу-
нақа оммавий югуришни кўрмаганди. Судья қочиб бора-
ётиб чамаларди: «Эҳ, Озодлик ҳайкалига етиб олсам
бўлгани эди, унда осонгина қутулардим-да!» У югурган-
ча тақсим майдонига чиқиб олди, ҳайкал атрофида уч
марта айланди ва охири таъқибчилар орқасига тушиб
қолди. «Аблаҳни ушланглар!»— ҳаммадан баландроқ
бақирди судья ва бу билан ўз жонини сақлаб қолди. Оло-
мон ҳамон чопшини давом эттирарди, лекин бошловчи-
сиз тезлик анча пасая бориб, орадан кўп ўтмай ҳамма
тарқалиб кетди.

Ўйиндан сўнг Ойсал Саидни уйига бир пиёла чойга

таклиф қилди. Таклиф шунчалик маънодор эдики, Саид уни рад қилишга журъат этолмади.

Ойсал хизматкор аёлга жавоб бериб юбориб, тезгина пеньюар кийиб олди-да, уй ишлари билан шуғуллана бошлади. Ўзи столи безаб, вино ва рақи келтирди... Ким ҳам чой ичарди? Бу хотин ёнида Саид ўзини ҳайрон қоладиган даражада эркин ҳис қилар, наздида уни гўё эскидан биладигандек туюларди — фақат Рафиқ билан у ўзини шунчалик эркин сезарди. Биринчи марта хотин киши унинг устидан кулмас, аксинча, ўзини тенг тутарди. Ҳатто аммаси билан мадам Анжела ҳам унга худди болага муомала қилаётгандек қарашарди-да, ахир.

Саид бошидан ажойиб кечани, ўзининг ҳаётидаги биринчи бахтиёр кечани кечирди...

У кун пешиндан анча ўтганда уйғониб, чақирди:

— Ойсал! Илтимос, азизим, менга бир стакан сув бер!

Айтишга айтди-ю, лекин қўрқиб кетди, чунки у ҳатто мадам Анжеллага ҳам бунчалик дағал мурожаат қилолмасди. «Бир кечадаёқ у мени қаичалик ўзгартириб юборди!..»

Ойсал жилмайган ҳолда ўриннинг четига ўтирди-да, Саидга стаканда сув узатди.

— Айт-чи, — тортинибгина сўради Саид ундан, — сенингча, мен қандай одамман ўзи?

Ойсал Саиднинг бошини кўксига босиб, худди ёш болани эркалатаётгандек меҳрибонларча силади.

— Менимчамн?.. Сен хотин кишини бир марта ўлгач, ўзини унга албатта уйланиши зарур деб ҳисоблайдиган ўтакетган тентаклардансан. Ахир шундай эмасми?

Саид шошиб қолди: бу гўзал аёл ҳаддан ташқари зийрак чиқиб қолди...

Нонуштадан кейинроқ Саид бирдан ўзида қандайдир ажойиб ўзгариш юз берганлиги ҳақида ўйлади. Наҳотки уятчанлигидан асар ҳам қолмаган бўлса?..

Қандай мағрур ва мустақил қиёфада борарди у кўчада! Бундан аввал ҳам бир неча бор бўлганидек, тўсатдан ҳамма гални Рафиққа айтиб бергиси келиб қолди. У таксига тушиб, дўстникига жўнади ва бўсағадан туриб қичқирди:

— Юз берди! Мўъжиза юз берди!..

Рафиқ ҳеч нарсани сўрамас, чунки у ҳаммасини тушунган ва Саиддан кам севинмаганди.

Эрталабки газеталарда нуқул кечаги матч ҳақида ёзишганди. БТ шаънига кўпгина аччиқ ва ҳақ гаплар айтнлганди. «Йўқ, БТнинг ҳатто энг майда ҳисоб билан ютқизишга ҳам ҳаққи йўқ эди!»— дейилганди бир ҳисоботда, кейин ўша ердаёқ, ДМС ҳужумчиларига дорп берилганлигига, БТ ҳимояси эса сотиб олинганлигига шама қилннганди. «Бурқираганлар», худди «Муҳтожларни» ўз дарвозаларига тўп киритишга таклиф қилаётгандек, дарвозалари олдида твист рақсига тушишар, бунга эса рақиблари боплаб жавоб беришарди: «Агар шунчалик хоҳлаётган бўлсанглар дарвозаларингга ўзларнинг киритаверинглар!» Кейин, умуман ёрдам бермас экан, бекордан-бекорга дорига пул сарфлашнинг нима кераги бор?..

Вақт ўтган сайин бу матч атрофидаги мунозаралар тобора қизиқ борарди. Баҳсга министрлар ҳам аралашншди. Жумладан, бир бообрў шахс тўғридан-тўғри айтди: «Томирида турк қони оқаётган футболчи пулга сотилмайди!» Бироқ юқоридагиларнинг аралашуви фақат оловга ёғ қуйгандек бўлди. Кўпчиликнинг фикрига қараганда баҳсни ҳаммадан кўпроқ шимолдаги қўшнилар қарамида бўлган бир сўл журналист чалкаштириб юборди. У ўзининг «Соғлом танда соғлом ақл» деган мақоласида Аҳмадни инҳоят ўз дарвозасига тўп киритгани билан қўтларди. Шу нарса равшанки, бунақа гаплар жаҳон жамоатчилиги олдида турк футболни бадном қилиши керак эди.

Айтгандай, фақатгина малакат чемпионининг ютқизиши сабабларини эмас, балки айбдорни топиш зарур эди. Бу гал керакли томонга эсмаган шамолни ёки кўзни шапақлантнрган қуёшни пеш қилиш ҳеч кимни ишонтиролмасди. Шунинг учун, БТ футболчиларининг бахтига, ҳамма айбни инглиз Томпсонга тўнкашди-қўйишди.

Бечора Томпсоннинг қаршисида икки йўл қолганди, холос: ё буюмларини чамадонга жойлаб, Туркияни тарк этнш, ё ДМС нинг тренери бўлиш.

Бу орада ҳеч қачон ҳеч нарсани бекитиб бўлмайдиган жамоатчилик орасида Ойсал билан Саиднинг яқин мулоқотлари ҳақида пичир-пичир бошлан ди. Буни Севим ҳам билиб қолди. Маълум бўлганидек, у шаддод аёллардан бўлиб, ҳақли равншда ўзига тегишли нарсани қўлдан бой бериб ўтиришни ёқтирмасди. Тўғри, аввалига у бу гапларга ва газета гийбатларига ҳеч қанча эътибор бермади, — ўзи тўғрисида бундан баттарларини ҳам ёзишган-

ди, лекин Саидни ўз кўзи билан Ойсалнинг машинасида кўрганда ғазабдан ёрилиб кетишга ҳам тайёр эди: куппакундузи бурнининг остидан қайлигини олиб кетишаверса-я! Бу нусха доим ўзини кўрликка, телбаликка солиб юриб, мана энди бирдан кўзи очилиб қолса-я!.. Қандай қилиб у шунчалик калака бўлди?..

Севим ўзининг хонасини ичидан қулфлаб олиб, кун бўйи бутун маҳаллани бошига кўтариб уввос солди: Мушакбозлар эса тезликда Аҳмадни чақиришга мажбур бўлишди.

— Қани, оч! — жиддий буюрди у.

Севим эса, агар очмаса у фақат чап оёғининг ўзи биланоқ бир тепишда эшикни қулатишни билгани учун таслим бўлишга мажбур бўлди. Шундан сўнг улар тўртовлашиб юз берган вазиятний муҳокама қилишга киришди.

— Албатта, ҳаммасига сен айбдорсан, Моҳжура, — деди Ҳасипбей. — Темирни иссиғида бос, деб бсжиз айтмаганлар. Ё мен ноҳақманми, Аҳмад? Сен бўлса ҳадеб инжиқлик қилавердинг: гоҳ сенга унитаз ёқмади, гоҳ биллур сервис кўнглингга ўтиришмади... Мана энди ҳаммамиз аҳмоқ бўлиб ўтирибмиз...

Севим кўз ёши аралаш чийиллади:

— Ҳатто аммасининг ўзи машқлар, дорилар ва ҳар хил витаминлар туфайли бутунлай ақлдан озди у деб айтди. Булга сен айбдорсан, Аҳмад, уни инглиз билан сен таништирдинг...

Аҳмад ўзини айбдор деб ҳисоблашга ўрганмаганлиги учун шундай деди:

— Сен уни лўли Ойсалдан рашк қиляпсанми ўзи?

— Нега энди мен уни ўша бадбашарадан рашк қилар эканман? Агар тўйдан кейин шундай бўлганида эди, чурқ этиб оғиз очмасдим. Олғирлигини қара-я. Мана сенга шаккўр! Қандай қилиб у бирдан кўрадиган бўлиб қолди? Шунга ҳеч тушунолмаяман...

— Савдода бир муқаддас қоида бор, — яна гап қўшли Ҳасипбей, — сотилган мол қайтиб олинмайди ва алмаштириб берилмайди. Модомки унаштирилган экансизлар, ўша нусха сенга албатта уйланиши керак!

— Мен мол эмасман! — чинқирди Севим.

— Мол, мол! — тинчлантирди уни Аҳмад ва одатда шапатиланадиган жойига шапатилаб қўйди.

— Буни ҳаммасини менга қўйиб беринглар, ўзим тўғрилайман, — деди Ҳасипбей.

— Фақат оғзингда қолган! «Ўзим тўғрилайман, ўзим болайман!» Хўш нима қилмоқчисан?

— Уни судга бераман! Тўласин...

— Қўлларингдан келмайдиган ишга бурниларингни суқманглар!— қатъий талаб қилди Севим.— Ҳаммасини ўзим тинчитаман!

Севим яна бир оз вақт қайлиги билан Ойсалнинг ошиқ маъшуқлигини хотиржам кузатди. Ўзига ишонгани учун Саиднинг ундан совиши мумкинлигини хаёлига ҳам келтирмасди. Кунларнинг бирида Севим ораларидаги муносабатни очди қилиш учун унинг уйига қараб жўнади.

Ҳеч нарсадан хабари йўқ, Баррин хоним уни хушмуомалалик билан кутиб олиб, меҳмонхона томон бошлади.

— Димоғингиз чоғми, қизим?— сўради у.

— Раҳмат, хоним-афанди. Ўзингиз-чи? Соғ-саломат-мисиз?

— Худога шукур, қизим, ҳаммамиз тузукмиз... Ойингиз соғ-саломатмилар?

— Раҳмат, хоним-афанди, сизга салом деб юбордилар...

— Миннатдорман, қизим, сиз ҳам у кишига менинг саломимни айтиб қўйинг. Муҳтарам отангиз қалайлар?

Севим, бу саволлардан ҳозир жинни бўлиб қолмасам гўрга эди, деб ўйлади-ю, лекин сабр-тоқат қилди.

— Соғ-саломатлар, раҳмат, хоним-афанди, сизга алоҳида салом айтиб, алоҳида ҳурмат-эҳтиром йўллаб қолдилар.

— Миннатдорман, қизим. Аҳмадбей қалай?— аҳвол сўрашни давом эттирди амма одилона тарзда уни ҳам шу онла аъзоси деб ҳисоблаб.

Севим сал бўлмаса газабдан бўғилаёзди-ю, лекин жавоб беришга улгурмади, чунки баркашда қаҳва кўтариб мадам Анжела кириб қолди. Зодагон Маллазодалар уруғининг рўзгорбошисига муносиб равишда такаллуф билан сўради у:

— Димоғинг чоғми, болам?

— Мерси, яхши,— тишини тишига қўйиб деди Севим.

— Муҳтағам ойнинг қалай?

— Мерси, яхши.

Телефон жиринглади. Мадам Анжела аппарат томон бораётиб гапирди:

— Афтидан яна ўша хотин Саидбейини сўғаётган бўлса кегак...

Баррин хоним норози қиёфада қовоғини солди, Севим бўлса биронта ҳам сўзни қолдирмаслик учун қулоғини динг қилди. Кафти билан трубкани ёпиб, мадам Анжела улар томон бурилди ва афтини буриштириб деди:

— Албатта, худди айтганимдай, яна бағдан...

Баррин хоним уялиб ерга каради ва қизариб кетди.

— Қизим, сен бугун нечанчи мағта телефон қиялсан,— бақирарди мадам Анжела трубкага,— сени туғкача тушунмайди деб ўйлаш мумкин!.. Энди сен билан қандай гаплашай?— у яна трубкани қўли билан ёпиб:— Бу хотинлағ худди жинни бўлгандай. Улағга фақат бизни Саид кеғак, вассалом! Улар бечоғани бугда-буғда қилишади...

Тўғрисиши айтганда, ҳечам Саидни йўқлашмаётганди, шунчаки мадам Анжела суюкли болакайининг бошига шунчалик мусибатлар солгани учун Севимнинг аччиғини чиқариб ҳузур қилишдан ўзини тия олмаганди.

Баррин хоним батафсил гаплашиб олиш учун қулай пайт келди деб ҳисоблади.

— Қизим, мен сиз билан очиқчасига гаплашмоқчиман ва мендай кекса хотиннинг гапларидан хафа бўлмаслигингизни ўтинаман. Сиз тўйни чўзмаслигингиз керак эди... Мана энди Саид жуда ўзгариб кетди...

Мадам Анжела қувонч билан бош ирғади...

— Ҳа, ҳа, бизнинг Саид пошо жуда ўзгариб кетди...

— Аввал у худди фариштадек эди,— сўзини давом эттирарди Баррин хоним,— ҳатто аёл киши овозини эшитса ҳам қизариб кетарди... Энди бўлса худди уни алмаштириб қўйгандай.

— Ўша инглиз бошқача қилиб қўйди Саидимизни,— жим турмасди мадам Анжела.— У қўзичоқдек ювош эди, мана энди баджаҳл буқага айланди...

— Келинлар, биргалашиб Саидни қутқарайлик, у сизни севади, қизим, у сизнинг гапингизни икки қилмайди... Нимадир қилиш керак!.. Аввал у менга ҳамма нарсани айтаверарди, энди эса ундан битта сўзни ҳам билиб бўлмайди... Оҳ, қизим, уни ёлғиз сиз қутқаришингиз мумкин! Тезроқ унга турмушга чиқиб ўша футболдан қутқазинг!

Севим Баррин хонимни тингларди-ю, лекин бошқа нарса ҳақида ўйларди: Саид билан ораларига Ойсал суқилиб киргандан кейингина у тўсатдан қайлиғидан воз кечолмаслигини тушунди, Саид унинг ўзига ҳам керак.

Шунда у аёллик гурурини бутунлай унутиб, деди:
— Мен уни кўриш умидида келгандим... Қаерда у?
Аёллар ўзларини йўқотиб бир-бирига қарашди: савол
бехосдан берилганди.

— Нима, у билан кўришиб турмайсиларми?

— У бизникига ўтган куни кирганди,— жавоб бериш-
га шошилди Севим.

Бу сўзлардан кейин орага узоқ вақт жимлик чўкди.

— Ахир, билмайсиэми, қизим...— гап бошлади Бар-
рин хоним.

— Нимани билмайман?

— Ахир у Америкага учиб кетди-ку...

— А-а! — ингради Севим.— У менга кетишга ҳозир-
лик кўраётганини айтганди, лекин... бунчалик қўққис-
дан... Тўғри, мен Стамбулда эмасдим... У ёлғиз ўзи учиб
кетдими?

— Ёлғиз...

— Қачон?

Сайд бир ҳафта олдин учиб кетганди, аммо (модоми-
ки у ўтган куни Севимларникига борган экан), Баррин
хоним қизни ноқулай аҳволга туширмаслик учун хушмо-
малалик билан жавоб берди:

— Кеча эрталаб, қизим...

— У, албатта, бизникига киргандир-у, лекин, афти-
дан, мен уйда йўқ бўлсам керак...

Севим қандай қилиб кўчага чиқиб қолганини бил-
масди...

Сайдни кузатиш учун аэропортга доктор Рафиқ,
Арқонбей, мистер Томпсон ва Ойсал келишди. Сайд
билан Ойсал худди бир-бирини севадиган эр-хотинлар-
дек хайрлашишди. Жувон кўзига рўмолчасини босиб
оҳистагина деди:

— Етиб борган заҳотингоқ хат ёз, бўлмаса мен жуда
хавотир оламан...

Амма ҳам аэродромга бормоқчи эди-ю, лекин Сайд
уни бу шаштидан қайтарди.

Тўртала кузатувчи худди келишиб қўйишгандек ҳеч
кимга унинг кетгани ҳақида оғиз ҳам очишмади ва бу ян-
гилик оқсуяклар хроникаси устунига тушмади.

Олдинида Севим қайлиғидан хат кутди, кейин унинг
Америкадаги адресини билиб олишга ҳаракат қилди.

Бироқ Саид фақат Ойсалга хат ёзар, унинг гализ хатларидан муҳаббат ҳиди келиб турарди...

Бу орада БТ командаси Бухарестга жўнаб кетадиган кун ҳам келди. Севим у ёққа боришдан қатъиян бош тортди: худди у Стамбулни тарк этиши билан Саиддан хат келадигандек туюларди.

Дундар Маҳмаданабейнинг илтимослари ҳам, Аҳмаднинг қистовлари ҳам Севимнинг қарорини ўзгартиролмади. «Наҳотки сенга БТнинг қандай ўйнаши бефарқ бўлса? — сўрашарди ундан. — Еки сенга турк командасининг шон-шухрати керак эмасми?» «Агар сен борманг, — уқтиришарди дўстлари, — Аҳмад, шубҳасиз, ёмон ўйнайди... Билиб қўй, Севим, команда сенсиз ютқизади!»

Йўқ, йўқ, нималар дейишмасин, у бари бир бормайди.

Кунларнинг бирида Эрол Арқонбей ўз газетасининг биринчи саҳифасида Саиднинг футбол формасидаги суратини босиб чиқарди. Нима бу? Севим ўз кўзларига ишонмасди: «ДМСнинг янги юлдузи — Саид Маллазода. Америка турк футболининг янги юлдузини қутламоқда!» — сурат тағнда эса шу сўзларни ўқиди. Бир неча кундан сўнг яна битта сурат пайдо бўлди. Саид командадош ўртоқлари билан биргаликда. Унча катта бўлмаган хабарда рақиб дарвозасига бир неча тўп киритган ёш турк футболчисининг ютуқлари, Саиднинг командаси йирик ғалабани қўлга киритгани қайд қилилганди.

Аста-секин Саидни бошқа газеталар ҳам тилга ола бошлашди. Севим бутунлай гангиб қолди. Наҳотки унинг ҳақида ёзилаётганларнинг ҳаммаси тўғри бўлса? Биринчидан, ҳаммага маълумки, Америка футболни эндигина ривожланмоқда, иккинчидан эса, — бу энг муҳими, — Саид ДМС ўйинчиси бўлишга қачон улгурди?

Унинг фикри Саид билан банд экан, бу орада БТ командаси Руминияда бошлаб ютқизди... Матч ҳақидаги репортажларда газеталар енгилмас команданинг мағлубиятига шахсан у, Севим Мушакбоз айбдорлигига дангал ишора қилишганди. Ана шу сабабдан уйга қайтгандан кейин, афтидан, Севимнинг бундай ноқулай аҳволга тушиб қолишида ўзини айбдор деб ҳисоблаган Аҳмадни ҳисобга олмаганда, «Бурқираганлардан» ҳеч ким уникига ҳатто бирров кирмади ҳам.

Кейин эса мутлақо қутилмаган воқеа юз берди: ёш келин-куёвга мўлжалланган уй эгаси тўрт ойлик ижара

җақи тўланмаганлиги тўғрисидаги даъво билан судга мурожаат қилди. Уй эгасидан билдириш қоғозини олгач, Баррин хоним бошда довдираб қолиб, қачонлардир Маллазодалар ишини олиб бориш натижасида хийлагина йойиб олган оқловчилардан нажот сўраш учун югурди. Лекин улар Шафранзода меросидан ҳеч вақо қолмаганини билганлари сабабли ўз миждозларига ёрдам беришга шошилишмасди.

Баррин хоним Саиднинг оилавий бошпанани созлаш учун қанчалар овора бўлганини, бўлажак қайнонасининг кўнглини оламан деб қайта-қайта жиҳозлаганларини эслаб ўзини йигидан аранг тийиб турарди.

— Уй эгасини Саид қайтиб келгунига қадар кўндиришга уриниб кўрсангиз,— илтижо қиларди у оқловчиларга.

— Бекорга овора бўлмилади... Тўлаш керак, йўқса ҳамма нарса кимомши савдосига қўйилиб сотиб юборилади!

Шундан кейин кампир Севим билан маслаҳатлашишга аҳд қилди — ахир, Саид бу уяни уни деб созлаган эди-да. Олдин телефондан бориши ҳақида огоҳлантириб, у тезликда қимматбаҳо совға кўтариб Мушакбозларникига етиб келди.

Севим хурсанд бўлди, чунки у қайлиғи тўғрисида бирон нарса билишни шунчалик истардики. У Баррин хонимни очиқ чеҳра билан кутиб олиб, амманнинг сон-саноксиз саволларига одоб билан жавоб бериб, Маллазодалар оиласи-пул борасида қандай мушкул аҳволда қолгани ҳақидаги чалкаш ҳикоясини сабр-тоқат билан тинглади. Бу Мушакбозлар учун кутилмаган янгилик эди, дарҳақиқат, бойликлари бирдан тугайди-ю, меросхўр эса ҳеч вақосиз қолади, деган ўй ҳатто хаёлларига ҳам сиғмасди. Моҳжура хоним ҳатто бир қадар виждон азобини торта бошлади: агар унинг сон-саноксиз инжиқликлари бўлмаганда, Севим аллақачон эрининг уйида хўжайинлик қилган бўларди. Энди бўлса — на эр, на уй, фақат қайлиқ деган номи қолди...

— Хоним-афанди, биласизми,— сўзини давом эттирарди Баррин хоним,— Саид бир йиллик ижара ҳақини олдиндан тўлаб қўйганди. Тўғри, мен у ерда бирон марта ҳам бўлмаганман-у, лекин Саиднинг гапига қараганда сиз ҳамма нарсадан мамнун бўлган экансиз... Менинг Саидим, илоҳим худо уни ўз паноҳида сақласин, албатта, паришохотирлик қилиб бир йилгина эмас, балки яна

тўрт ой ҳам ўтиб кетганини унутиб қўйган. Уй эгаси бўлса мебелни кимошди савдосига қўйиб сотиб юбораман деб пўписа қиляпти. Ахир, уй ёшлар учун мўлжалланганди-ку, шунинг учун сиз билан маслаҳатлашгани келдим. Саид қачон қайтиши номаълум... Тўғри, хатида у менга буюмларни сотиб, хўжайин билан орани очиқ қилишни ёзиб юборипти. Одамнинг ичи ачийди, ахир!..

Мушакбозлар оиласи бошлиғи қизидан бу гапларни эшитиб:

— Уйлаб кўраман! — деди совуққина.

Севим йиғлаб юборди.

— Нега ўкирасан? Уйлаб кўраман деяпман-ку. Уйлаб кўриб ҳам бўлмайдими энди...

Ҳасипбей ижара ҳақини тўлаш-тўламаслик ҳақида фикр юритаркан, бу орада Севим қайлигининг океан ортидаги адресини билиб олди ва унга кўз ёши қилиб узундан-узун хат ёзди. Саид тезда жавоб бермади. Севим энди бутунлай умидини узганда ундан қисқагина очиқ хат келди. У хатида яқин орада уйга қайтажани хабар қилганди-ю, лекин квартирани нима қилиш ҳақида ломим демаганди.

Ҳасипбей шу орада Маллазодалар оиласининг молиявий аҳволи ҳақида керакли маълумотларни йиғиб, уларнинг пули тамом бўлаётганини, ишлари шунчалик ёмонлашиб қолгани сабабли Баррин хоним амма ҳатто қимматбаҳо буюмларидан ажрашга мажбур бўлганини аниқлади. Ҳасипбей энди доно қизининг қайлигидан албатта воз кечишига амин эди. Аммо Севим бу ҳақда эшитишни ҳам истамай, отасидан ижара ҳақини тўлашни талаб қилаверди.

— Уша «нусхангни» ҳеч вақоси қолмабди! Тушун, ахир, у бор бисотидан ажраган... Ёки буни тушунмайсанми? — қизишарди Ҳасипбей.

— Тушунаман, худди шунинг учун ҳам бундай пайтда ундан юз ўгиролмайман...

Моҳжура хоним эрининг барча важларини қўллаб-қувватларди:

— Унда пул ҳам, ақл ҳам, чирой ҳам, шуҳрат ҳам йўқ. Хўш, нима бор ўзи унда? Нимасига севасан уни?.. Нега энди унга ёпишиб олдинг?

Аммо ҳеч қандай важ кор қилмас, ўз мағлубиятини тан олишга Севим Маҳлуқнинг қурби етмасди.

САИДНИНГ АМЕРИКАДАН БОШҚАЧА БУЛИБ ҚАЙТГАНИ

Бошда Америкадан хатлар қудратли оқим каби бетиним келиб турарди. Саид ҳар кунни Ойсалга хат ёзар, лекин бора-бора бу жўшқин оқим дарёчага, сўнгра ариқчага айланди ва охири манба қуриди.

Саид Америкадан қайтганда уни уч киши: доктор Рафиқ, Эрол Арқонбей ва Мистер Томпсон кутиб олишди. (Унинг хоҳиши шундай бўлганди: у ўзининг келиши ҳақида ҳеч кимга хабар бермасликни илтимос қилганди.)

Ҳатто доктор Рафиқ ҳам дўстида бўлган ўзгаришни кўриб ҳайратда қолди: гўё у Америкада абадий қолиб кетгандек, аввалги Саиддан асар ҳам қолмаганди. Аваллари Саид учун қандай кийинишнинг фарқи йўқ эди: костюми худди илгакка илиб қўйилгандек доим осилиб-шалвираб юрар, шими эса ориқ белидан доим туниб кетаверарди. Энди бўлса самолётдан башанг кийинган эркак чиқди, ўйноқи кўзлари чақнар, лабларида ҳайратда қолдирарли табассум ўйнади.

Бу Саид ҳатто Севим ҳақида ҳам, Ойсал ҳақида ҳам сўрамади...

Баррин хоним амма жияинни остонада учратиб шу заҳотиёқ ҳушидан кетди, мадам Анжела анча вақт унга ялпизли томчи дорни ичирди. Саид йўқлигида бечора амма озмунча оғир кунларни бошдан кечирмади, шу туфайли у ўзига келганданоқ дардини ёрншга шошилди. Ҳа, у ҳамма нарсани худди жияни айтгандай қилди. Мебелни сотиб, уй эгасига қарзини тўлади, лекин бари бир у Шафранзодаларнинг эски ҳовлисида тартиб сақлаб туриш учун ўзининг қимматбаҳо буюмларидан бир қисмини сотишга мажбур бўлди.

Аммаси билан суҳбатлашгандан сўнг Саид ўз хонасига кўтариларкан, эшик қўнғироғи жиринглаб қолди: унинг қайтганидан хабар топган қурилиш фирмасининг вакиллари эски ҳовли ўрнида замонавий тураржойлар қуриш таклифи билан келишганди.

— Оҳ, Саид, мен сенга бу одамлар ҳақида айтишни бутунлай унутибман. Сен кетишинг биланоқ булар аллақанақанги лойиҳаларни билан бошимни қотира бошлашди. Мен уларга сени йўлдан чарчаб келган, кейинроқ қабул қилади, деб айтаман.

- Бироқ Саид пастга тушиб, улар билан узоқ суҳбатлашди. Улар кетидан эшик ёпилгач, амма деди:

— Ўғлим, илтимос, бу масалани ёлғиз ўзинг ҳал қилмагин! Ҳамма уруғларимиз йиғилишгани маъқул.

Саид мурувват билан жилмайди.

— Ҳамма уруғларимиз деганингиз кимлар?

— Кимлар деганинг нимаси, ўғлим? Абдушукурбей, Қисматбей, Зеҳнибей, Зубайда хоним... Эсингдами, сен уйланмоқчи бўлганигда келишганди улар?

— Қолдиқлар подаси...

Амма қўллари билан юзини бекитди, у кўзларига қалққан ёшни жиянининг кўришини истамасди. Эҳ, Америка, Америка! Нималар қилиб қўйибди-я унинг азиз болакайини!

— Ўзингизни босинг, амма! Сиз «уруғларимиз» деганларнинг ҳаммаси аллақачонлар эс-ҳушини еб бўлишган... Агар ҳовлимизда жиндаккина ҳақлари бўлганда борми, улар аллақачон уни бўлак-бўлак қилиб ташиб кетишарди. Шундай ҳам улар узоқ вақт бизнинг ҳисобимизга яшашди!

Баррин хоним анграйиб қолганди. Наҳотки Саид уни ҳам текинхўр деб ҳисобласа? Уни, ўзига оналик қилган одамни-я!..

— Амма, улар бу уйда бирон манфаат кўрадиган нарса қолмаганини тушунишлари биланоқ биздан юз ўгирган даврларни бир эсланг-а. Ушанда уларни худди шамол учириб кетгандек бўлганди-ку! Қулай-қулай деб турган уйни бизга ташлаб, ўз инларига қочиб қолишганди.

Эрол Арқонбей Санднинг Америкадан қайтиши ҳақидаги хабар Стамбулдаги барча газеталарга тушишига ҳаракат қилди. Унинг келгани тўғрисидаги ахборот катта ҳарфлар билан босилди.

Қайлиғининг қайтганини газеталардан билган Севим ўйлаиб қолди: нима қилсайкин энди у? Олдига борсамикин ёки унинг ўзи кириб келишини кутсамикин?

У фотосуратларини узоқ кўздан кечирди: қайтиб келган Саид у менинг «анави нусхам» деб юрган кишига қанчалар ўхшамайди-я. Суратларга тикиларкан, ўзи, Севим Маҳлуқ Саидни деб қанча-қанча нарсани қурбон қилганини алам билан ўйларди: Руминияга бормади, янги жазманлар орттирмади, фақат Аҳмадни севарди, холос, бу ҳам бўлса тарки одат амри маҳол бўлгани туфайли. Хўш, Саид-чи? Кўрнамак у! Қайтиб келибди-ю,

қорасни ҳам кўрсатмайди-я! Онаси ҳақ... Шулар хаёлидан кечаркан, Севим ўзига раҳми келганидан йиғлаб юборди.

Йиғи аралаш у меҳмонхонада кимнингдир овозини эшитди, кейин эса ваннага ўта туриб даҳлйдан стол ёнида келишган бир йигит қаҳва ичиб ўтирганини кўрди. У иссиқ сувга кириб улгурмасданоқ оқсоч ваннахона эшигини тақиллатиб, пичирлади:

— Севим хоним! Қайлиғингиз Саидбей келиб ўтирибди!..

Сермомиқ халатга ўралиб олиб, Севим меҳмонхонага чопди.

— Са-ид! — дея чинқирганча унинг бўйнига осилиб олди.— Сенмисан бу?!

У азиз меҳмонни креслога ўтқазиб, ўзи эса унинг ёнгинасига, гиламга жойлашди-да, қўлларини йигитнинг тиззасига қўйиб, бидирлади:

— Эҳ, кўзларимга ишонмаяпман! Қанчалик ўзгариб кетибсан-а...

Қаршисида забардаст, ўзига ишонган эркак ўтирарди.

— Эсингдами, Саид,— бидирлашда давом этарди у,— қалбингдан мустаҳкам жой олганимдан кейин уйлапаман сенга, дегандинг-а?..

У буни унутиши мумкинмиди, ахир? Эсида, албатта, лекин ўтмиш ҳақидаги хотиралар эндиликда Саид учун аҳамиятсиз эди.

Севим сакраб туриб, хонада чир-чир айлана бошлади. Саид беихтиёр Севимни бошқа аёллар билан таққослаб ва уларнинг бари голиб чиқишига ишонмаган пайтларида ўзларини умуман бир хилда тутишларини ўйлаб, қаллиғининг жонсарак ҳаракатларини бамайлихотир кузатарди. Севим қайлиғи фақат кўзойнакни ташлабгина қолмай, балки камолга етгани ва бундан кейин ҳеч қандай парда бу оддий, жўн дунёни ақли зиёсидан тўса олмаслигини хоби-хатарига ҳам келтирмасди..

Аҳмад келди. Севим одатдагидек у билан ўпишди, лекин Саид энди қаллиғини ҳатто рашк ҳам қилмаётганини тушунди. Албатта, энди унга уйлаша олмаслигини ҳам...

Эркаклар бир-бирининг қўлини қисиб қўйяшди. Аҳмад, гўё олдида мутлақо нотаниш одам ўтирганидек, Саидни ошкора қизиқиш билан нўздан кечирарди. Ҳатто унинг қўл қисишишида ҳам ўзига ром этувчи ишонч ва

айни пайтда ўзига жалб қилгувчи болаларча самимийлик бор эди. Қанчалар башанг кийинганини айтмайсизми?!

— Нима нчамиз? — сўради Севим.

— Агар мумкин бўлса, виски,— жавоб берди Саид дилбарона жилмайиш билан.

Севим ниманидир хиргойи қилганча виски келтирди. Сўнгра ҳар қалай қайлиғи ҳузурида бундай қилиши ноўринлигини фарқига ҳам бормай, яна одати бўйича Аҳмад билан ёнма-ён ўтирди. Саид бўлса тагин беихтиёр жилмайдн: бу уйда ҳеч нарса ўзгармабди.

— Нимага ҳадеб жилмайяпсан? — сўради Севим.

— Шундай...

— Ҳозир нима ҳақда ўйладинг? Қани, айт-чи!

— Ҳеч нарса ҳақида...

Саид эса бир вақтлар ушбу меҳмонхонанинг бир бурчагида қандай ўтирганини ва ҳеч нарсага тушунмай, Севим билан Аҳмаднинг вайсашларини тинглагани, кейин фақат эҳтиётсизлик қилиб уларнинг махфий суҳбатига аралашгани учунгина қаллиги никоҳ узугини башарасига қараб улоқтирганини эслади.

Саидни бугун Севимнинг ҳузурига бурч ҳисси ёки одамгарчилик туйғусигина олиб келмади, йўқ, қаллиғиникига шу нарсани, унинг шу бугундан эътиборан озод эканини айтгани келди — қовушишлари мумкин эмас... Ҳа, мумкин эмас, у шу фикрда маҳкам тўришга ҳаракат қиларди.

Иш ҳақида биринчи бўлиб, албатта, Аҳмад эслади. У тўй ҳақида гап очиб, Саиддан шартта уни қайси кунга белгилашини ва модомики квартирадан воз кечишга тўғри келган экан, энди қаерда туражакларини сўради.

Тўғри жавоб ўрнига Саид кинояга ўтди:

— Тасаввур қилинглр: авиация ҳалокати юз берди. Самолёт қулаб, парча-парча бўлди. Газеталарда ҳар хил тахминлар айтилади, ҳамма ҳалокат сабабини тополмай гаранг бўлади. Ҳеч ким ҳеч нарсани аниқ айтолмайди, чунки ҳамма асбоблар жойнда бўлган, моторлар эса тўхтовсиз ишлаб турган. Унда самолёт нима учун ҳалокатга учради? Бу ерда битта тахминан тўғри жавоб бўлиши мумкин: металл ўлган...

Уни диққат билан тинглади, лекин ҳеч қайсилари ҳеч нарса тушунмаганлари шундайгина кўриниб турарди. Шунда Саид бошқа мисол келтирди:

— Қутилмаганда қурилиш техникасининг барча қондаларига амал қилиб қурилган тайёр бино қулайдн. Ҳеч

ким сабабни тушунолмайди: архитекторлар ҳам, қурувчилар ҳам, инженерлар ҳам. У бўлса ҳеч ким ҳисобга олмаган кучсизгина ер ости силкинишидан қулаган...

Гарчи Саиднинг билимдонлиги ва ўқимишлигидан тингловчиларнинг авзойи бузилган бўлса-да, яна ҳеч ким ҳеч нарса тушунмади. Нега энди авваллари ҳамма гўёки бу тўрткўз ўзининг арифметикасидан бошқа нарсани билмайди деб ишонтирарди.

Севимнинг асаби қўзий бошлади, Саид буни қаллиғининг рўмолчасини гижимлаётганидан тушунди ва яна бир бор тушунтиришга ҳаракат қилди:

— Мана, мисол учун, насл-насаби бир неча юз йиллик қадимий хонадон. Бунақа оиладан улуғ одамлар — генераллар, давлат арбоблари, олимлар чиқишган. Бироқ уруғ харобалаша бориб, тўлиқ инқирозга учрайдиган вақт келади, номи ўчади...

Яна беҳуда гапирганди — улар бари бир ҳеч нарса тушунишмади.

Аҳмад чидаблмай чиқиб кетди..

Севим бўлса... Аҳмад эшикдан чиқиб улгурмасданоқ Ойсал туфайли рашк гавгосини кўтарди. У — нечанчи марта-я! — Санднинг афтига никоҳ узугини иргитиш учун одат бўлиб қолган ҳаракат билан бармоғини ушлади-ю, лекин тўсатдан донг қотиб қолди, чунки бармоғида узук йўқ эди: қайлиги Америкада эканида уни бирон марта ҳам тақмаганди.

— Қўй, ўзингни қийнама! — деди Саид ва креслодан турди.— Хўп, саломат бўл!

БТнинг ЙИЛЛИК МАЖЛИСИ

БТнинг мамлакатда ва чет элда муваффақиятсиз ўйнаши халқ ғазабини шунчалик ошириб юбордики, натижада клубнинг раҳбарлик доирасида келишмовчилик бошланиб, ихтилоф юз берди. Раҳбарларга қарши оппозиция кучайди, раҳбарликда бир-бирига душман гуруҳ ва гуруҳчалар пайдо бўла бошлади.

— Мана кўрасан, оқсоқол,— деди Арқонбей Саидга, — БТ аъзоларининг йиллик мажлиси бошлангунча Маҳмаданабей оппозицияни яна бир неча тўдаларга бўлиб юборади ва клубнинг «Енгилмас Бурқираганлар» — унинг асосий рақибларидан ташқари ўзи тузган талайгина майда гуруҳчалар пайдо бўлади.

— Бу қанақаси? — ажабланди Саид. — Ҳизга қарама қарши оппозиция тузишни унга нима кераги бор?

— Шунинг учунки, оқсоқол, рақибни яқсон қилниш учун унинг орасини бузиш керак. Брандспойтдан отилган сув оқими бошқа, майда кўзли сув сепгичдан сочилиб тушгани мутлақо бошқа. Фаҳмладингми, оқсоқол?

Ҳамма нарса Арқон олдиндан айтганидек бўлди. Янги гуруҳчалар худди ёмғирдан сўнг бодраб чиққан қўзиқоринлардай тобора кўпаяди: «Енгилмас Бурқираганлар» дан бўлак янги уюшма ва алъяслар, биродарчилик ва ўртоқчиликлар пайдо бўлди: «Тўзон фақат Бурқирасини», «БТ учун БТ», «Ҳамма БТ учун», «БТдан бошқа БТ йўқ», «Ҳеч қанақанги душман манглайи бизнинг Бурқираганларини қулағолмайди» ва ҳатто жўнгина: «Бурқировчилар бўламиз!».

— Шунини билиб қўйки, оқсоқол, — тинчимасди Арқон, — бундай ҳар бир гуруҳчада Маҳмаданабейнинг ўз одамлари бор. Нега мен шундай деб ўйлайман? Шунинг учунки, ҳар сафар эски раҳбарлик қулаётганда Маҳмаданабей доимо янгисига ўтиб олади!

Қарама-қарши тўдалар ўртасидаги тортишув шу даражага етдики, ишни судга оширишга тўғри келди. «Енгилмас Бурқираганлар» бош кенгашни клуб пулини талон-торож қилишда айблаб шикоят ёзиб юборди ва суд клуб кассасини муҳрлаб қўйишга қарор қилди.

Дундар Маҳмаданабей бош кенгашни тўплаб, ягона савол берди: «Биз оппозицияга муносиб жавоб беришимиз керакми, йўқми?» Ва шу заҳотиёқ ўзи жавоб берди: «Керак!.. «Енгилмаслар» бизни қаллоблар деб жар солганини эсдан чиқарманглар! Бизни шунақа деб аташга уларнинг нима ҳаққи бор? Ахир бизни бош кенгашга яширин овоз бериш йўли билан сайлашмаганми? Биз уларга қарама-қарши даъво қўйишимиз керак, ҳамкасблар! Биз улар учун виждон суди уюштиришимиз керак!..»

Кенгаш аъзолари уни яқдил қўллаб-қувватлашди: «Зап азамат-да бизнинг Маҳмаданабей!..» Бош кенгашнинг қарама-қарши даъво қўйишга розилигини олган Маҳмаданабей оппозицияни тўлади ва уни тинчитди: «Сизлар бу виждон судидан ҳўрқмангизлар, мен сизларга нимани ва қандай қилиб гапиришни ўргатаман...»

— Ана шунақа одам у, — давом эттирди ўз ҳикоясини ҳар ерда ҳозир Арқон. — У, масалан, ўзи мутлақо танимайдиган одамлар тўпланган хонага кирибоқ суҳбатга аралашиб кетади, ярим соат ўтар-ўтмас ҳаммаларини

уриштириб, кейин тагин яраштириб қўя олади... Уни бекорга «Буюк дарға» демайдилар.

Ҳамма газеталарда «БТ» клуби аъзоларининг йиллик мажлиси ўтадиган кун, соат ва жойи ҳақидаги хабарлар берилди.

— Сен нима деб ўйлайсан, Эрол, Маҳмаданабей янги раҳбарлик ҳайъатига сайланармикин? — сўради Саид.

— Албатта, сайланади! — сира иккиланмай жавоб берди энг холис спорт шарҳловчиси; ниҳоятда эпчил одам-да бу Маҳмаданабей. Менинг кўз ўнгимда, оқсоқол, бир неча марта шунақа мажлис бўлган ва у ҳар сафар бирон-бир қилиқ чиқарган. Кунларнинг бирида ҳамма тўпланиб, мажлис очилишини кутарди. Бир вақт гоҳ у, гоҳ бу томонда қаҳқаҳа эшитила бошлади. «Нима бало бўлди ўзи?» — ўйладим мен, қарасам, одамлар кимнидир ўраб олиб, қоринларини ушлашганча қотиб кулишмоқда. Билсам, бизнинг Дундар Маҳмаданабей бемаъни латифаларни айтиб бераётган экан. Яна қандай қизиқ қилиб денг! Маҳлиё бўлиб тинглайсиз. Атрофидагиларнинг барининг кулгидан ичаклари узилаёзди. У бўлса бир тўдадан бошқа тўдага ўтиб, халқнинг кўнглини чоғляпти. Ҳаммалари гўёки бу ерга нимага келганларини унутиб қўйгандек. Шу пайт Дундар Маҳмаданабей минбарга чиқиб: «Дўстлар, вақтин зое кеткизмайлик. Ҳурматли мажлис қатнашчиларида кун тартибидаги биринчи масалага ўтишни илтимос қиламан», — деб қолди. Тўпланганлар эса шўхчан кайфиятда, ҳеч кимнинг мажлис қилиб ўтиришга майли йўқ. Дундарга эса худди шу керак эди, у тезгина ўа таклифларини овозга қўйди ва ҳамма аҳиллик билан қўл кўтарди.

Мана сенга бошқа бир воқеа: мажлис кетмоқда, сўзга чиқувчилар Дундарнинг номзодини тушириб қолдириш учун унинг шармапдасини чиқаришмоқда. Ҳамма Дундар ўзини ҳимоя қилади деб ўйларди, у бўлса хотиржам: «Ҳақиқат ўз йўлини топади!» — деди. Уни кун бўйи сўкишади. Кечга яқин, ҳамма чарчаган бир пайтда бизнинг Маҳмаданабей минбарга ташкил бўлган кундан буён БТ составида ўйнаб келаётган Модик Солиҳни чиқарди. Ундан зеркарли ва сергап нотикини умримда эшитмаганман! Тез орада залда бирон тетик одам қолмади — ҳамма Модик Солиҳнинг гапга чечанлигидан уйқуга кетганди. У бўлса йнгирманчи йиллар бошида Стамбулни босиб олган пайтларида инглизлардан устун келишда туркларга ватанга бўлган чексиз муҳаббатлари ёрдам

берган даврни хотирлаб ваъзхонлик қиларди. Ухлаб қолмаслик учун ўзимни чимчиладим, ёзишга уриниб кўрдим, лекин ҳаммаси беҳуда кетди. Фақат нотик ва Маҳмаданабей мудрашмаганди. Солиҳ қанча гапирганини эслаёлмайман,— бунақа одамга қўйиб берсанг бас, то ўлгунча ҳам гапиреди,— яхшиямки уни минбардан тортиб тушириш кимнингдир хаёлига келиб қолди. Бошқалар ўзига келгунига қадар Маҳмаданабей сўз олди. Лекин энди одамлар бир оғиз гап эшитишга ҳам тоқат қилолмай қичқиришарди: «Аблаҳсан сен, Маҳмаданабей! Майли, сен айтганча бўлақолсин, фақат мажлисини ёй, мажолимиз қолмади, ахир!»

Шундан сўнг раислик қилувчи масалани овозга қўйди ва ҳаммалари худди буйруқ берилгандек бараварига қўл кўтаринди, оқсоқол!..

Ўтган йили умумий мажлис олдидан клуб аъзолари Маҳмаданабейни бошқа сайламасликка қасам ичишди. У буни билдиб қолди ва раис мажлисини очишга улгурмасданоқ бизнинг Маҳмаданабей минбар ёнига чиқиб олди: «Мана сизлар ФИФА, ФИФА!— дейсизлар,— дея бошладим у ўз нутқини. — Бунинг ўзи нималигини қайси бирингиз биласиз?» Ахир, ҳатто сенга, оқсоқол, футболда янги одам бўлсанг ҳам, ФИФА нима эканлиги маълумку! Бу ерда яна қанақа гап бўлиши мумкин?

Бари бир мажлис аҳли Маҳмаданабейнинг қармоғига илтиди. Баҳс қилиб кетди, сал бўлмаса муштлашишгача етаёзди. Мунозара шу билан тугалдики, қандайдир аҳмоқ стулга сакраб чиқиб, «икки ноль» нималигини биронтангиз биласизми, деб сўради. Қалай? Маҳмаданабей четда туриб, хотиржамгина бўлаётган воқеани кузатарди. Қийқириқ, тўполоқ ярим кечагача давом этди. Эртаси кун эса Маҳмаданабей яна янги раҳбарлик ҳайъати аъзоси бўлиб олди...

У нималарни қилмади, оқсоқол! Сен байроқ тарихини эшитганмисан? Йўқ дейсанми? Унда эшит. Маҳмаданабей яқингинада мажлисга депутат қилиб сайланган бир одамни клубнинг фахрий президентлиги лавозимидан олиб ташлашга қарор қилди. Мажлис бошланиши биланок Маҳмаданабей ўрнидан туриб, мажлис қонуний эмас, деди. «Қанақасига? Нима учун?»— қичқиришди ҳамма томондан. «Шунинг учунки,— тушунтирди у,— залда турк байроғи йўқ! Минг афсуски, азиз ҳамкасблар, орамизда шон-шарафларга чулганган муқаддас турк байроғини ҳурмат қилмайдиган одамлар бор экан!»

Шундан кейин нималар бўлди дегин-а, оқсоқол! Шўрпешона президент кўзларига ёш олиб, байроқ топинглар дея илтижо қиларди. Ҳамма ўзини оташин ватанпарвар қилиб кўрсатмоқчи бўлиб бақирарди: «Тўғри, жудаям тўғри! Дундар ҳақ, байроқсиз мумкинмас, ахир!» — «Бу сўлларнинг фитнаси! — бақирди кимдир. — Орамизга сўллар суқилиб кирган!» Шу ондаёқ «Коммунистларга ўлим!» деган кучли ҳайқириқ тутиб кетди ҳаммаёқни. Президентни, яқиндагина сайланган депутатнинг аҳволини кўрсанг бормиди ўшанда, оқсоқол! У аянчли овоз билан: «Оллоҳ ўз паноҳида сақласин, бирон жойдан байроқ топсанглар-чи! — деб гўлдирарди.

— Хўш, оқибати нима билан тугади? — қизиқди Саид.

— Нима билан тугарди, оқсоқол! Раис шунчалик кўрқиб кетган эдики, Маҳмаданабейдан бу мушкул аҳволдан халос этишни ёлвориб сўради: «Нима қилсанг қил, Маҳмаданабей, майли, сен айтганча бўлсин!» Ушанда Маҳмаданабей минбарга чиқиб: «Дўстларим! Байрогимиз бизнинг шон-шарафимиз, ор-номусимиз, бизнинг қонимиз! Томирида турк қони оқаётган киши коммунист бўла олмайди! Сўлларга бу ерда жой йўқ!» — деди. Сўнгра у катта байроқни чиқарди-да, ўпиб, минбарга қадади... Мажлисдан кейин маълум бўлишича байроқни Дундарнинг ўзи яширган экан, лекин у президентни қулатиб, ўзи эса аввалги жойида қолди...

Эрол билан Саид шу тариқа гаплашиб Маҳмаданабейнинг майхонага ўхшаб кетадиган идорасига етиб боришди. Дундар Маҳмаданабей тўпланган мухбирларнинг олдларига қўйилган талайгина спиртли ичимлик шишаларини бўшатишларини кутиб турди-да, кейин деди:

— Тезроқ бўлинглар, жаноблар, мажлис ярим соатдан сўнг ўн саккизинчи уйда бошланади.

— Қаерда у?

— Ҳаммамиз бирга борамиз, ўзим кўрсатаман.

Маҳмаданабей машинаси кстидан йўлга чиққан мажлис қатнашчилари ўн саккизинчи уйга етиб келишди ва зинапоядан бир неча одим пастга тушишаркан, ўзларини қандайдир кўримсиз залда кўришди.

Арқон атрофига қаради ва ҳайрон бўлиб елкасини қисди.

— Бу ерга нега келганимизни ҳозирча тушунолмай турибман-у, аммо бир нарса аниқ: азиз Маҳмаданабеймиз яна ниманидир ўйлаганга ўхшайди. Шундай муҳим

йиғилишнинг шунчалик тўкилай деб турган бинода, қандайдир мева сақланадиган ертўлада ўтказилишини биринчи марта кўришим.

— Нега мажлисни клуб биносида ўтказишмайди?— қизиқиб сўради Саид.— У ер анча кенг-ку.

— Афтидан, Маҳмаданабей жуда кўп одам келади деб қўрққан бўлса керак.

Қизиқ, белгиланган соат аллақачон ўтиб кетганига қарамай журналистлар ва Дундар билан бирга келган бир неча бош кенгаш аъзоларидан бўлак ҳеч ким йўқ эди. Маҳмаданабей ҳаяжонланар, ҳатто мажлис ҳайъатига сайлаш учун ҳам одам етишмасди. У телефон қилиб, раҳбарликнинг бошқа аъзоларининг ҳам тезликда мажлисга етиб келишларини сўради. Узоқ вақт телефонда гаплашишлардан сўнг фақат бир киши келди, холос. Маҳмаданабей кўпчилик бўлмаганлиги сабабли мажлисни эртага кўчиришни таклиф қилди.

— Бу қанақа бемазагарчилик!— норозилик билдирди қандайдир журналист.— Бир ойдан бери газеталар фақат шу мажлис ҳақида ёзишса-ю, одам йиғилмас-я...— «Енгилмас Бурқираганлар» қаерда? «Бурқираган Тўзон» қани? «БТ учун БТ» қаерда?

— Бизни аҳмоқ қилинган чоғи! Бурқираш мумкин,— пичиш қилди Арқонбей.

Ҳамма томондан: «Уят! Муттаҳамчилик!» деган даргазаб овозлар эшитилди.

— Қани у аблаҳ?..

Жиғибийрони чиққан журналистлар алдоқчинни қидришга тушишди. Тўсатдан бинода чироқ ўчиб, ур-йиқит бошланди, бақиринлар, сўкишлар ва лаънатлашлар эшитилди.

Қайси бир бурчакдан даҳшатли дод-фарёд келарди:

— Ердам беринглар!.. Ўлдим!.. Қутқаринглар!..

Полиция етиб келди, чироқни ёқишди. Мадад сўраётган овоз бурчакда турган шкафдан келарди. Шкафни очишганда, у ердан бус-бутун Маҳмаданабей чиқди. У ерга нимага кириб қолди, уни ким ўлдирмоқчи бўлди — ҳеч ким ҳеч нарса тушунмади. Бир гап билан айтганда, бош раиснинг навбатдаги найранги пучга чиқди. Маҳмаданабейга эса вақтдан ютиш керак эди, шунинг учун ҳам у мажлисни чўзишга аҳд қилганди. Стамбул кўчаларидан бирнда у, газеталарда хабар қилинганидек, ўн саккизинчи рақамли уйнинг катта ва қулай залини ижарага олганди. Стамбулда уйларни рақамлашда қанақанги

чалкашлик ҳукмрон эканини ким билмайди дейсиз! Бир кўчада иккита ўн саккиз рақамли уй бор экан. Маҳмаданабей сир очилгунча бир бало қилиб мажлисни ўтказиб, қарши чиқувчиларнинг кўпчилигини алдаш мақсадида ўз одамлари ва журналистлар билан атайин нотўғри адресга жўнаганди. Агар бир журналистнинг хаёлига, Дундар бизни керакли жойга эмас, бошқа ерга бошлаб келган, деган фикр келмаганда, балки унинг ўйи амалга ошармиди. Ана шунда Маҳмаданабей олдин чироқларни ўчириб, кейин шкафга бекиниб олганди.

Бу воқеадан кейин БТ клуби аъзоларининг анъанавий йиллик йиғилиши қизғин вазиятда бошланди.

— Хув анави одамни кўряпсанми?— Арқон ёнида ўтирган Саидни туртди.— Бу Салимбей, ўшани Дундарнинг ўрнига бош раисликка мўлжаллашмоқда. Агар унинг номзоди ўтса, оқсоқол, бизнинг Маҳмаданабей раҳбарлик ҳайъатига йўлаб бўпти. Салимбей Маҳмаданабейнинг кирдикорларини фош қилиш нияти бор деган миш-мишлар юрибди, аммо бизнинг жўрамиз ҳам қўл қовуштириб ўтирмаса керак деб ўйлайман, ана унда ажойиб ҳангомалар гувоҳи бўламиз...

Энди мажлис ҳайъати сайланиши биланоқ Маҳмаданабей сакраб минбар ёнига чиқди.

— Менда таклиф бор!

— Қани, туш минбардан!— қичқирди Салимбей.— Таклифнинг ўзинга буюрсин!

Залда ғовур-ғувур бошланди.

— Мен,— хитоб қилди Маҳмаданабей ҳамманинг овозини босиб кетишга уриниб,— бугунги мажлис ранси қилиб ҳамманинг эътиборига сазовор бўлган Салимбейни сайлашни таклиф қиламан! Дўстларим! Клубимизнинг энг эътиборли аъзоси ким? Албатта, Салимбей!..

Залдаги шовқин тинди, ҳамма қизиқиб нотикқа қаради.

— Клубга энг кўп кимнинг хизмати сингган?— дэвом эттирарди у нотиклигини, гўёки ҳеч нарса бўлмагандек.— Албатта, Салимбейнинг-да!

— Қанақасига рақиб бўлади булар?— ажабланди Саид.— Салимбейни қандай мақтаётганини эшитиб турибсан-ку!

— Бу, оқсоқол, найранг,— жавоб қилди Арқон,— лекин гапни қаёққа бураётганини тушунолмади турибман.

— Салимбей оғамиздек гап,— тобора қизишарди Дундар Маҳмаданабей.— У БТ учун бир инсон қўлидан

келадиган ҳамма ишни, ҳатто ундан ҳам каттароғини қилди. Ана шунинг учун ҳам мен Салимбейни мажлиси-миз раиси қилиб сайлашни таклиф қиламан.

Чапаклар янгради.

— Вой, кўппак ўғли-ей, толганини қара-я!— хитоб қилди Арқон.— Салимбейни ичак-чавоғи билан қўшиб кутиб юборди-я, энди у фиринг деёлмайди. Агар Дундар-шинг таклифи ўтса, Салим унга қарши гапиролмайди-да! Тушундингми, оқсоқол?

— Ахир раиснинг сўз олишга ҳаққи йўқми?

— Йўқ, у фақат бошқаларга сўз беради...

— Хоҳламайман! Хоҳламайман! — рад қиларди Салимбей.— Мен сўзга чиқишим керак!

Лекин бўлар иш бўлганди: бир неча одам Салимбейни қўлларида кўтаришиб бутун залдан олиб ўтишди-да, раислик қилувчи ўрнига ўтқазиб қўйишди. У мажлисни олиқ деб эълон қилишга улгурмасданоқ Маҳмаданабей яна минбарга чиқиб олди.

— Мажлисни олиб бориш тартибига биноан буюк қаҳрамонларимизнинг хотирасини бир дақиқалик сукут билан эслашни таклиф қиламан...

Ҳамма ўридан турди. Бир дақиқа ўтди, икки, уч, беш... Маҳмаданабей тикка турар ва ҳамма унинг ўтиришга имо қилишини кутиб турарди.

Залда пичир-пичир бошланди. Арқон Санднинг қулоғига шундай деди:

— Мени айтди дерсан-у, бу ярамас яна бир шумлик-ни ўйлаган!

Маҳмаданабей ниҳоят ҳаммани ўтқиздириб, гапимни бўлиб қўйишмасин деб шоша-пиша гапира бошлад:

— Дўстларим! Ўтган кеча Бейўғлида полиция бир маст йнгитни қўлга олибди. Ҳа, у жанжал чиқарган экан!.. Миршаб йнгитни бўлимга олиб бормоқчи бўлган-да, у, мен футбол бўйича миллий терма команда аъзоси-ман, шунинг учун менга қўл теккизишга ҳақларинг йўқ, дебди. Гап шундай, дўстлар, мен сизлардан сўрамоқчи-ман: футболчининг ахлоқий қиёфаси ҳақида жиддий гаплашадиган пайт келмадимикин?..

Шу ондаёқ залда ола-ғонур кўтарилдики, асти қўяверасиз! Ҳар ким гапиришни истарди. Раис йнгилишни тинчителишга беҳуда уринарди. Маҳмаданабей минбар олдида гердайиб турарди.

— Қулоқ солинглар! — қичқирди кимдир охириги қатордан.— ФИФА ва «икки нуль» ҳақидаги баҳсни бир

эсланглар-а! Бизни тузоққа туширишмоқчи. Сафсатани йиғиштир! Худо ҳаққи! Ҳушёр бўлинглар!

У одам охирги жумлани шундай қаттиқ айтдики, натижада ҳамма жим бўлиб қолди.

Арқон Саиддан сўради:

— Тушундингми, оқсоқол?

— Ҳозирча йўқ.

— Тартиб юзасидан сўз сўрайман,— яна Маҳмаданабейнинг овози эшитилди.

Бечора Салимбей тагин унга сўз беришга мажбур бўлди.

— Ҳурматли ҳамкасблар,— деди Дундар Маҳмаданабей,— ҳукуматимиз БТга самимий меҳр қўйган ва ҳаммиша бизга мурувват кўрсатиб келган. Мажлисимиз номидан ҳукумат номига табрик телеграммаси юборишни таклиф қиламан.

Яна унинг таклифи қабул қилинди.

Кимдир залдан бақирди:

— Минбардан туш! Бўлмаса мажлисни ҳеч қачон тугатолмаймиз!

Хат ташувчи кириб, раис столига бир даста қоғоз қўйди.

— Ҳурматли маслакдошлар! — деди Салимбей почтага қараб.— Мажлисимиз номига кўплаб телеграмма келди. Ҳайъат котиби ҳозир уларни ўқиб беради.

Котиб телеграмма кетидан телеграмма ўқий бошлади, лекин у бир дастасининг ҳисобини қилиб улгурмасидан хат ташувчи янги дастанни келтирарди.

— Библишимча, телеграммаларни Маҳмаданабейнинг ўзи юборган,— тахмин қилди журналистлардан бири.

— Бўлиши мумкин,— унинг гапига қўшилди Арқон.

Табрик телеграммаларининг нақ кечгача кети узилмади. Ниҳоят улар ўқиб тугатилгач, Маҳмаданабей сўз сўради:

— Ахборингиз учун... Азиз дўстлар, таассуф билан бир кўнгилсиз фактни қайд қилишим керак: БТ тарихида биринчи марта раҳбарлик ҳайъати аъзолари ўртасида ихтилоф содир бўлди ва хилма-хил гуруҳлар тузилди. Бу — бизнинг спорт ҳаракатимизга катта хавф таҳдид қилмоқда демакдир. Агар биз ҳозир рўйхатни аниқлаб олмасак, овоз беришга киришганимизда бутунлай залкашлик юз бериши мумкин. Шунинг учун мен раҳбарлик ҳайъати аъзолигига номзодлар рўйхатида ҳар бир исм

ёнига ўша номзод вакил бўлган гуруҳ номини ёзиб қўйишни таклиф қиламан...

Номзодлар рўйхатини ярим кечагача текширишди...

Саид кўрган ва эшитган нарсаларидан шунчалик ҳайратга тушиб, гарангсиган эдики, бунинг оқибатида Арқонга лом-мим демай, рўйхатларни текшириш бошланганданоқ мажлисдан жўнаб қолди.

Эртаси кун у эрталабки газеталардан Дундар Маҳмаданабей БТ клубининг раҳбарлик ҳайъатига сайланганини билди.

ЯНГИ ЮЛДУЗ БАЛҚИДИ

Саид Севимга бўлган девоналарча севгиси уни футбол майдонига олиб келганини аллақачонлар унутгани. Эндиликда футболчи бўлиш иштиёқи унда умидсизлик патижасида — соғайиб кетиш, ўз тортинчоқлиги, жисмоний ожизлигини енгиш истаги оқибатида туғилгандек туюларди. Бу мўъжиза юз бергандан кейин эса у қаллигини ҳам, севгисини ҳам унутиб қўйди. Фақат унн одам қилган футболгина қолди.

Арқон Саидни БТнинг йнллик йнғилншига олиб боргандан кейин унга биринчи марта профессионал спортнинг барча сирлари ошкор бўлди. Бу янгилик Саид учун кутулмаган нарса бўлди, унинг мўътабарли футбол корчалонларига бўлган ишончига эса путур етди. Аммо ўйиннинг ўзи — ўйин завқи, қувончи, ўзининг жисмоний бақувватлиги ва эпчиллигини ҳис этиш, муносиб курашда ютиш иштиёқи — қисқаси, футбол деб аталувчи ўйин Саид учун муқаддас эди.

Томпсон билан бўлган дўстлик Саидни БТдан ажратди ва инглиз ДМС тренери бўлиб ўтгач, Саид ҳам ўзининг севимли тренерига эргашди. Йўқдан бор қилишга қодир бўлган, ўз ҳаёти давомида озмунча юлдузни топмаган Томпсон Саиддан ажралмас, кўп вақтини у билан футбол майдонида ўтказарди.

Саид учун янги ҳаёт бошланди. Зоналар бўйича саралаш ўйинлари ўтказилаётганди. Инглиз борган сари Саидни кўпроқ асосий составда ўйинга туширар ва унинг номи тез-тез спорт хроникасида тилга олинарди. Катта матбуот Саидга эътиборини қаратди. Одатдагидек, Саид қаерда ўйнаши керак, деган мунозара бошланиб кетди. Тренер уни ДМС ҳужум линиясининг ўнг қанотига қўярди. Бироқ у ерда ҳамон зарбаси кучли бўлгани учун «Тешгич» лақабини олган Ҳайдар ўйнарди — клуб унинг

учун озмунча пул сарфламаганини ҳам унутмаслик керак.

Гарчи мавсум эндигина бошланган бўлса-да, ДМС фақат ютишни мақсад қилиб олганди — у мамлакат чемпиони бўлишни мўлжалларди. Томпсон зудлик билан танлаши керак эди: ё Ҳайдар, ё Саид. Тренерга Арқон ёрдамга келди. Саралаш матчида уч кун қолганда у Ҳайдарни арқонлаб олди. Ҳайдардан кундузи ҳам, кечаси ҳам ажралмасди: ресторанма-ресторан, майхона ва казиноларда ичишар, рақс тушишар ва шўхлик қилишарди.

Қайси бирининг афзаллигини аниқлаш учун тренер биринчи таймда Ҳайдарни чиқарди, иккинчи таймда эса Саид ўйнаши керак эди.

Машҳур Ҳайдар Тешгичнинг иши юришмай қолди. У тўпга етолмасди: уйқусиз тунлар ўз ишини қилиб қўйганди — оёғига тўп тегмас, рақиб дарвозаси эса Ҳайдар Тешгичнинг замбарак зарбидек зарбасини татиб кўришга муяссар бўлмади. Дарвоза олдида бўлган тўқнашишда қандай қилибдир иштони йиртилиб, ўртоқлари қуршовида майдондан чиқиб кетди.

Ҳайдарнинг ўрнига чиққанда Саиднинг кўнгли айниб турарди. У таваккал қилиб кўриш кераклигини яхши тушунарди. Ахир Шекспир ҳам: «Ё ҳаёт, ё мамот!» деган-ку ўз замонасида. У ҳозир яхши ўйнаса қомандала асосий ҳужумчи бўлиши аниқ, бу эса барча ўйинларда қатнашиш ва чемпионлик унвони учун курашиш демакдир... Ҳатто ҳаминша ўзини бир хилда вазмин тутадиган мистер Томпсон ҳам ҳаяжонини босолмасди, чунки Саиднинг муваффақияти — унинг тренерлик ютуғи эди-да, ахир!

Ўйин бошланди ва қўрқоқлик ҳисси чекиниб, ўрнини ғолиб ишонч туйғусига бўшатиб бера бошлади — Саид ўз ҳисларини жиловлашга ўрганиб олганди. Футбол майдонида кураш қанчалик кескинлаша борса, Саид шунчалик ишонч билан ўйнади. Мистер Томпсоннинг меҳнати зое кетмади, Саид чиройли ва жозибали ўйин кўрсатди, у қўрқмасдан дарвозага ташланар, ҳар қандай вазиятда ҳам тўпни дарвозага қараб тепар, томошабинлар уни тобора тез-тез чапак чалиб олқишлашарди.

Бу матчда Саид яккаю ягона ғалаба тўлини киритишга эришди. Томошабинлар қувончининг чегараси йўқ эди. Командадош ўртоқлари Саидни майдондан қўллариди

кўтариб олиб чиқиб кетишди. Шундай қилиб, Саид ДМСнинг ўнг қанот ҳужумчиси бўлиб қолди.

Шу ўринда Саиднинг Ҳайдар устидан ютиб чиқишида кўп жиҳатдан энг беғараз шарҳловчи Эрол Арқон кўмаклашганини ҳам эслатиб ўтиш лозим. Яхшиямки бу найрангларни Саид билмасди, акс ҳолда унинг ўз ғалабасидан шунчалик қувониши дарғумон эди.

Томпсон ўз шогирдини табриклаш учун ечиниш жойига келганида унинг кўриниши унчалик яхши эмасди: чунки ечинадиған хонага яқинлашганда Саидни Ойсал кутиб олиб табриклади ва ҳамманинг олдида матч қаҳрамонини ўпди. Саидни виждон азоби қийнади: у Америкадан хат ёзишни тўхтатибгина қолмай, қайтганидан кейин ҳам бирон марта ўз «халоскорини» бориб кўрмаганди. Айбини сезган Саид ўзини худди шўхлик қилиб қўйган боладек тутарди. Чунки у Ойсалнинг ўзи топган янги юлдузнинг туғилиши маросимида иштирок этиш учун келганини пайқамасди-да!

Қандай қилиб машинага, унинг ёнига чиқиб қолганини Саиднинг ўзи ҳам билмайди. Лекин бунн кўрганларнинг бари тушунди: ростки Саидни Ойсал ўз машинасида олиб кетаётган экан, демак, энди унинг юлдузи балқибди...

Айтиб ўтилганидек, Ойсал бутунлай Севимнинг тескариси эди: Саид Америкадан қайтгандан сўнг унга телефон қилиш ёки уни излаб топиш хаёлига ҳам келмаганди.

— Хўш, қалайсан ўзи? — сўради жувон худди у билан кечагина ажралишгандек. — Сен бугун жуда зўр ўйнадинг...

— Сен ҳам стадионда эдингми?

— Азизим, ахир сенинг биринчи ўйинингга келмаслигим мумкинмиди? Бунинг устига сен учун шунчалик муҳим ўйинга-я... Ахир сенинг келажагингни биринчи бўлиб айтган мен эмасманми?

Саид яна ўзини бу гўзал хотин ёнида бахтиёр ва хотиржам сезди. У Ойсал билан Севим Махлуқ орасидаги баҳс ҳали тугамаганини англамас, шон-шухратнинг ачинқ томонлари ҳам бўлишини тушунмасди...

Эрталабки газеталар ўзларининг матч ҳақидаги ҳисоботларида Саиднинг ўйинини роса мақташди. Арқон бўлса ҳатто: «Футбол уфқида янги юлдуз балқиди!» — деб ёзди.

ҚИРОЛ ҲЛДИ, ЯШАСИН ҚИРОЛ!

Саид футбол пиллапоясига шндат билан кўтарила бошлади: у биринчи мавсумдаёқ машҳур бўлиб қолди. Ҳар куни газета саҳифаларида Саид ҳақидаги мақола-лар, у билан бўлган интервью ва суратлари, сон-саноқсиз суратлари босиларди. Ҳаммадан ҳам кўпроқ топқир Арқов жонбозлик кўрсатди — у Саидни мақташ фурса-тини асло қўлдан бермасди. Ҳар бир машҳур футболчида лақаб бўлиши керак — энг беғараз ва одил спорт шарҳ-ловчиси Эрол Арқонбей Саидни «Саид Офсайд» деб атади. БТ ва ДМС ўртасида бўлган дастлабки матчда Саид биринчи тўпни киритгач, «Бурқираганлар» судьяни ўраб олиб: «Офсайд!..» деб бақриб-чақира бошладилар. Лекин ҳеч қандай офсайд бўлмаганди, Саид ҳаққоний гол киритганди. Саиднинг тактикаси шундай эди — фут-бол мутахассислари бу тактикани «офсайд ёқасида тур-ган ўйин» деб бежиз айтишмасди. (ДМСнинг ўнг қанот ўйинчиси рақиб ҳимоячилари атрофида бошини гангитиб кўядиган ҳаракатлар қилар, ҳимояни ёриб ўтиш учун моҳирлик билан жой танлар, тўпни эгаллаб олган замо-нок дарвозасида бетоқат бўлаётган дарвозабонга қарши олға ташланишга шайланиб турарди.)

Яқиндагина терма команданинг устун ва футбол қироли деб аталган Аҳмад бир мавсум давомида мамла-кат шарафини фақат бир марта ҳимоя қилган бўлса, Саид уч марта миллий терма команда составида ўйнади.

Аҳмад қариганди; гарчи унинг тожи ҳануз аввалги шон-шухрат шуъласида порлаб турса-да, қироллик тўни-ни ўз елкасида қийинлик билан кўтариб юрарди...

Бунинг ҳатто, ўзи аввал меҳр қўйганига қарамасдан, кучдан қолаётган тождорларни хушламайдиган Севим ҳам тушунарди. Унинг фикри фақат Саид эгаллаганди. Чангалидан ана шундай ўлжани чиқариб юборгани учун Севим Махлуқ ўзини кечиролмасди. Бунинг учун у Саид-ни аллақачоноқ ягона қизининг қайлиги деб ҳисобламай қўйган ота-онасини ҳам кечиролмасди. Улар синганлар-ни тан олишмасди. Қамбагаллашган оқсуяк — «Ҳасия Мушакбоз. Аёллар ички кийими» фирмаси меросхўри-нини теги бўлолмайди, деб ҳисоблашарди.

Саиднинг юлдузи қанчалик баланд кўтарилса, Севим кимни қўлдан чиқариб юборганини шунчалик аниқ тушуна бошлади. Назарида муҳаббат ўтида ақлини йўқотиб қўяётгандек туюлар ва у ҳатто Аҳмадга фақат

Саидни севаман деб кўнглини очганди. Севим ўз туйғуси ҳақида шунчалик таъсирчан қилиб гапирар ва кўзларидан шунчалик хўрликни келтирадиган ёш оқардики, ҳатто бечора Аҳмад ҳам юраги тўлиб, кўзига ёш қалқди.

Самимий ҳаяжон оғушида у Севимга энди авваллари одам ўрнида кўрмагани бу малла йигит олдида ожиз эканлигига иқрор бўлди. БТнинг ДМС билан бўлган охириги матчдаги мағлубияти авваламбор шахсан Аҳмаднинг мағлубияти эди — бир вақтлар ўзинчи зотини ўтказмайдиган ҳимоячи бу ўйинда ҳужумчи Саиднинг ажойиб ўйинига қарши ҳеч қандай чора қўллаёлмаганди. «Бўри қариганда, — эслади Аҳмад мақолни, — ундай ҳатто итлар ҳам кулишади».

Кейинги икки йил ичида Аҳмад қийналиб, зўр-базўр ўйнар, лекин у ёш командадош шерикларининг мазах қилишидан қўрқиб буни яширишга уринарди. Унинг ёмон ўйнашининг ҳақиқий сабабини камдан-кам киши пайқар, одатга кўра ҳамон: «Аҳмад яна қолипдан чиқипти...» — дейишарди. У кучи борича ўйнаган ва уни «футбол қироли», команданинг «умуртқа погонаси» ва ҳатто «футбол профессори» деб аташган вақтлар аллақачон ўтиб кетганди. Бирга ўйнай бошлаган ўртоқлари аллақачон футболни ташлаб, ҳар қайсиси биронта ишга жойлашганди: бири тренералик қилар, бошқаси савдо-сотиқ билан шуғулланар, учинчиси бадавлат хонадонга куёв бўлиб олганди. Уларни энди камдан-кам одам эсларди. Аҳмадда донм катта пул бўлар, бир клубдан иккинчисига ўтганида мўмайгина ишлаб олар ва ҳаминша пулим шундай кўп бўлади деб ўйлашга кўникиб кетганди. Аммо довруқ таратган кунлари ортда қолган, пулни эса, худди ёшлиги каби аллақачонлар соғуриб бўлганди.

Севим унинг тиззасига бошини қўйиб йиғларкан, Аҳмад ўзи, қиз ҳақида ўйлар, ўзига ҳам, унга ҳам ачинарди. Негаки ҳеч қачон унинг Севимдан бўлак ҳеч кими бўлмаган, лекин у қизга нисбатан бирон марта жиддий муомала қилганмиди, ахир? Нега унга уйланмади, ахир бу йиллар орасида қиз унга қанчалар содиқ эди? Уни олдинда нима кутяпти? Келгуси йили уни дабдаба билан кузатишади — тўрт томонинг қибла дейишади... Эҳ, ўз вақтида, донғи бутун Туркияга таралганда кетиши керак эди... Қанчалар зolim ва бешафқат бу ишқибозлар; бир пайтлар: «Қани, Аҳмад! Бопла!» — деб бақирарди. Энди бўлса сал янглишса: «Тошингни тер!» деб ҳайқирарди.

Унинг кўзларига ёш келди... Кимга кўпроқ ачинапти: ўзингми ёки Севимгами?.. Севимни юпатгиси, қучоқлагиси, худди ёш боладек бошини силагиси келарди, лекин у ўзига ёт бу кўнгли бўшлик истагини енгди ва ҳатто уришиб берди:

— Етар! Жуда кўзёши тўкишга арзигулик одамни топибсан-ку!

— Энди аҳволим нима кечади? — пиқиллади Севим.— Ахир биз у билан унаштирилганмиз-ку... Энди одамларнинг бстига қандай қарайман?

— Ҳозироқ бас қил! Гўё катта бойлик йўқотган деб ўйлаш мумкин-а!

— Эҳ, азизим, бойлик бўлмаса бордир, лекин мени кўраётган куним-чи? Бундан кейин менинг кадр-қимматим қоладими? — ғамгин ҳазиллашди у ва ўз ҳазилидан ўзи қўрқиб кетиб, дилини баттар алам ўртади.— Сен Саид билан бир гаплашиб кўрсанг бўлармиди... Ахир сизлар дўстсизлар-ку!

Аҳмад ижирганди. Турк футболни сабоқларини эсларкан, у ўзини қаерга қўйишни билмай қолди. Севимнинг аҳмоқона саволлари уни — бир пайтлар «девор», «футбол фанлари профессори» ва «футбол қироли» номини олган Аҳмадни эндиликда ўзининг ким эканлиги ҳақида ўйлашга мажбур қилди. Наҳотки ҳукмронлиги тугаган ва унинг ўрнига бошқа қирол тахтга чиққан бўлса?..

Аҳмад Севимнинг қўлидан ушлаб, уни ўзига томон тортди.

— Тентакликни бас қил, қўй. Топиб олган гапингни қара-ю: кадрим, қимматим! Дунёда ким кўп — аҳмоқ кўп, бошқасини топамиз... Тешик мунчоқ ерда қолмас...

Улар жим қолишди. Ҳар бири ўз ҳаёли билан банд эди.

— Менга қара! — тез-тез гапира бошлади Севим.— Хаёлимга бир фикр келиб қолди. Агар амалга ошса зўр бўлади-да!

— Яна нимани ўйлаб топдинг?

— Бари бир бу малланинг пули йўқ...

— Мабодо отангдан унга қарз бериб туришини сўрамоқчи эмасмисан?

— Бўлмаган гап, мен жиддий айтяпман. Борди-ю, Саидни авраб ўзимизнинг БТга оғдирсак инма қилади? А? Сен бунга нима дейсан? Дундар хурсанд бўлганидан эс-хушини йўқотиб қўймасмикин?! Ҳа, ҳа, кўрасан ҳали,

худди шундай қиламиз ҳам. Саид учун бу ҳеч вақоси қолган бир пайтда энг ажойиб пул топиш йўли...

Аҳмад маъюс жим турарди. Уни аччиқ алам бўғарди «Бу қиз кимга яхши кўринмоқчи? Дундаргами, Саидгами ёки унга, Аҳмадгами! Қандай қилиб унга ачиниб ўтирибман ўзи?» — деб ўйлади Аҳмад ва ўрнидан турди.

— Нега тўсатдан туриб қолдинг?

— Иш бор,— тўнғиллади у ва чиқиб кетди.

Дундар Маҳмадалабей ҳақиқатан ҳам унинг фикридан хурсанд эди: у бир мунутни ҳам қўлдан бой бермай ишга киришиши керак; бу унинг БТга кўрсатган энг катта ҳиммати бўлади. Агар ҳозирданоқ Саидга келгуси мавсумда БТга ўтиши кераклиги ҳақидаги фикр уқдири-лаверса, у ҳозирча уларга гол киритмай қўяди. Маҳмаданабей мавсум тугамасданоқ Саидни қўлга киритиш учун ов бошланишини аллақачон фаҳмлаган эди. Бу ўрнида БТга сахийлик қилишга тўғри келади, чунки ДМС Саиддан ажралишни асло истамайди...

— Қандай қилиб биз бу йнгитни қўлдан чиқариб қўйлик ўзи? — деди Маҳмаданабей ўйчан.— Лекин бундай ландавурдан иш чиқишини ким ҳам билибди деёйсиз!.. Футбол соҳасида меҳнат қилавериш сочим оқардию, лекин ўз тажрибада бунчалик ҳайратда қолдирадиган парвозни эслай олмайман. Ҳар қанақаси бўлган, аммо бирданига бунақа... Сенинг қандай қилиб ДМСда ўйнашига ижозат берганингни сира тушунолмайман. (У апо-инларча, Севим ҳануз Саидга таъсир ўтказа олади, деб ҳисобларди.)

— Бунинг ҳаммасига инглиз айбдор, ўшанинг ғалампсликларини сабабчи,— жавоб берди Севим.

— Агар сен ҳеч нарса қилолмасанг, уни ўғирлаймиз! — қатъий деди Дундар Маҳмаданабей.— Бир пайтлар Аҳмад масаласида қандай ёрдам берганинг эсингдами? Ҳа, айтмоқчи, биз уни бирон-бир вилоят клубига тавсия қилмоқчимиз. Ундан фойда жуда камлигини ўзинг кўриб турибсан: қанчалик ёмон ўйнаса шунчалик қўполлик қилади... Биз уни қўшқўллаб топшириб юборамиз, савдолашиб ўтирмаймиз...

Севим ич-ичидан эзилиб кетди. «Қирол ўлди!» — кечди унинг хаёлидан. Қадрдон дўстининг тарафини олишга у ҳатто уриниб ҳам кўрмади, чидаёлмай ҳўнграб йнглаб юборишидан қўрқиб бир оғиз гапирмади ҳам.

АСР МАТЧИ

Ҳамма нарсани БТ ва ДМС учрашуви ҳал қилиши керак эди. Ким ютса ўша мамлакат чемпиони бўлади!..

Бу матчда яна битта биринчилиكنинг тақдири ҳал бўларди: ким мавсумнинг энг яхши бомбардимончиси бўлади, «футбол қироли» унвонини ким олади. Бу унвонга уч даъвогар бўлиб, жумладан ДМСнинг ўнг қанот ҳужумчиси Саид Маллазода ҳам шу ҳисобда эди. «Футбол қироли» бўлиш учун эса Саид БТ дарвозасига ҳеч бўлмаганда битта гол киритиши зарур эди. ДМС галабаси чемпионат тақдири ва унинг, Саиднинг тақдирини ҳал қилар, Саиднинг ўзи устидан қилган ғалабасини нишонларди.

Бу тарихий матч ҳақида ҳамма жойда ёзишар ва гапиришарди. Газеталар уни йил давомидаги энг йирик воқеа, аср матчи деб аташаётганди. Биргина Стамбул саросимага тушиб қолмасдан, бутун мамлакат ларзага келганди: иккала команда ишқибозлари Туркиянинг барча бурчакларида яшашарди. Вақти-вақти билан газеталарда ишқибозлар ўртасидаги тўқнашувлар ҳақида хабарлар пайдо бўларди. Фақатгина тортишув эмас, балки муштлашиш ва пичоқлашиш ҳам бўлиб турарди. Жамоатчилик ҳаяжони энг охириги нуқтасига етганди...

Матчга бўлган катта қизиқишни ҳисобга олиб унинг ташкилотчилари радио ва телевиденне орқали билет савдогарчилигига қарши энг қаттиқ, энг шафқатсиз чоралар кўрилганини эълон қилишди. Ана шундан сўнг бирдан махфий бозорда билетлар нархи исбли кўрилмаган миқдорда ошиб кетди. Гарчи ҳали кассага бирошта билет тушмаган бўлса-да, чайқончилар уни икки юз лирадан камига пуллашмасди. Ана шунинг учун ҳам полиция футбол ўйинига билетлар чиқарган босмаҳонани хатлашга мажбур бўлди.

Спорт ишлари министри матбуот конференциясида турк халқи ўзини спорт йўлига шунчалик бағишлаганидан катта қанот ҳосил қилаётганини баён этди. У фақат соғлом танда соғлом ақл бўлиши мумкинлигини эслатиб, яқин йиллар орасида Стамбулда яна ҳар бири юз миңг ўринлик иккита стадион қурилажагини хабар қилди.

Министрнинг баёоти матбуотда ҳар хил фикрлар пайдо бўлишига сабаб бўлди. Жумладан бир журналист ўз шаҳрида киноя билан пойтахтга иккита эмас, балки йигирмата стадион ва улардан ҳар бири камидан юз миңг

киши сиғадиган бўлиши кераклигини қайд қилди. Бундан ташқари у Стамбулни стадионлаштиришнинг улкан лойиҳасини тавсия қилди, шаҳар аҳолисинигина эмас, балки бутун мамлакат аҳолисини сиғдира оладиган ва омманинг томошаларга бўлган талабини қондира оладиган минбар чамбарчаси билан ўраб олиш лозимлигини таъкидлади.

Ўзининг сўл қарашлари билан танилган бир ёзувчи тортиниброқ, мактаб ва касалхоналар етишмаётган, шаҳарларда канализация, қишлоқларда электр бўлмаган бир пайтда бундай катта стадионлар ҳақида ўйлаш бемаънилик, деб эътироз билдирди.

Кўпгина Европа пойтахтларида бўлган бир эпчил спорт шарҳловчиси бунга жавобан мақола босиб, унда шундай деб ёзди: «Мен бутун Европани кезиб чиқдим, бир қанча халқаро, қитъалараро, жаҳон ҳамда олимпия матчларида бўлдим ва халқларга футбол қанчалик зарурлигини кўрдим. Канализациялаштириш билан спортни алмаштиришнинг ҳожати йўқ!» — даргазаб хулоса билан тугатди у ўз мақоласини.

Матч атрофидаги машмашалар тобора қизиб, авжига чиқарди. Ишқибозлар беш лирадан тортиб беш минг лирагача гаров тикишарди. Газеталарда янгидан-янги хабарлар пайдо бўларди:

«Агар бизнинг БТ ютса Стамбул этикдўзлари фақат сеvimли командалари аъзоларигагина эмас, балки уларнинг оила аъзоларига ҳам бир жуфтдан оёқ кийини тортиқ қилишади...»

«Ресторан эгаси: агар ДМС ютса, бутун командани бир ой бепул боқишини айтди...»

«Стамбул муниципалитетининг масъул ходими агар БТ ғалаба қилса, клуб футболчиларига шаҳарнинг умумий фойдаланиш жойларига текин киришга ижозат этилишини қатъият билан маълум қилади...»

Гап Маҳмаданабейга келганда эса, у ўз йиғитларига, албатта, ютшса, олти минг лирадан беришга ваъда қилди...

Эрол Арқон ўз газетасида бикини кийган бир қизнинг суратини шундай ёзув билан босиб чиқарди: «ДМСнинг содиқ ишқибози Нуртин: «Агар меннинг командам ютқизса мен ўзимни Тақсим майдонида ёқиб юбораман!» — деди.»

Бўлажак матч дастидан қанчалаб онлавиий жанжаллар ва ҳатто қўйди-чиқдилар бўлиб турарди...

Машҳур одамларнинг бозори чаққон эди. Ҳар кунин улар: «Сизнингча қайси команда чемпион бўлади?» деган саволга жавоб беришарди. Севимни ҳам унутишмади; бу саволни беришганда у шундай деди:

— Сирасини айтганда тўп юмалоқ бир нарса. Шундай экан, қайси команда чемпион бўлишини олдиндан айтиш қийин. Тахмин қилиш эса оқибатсиз иш, айниқса гап бундай командалар ҳақида борганида. Агар БТ техника жиҳатдан устун бўлса, ДМС яхши формада. Агар Санд Офсайдни тўхтатиб қолиш қийин бўлса, Аҳмад Девордан ўтиш ундан ҳам маҳол.

Журналист саволни кўндалангига қўйди:

— Сиз албатта, БТнинг мухлиссиз, шундай эмасми?

— Ижозатингиз билан жавоб бермасам қандай бўларкин...

Бироқ суҳбат шу билан тугамади: фирибгар журналист Севимдан бир неча фотосурат сўраб олди.

— Ижозат этасизми?.. Газетада чиқарсам дегандим...

— Билмасам... Ихтнёрингиз...

Газетада Севимнинг Аҳмад билан пляжда қучоқлашиб тушган сурати босилиб чиқди.

Бўлажак чемпион ҳақидаги савол Ойсалга берилганда у Севимга ўхшаб гап чалғитиб ўтирмади, балки тўғридан-тўғри:

— ДМС чемпион бўлади!..— деди.

Лекин газетхонни Ойсалнинг фикри қизиқтирмасди. Газетхон унинг суратларини кўришни ёқтирарди, Испанканинг сурати эса кўрса кўргундек эди. Газетани фақат ҳар хил мақола ва баёнотларни ўқиш учун сотиб олмайдилар-ку, ахир. Газета кўргазмали бўлиши керак, айниқса гап хотинлар ҳақида кетганда... Хотин кишида мавжуд барча жозибадор нарса кўз тушадиган даражада бўлиши керак. Турк ориқ хотинларни хуш кўрмайди. Шунинг учун ҳам Севим Маҳлуқ Испанка Ойсал билан тенглаша олмасди. Испанканинг тўладан келган қомати ҳар бир туркнинг кўзини қувонтирар, шу сабабли Ойсалнинг сурати берилган газеталар одатдагидан икки барабар кўп босилганди.

Улуғ кун арафасида иккала команда ҳам Стамбулдан дам олишга жўнаб кетиши керак эди.

Жўнашдан сал бурун Саид соғлом танда соғлом ақл бўлажаклигини ўз тимсолида кўрсатиб, уй ишларини тартибга солишга аҳд қилди. Айтиш керакки, у аввал умуман қизиқмаган масалалар ҳақида тез-тез бош қоти-

рарди. Масалан: бундан кейин қандай яшаш керак? Нима билан шуғулланиш керак? Тирикчиликни қандай ўтказиш керак?.. У қурилиш фирмаларининг лойиҳасини қабул этишга, меросга қолган уй билан хайрлашиб, ўрнида тўртта янги уй қуришга қарор қилди; биттасида ўзлари, аммаси ва мадам Анжела билан жойлашншлари. Бошқаларини эса ижарага қўйишлари мумкин. Лекин бари-бир унинг ишлаш нияти қатъий!

Энг қийини аммасини бу аҳднинг зарурат эканлигига ишонтириш бўлди. Кекса хотин ўзи ўсиб-улгайган ва бутун умрини ўтказган ҳовлининг бузилишини эшитганданоқ гапириш қобилиятини йўқотди, ўзига келганда эса титроқ овоз билан деди:

— Сен шу уйда туғилиб, шу ерда улгайдинг!.. Қандай қилиб бу муқаддас жойга қўл кўтаришга журъат этасан? Йўқ, Санд, сен бундай қилмайсан!

— Амма, буни ҳаётнинг ўзи тақозо қилаётганини тушунсангиз-чи, ахир. Шаҳримизда эски ҳовлилар кўп қолганми? Ҳаммаси аллақачонлар бузилган, ўрнига эса замонавий уйлар қурилган.

— Буни нимаси яхши? Уй эмас, тобут-ку! Йўқ, йўқ, сен мени кўндирмай қўя қол, замонавий уйда яшай олмайман ва истамайман ҳам! Агар мен билан ҳисоблашишни истамасанг, қариялар уйига кетаман! — Баррин хоним-афанди икки оёғини бир кавушга тиқиб туриб олди.

— Мен ҳам,— деди мадам Анжела хўрсиниб.— Мен бекамдан ажғалмайман.

— Амма, тушунсангиз-чи ахир, эскилигидан уйимизнинг ўзи бир кун эмас, бир кун босиб қолади!..

— Оллоҳнинг ўзи бундай кунларни кўришимга йўл қўймайди...

Ҳамма нарса Санднинг аммаси ва мадам Анжеллага қўшилиб йиғлаши билан тугади.

— Наҳотки сиз,— ҳиқиллаб гапирарди у,— уйни ташлаб кетгиси келяпти деб ўйласангиз мени?

Балки галати туюлар-у, лекин Санднинг кўзёшлари амmani бирдан ўзига келтирди. У кўзларини артиб, жиянини кўксига босди ва уни худди ёш боладек юпата бошлади:

— Ҳа майли, ўғлим, тинчлан. Худо кўтарсин бу уйни. У ҳақиқатдан эски, яшаш ҳам ноқулай. Қўй, бўлди энди...

Бошқа уйга кўчиб ўтиш қийин бўлди: амма ҳовлидаги

ҳамма буюмни олиб кетишни истарди, ҳатто энг арзимас нарсаларни ҳам кўзи қиймасди.

— Эҳ, аммажон, қаерга сиғирамиз ахир буларнинг ҳаммасини? Янги уйимиз бу ердан кичик-ку.

— Агар буюмларимдан ажралсам мени ўлди деявер,— қатъий деди у...

Икки кундан сўнг Саид командадош ўртоқлари билан Стамбулдан чиқиб кетди.

Орзиқиб кутилган матч куни ҳам келди. Шаҳарда барча иш тўхтади, ҳамма ёппасига стадионга отилди. Стамбул ҳувиллаб қолди...

Матч олдидан БТ Маҳмаданабей бошчилигида намоз ўқиш учун Аюбсултон мачнтига жўнади.

Севим бир неча ҳафтадан бери Саидни беҳуда изларди: унинг ҳозирги уйининг адресини билмасди; ДМС клубига боришга журъат қилолмасди. Барча умидини мана шу кунга боғлаганди: ўйин бошланиши олдидан Саид билан учрашиб, БТ клуби ўзига ўтишни таклиф қилаётганини айтади, катта пул эвазига, албатта. Турган гапки, у ўша заҳотиёқ рози бўлади, матчдан кейин эса биргалашиб унинг уйига боришади. Саид бугун Севим уни қанчалик севишини кўриб, билиб қўйсин. Саидга ёқиш учун ҳамма чоранн қўллаб кўради, (шу кунгача қилмаган ҳунарини ишга солиб) мулойим ва меҳрибон бўлади! Бўлмаса Севим Маҳлуқ отини бошқа қўяди!.. Бугун у чин юракдан ўзининг жонажон БТсининг мағлубиятга учрашини тиларди...

Одамлар яхлит оқим бўлиб шаҳар кўчаларидан стадион томонга кетишарди. Билети йўқлар эса худди узоқ ўтмиш асрларда Византия пойтахти деворларига ҳужум қилган ота-боболарн каби шиддат-ла стадион деворларига тармашишарди. Башарти қаршиларида Хитой девори бўлганида ҳам уларни тўхтата олмасди...

Ўйин бошланишига тўрт соат қолганда жамики жой эгаллаб бўлинганди. Одамлар бу ерга егулигини ғамлаб, нард, соққа, қарта олиб келишган, вино ва рақини ҳам унутишмаганди.

Севим матчга худди базмга ҳозирлик кўраётгандек тайёрланди. У энг чиройли кўйлагини кийди, тақинчоқларини тақди, никоҳ узугини ҳам эздан чиқармади. У ошик сари юраркан, онаси унга охириги насиҳатларини берди:

— Қизим, эркакларга ҳеч қачон кўнглинг борлигини

билдирмаслигинг керак, акс ҳолда улар дарҳол бошга чиқиб олишади! Эс-ҳушингни йиғиштир, қизим...

— Шунча ўргатганингиз ҳам етар! — бобиллади Севим. — Мен бундан буён нима қилишим ва ўзимни қандай тутишим кераклигини сўраб ўтирмайман! Ўзим ҳам сендан яхшироқ биламан!

— Вой ярамас-э! — бақирди Моҳжура хоним. — Бу ношукурга қаранг-а! Тугиб, кўкрак бериб катта қилсам-у, бу киши менга — онасига шундай беадаблик қилса-я!.. Қандай қилиб журъат этдинг бунга?

— Журъат этаман! Этаман! Этаман! — чийиллади Севим. — Ҳаммасига сен айбдорсан!.. «Вой, ранги унақа эмас, вой, услуби бунақа эмас!»

— Ердам беринглар! Улдим!.. — Уйни бошига кўтарди Моҳжура хоним кўзлари олайиб, креслога қуларкан.

Севим ҳатто бир туки ҳам қилт этмай, совуққонлик билан эшикни тарс ёпиб чиқиб кетди.

— Илоё кўр бўлгур, ярамас! — туфлади онаси қизининг кетидан.

Севим қаёққа боришни билмасди: БТ йигитларининг олдига борсинми ёки ДМС командаси жойлашган меҳмонхонагами? «У ёқда ҳам, бу ёқда ҳам бўлиш керак». — оқилона фикр юритди у ва «Бурқираганлар» томон жўнади.

— Бари инсу жинслар қўлласин сизларни, йигитлар! — дея ясама шўхлик билан қичқирди у саломлашиш ўринга.

Лекин йигитлар у найдо бўлганда ҳатто қимир ҳам этишмади. Кимдир нстар-нстамас бошини кўтариб, тўнғиллади:

— Уҳу! Бизининг обрўйимиз ва виждонимиз келяптилар-ку...

— Ишлар қалай, азаматлар? — сўради Севим бўшашиброқ.

Аҳмад унга томон бурилди-ю, лекин ўрнidan турмади.

— Худди кўриб турганингдай. Кеча биз муҳтарам пиримиз Аюбсултонни зиёрат қилдик, мана бугун оллонинг мадади билан «Муҳтожлар»ни ютишни чамалаб турибмиз.

Уннинг сўзлари кулги кўтарди.

— Сен эса ширингинам, мени яхши ўйнасин десанг ёнимда ўтир...

Севим Аҳмаднинг ёнига келиб ўтирди-ю, аммо тезда ўзини ёлғиз ҳис қилди: ҳеч ким унга аввалгидек қизиқ-

мас, ҳеч ким у билан гаплашмасди. У ўрнидан туриб, сскингина кетди.

Кўчада такси тутиб, Севим ДМС йигитлари жойлашишган меҳмонхонага етиб келди.

Дарбон уни ичкарига ўтказмади.

— Қанақаси бу?! — ғазабланди Севим.— Нега энди ичкари кириш мумкин эмас экан? Ман қилингани нимаси? Бунақа тартиблар қаердан пайдо бўлди ўзи?

— Қелганингизни то Томпсон афандига хабар қилгунимизча кута туришингизга тўғри келади.

— У ким ўзи бу ерда?

— Команда тренери.

— Қачондан бери тренер команданинг ҳамма ишларига аралашади? Футболчиларга бу ерда эмас, футбол майдонида катталик қилсин.

Бу сўзларини Томпсон эшитди ва унга яқинлашиб, шундай деди:

— Салом! Сиз ҳақ, мен ҳамма жойда катталик қилган... Сиз Сандни кўришини истайдиз?

— Ҳа.

— Мен киришга рухсат берган, лекин илтимос, кўп ушлаб қолманг: биз тезда стадионга кетган. Марҳамат, иккинчи қават, кичик хонага.

Кичик меҳмонлар хонасига кириб Севим жойида қотиб қолди: Санд билан Ойсал чой ичиб ўтиришарди. Уни кўриб Санд ўрнидан турди ва қўлини узатди.

— Салом, Севим...

— Исмимни унутмабсан ҳартугур, шунисига ҳам раҳмат,— заҳархандалик билан жавоб берди у.

Санд индамади. Севим Ойсалга назар ташлади.

— Афтидан, сизларга халақит бердим шекилли?

— Йўқ, нималар деясан... Илтимос, биз билан ўтир...

— Кўзойнагинг қани? — тўсатдан, ҳеч нарсадан-ҳеч нарса йўқ сўради қиз.

Санд жилмайдди.

— Сен туфайли энди унга ортиқча эҳтиёж қолмади. Фақат ташқарида қуёш чарақлаб турганда тақаман...

Гап мавзунини ўзгартириш мақсадида у хотинларни бир-бирига таништиришга шошилди:

— Уэр, сизларни таништирмабман...

— Э худойим-э, Испанка Ойсални ким ҳам танимайди?

Унисен бўлса масхараомуз илжайиб қўйди.

— Сизга нима бўлди ўзи, Севим? Уз йигитларингизни

илҳомлантириш лозим бўлган шундай кунда бу ёқларда юрибсиз? Адресни адаштириб қўймадингизми мабодо? БТ бошқа меҳмонхонада жойлашган...

Ғазабдан ўзини йўқотган Севим Махлуқ унинг соҳилларига чанг солмоқчи бўлиб Ойсалга ташланди. Ойсал худди ҳамлани кутиб тургандек эпчиллик билан чап бериб, Севимнинг қўлидан ушлаб олди. Аёллар чийиллашгани эшитган футболчилар етиб келишди-ю, лекин ҳеч ким рақибаларни ажратишга ташланмади. Барзангчи йигитлар қотиб-қотиб кулишар, уларни бир-бирига гиж-гижлатишарди:

— Кўзига тушир! Бопла уни, Ойсал!..

— Қани, Севим, бир кўрсатиб қўй!..

— Ҳой, Испанка, бўш келма!..

Хотинлар ерда думалай кетишди...

Санд жойидан ҳам жилолмай, ваҳимада данг қотиб қолганди.

— Шу пайт эшикда Томпсон кўринди ва бўлаётган муштлашшга эътибор бермай бақирди:

— Бас, йигитлар! Автобус тайёр! Кетдик! — шундай дея ғайрат билан уларни меҳмонхонадан чиқара бошладди. Сандни эса қўлидан ушлаб сургаб кетди.

Ҳамма кетгандан сўнг муштлашш тўхтади, иккала хотин ҳам ҳушсиз эди...

Дастлаб Ойсал ўзига келди, у хизматкор аёлни чақириб, деди:

— Мана эримнинг телефони, сим қоқинг... Ўзимни ёмон сезаётганимни унга хабар қилинг.

«ЮЛДУЗ СҮНДИ»

Лиммо-лим тўлиб-тошган стадион узра бир маромда ва бир хилда қасира-қусур, гумбира-гумбур шовқин кўтаришарди. Қарама-қарши томонда ўтирган иккала команда ишқибозлари таёқлар билан бўш тунука ндиш, канистра, банкаларни уришар — бу спорт мухлислари тилида «қайнона ғазоби» деб юритиларди, ёғоч тахтачаларни тақиллатишар, карнайларни пуфлашар, ҳуштакларни чалишар, шақилдоқларни шақиллатишар, бошлари устида эса шиорларни кўтаришарди. Қандайдир тишсиз бир чол бекорчиликдан шундай ҳуштак чалдики, стадион бир дақиқа жим бўлиб қолди ва яна одатдаги шов-шувга кўмилиб кетди. Қўлида бирон нарса — таёқ, шиша, бапка ушламаган одам йўқ эди...

Майдонга ДМС формасни кийган ўн бир ўйинчи чиққанида бир томонда гулдурос чапак янграган бўлса, иккинчи томонда ҳуштак қулоқни батанг қилди. БТ командаси пайдо бўлганда ҳам шу аҳвол юз берди.

Ўйин шиддатли суръатда бошланди. Минбарларда жойлашиб олган юз минг ва яна эллик минг билетсиз томошабинларнинг нафаслари ичларига тушиб кетганди, лекин бундай сукунат нақ бўлажак тўфондан дарак берарди...

Ўйиннинг дастлабки ўн минути дам бир, дам иккинчи томоннинг устунлиги билан майдон ўртасида ўтди. Учинчи минутда тўп Саидга тегди. «Муҳтожлар» ишқибозлари бўқиришди:

— Оф-оф-Офсайд!

Саид тўпни ўзидан узоқлаштирмай қанотдан олға ташланди ва жарима майдончасига яқинлашиб, Аҳмад билан юзма-юз бўлди. Аҳмад Саиддан тўпни ололмаслигини пайқагач жон-жаҳди билан ҳужумчининг белига шундай тепдики, у гўё умуртқа поғонасига миҳ қоққандек огриқдан букчайиб ўтириб қолди...

Агар бу тепки бўлмаганда, эҳтимол, Саид ҳисобни очиши ҳам мумкин эди.

— О-о-оҳ!— деб юборишди ДМС ишқибозлари ва томошабинларнинг Саид томонда эканлигидан жиғи-бийрони чиққан Аҳмад минбардагиларга қараб мушт ўқталди.

— Оф-оф-Офсайд!— дея бақирдишди ишқибозлар бунга жавобан.— Қани бопланглар, «Муҳтожлар!» Қани, кўрсатиб қўйинглар, «Муҳтожлар»!

Минут сайин ўйин тобора кескинлашарди. ДМС футболчилари деярли майдоннинг рақибларга тааллуқли ярмидан кетишмас, тўп БТ дарвозасига тез-тез хавф солиб турарди. Аммо, ҳар қалай, ҳисобни БТ очди, қарши ҳужумлардан бирида «Бурқираганлар» ДМС дарвозасига тўп киритишди.

Ўзидан кетган ишқибозлар костюм, кепка, галстук, кўйлақларини ечиб олиб, ҳавода силкитишарди...

Биринчи тайм БТ фойдасига 1:0 ҳисоби билан тугади.

Иккинчи таймнинг еттинчи минутида «Муҳтожлар» жавоб тўпи киритишди, Саид тепган тўп дарвозага бориб тушди. Бу муваффақият ДМС ўйинчиларининг кучига куч қўшгандек бўлди, Саид Офсайд тинимсиз дарвоза томон интилар ва футбол қиролининг» ҳужумлари қанчалик шиддатли бўлса, Аҳмад шунчалик асабийлашар

ва қўполлик қиларди. Қўп ўтмай унинг ўзи ҳам қўполлик қурбони бўлди. Раззоқ Суяксиндирар унинг думғазасига шундай тепдики, Аҳмад оғриқдан додлаб, худди оёғидан чалингандек таппа чим устига қулади. Лекин судья ҳатто ўйинни тўхтатмади ҳам. Ўйин давом этарди. Саид ёрдам бергани югуриб Аҳмаднинг ёнига келди, лекин у устида эгилиб турган Саидни кўргач сакраб ўрнидан турди-да, уни нарига итариб ташлаб, оғриқни енгган ҳолда тўп кетидан чопди...

— Бугун Аҳмад жудаям қўпол ўйнапти, — деди радио эшиттиришни олиб бораётган спорт шарҳловчиси. — Унинг барча қилмишлари ўзига қарши бўлиб чиқмоқда... Вой-бўй, бундай қилишнинг нима кераги бор... Ҳозир судья ўйинни тўхтатади... Йўқ... Томошабинларнинг бунга нисбатан бўлган муносабатини эшитяпсизларми, азиз радио тингловчилар? Саид шитоб билан олға ташланиб майдон ўртасидан ўтди... Мана, у деярли рақиб дарвозаси олдида... Ҳозир биз яна битта голнинг шоҳиди бўламиз!.. Е оллоҳ! Аҳмад қаердан пайдо бўлди? Йўқ, гол бўлмади: Аҳмад Саидни жарима майдончасида йиқитди... Эҳ-эҳ, сени қара-я, Аҳмад! Яхши эмас бу. Ахир, ҳозиргина Саид одамгарчилик қилиб сенга ёрдамлашмоқчи бўлганди-я... Судья Саиднинг олдига чопиб келди... Пенальти белгиланди...

Ун бир метрлик жаримани ДМС капитани Усмон Қалампир тепди. Гол!.. Ҳисоб ДМС фойдасига — 2:1.

Аҳмад ҳеч қачон бунчалик ёмон ва қатъиятсизлик билан ўйнамаганди. Унинг елкаси худди пичоқ суқилгандек сирқираб оғрирди. Майдондан чиқиб кетиш керак, албатта, лекин Аҳмад бундай қилишга журъат этолмасди. Томпсон ҳақ: олий футбол командаси худди яхши механизмдек ишлаши керак. Агар бирон нарсаси, ҳатто биронта мурвати синса борми, бутун механизм ишдан чиқиши мумкин... Аҳмад майдонда беҳуда югурар, бутун команда ҳам худди шундай бемаъни ўйнарди...

— Бугун Саидимиз ҳақиқатан ҳам мўъжиза кўрсатяпти, — давом этдирарди радио шарҳловчиси. — У энг яхши ҳужумчи деган унвонга дадил даъво қилмоқда. У майдон хўжайини ва бутун ўйиннинг бош дирижёри... Сизлар, албатта, томошабинларнинг далдаю рағбатларини эшитяпсиз. Ҳа, бугунги ўйин ниҳоятда кескин ўтяпти!.. Кескин олишув заррача сусаймаяпти... Мана, Саид тўпни эгаллади... У бирданига учта ўйинчини алдаб ўтди... Борган сари дарвозага яқинлашмоқда... Балли, Саид! Ҳо-

зир бир нарса бўлади... Қани!! Го-о-ол! ДМС фойдасига — 3:1.

ДМС чемпион, Саид эса «футбол қироли» бўлди. Уртоқлари уни қўлларидида кўтаришди. БТ ишқибозларининг шунчалик қаҳр-газаби келдики, натижада майдонга таёқ, банка, шишалар улоқтирилди бошланди. Улар очиқдан-очиқ Саидни мўлжалга олишарди. Охири Саид ҳам бошини ушлаганича қулади. Кафти остидан қон сизиб чиқди. Ҳайвонлар Саидни чимга ётқизиб, атрофини ўраб олишди.

— Ҳечқисн йўқ, ҳечқисн йўқ, — таъкидларди Саид, — мен ўзим, мен ҳозир...

У туришга урниб кўрди-ю, лекин қон кетиши кучайди, шундан кейин уни кўтариб, ечинадиган жойга олиб боришди.

Ҳайвон барча томошабинларнинг ҳаяжонли ҳайқириқлари остиди давом этарди. Беш минутдан сўнг Саид боши боғланган ҳолатда майдонга югуриб чиқди. Уни ҳеч нарса тўхтаганга олмайдигандек туюларди. Кўп ўтмай Саид рақиб дарвозасига яна тўп киритди...

Судьянинг ҳуштаги ҳайвон тўхтаганидан дарак берди. Полиция ҳам, жаандармлар ҳам томошабинларни тўхтаиб қололмадилар. «Муҳтожлар»нинг ишқибозлари майдонга ёпирилди. БТ ишқибозлари ўтирган жойларда эса фожиявий сукуват ҳукм суларди.

Майдондаги одамлар сони тобора ортиб борарди, Саидга худди ҳаммалари тўғри устига бостириб келаётгандек туюларди. Уни ботир одам деб бўлмасди, тўғрироғи, уни юраксиз дейиш мумкин эди, лекин у: «Нима бўлса бўлди», деб қочнишни ҳаёлига ҳам келтирмай, яқинлашиб келаётган кишиларга тикилганча жойида қимир этмай турарди. Ҳаш-паш демай ўнларча қўллар уни ушлаб олди ва ўзини баландда, ҳавода, бутун стадиондан ҳам юқоридида кўрди. Ерга туширишганда эса оломондан эсон-омон қутулиб олдим деб ўйлаб кетишга отланди. Лекин бундан ҳеч нарса чиқмади. Уни яна шавқ-завққа тўлган ишқибозлар ўраб олишди ва ўзларига қимматбаҳо эсдалик олиш мақсадида унинг иштони, майкасини парча-парча қилиб юлқий кетишди. Ҳеч нарсаси қолмагач, очофат қўллар унинг бошидаги қонга бўялган докага қараб чўзилди... Полиция Саидни футбол мутаассиблари чапгалдан бир амаллаб қутқариб олди.

Прожекторлар ўчиб, стадион бирдапига қоронгиликка чўмди. Саид ечинадиган жойга бормасдан, майдон

чеккасидаги ўтлар устига ўтириб, қўллари билан тиззасини қучоқлади-да, устига оғриқдан ёрилиб кетай деяётган оғир бошини қўйиб, ўйга толди...

Ишқибозлар — баъзилари аламидан, баъзилари шодлигидан газета ёқишарди.

Саид шу кўйи ўтираркан, футбол ўйинлари, афтидан кишиларга эмин-эркин ўзини кўрсатиш, тўпланиб қолган дард-аламини тарқатиб кўнглини бўшатиб олишга ёрдам берса керак, деб ўйларди. Бўлмаса юз минглаб кишиларнинг йиғирмадан отиқроқ ёш-ялангнинг жонларини жабборга бериб битта тўпни таллашиб ётишини кўрганга келишларини қандай тушуниш мумкин? Нега бу соғу касал мўлтоғу бир кўз, ожизу нотавон стадионга кириш учун ўз хоҳишлари билан бир ҳафталик маошлари, охирги чақаларини билетга тўлашади? Балки стадион улар учун ўз уйлари ёки касалхонадекдир? Ноҳотки улар бу ерга келиб кундалик ташвишлардан, ҳаётини машаққатлардан, касалликлардан халос бўлсалар? Йўқ... Эҳтимол улар ўз азобларидан қутулиш чорасини қидираётгандирлар? Ҳақиқатан ҳам бу ерда улар истаган кишига бақириши, ҳоҳлаган одами — ўйинчи, судья, ёнма-ён ўтирган томошабинларни ҳақорат қила олиши мумкин... Ўз ҳис-тўйғуларига эрк бериб, дилларини йиғилиб қолган қаҳру ғазабдан, заҳарли зардобдан, у ерда қайнаб-тошаётган шафқатсизликдан бўшатиб, вақтинча тинчланишар балки... Бу ҳол келгуси ўйингача давом этар... Шунинг учун ҳам, афтидан ҳукумат ана шундай томошаларни рағбатлантирса керак...

Саид ерда қанча вақт ўтириб қолганини ҳам сезмасди. Стадион аллақачон бўшаб қолган, гайри одатий жимлик ҳукм сурарди. Ана шундай мудҳиш сукунатда бош оғриғи айниқса чидаб бўлмайдигандек туюларди. У қийинлик билан туртиб, ечинадиган жойга кетди. Саид жўраларининг олдига бориши мумкин эди, уларнинг қаердан топниши ҳам биларди, бироқ кийиниб, уйга шошилди. У энди эшикни ёпаётганида БТ командаси ечинадиган жойдан қаттиқ инграган овоз эштилди. У ерга кириб, скамейкада оғриқдан букчайиб ўтирган Аҳмад билан ёнида ўралашиб турган икки стадион хизматчисини кўрди.

— Инма бўлди сенга? — сўради Саид.

— Аҳволим жуда оғир... — қийналиб гапирди Аҳмад.

— Бу ерда яна бирон киши борми? — мурожаат қилди Саид хизматчиларига.

— Йўқ, ҳаммалари аллақачон кетиб қолишган.

— Бирон нарса қилиш керак!..

— Биз «тез ёрдам» машинасини чақирдик, лекин у келмаяпти...

Саид такси қидириш учун югурганча кўчага чиқди. У ерда уни Ойсал билан Севим кутиб туришарди: бири унинг шахсий машинасида, бошқаси — таксида ўтирарди. Голиб чиқиш учун бугун энг охирги умид қолганини иккала хотин ҳам яхши тушунарди...

Саид такси бўш бўлса керак деб ўйлаб, унинг олдига югуриб келди. Севим қувонч-ла унинг қаршисига отилиб чиқди.

— Севгилим, — хитоб қилди у, — бизни кига борамизми ёки сенинг жўраларингни олдигами?

Саид унга совуқ қаради ва бу боқидан Севим ютқизганини тушунди. Тушунгандан кейин эса худди Моҳжура хонимга ўшқиргандек чийиллай кетди:

— Нима? Нега тикилиб қолдинг? Балки ёқмай қолгандирман?..

У яна (нечанчи марта) никоҳ узугини бармоғидан чиқариб, нафрат билан уни Саидга иргитди... Сўнгра қўллари билан юзини бекитди-ю, ҳўнграб йиғлаб юборди. Оллоҳ-оллоҳ, энди унга нима бўлади? Ахир у Саидни шунчалик севадики...

Шунда Ойсал машинадан чиқди ва жилмайганча Саиднинг ёнига келди. Жувон уни қўлтиқламоқчи эди-ю, лекин йиғит эпчиллик билан чап бериб, кучининг бориचा машинани тепди. Бу унинг охирги зарбаси эди...

Саид такси топиб, стадионга қайтди. Аҳмадни қўлида кўтариб чиқиб, машинанинг орқа ўрнидигига жойлаштирди ва касалхонага олиб борди.

Врач машҳур ҳимоячини текшириб кўриб, уни зудлик билан операция қилиш кераклигини, акс ҳолда Аҳмад оёққа туролмаслигини айтди.

— Ҳозирча биз оғриқни камайтирадиган укол қиламиз, кейин эрталабгача ухлайди..

Саид Аҳмаднинг ёнига келиб:

— Қалайсан? — дея аҳволини сўради.

Аҳмадга бўлажак операция ҳақида айтишганида, у куйиниб деди:

— Энди тамом! Хайр энди, тўп!.. Аллақачонлар футболдан воз кечишим керак эди-ю, лекин ҳеч ботинолмай юргандим... Энди куним қандай ўтади?.. Нимани ҳисо-

бига яшайман?.. Сенга катта раҳмат, Саид. — Аҳмаднинг кўзларига ёш келиб турарди.

— Нималар деяпсан, Аҳмад, ахир, мен сенга мишнатдорчилик билдиришим керак...

Саид касалхонадан чиқди. Тонг ёриша бошлаганди. У уйгача пиёда боришга аҳд қилди. Оёқлари уни Маллазодаларнинг бузила бошланган ҳовлисига етаклаб келди — эртага ундан эсар ҳам қолмайди. Саиднинг юраги қислиб кетди. У ҳеч бир мақсадсиз боғда айланиб юрди, бир пайтлар ўзи қулаб тушган қудуқ четида ўтирди. Тонг тўлиқ ёришгунча кутиб турди. Сўнгра дадил одимлар билан уйга қараб жўнади.

У йўлакай эски одатича қўлини силкиб, ўзи билан ўзи гаплашиб борарди. Бу маҳалда атрофда ҳеч ким йўқ эди. Агар тўсатдан бирор нотаниш йўловчи дуч келиб қолса, Саид эҳтимол уни тўхтатиб, шундай дерди:

— Афанди, афанди, мен адашибман шекилли. Мен, афтидан, бошқа йўлдан кетаётган эканман. Менимча, энди ҳамма нарсани қайтадан бошлаш керак. Фақат нимадан бошлаш керак, шунни билмаяпман-да... А? Энди қандай ўйинда ўйнашим керак?..

Эртасига барча газеталар яқдиллик билан Саидни «Футбол қироли» деб эълон қилишди.

Орадан яна бир кун ўтгач, бутун Стамбулга, бутун мамлакатга «Футбол қироли» тахтдан воз кечди, у футболни ташлади, деган янгилик таралди.

Энг одил ва таниқли спорт шарҳловчиси Эрол Арқонбей ўз газетасида шундай деб ёзди:

«Юлдуз сўнди... Ҳа, футболмизининг эндигила чиқа бошлаган янги юлдузи сўнди!..»

МУНДАРИЖА

Оқсуяк Мушакбозлар оиласи	3
Аҳмад Девор	8
Олий насаб Шафранзодалар авлоди	11
Амина вайсақининг набираси	23
Саиднинг таклифи	25
Саид Маллазоданнинг Аҳмад Девор билан биринчи учрашуви	33
Катта Оилавий Кенгаш	49
Фотиҳа	56
Келин ва кувъ ҳақида ёҳуд уларнинг биринчи марта танҳо қолганлари	64
Фотиҳа бузилгани ёҳуд кувънинг эшикни тараклатиб ёпиб кетгани	71
Саиднинг қадрдон дўсти, америкалик психиатр Рафиқни учратгани	82
Нега Аҳмад «Девор» бўлиб қолди ёки юлдузлар қандай пайдо бўлади?	85
Психик анализ нима?	102
Ярашиш шарафига берилган энефат	106
Муолажанинг илк самаралари	113
Турк футболдан дастлабки сабоқлар	122
Тренер Томпсоннинг мусибатлари	131
Испанка Ойсал. Америкага жўнаш	140
Саиднинг Америкадан бошқача бўлиб қайтгани	159
БТнинг йиллик мажлиси	163
Янги юлдуз балқиди	172
Қирол ўлди, яшасин қирол!	176
Аср матчи	180
«Юлдуз сўнди»	187

Несин, Азия.

Футбол Қироли. Роман [Русчадан Б. Бойқобиллов ва Х. Эштўхтаров тарж.]— Т. «Еш гвардия», 1978. 196 б., расм.

Несин, А. Король футбола.

И (Турк)

На узбекском языке

АЗИЗ НЕСИН

КОРОЛЬ ФУТБОЛА

Р о м а н

Перевод с издания «Художественная литература»

Москва—1973

Издательство «Еш гвардия», Ташкент—1978

Редактор Э. Миробидова

Рассом А. Фуломов

Расмлар редактори Э. Валиев

Техн. редактор Л. Буркина

Корректорлар: М. Мирзаев ва М. Набиева

ИБ № 254

Босмаконага берилди 16.1—1978 й. Боснига рухсат этилди 4.Х—1978 й. Формати 84X108' ш Қогоз № 3. Босма листи 6,125. Шартли босма листи 10,29. Нашр листи 10,8. Тиражи 30.000 Шартнома № 78—77. Баҳоси 1с. 30т. Зак. № 527.

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети «Еш гвардия» нашриёти, Тошкент, 700129, Навоий кўчаси, 50.

Ўзбекистон ССР Нашриёт, полиграфия ва китоб савдоси ишлари давлат комитети Тошкент «Матбуот» полиграфия ишлаб чиқариш бирлашмасининг 1-босмахонаси. Тошкент, Ҳамза кўчаси, 21.